

A Budapesti Történeti Múzeum ásatai 2010-ben
Excavations at the Budapest History Museum in 2010

AQUINCUMI FÜZETEK 17

A Budapesti Történeti Múzeum ásatásai 2010-ben

Excavations at the Budapest History Museum in 2010

Budapest, 2011

Szerkesztő:
Zsidi Paula, Vámos Péter

Edited by:
Paula Zsidi, Péter Vámos

Fordítás:
Simán Katalin, Alice M. Choyke

Translation by:
Katalin Simán, Alice M. Choyke

Tárgyfotók:
Komjáthy Péter, Gálné Tóth Csilla

Object photos by:
Péter Komjáthy, Csilla Gálné Tóth

Technikai szerkesztő:
Kolozsvári Krisztián

Technical assistance by:
Krisztián Kolozsvári

A külső borítón elől:
Az aquincumi polgárváros déli városfalának kidőlt részlete

Front cover:
Collapsed remains of the southern wall of the Aquincum Civil Town

A külső borítón hátul:
Római kori limesút feltárt szakasza az M0 autópálya Növény utcai csomópontjánál

Back cover:
Excavated section of the Roman limes road at the Növény Street junction of the M0 motorway

A belső borítón:
A 2010-ben végzett megelőző feltárások helyszínei

Inside cover:
Locations of preventive excavations in 2010

ISSN 1219-9427 (Nyomtatott)
ISSN 2061-2389 (Online)

Budapesti Történeti Múzeum, 2011
Felelős kiadó: Dr. Bodó Sándor főigazgató

Budapest Historical Museum, 2011
Editor-in-chief: Dr. Sándor Bodó, Director

Tartalom

Régészeti feltárások Budapest területén
2010-ben (*Zsidi Paula*) 8

A Budapesti Történeti Múzeum
által végzett kronológiai–topográfiai
kutatásokhoz kapcsolódó új adatok . . . 13

A 2010-ben végzett nagyobb megelőző
feltárások helyszínei 17

Hitelesítő ásatás az ún. Festőház és
környezetének területén, az aquincumi
polgárváros déli városfalánál
(*Láng Orsolya*) 18

Kora bronzkori és római kori
temetőrészlet feltárása a volt
Óbudai Gázgyár déli részén
(*Lassányi Gábor*) 36

Valentinianus-kori burgus a Római parton
(*Budai Balogh Tibor*) 52

Késő római sírok a „Hercules villa”
északi előterében
(*Budai Balogh Tibor*) 65

Régészeti feltárás Felhévíz nyugati
határán (*Bencze Zoltán*) 74

Újkőkori, rézkori és római kori
településrészletek Albertfalván (*M. Virág
Zsuzsanna – Beszédes József*) 81

Contents

Archaeological excavations in the territory
of Budapest in 2010 (*Paula Zsidi*) 8

Recent data to the chronological–
topographic investigations conducted by
the Budapest History Museum 13

Sites of the larger preventive excavations
conducted in 2010 17

Control excavation on the territory of
the so-called Painter’s House and its
surroundings by the southern town wall of
Aquincum Civil Town (*Orsolya Láng*) . . 18

Excavation of parts of Early Bronze Age
and Roman cemeteries in the southern
part of the former Óbuda Gas Factory
(*Gábor Lassányi*) 36

A Valentinian Period burgus on Római
Part (*Tibor Budai Balogh*) 52

Late Roman graves in the northern
foreground of the “Hercules villa”
(*Tibor Budai Balogh*) 65

Archaeological excavations on the western
border of Felhévíz (*Zoltán Bencze*) . . . 74

Parts of Neolithic, Copper Age and
Roman Period settlements at Albertfalva
(*Zsuzsanna M. Virág – József Beszédes*) . . 81

Középső újkőkori, késő avar telepnymok és a limesút részlete az M0 autótút Budatétény-Növény utcai csomópontjának feltárásán (Szilas Gábor – M. Virág Zsuzsanna – Beszédes József)	87	Middle Neolithic, late Avar settlement traces and a segment of the limes road from the excavation of the Budatétény-Növény Street junction of the M0 motorway (Gábor Szilas – Zsuzsanna M. Virág – József Beszédes)	87
Újabb eredmények a Belvárosi Plébániatemplom és a Március 15. téri erőd kutatásában (Beszédes József – Kovács Eszter)	112	New results from the investigations of the Inner City Parish Church and the late Roman fort on Március 15 Square (József Beszédes – Eszter Kovács)	112
Késő bronzkori település és szkíta temető részlete az M0 körgyűrű, déli szektorának nyomvonalán (Horváth M. Attila)	123	Parts of a late Bronze Age settlement and Scythian cemetery in the path of the southern sector of the M0 Motorway (Attila Horváth M.)	123
Régészeti és restaurátori munkák 2010-ben Szigetszentmiklós-Dunára dűlő késő középkori temetőjében (Terei György – Szabó Krisztina – Merkl Máté)	130	Archaeological and conservation work at the late medieval cemetery of Szigetszentmiklós-Dunára dűlő in 2010 (György Terei – Krisztina Szabó – Máté Merkl)	130
Újabb kutatások Szigetszentmiklós-Üdülősoron, az M0 autópálya nyomvonalán (Endrődi Anna – Horváth M. Attila – Kovács Eszter)	139	Recent investigations at Szigetszentmiklós-Üdülősor along the path of the M0 motorway (Anna Endrődi – Attila Horváth M. – Eszter Kovács)	139
A Budapesti Történeti Múzeum kisebb feltárásainak helyszínei és eredményei a 2010. évben	151	Locations of and results from small-scale excavations conducted by the Budapest History Museum in 2010	162
A Budapesti Történeti Múzeum további feltárást nem igénylő próbaásatásai és régészeti célú megfigyelései 2010-ben	163	Archaeological observation work and test excavations carried out by the Budapest History Museum in 2010	163
Rövidítésjegyzék	165	Abbreviations	165
A 2010. évi feltárások közreműködői	166	Participants in the excavations in 2010.	166

A 2010. évi jelentősebb feltárások
megbízói és támogatói 167

Employers and patrons of the most
important excavations in 2010. 167

A Budapesti Történelmi Múzeum régészeti
osztályainak 2010-ben megjelent
publikációi 168

Publications by the Archaeology
Departments of the Budapest History
Museum in 2010. 168

Régészeti feltárások Budapest területén 2010-ben

Archaeological excavations in the territory of Budapest in 2010

A Budapesti Történeti Múzeum régészeti munkáját a 2010. évben elsősorban a már megkezdett nagyobb munkák befejezése, néhány kisebb, új feltárás és számos, elsősorban közműépítéssel kapcsolatos régészeti megfigyelés jellemezte. Az év folyamán végbement jogszabályi változások eredményeképpen az intézményben folyó munka biztosabb jogi alapokra került. Az augusztus elsejével életbe lépett 2010. évi LXIX. törvény, a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény módosítása, amely egyértelművé tette a régészeti feltáráshoz jogosult intézmények körét. Ennek alapján a Budapesti Történeti Múzeum visszakapta korábbi, 2007 előtti feltárási jogosultságát a főváros területén. Ezzel ismét helyreállt a városi régészet és a várostörténeti kutatások alapját jelentő kutatási, dokumentációs és gyűjteményi egység. A törvényalkotást követően az 5/2010. évi NEFMI rendelet nyomán átalakult a nagyberuházás fogalma, s a régészeti örökség feltárása már nem a beruházás becsült értéke, hanem annak szakmai kritériumai szerint történik. Ez utóbbi rendelet számos ponton szabályozta a régészeti feltárások engedélyezését és lefolytatását.

A 2010. évben radikálisan csökkent a régészeti feltárások száma, minden korábbinál kevesebb beruházáshoz kap-

The finalization of on-going large scale projects, a few small excavations and numerous archaeological observations especially connected with the construction of public utilities characterized the archaeological work of the Budapest History Museum in 2010. As the result of changes in legislation during the course of the year, work in our institution continued on a more secure legal footing. Act LXIX, enacted in 2010, took effect on August 1. It represents a modification of act LXIV from 2001 concerning protection of the cultural heritage, which clearly stated which institutions have the right to conduct archaeological excavations. Accordingly, the right to direct excavations within the territory of the capital was given back to the Budapest History Museum, returning us to what the situation had been until 2007. Thus, the unity of investigation, documentation and collection, the basis of urban archaeology and historical town studies, was restored. After the act took effect, the concept of large investment also changed based on statute NEFMI of 5/2010. Archaeological heritage will now be brought to light based on archaeological criteria instead of the assessed value of the investment. This statute regulates the licensing and conducting of archaeological excavations in many respects.

csolódó régészeti beavatkozás volt a fővárosban. Régészeink 17 megelőző és 6 próbafeltáráson vettek részt. A feltárások csökkenésével szemben emelkedett a régészeti megfigyelések száma, 101 helyszínen adtunk szakfelügyeletet kivitelezési munkákhoz. A régészeti feltárások során az intézmény 19 régésze 1238 napot töltött terepen, ezen idő alatt 535 446 m² felületet kutatott át. A csökkenő feladatokkal arányosan a múzeum régészeti gyűjteményeinek gyarapodási üteme is némileg lelassult. A korábbi éveknél jóval kevesebb, 267 ládányi leletanyag került az intézmény átmeneti raktáiba.

Ezek ellenére a feltárások nyomán számos új ismerettel gazdagodtunk a főváros történetére vonatkozóan. Ebben az évben is kiemelkedő jelentőségűek voltak az M0 déli szakaszán folytatott feltárások, amelyek a főváros és környékének őskori és középkori településtörténetéhez járultak információkkal (Növény utca, Szigetszentmiklós). A Világörökségi címre pályázó római *limes* vonal topográfiaját a 2010. évi kutatások két jelentős helyszínnel gazdagították a főváros térségében. Az M0-ás körgyűrű vonalán, a Nagytétényi úttal párhuzamosan előkerült a *limes*út egy hosszabb szakasza. A Római parton épülő magánház alapozása pedig egy újabb késő római kori őrtornyot hozott felszínre. Ugyancsak a késő római időszakról való ismereteinket bővítették a volt Óbudai Gázgyár területén folyt ez évi kutatások is. Az aquincumi polgárváros területén EU támogatással megvalósítandó „Pannonia Provincia Program”-hoz kapcsolódó régészeti feltárások nagyobb felületen hozták felszínre a város korábban ismeretlen épületrészeit, útszakaszokat, sőt a déli városfal egy kidőlt szakaszát *in situ* dokumentálhattuk. Intézményünk

The number of archaeological excavations radically decreased in 2010. Fewer excavations were conducted in the capital in connection with investments than ever before. The archaeologists took part in 17 investment-led and 6 test excavations. In parallel with the decrease in excavations, the number of archaeological observations increased: archaeological inspection was carried out at 101 sites. The archaeological excavations conducted by the museum in the last year involved 19 archaeologists from the institution. They spent altogether 1238 days in the field and investigated a total surface of 535,446 m². Growth in the archaeological collections of the museum also slowed down in response to the reduced number of tasks. The 267 boxes of finds that were deposited in the transitional depository of the institution did not reach the numbers of the previous years.

Nevertheless, the excavations yielded numerous new pieces of information on the history of the capital. The excavations conducted in the southern section of M0 were of preeminent importance this year as well. They contributed new pieces of information concerning the prehistoric and medieval settlement history of the capital and its surrounding region (Növény street, Szigetszentmiklós). These last year's investigations enriched the topography of the *limes* frontier which is nominated for World Heritage status, with two significant sites in the region of the capital. A relatively long stretch of the *limes* road was found in parallel to Nagytétényi Road in the path of the M0 motorway. Excavations in the foundation of a private house by Római Part (strand) unearthed a late Roman period watchtower. The investigations conducted this year on the territory of the former Óbuda Gas Factory also contribut-

középkoros régészei folyamatosan jelen voltak és segítették a Budai Várban zajló, sokszor kármentő munkákat. Így jelen voltunk a keleti várfal omlásveszélyének elhárításánál, vagy a Szentháromság téri barlang beszakadását követő helyreállítási munkánál. A BTM legfontosabb ásatásairól és a legjelentősebb leletekről a múzeum régészeti honlapján naprakész információkat és híreket találhat az érdeklődő.

A csökkenő terepi munka azonban nem jelenti azt, hogy régészeink munka nélkül maradtak. A feltárások csökkenő tendenciája következtében a régészeti munka terepi részéről a hangsúly a dokumentáció készítésére és a muzeológiai, tudományos munkára tolódott. Tovább növekedett a leadott ásatási dokumentációk száma, s elmondhatjuk, hogy intézményünk szintje naprakész e téren. A restaurált leletanyag mennyisége – elsősorban az M0-ás feltárások forráshiány miatt elmaradt közbeszerzése következtében – nem növekedett, azonban megfigyelhető, hogy a saját műhely munkavégzése hatékonyabb lett, különös tekintettel a fémtárgyak állagmegóvására alkalmazott új technológiának köszönhetően. A nyilvántartás területén az elmúlt év szintjét tartani tudtuk. A hagyományos nyilvántartással leltározott dokumentumok, tárgyak száma több mint 4000 volt ebben az évben, a digitális adathordozón nyilvántartásba vett dokumentumok, tárgyak száma ez évben több mint 120 000 volt. Az elmúlt két év nyilvántartási munkái azt mutatják, hogy a leltározás visszavonhatatlanul átbillent a számítógépes technika alkalmazásának irányába.

A BTM régészeti osztályainak publikációs tevékenysége a korábbi években megszokott keretek között mozog. A régészeti

ed to our knowledge of the late Roman period here in Budapest. The archaeological excavations connected with the “Pannonia Province Project” to be realized by EU support within the Aquincum Civil Town brought to light new building remains and stretches of the road system within the antique town. A collapsed section of the southern town wall could even be documented *in situ*. Archaeologists specializing in the Middle Ages were continuously present during work carried in the Buda Castle and they often helped to rescue as much as possible. We were there when the collapse of the eastern castle wall was prevented and during the reconstruction work after a cave-in in Szentháromság square. Up-to-date information and news can be read concerning the major excavations and the most significant finds of the BHM on the archaeological homepage of the museum.

The decrease in field work does not mean that our archaeologists had much time on their hands. As the result of the tendency for decreasing numbers of excavations, the stress of archaeological work shifted from field work to documentation and museum and scientific study. The number of the completed archaeological documentations increased and we can even say that in this regard we are up to date. The number of the restored and conserved finds has not increased, particularly because of the failure of public procurement for the excavations on the M0 motorway due to the lack of resources. It could, however, be observed that the efficiency of our restoration lab has grown especially owing to new technology used in the conservation of metal objects. We were able to maintain the level of inventoring of objects at last year's levels. The

*Az Aquincumi Múzeum közreműködésével a 2010. év folyamán megjelent régészeti kiadványok
Publications that appeared in 2010 with the contribution of the Aquincum Museum*

feltárások eredményeit, illetve a régészeti gyűjteményeket több önálló kiadványunk mutatta be, amelyek mindegyike idegen nyelven is hozzáférhető. Megjelent az „Aquincumi füzetek” sorozat 16. kötete, az „Aquincumi Gyűjteményi Katalógus” sorozat ékszereket bemutató első kötete. A „Vindobona–Aquincum” című, a városi régészet problematikájával foglalkozó, 2009-ben rendezett bécsi ülészakáról megjelent kiadvány a BTM régészeti örökségvédelmi rendszerét mutatja be. Nagy várokozás előzte meg az „Aquincum. Ókori táj – Ókori város” kötetet (szerk.: Schweitzer F. – H. Kérdő K.), amely több munkatársunk közreműködésével a BTM Aquincumi Múzeuma és az MTA Földrajztudományi Intézetének együttműködésében valósult meg. A provinciális régészet hazai művelőinek és munkatársaink közreműködésével (a

number of documents and objects registered by traditional methods topped 4,000 this year, while the number of objects registered digitally was more than 120,000. The results of inventorying work over the past two years provide evidence that inventorying has moved irreversibly in the direction of applied computer technology.

The publication activity of the archaeological departments of the BHM remained within the same framework as in previous years. Four independent editions illustrate the results of the museum’s archaeological excavations and archaeological collections. Each of these editions has been published in foreign languages. The 16th volume of “Aquincumi füzetek” and the first volume of “Aquincumi Gyűjteményi Katalógus” on Jewelry has been edited and published. The edition entitled “Vindobona-Aquincum”, which represents material from the

Pytheas Kiadó gondozásában) megjelent a „Tituli Aquincenses”, forrásközlő kiadvány, amely az Aquincumi Múzeum páratlanul gazdag feliratos kőanyagát közli. Elsősorban ismeretterjesztő, turisztikai jelentősége van a „Római emlékek Budapesten” című, az „Aquincumi Zsebkönyvek” sorozatban megjelent kiadvány angol nyelvű kiadásának (Archaeolingua Kiadó), amely az aquincumi munkatársak magyar nyelvű anyagából készült. Emellett a BTM régész munkatársai 31 előzetes ásatási közlésben, 58 tanulmányban tették közzé kutatási eredményeiket. A BTM régészei 28 hazai és 9 külföldi konferencián vettek részt, ahol beszámoltak a szakmai közönségnek kutatásaiokról. Az Aquincumi Múzeumba látogató közönség 2010-ben is tájékozódhatott a legfrissebb ásatási eredményekről és a legújabban feltárt leletekről a múzeum hagyományos „Van új a föld alatt” című kiállításán, amelynek középpontjában ezúttal a főváros körüli M0 körgyűrű ásatási álltak.

Zsidi Paula

conference in Vienna on urban archaeology organized in 2009, describes the system of archaeological heritage protection found at the BHM. Great expectations preceded the edition of the volume “Aquincum. Ókori táj – Ókori város” (Aquincum. Antique landscape – Antique Town; Eds: F. Schweitzer and K. H. Kérdő), realized with the co-operation of several archaeologists from the museum and the Geographical Institute of the HAS. The “Tituli Aquincenses” (Pytheas Kiadó), a source edition of the uniquely rich inscriptions in the lapidary material of the Aquincum Museum represents a collaboration of Hungarian specialists in provincial Roman archaeology. The English version of “Római emlékek Budapesten” [Roman Monuments in Budapest] (Archaeolingua Kiadó) edited in the ‘Aquincumi Zsebkönyvek’ [Aquincum pocket book edition] series is primarily an educational edition for tourists. It was prepared from the Hungarian edition written by the archaeologists of the Aquincum Museum. In addition, archaeologists at the BHM published the results of their investigations in 31 preliminary excavations reports and 58 studies. They took part in 28 conferences in Hungary and 9 conferences abroad, where could give an account of their investigations to other archaeologists. In 2010, visitors to the Aquincum Museum learned about the latest excavation results and recently recovered finds in the by now traditional annual exhibition at the museum called “There’s always something new beneath the ground”, which is centered around excavations along the path of the M0 motorway encircling the capital city.

Paula Zsidi

A Budapesti Történeti Múzeum által végzett kronológiai–topográfiai kutatásokhoz kapcsolódó új adatok

Recent data to the chronological–topographic investigations conducted by the Budapest History Museum

(Az 1–11. helyszínek jelölése a belső borítón lévő térképen, a 12–17. helyszínek jelölése a 152. oldali térképen)

(Locations 1–11 are marked on the map on the inside cover, locations 12–17 are marked on the map on page 152)

Az alábbi összeállítás az őskortól a római és a népvándorlás koron keresztül a középkorral bezárólag tekinti át a főváros területén folytatott, eredménnyel záródó régészeti beavatkozásokat.

The following list is meant to provide an overview of the results from excavations of Prehistoric, Roman, Migration period and finally Medieval period sites that took place in the territory of the Capital City.

Őskori településszerkezet / Prehistoric settlement structures

Középső neolitikum / Middle Neolithic – Óbuda

- Dunántúli Vonaldíszes Kerámia, településnyomok (III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő, Tóth Anikó) [13]

Középső neolitikum / Middle Neolithic – Albertfalva

- Dunántúli Vonaldíszes Kerámia kultúrája fiatalabb, Zseliz időszaka, településrészlet (XI. ker., Mezőkövesd utca 1–3., M. Virág Zsuzsanna – Beszédes József) [6]

Középső neolitikum / Middle Neolithic – Budatétény

- Dunántúli Vonaldíszes Kerámia kultúrája fiatalabb, Kottafejes és Zseliz időszaka, településrészlet (XXII. ker., Növény utca, Szilas Gábor – M. Virág Zsuzsanna – Beszédes József) [7]

Középső neolitikum / Middle Neolithic – Csepel-sziget

- Dunántúli Vonaldíszes Kerámia kultúrája, településnyomok (Szigetszentmiklós-Üdülősor, PM 004-006 lelőhelyek, Endrődi Anna – Horváth M. Attila – Kovács Eszter) [11]

Középső rézkor / Middle Copper Age – Albertfalva

- Középső rézkor, településrészlet (XI. ker., Mezőkövesd utca 1–3., M. Virág Zsuzsanna – Beszédes József) [6]

Középső rézkor / Middle Copper Age – Csepel-sziget

- Ludanice-kultúra, településrészlet (Szigetszentmiklós-Üdülősor, PM 004-006 lelőhely, *Endródi Anna – Horváth M. Attila – Kovács Eszter*) [11]

Késő rézkor / Late Copper Age – Albertfalva

- Baden-kultúra, településrészlet (XI. ker., Mezőkövesd utca 1–3., *M. Virág Zsuzsanna – Beszédes József*) [6]

Késő rézkor / Late Copper Age – Csepel-sziget

- Kosztolác-kultúra, településrészlet (Szigetszentmiklós-Üdülősor, PM 004-006 lelőhely, *Endródi Anna – Horváth M. Attila – Kovács Eszter*) [11]

Kora bronzkor / Early Bronze Age – Óbuda

- Harangedény-Csepel csoport, településnyomok és temetőrészlet (III. ker., Záhony utca 7., *Lassányi Gábor*) [2]

Kora bronzkor / Early Bronze Age – Csepel-sziget

- Harangedény-Csepel csoport, település- és temetőrészlet (Szigetszentmiklós-Üdülősor, PM 004-006 lelőhelyek, *Endródi Anna – Horváth M. Attila – Kovács Eszter*) [11]

Kora és középső bronzkor / Early and Middle Bronze Age – Albertfalva

- Kora és középső bronzkori szórvány kerámiák (XI. ker., Építész utca, *Beszédes József*) [17]

Késő bronzkor / Late Bronze Age – Budatétény

- Uramezős kultúra, temetőrészlet (XXII. ker., Növény utca, *Szilas Gábor – M. Virág Zsuzsanna – Beszédes József*) [7]

Késő bronzkor / Late Bronze Age – Soroksár

- Halomsíros kultúra, településrészlet (XXIII. ker., Soroksár – Rétek IV. dűlő, BP 007-es lelőhely, *Horváth M. Attila*) [9]

Kora vaskor / Late Iron Age – Soroksár

- Szkíta kor, temetőrészlet, Kr. e. 5. század (XXIII. ker., Soroksár – Rétek IV. dűlő, BP 007-es lelőhely, *Horváth M. Attila*) [9]

Kora és középső vaskor / Late and Middle Iron Age – Óbuda

- Hallstatt-kultúra, településnyomok (III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő, *Tóth Anikó*) [13]

Késő vaskor / Late Iron Age – Csepel-sziget

- Kelta településrészlet, Kr. e. 1. század – Kr. u. 1. század (Szigetszentmiklós-Üdülősor, PM 004-006 lelőhelyek, *Endrődi Anna – Horváth M. Attila – Kovács Eszter*) [11]

Római kori topográfiai kutatások / Roman Period topographic researches

Aquincumi polgárváros és körzetének településszerkezete / Settlement structure of the Aquincum Civil Town and its surroundings

- Kora római településnyomok és késő római őrtorony (III. ker., Nánási út 3., *Budai Balogh Tibor*) [3]
- Városfal, út, kőépület (III. ker., Szentendrei út 135–139., *Láng Orsolya*) [1]
- Temetőrészlet (III. ker., Záhony utca 7., *Lassányi Gábor*) [2]

Aquincumi katonaváros településszerkezete / Settlement structure of the Aquincum Military Town

- Épületmaradványok, késő római temetkezések (III. ker., Herkules utca, *Budai Balogh Tibor*) [4]

Aquincum agglomerációs körzete (villaövezet) / Vicinity of Aquincum (villa district)

- Falusias jellegű település maradványai (III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő, *Tóth Anikó*) [13]

Lágymányosi bennszülött telep / Native settlement in Lágymányos

- Kora római településnyomok (XI. ker., Október 23. út, *Beszédes József*) [16]

Albertfalvi tábor és környezete / Fort in Albertfalva and its surroundings

- Kút (XI. ker., Mezőkövesd utca 1–3., *M. Virág Zsuzsanna – Beszédes József*) [6]

Aquincumtól délre lévő limes-szakasz / Limes section south of Aquincum

- Limesút részlete (XXII. ker., Növény utca, *Szilas Gábor – M. Virág Zsuzsanna – Beszédes József*) [7]

Aquincumi limesszakasz, bal parti katonai táborai (Pest) / Limes section of Aquincum, left bank military forts

- A tábor előtti települési periódus maradványai (V. ker., Március 15. tér, *Beszédes József – Kovács Eszter*) [8]

Népvándorlás kor / Migration Period

- Avar kori (7-8. századi) településrészlet (XXII. ker., Növény utca, *Szilas Gábor – M. Virág Zsuzsanna – Beszédes József*) [7]

Középkori topográfia / Mediaeval topography

Buda városa / Buda town

- középkori épületmaradványok középkori és török kori betöltéssel (I. ker., Szentháromság tér, *B. Nyékhelyi Dorottya*) [14]

Középkori Pest topográfiája / Topography of Mediaeval Pest

- 14-18. századi temető (V. ker., Március 15. tér, *Beszédes József – Kovács Eszter*) [8]

Középkori falukutatás / Mediaeval village research

- Árpád-kori településrészlet (III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő, *Tóth Anikó*) [13]
- Árpád-kori (12-13. század) település (Csepel-sziget, Szigetszentmiklós-Üdülősor, PM 004-006 lelőhelyek, *Endródi Anna – Horváth M. Attila – Kovács Eszter*) [11]
- Árpád-kori (12-13. század) településnyomok, késő középkori (14-15. század) temető (Csepel-sziget, Szigetszentmiklós – Dunára dülő, PM 010-es lelőhely, *Terei György*) [10]
- Késő középkori településnyomok (XXII. ker., Növény utca, *Szilas Gábor – M. Virág Zsuzsanna – Beszédes József*) [7]

Kora újkori topográfia / Early modern topography

Buda külvárosa / Suburbs of Buda

- Török kori épületmaradvány (I. ker., Fő utca 2., *Magyar Károly*) [15]

Felhévíz nyugati határa / Western border of Felhévíz

- 16-17. századi temetkezés és 18. századi temetőrészlet (II. ker., Margit körút 19–21., *Bencze Zoltán*) [5]

A 2010-ben végzett nagyobb megelőző feltárások helyszínei

Sites of the larger preventive excavations conducted in 2010

(Jelölésük a belső borítón lévő térképen)
(Marked on the map on the inside cover)

1. Budapest, III. ker., Szentendrei út 133–135. (*Láng Orsolya*)
2. Budapest III. ker., Záhony utca 7. – Jégtörő utca (*Lassányi Gábor*)
3. Budapest, III. ker., Nánási út 3. (*Budai Balogh Tibor*)
4. Budapest, III. ker., Herkules utca (*Budai Balogh Tibor*)
5. Budapest, II. ker., Margit körút 19–21. (*Bencze Zoltán*)
6. Budapest, XI. ker., Mezőkövesd utca 1–3. (*M. Virág Zsuzsanna – Beszédes József*)
7. Budapest, XXII. ker., M0 autópálya, Növény utcai csomópont (*Szilás Gábor – M. Virág Zsuzsanna – Beszédes József*)
8. Budapest, V. ker., Március 15. tér (*Beszédes József – Kovács Eszter*)
9. Budapest, XXIII. ker., Soroksár-Rétek IV. dűlő, M0 környűrű (*Horváth M. Attila*)
10. Pest megye, Szigetszentmiklós–Dunára-dűlő, M0 környűrű, PM 010-es lelőhely (*Terei György – Szabó Krisztina – Merkl Máté*)
11. Pest megye, Szigetszentmiklós, Üdülősor, M0 környűrű (*Endrődi Anna – Horváth M. Attila – Kovács Eszter*)

Hitelesítő ásítás az ún. Festőház és környezetének területén, az aquincumi polgárváros déli városfalánál

(Budapest, III. ker., Szentendrei út
133–135., Hrsz.: 19343/7-8)

A fent említett terület az aquincumi polgárváros délkeleti szegélyéhez tartozik, közvetlenül a déli városfal külső és belső oldalán. Itt a BTM Aquincumi Múzeuma pályázathoz kapcsolódóan új bejárati komplexumot, római kori épületrekonstrukciót épít, illetve rendezi a területet. A fentieknek megfelelően három helyszínen folytattunk megelőző jellegű kutatásokat 2010. április-május folyamán (*1. kép*). A munkák előzményeként 2009-ben kisebb szondázó jellegű feltárást végeztünk az egykori lőtér területén (LANG 2010, 188–190).

A déli városfal és közvetlen környezete

A polgárváros keleti felében, a déli városfal vonalában – az eredeti építési terveknek megfelelően – két, kör alakú szelvényt nyitottunk (keleti és nyugati), illetve a leendő ún. fogadófal zónájában lévő pontalapokban dolgoztunk. A területen korábban részben Nagy Tibor kutatott 1946-47-ben, aki a városfal egy részletét, illetve a falon kívüli első épület(ek?) részleteit (*deversorium*) találta meg (NAGY 1948, 121–122). Ehhez az épületkomplexumhoz tartozhat a jelenlegi MHSZ épület alatti, Zsidi Paula által több ütemben feltárt fürdőrészlet is (ZSIDI-MAGYAR 2003, 69–85). A Nagy Tibor-féle feltárási

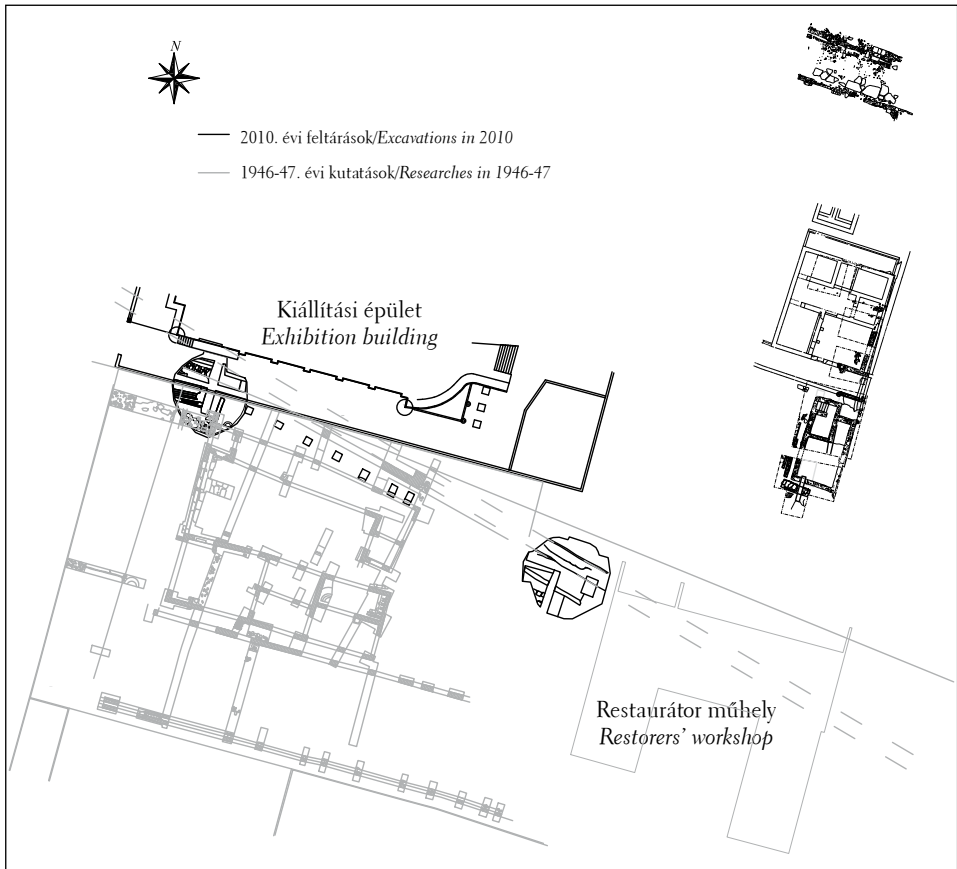
Control excavation on the territory of the so- called Painter's House and its surroundings by the southern town wall of Aquincum Civil Town

(Budapest III, 133–135 Szentendrei Road,
Lrn.: 19343/7-8)

This territory belongs to the south-eastern fringe of the Aquincum Civil Town, on the inner and outer sides of the southern town wall. The BHM Aquincum Museum intends to build a new entrance complex, a Roman period building reconstruction and to carry out landscaping in connection to a tender in this area. Accordingly, preventive excavations were conducted at three localities in April and May 2010 (*Fig. 1*). Previously, a small test excavation had been carried out on the territory of the former shooting range in 2009 (LANG 2010, 188–190).

Southern town wall and its close environs

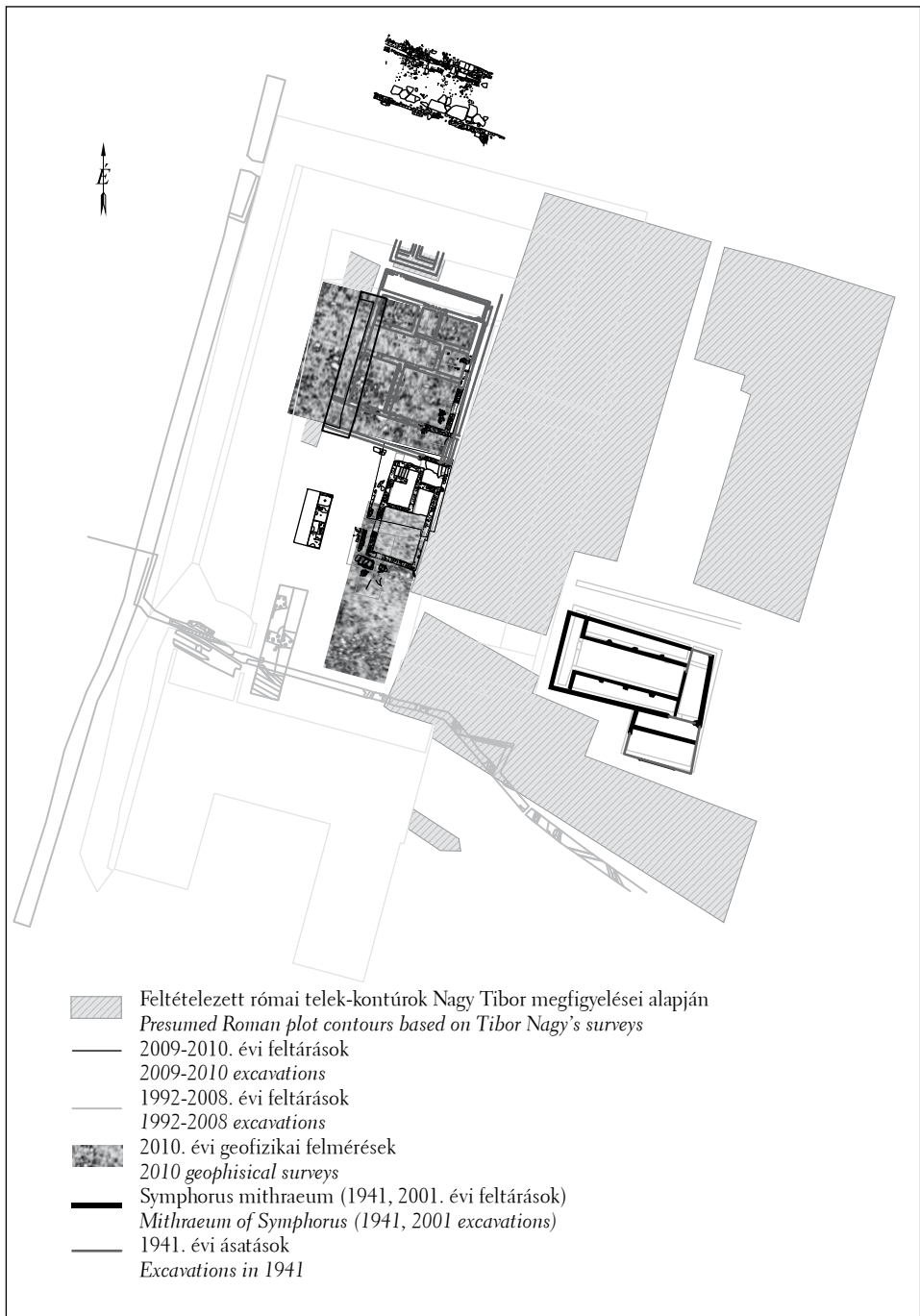
Following the original building plans, two round trenches (eastern and western) were opened in the eastern part of the Civil Town in the zone of the town wall. We also worked in pier foundations in the zone of the future reception wall. Tibor Nagy had investigated the area in 1946-47, where he found a segment of the town wall and parts of a building(s?) outside the wall (*deversorium*) (NAGY 1948, 121–122). The bath that Paula Zsidi uncovered in subsequent phases under the modern MHSZ building may well belong to this building complex (ZSIDI-MAGYAR 2003, 69–85). The documentation

1. kép: Összesítő alaprajz a feltárt területrészekről
 Fig. 1: General plan of the excavated areas

dokumentációja ma már sajnos nem áll rendelkezésre, így a maradványok pontos elhelyezkedése és állapota ismeretlen volt. A munka első fázisaként a Geomega Kft. közreműködésével geofizikai felmérést végeztünk a városfalról délre, a *deversorium* teljes területén (ma a múzeum parkolója). A felmérés eredményeképpen nyilvánvalóvá vált, hogy a most is beépítetlen, városfalon kívüli részen sok épületfal van. Ezek nagyrészt kelet-nyugati irányú, a „C” utcára merőleges épület(ek)hez tartoznak és valószínűleg, beépítetlen sáv nélkül, köz-

of Tibor Nagy’s excavation has perished so the exact position and condition of the remains were unknown. In the first phase, geophysical surveys were carried out with the co-operation of Geomega Kft. over the entire territory of the *deversorium* south of the town wall (to-date the parking lot of the museum). The survey revealed that many walls of buildings can be expected on the as yet empty territory outside the town wall. Most of them belonged to east-west buildings, which stood perpendicular to the east-west running road “C” and

2. kép: Összesítő alaprajz a Festőházról és környékéről
 Fig. 2: General plan of the Painter's house and its surroundings

3. kép: A déli városfal részlete feltárás közben
Fig. 3: A section of the southern town wall during excavation

vetlenül a városfalhoz is felhúzódnak (2. kép).

A feltárás során az ún. nyugati szelvény északi részében előkerült a déli városfal eddig nem kutatott szakasza, amely – az újkori bolygatások ellenére – igen jó állapotban maradt meg. Az eredetileg 2,2 m széles, habarcsba rakott, masszív kőfalra az 1930-as években teljes hosszában újkori csatornát fektettek, de szerkezete így is megfigyelhető volt (3. kép). A felmenő fal köpenyét nagyméretű, szögletes mészkőblokkokból falazták, míg a falmag apróköves, öntött technikával készült. A vastag, kiegyenlítő habarcsrétegek nagyon keménynek bizonyultak, ez esetleg a mész helyben oltására utalhat. A fal mellett, annak omladékaként nagyobb kváderek kerültek elő. A városfalhoz tartozó további védmű, a vizesárok (*fossa*) indítása is előkerült, ennek teljes feltárására azonban nem volt lehetőségünk. Bár az árkot már a római korban visszatöltötték, tömörítették, ez nem sikerült tökéletesen: a *fossa* tetején áthaladó későbbi útrétegek, illetve

which probably extended until the town wall without leaving an empty zone (Fig. 2).

An as yet uninvestigated section of the southern town wall was found in the northern part of the so-called western trench. It was well preserved despite modern disturbances. In the 1930s a sewer line was laid down over the entire length of the originally 2.2 m wide, massive, mortared stone wall however the wall structure could still be observed (Fig. 3). The surfaces of the vertical wall were made from large, rectangular limestone blocks, while the core was casted from rubble. The thick, leveling mortar layers were very hard implying that the lime had been slaked locally. Large ash-lars were found by the wall representing its collapsed remains. The start of the defensive line, the drainage ditch (*fossa*) of the town wall was also discovered but it could not be unearthed over its entire length. Although the ditch was already filled in in Roman times, it was not successful. Later road layers built over the *fossa* and a late

a dél felé szomszédos épület egyik késői fala megsüllyedt állapotban maradt ránk.

A városfal megmaradt tetején további meszes és sóderes rétegeket figyeltünk meg, amelyek észak-déli irányú többrétegű útnak bizonyultak. Az útrétegek már a „C” utca keleti feléhez tartoztak, amely a szintadatok alapján később kelet felé „tolódott el”. Mindesetre bizonyítékai annak, hogy a fal használaton kívül kerülése (és visszabontása?) után a területen észak-déli irányú közlekedés folyt. Az útrétegekből kerámiatöredékek kerültek elő, ezek kiértékelése azonban még folyamatban van, ezért pontos datálás még nem áll rendelkezésünkre. Dél és délkelet felé elértük Nagy Tibor egyik (legészakibb) kutatóárkának területét, továbbá egykori szondái és metszetalai is előkerültek. A munka során a falon kívüli első épület – részben már a Nagy Tibor által is megtalált – északi végét tártuk fel. Az ún. *deversorium* észak-nyugati sarkának armírozott falsarkát, döngölt padlószintjének maradványát és az épület északi zárófalához épített félkör alakú pillért dokumentálhattuk. Va-

wall of the neighboring building to the south.

Further limy and gravelly layers were observed on the preserved top of the town wall, which proved to belong to a multi-layered north-south running road. The road layers were the eastern part of road “C”, which, according to the levelling data, was later “shifted” to the east. Nevertheless, they show that north-south traffic ran in the area after the wall had lost its function (and had been pulled down?). The evaluation of the shards, found in the road layers, has not yet been completed, thus it is not possible to provide an exact dating. The area of one of Tibor Nagy’s (northernmost) trenches was reached in the south and the southeast where test trenches and section walls of it were also found. The northern end of the first building outside the wall, also identified by Tibor Nagy, was brought to light. The north-western corner was documented in addition to the remains of a rammed clay floor and a semicircular pillar built against the northern end wall of the building. It

4. kép: Fotó a *deversorium*ról és közvetlen környezetéről
Fig. 4: Photo of the *deversorium* and its surroundings

lőszínűnek látszik, hogy a *fossa* feltöltése után az épület városfal felé néző, északi homlokzatát pillérekkel díszítették, ezekből azonban több egyelőre nem ismert (a pillér szintén megsüllyedt a visszatöltött *fossa* miatt). Az épületet nyugat, azaz a „C” utca felé lapkóves járda kísérte, illetve egy faoszlopos árkád is, ennek csaplyukas kőbázisa mind a korábbi ásatás során, mind pedig most is előkerült (4. kép).

A *deversorium* és a hozzá tartozó külső járószint a Kr. u. 2-3. század fordulóján épülhetett, a városfal ekkor még állhatott, a *fossát* azonban már betemették. Egy későbbi időszakban (3. század közepe?) egy hevenyészett falat toldottak még észak felé az épülethez. Egyelőre nem világos, hogy a római uralom késői időszakában létesült észak-déli irányú út rétegei közül melyek egyidősek a *deversoriummal*, illetve melyek készültek annak pusztulása után. A feltárás kis alapterülete miatt sajnos nem sikerült további adatokat nyernünk a városfalon kívüli épület(ek) funkciójával kapcsolatban.

Kelet felé, a leendő bejárati torony alapozásánál, újabb szakasza került elő a délkeleti irányba haladó városfalnak, itt azonban már az utolsó kősorig kisedett állapotban. A *fossát* itt is visszatemetve találtuk, felette egy, az egykori városfallal párhuzamos falmaradvánnyal, amely talán a *deversorium* északi traktusának folytatása lehetett. A városfalat belülről fa-agyagtégla konstrukciós körüljáró kísérte, ennek elplanírozott maradványait és cölöplyukait is megtaláltuk. A planírozási rétegből Antoninus Pius nagybronz került elő. A feltárás során a római kori rétegsor alatt a sárga agyagos altalaj viszonylag magasan jelentkezett.

Annak ellenére, hogy a városfal eredeti állapotában már nem került elő ezen

seems probable that after the *fossa* was filled in, the northern façade of the building overlooking the town wall was decorated with pillars although this is the only one that has been found (the pillar also sank into the re-filled *fossa*). A pavement of stone slabs and a *portico* supported by wooden posts ran along the western side of the building on the side of road “C”. Its stone foundation with a vent hole had already been found by Tibor Nagy and was also uncovered now (Fig. 4).

The building and the floor level around it were constructed at the turn of the 2nd-3rd century AD when the town wall was still standing but the *fossa* had already been filled in. In a later period (middle of the 3rd century AD?) a rough wall was added to the building in the north. It is not yet clear which layers of the north-south running road built in the late phase of Roman rule were contemporary with the building and which ones were constructed after it came to an end. Due to the limited surface of the excavation nothing more could be gleaned concerning the function of the building(s) outside the town wall.

Another section of the southeast oriented town wall was found in the east, in the foundation of the future entrance tower, but here it had been robbed to the last stone row. The *fossa* was filled in and the remains of a wall ran over it in parallel with the former town wall, which may perhaps be the continuation of the northern wing of the *deversorium*. A wood-and-clay brick construction walkway ran along the inside of the town wall. Its leveled remains and postholes were found during excavation. A large bronze Antoninus Pius coin was found in the leveling layer. The yellow clayey subsoil appeared relatively high under the Roman Period layers.

5. kép: A kidőlt déli városfal részlete
Fig. 5: Detail of the collapsed southern town wall

a szakaszon, kidőlt állapotban, kb. 3 m „magasan” vizsgálható volt a szerkezete: a fossára, illetve a felette húzódó épületfalra (ld. feljebb) rádőlt falszakasz alsó része törtkövekből, felső része nagy, monolit blokkokból állt, amelyeket téglasorokkal egyenlítették ki (5. kép). Hasonló megoldást figyelt meg korábban Zsidi Paula igen közel, a déli városfal másik szakaszánál is (ZSIDI 1992, 29–30). Feliratos, vagy egyéb díszített követ nem találtunk.

A városfal történetének relatív és abszolút kronológiája ezek alapján a következőképpen vázolható: A feltehetően a 2. század első felében kiépült védművek közül a vizesárkot még a római korban betemették (ZSIDI 2004, 191). Erre részben ráépült az itt húzódó épület (*deversorium*?) északi zárófala, követve az ekkor még álló városfalat (Kr. u. 2-3. század). Egy – egyelőre még ismeretlen – későbbi időpontban

Despite the fact that the town wall was not found in an original condition in this section, the structure could be studied to a “height” of about 3 m in the fallen remains. The lower part of the wall section, which fell onto the *fossa* and the wall of a building above it (see above) consisted of rubble, while large, monolithic blocks leveled with brick rows composed the upper part (Fig. 5). Paula Zsidi observed a similar technical solution close by on another section of the town wall (ZSIDI 1992, 29–30). Neither inscribed nor ornamented stones were found during the excavation.

The relative and absolute chronology of the history of the town wall can be sketched out as follows: among the defensive works probably constructed in the first half of the 2nd century AD, the *fossa* had already been filled in in Roman times (ZSIDI 2004, 191). The northern wall of the house built here (a *deversorium*?), which followed the line of the still-standing town wall, was partly built over it (2nd-3rd centuries AD). At a later date which cannot yet be determined, the inner defensive works were also pulled down and, probably because of the sinking of the filled in *fossa* in front of it, a section of the eastern part of the town wall collapsed. Later (continuously from the end of the Roman period?) the stones of the town wall were removed through quarrying and its foundation ditch was filled in with debris (partly e.g. fresco fragments).

The line of road “G”

In connection with the above-mentioned tender, landscaping work will also affect the area of the so-called roads “G” and “F”. The new walkways of the archaeological park will be developed using the original, Roman period roads. Accordingly,

elbontották a belső védműveket is, illetve – feltehetően az előtte húzódó visszátólított *fossa* süllyedése miatt – kidőlt a városfal keleti részének egy szakasza. Később (a római kor végétől folyamatosan?) kitermelték a városfal kőanyagát és helyét törmelékekkel (részben pl. freskóanyaggal) töltötték vissza.

A „G” utca vonala

Ugyancsak a pályázathoz kapcsolódóan sor kerül majd az ún. „G” és „F” utca zónájának rendezésére és az eredeti, római kori útvonalak felhasználásával alakítják ki az új romkert sétatutakat is. Ennek megfelelően elkezdődött a polgárváros déli részén a két utca nyomvonalának tisztázása és csatlakozási pontjának kutatása.

Az aquincumi polgárváros eddig ismert harmadik legjelentősebb útja az ún. „G” utca: a kelet-nyugati irányú, közel 5,5 m széles, eredetileg kőlapokkal burkolt, kissé ívelt felületű útvonal mindkét szélén kisméretű, kőből épített csatorna vezette el a szennyvizet. Az útvonalnak jelenleg csak a keleti, romkert területére eső része ismert. Keletebbre, a gázgyári munkáslakások feltárása során előkerült még egy-két kisebb szakasza, ugyanakkor egyelőre nem tudjuk, hogy nyugat felé eléri-e a „C” utcát, illetve hogyan folytatódik tovább. Mindenesetre figyelemreméltó, hogy a jelenleg már szintén múzeumi területen (az egykori Autoglas területén) álló, a 19-20. század fordulóján épített két útkaparó ház gyakorlatilag szegélyezi az utcát a Szentendrei út mellett, a később épültek viszont már nem veszik figyelembe azt. Ezek alapján valószínűnek látszik, hogy az út nagy része ekkor még a felszínen volt (ahogy a romkert keleti felében ma is). Csatlakozása a Nagy Lakóházat nyugat felől határoló, észak-déli irányú „F” utcával egyelőre még

clarification of the paths of the two roads was begun as well as the investigation of their junction in the southern part of the Civil Town.

The so-called road “G” is the third most significant road in Aquincum Civil Town. Small, stone sewage channels run on both sides of the east-west running 5.5 m wide road with its slightly curved surface, and was originally paved with stone slabs. Only the eastern part of the road is known in the archaeological park. A few short stretches were found in the east during excavation preceding the construction of the workers’ flats of the Gas Factory but we do not know if it reached road “C” in the west and how it continued. It is, however, remarkable that the two houses of road-menders built at the turn of the 19th-20th centuries (to date on the territory of the museum, previously the territory of the former Autoglas Ltd.) practically border the possible path of the road at Szentendrei Road. Buildings built later disregarded it. Thus, it seems probable that a part of the road was still visible on the surface at that time (it is, to date, located in the eastern part of the archaeological park). It is not clear if it was connected to the north-south running road “F” that bordered the Large Residential Building to the west since although the surfaces of both roads evidently slope upwards (towards the south and west) they are at significantly different heights. Hopefully, the path of road “F” and the connection between the two roads will be clarified in the near future (Fig. 6).

First the modern fill had to be removed from the top of the road to begin the investigation of road “G”. It was obvious that excavations had already been conducted here (old trenches) although

kérdéses, mert bár mindkét út felszíne láthatóan emelkedik (dél és nyugat felé), közöttük jelentős a szintkülönbség. Reményeink szerint a közeljövőben sor kerül az „F” utca nyomvonalának és a két utca viszonyának tisztázására is (6. kép).

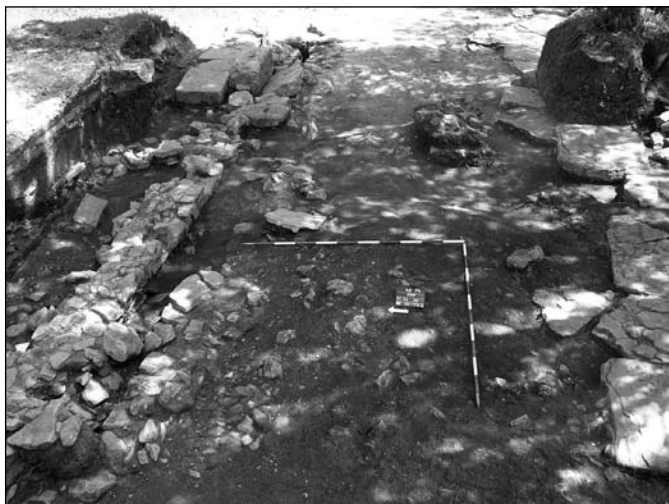
A „G” utca kutatása során először az utat részben fedő újkori töltést kellett eltávolítani. Jól látszott, hogy itt korábban többször folytak kutatások (régiszelvények helye), ezeket azonban nem tudtuk visszaazonosítani. A leletanyag ennek megfelelően nagyon kevert volt, zárt leletcsoporthoz nem jutottunk, ez a keltezést is megnehezíti. A munka során részben további szakaszai kerültek elő az utat északi és déli oldalon is szegélyező, kb. 1 római láb (30 cm) belvilágú, falazott és kőlappal fedett csatornáknak, illetve előkerültek a járófelületet képező nagyméretű, szabálytalan formájú mészkőlapok. Ez utóbbiak inkább a széleken, a csatornák fedlapjaiként mutatkoztak, míg az útgerinc zónájában sóderes, aprókavicsos volt a legkésőbbinek számító, vizsgálható felület. Sajnos az út átvágására nem volt lehetőségünk, így egyelőre nem világos, hogy a sóderes réteg milyen viszonyban volt a kőlapokkal (korábbi, vagy csak javítás?). Az út enyhén, de egyértelműen emelkedik nyugat felé, kérdéses azonban, hogy kapcsolódik (és kapcsolódik-e egyáltalán) a jóval magasabban futó és a szintadatok alapján dél felé szintén emelkedő „F” utcához?

Az utca északi oldalán egységes homlokzati fal vonult végig (hasonlóan a „D” utcához), amely már a mögötte sorakozó épületekhez tartozott. Itt egy eddig még feltáratlan, a „G” utcáról nyíló épület bejáratát tisztítottunk meg (XIV-XV. épülettől délnyugatra). Eredeti helyükön voltak még a küszöbköhöz tartozó kváderek, ezen kívül az ajtó vas hevedének egy da-

they could not be exactly identified. The find material was accordingly very mixed. No closed find unit came to light making dating difficult. We found further sections of the circa 1 Roman foot (30 cm) wide channel with stone walls and covered with stone slabs that flanked the road on both its northern and the southern sides and uncovered the huge limestone slabs of the pavement. The latter ones mostly appeared at the edges of the road where they also functioned as cover for the channels, while the latest surface that could be examined along the axis of the road was gravelly with small pebbles. Regrettably, it was not possible to cut sections of the road so the relationship between the gravelly layer and the stone slabs is not clear (earlier or repair?). The road slightly but definitely rose towards the west. It is questionable, however, how it connected to (if it did at all) road “F” which ran at a significantly higher level and, according to the level data, also rose towards the south.

A uniform front wall stood along the northern side of the road (similarly to road “D”). It belonged to the buildings behind it. We cleaned the entrance of a yet unknown building, which opened from road “G” (southwest of building no. XIV-XV). The ashlar of the threshold were in situ, and a fragment of the iron strap of the door was also found. On the same side, the gravelly floor level of a building was documented towards the west. It probably belonged to a shop or a workshop that opened onto the road. The southern side of the road was similarly uniform but it was not a front wall but rather the footing for a row of columns with square, walled pillar holes that bordered the road in a given period. No regularity could be observed: two of the three uncovered pil-

6. kép: „G” utca vonala
feltárás közben
Fig. 6: Path of the road “G”
during excavation

rabja is előkerült. Ugyanezen az oldalon nyugat felé egy épület sóderes járószintjének részletét dokumentálhattuk, amely feltehetően az utcára nyíló bolthoz vagy műhelyhez tartozott. Az utca déli oldalán hasonlóan egységes, de nem homlokzati, hanem az utat egy adott időszakban szegélyező oszlopsor lábazati fala mutatkozott négyzetes, falazott pillérhelyekkel. Szabályosság nem körvonalazódott: a három előkerült pillértalapatnál kettő 2,7 m-re volt egymástól, míg a Festőházzal szemközt lévő szakaszon nagyobb volt a távolság. A pillérek szomszédságában több helyen a falba másodlagosan beépített, vagy leborult féloszlopokat találtunk, amelyek az oszlopsor darabjai lehetnek. Jelenlegi ismereteink szerint ez az oszlopsor csak a kutatott rész nyugati felében mutatkozott, azaz kb. a Festőlakás tömbjének vonalában. Valószínű, hogy a 2-3. században már hosszúházként átalakított Festőház előtt impozáns, oszlopos árka futott, a bejáratnál pedig nagyobb közt hagytak. További adat a Festőház és az utca kapcsolatához az az észak-déli irányú falindítás, amely közvetlenül az oszlopsor falától tart dél

lar foundations lay 2.7 m from each another, while the distance between the pillar foundations was greater on the stretch of road facing the Painter's house. Next to the pillars we found a few half columns that were either built secondarily into the wall or that had collapsed. They may be components of the column row. As far as we know this column row appeared only in the western half of the investigated territory, approximately in line with the block of the Painter's house. In all likelihood, an imposing columned arcade ran in front of the Painter's house which had already been transformed into a strip house in the 2nd-3rd century AD. A large gap was left by the entrance. Another data that sheds light on the connection between the Painter's house and the road is the start of a north-south oriented wall which ran from the wall of the column row toward south and was aligned with the western wall of the Roman cellar (building no. XXXVII). It is not clear to what the parallel, east-west running wall sections on the southern side of road "G", indicated in the ground plans of previous excavations,

felé és a római pince (XXXVII. épület) nyugati oldalával vág egybe. Egyelőre sajnos nem világos, hogy a korábbi feltárások alkalmával készült alaprajzokon ábrázolt, párhuzamos, kelet-nyugati irányú falszakaszok a „G” utca déli oldalán mihez tartoznak. Ezek reményeink szerint majd a lőtér domb elbontása során tisztázhatók lesznek.

Az ún. „Festőház” területe

Az egykori levente lőtér (későbbi MHSZ) területén az új projekt keretében római lakóépület és pince kerülne megépítésre, illetve helyreállításra; azért itt, mert a korábbi feltárások során ezen a helyen előkerült épületmaradványok jelentős része a lőtér építéskor megsemmisült.

A területen 1941-ben Nagy Tibor végzett leletmentést (NAGY 1958, 149–189), aki a már elkészült lődombok alatt nem dolgozhatott, a kialakított gyakorlóteren viszont egy kilenc helyiséges, északi és déli végén később egy-egy *porticusszal* kiegészített, hosszúkás lakóépületet talált. A szinte minden helyiségében freskókkal díszített épület nevét az itt előkerült festékestégelyekről kapta. A munka során észak felé még egy, feltehetően az épülethez tartozó, fűtőcsatornás épület részlete, dél felé pedig egy kéthelyiséges pinceépület és hozzá tartozó *terrazzopadlós* terem került még elő.

A feltáró munka során részben feladatunk volt az 1941-es feltárás eredményeinek hitelesítése és annak megállapítása, hogy pontosan hol és mi maradt meg az építkezés után, valamint adatokat szolgáltatni a tervezett épületrekonstrukcióhoz (pl. további falfestménytöredékek előkerülésével). Ennek érdekében szelvényeket nyitottunk a feltételezett épületmaradványok felett és déli irányban, a

belonged. Hopefully, this question can be answered after the retaining wall of the shooting range is removed.

The territory of the so-called “Painter’s house”

Within the new project, a Roman residential building and a cellar is planned to be built or reconstructed in the area of the former “levente” shooting range (later the MHSZ). This place was chosen because most of the building remains uncovered here during earlier excavations were destroyed when the shooting range was constructed.

Tibor Nagy conducted rescue excavations on the territory when the shooting range was built (NAGY 1958, 149–189). He could not work under the already finished retaining walls but within the shooting range he found an elongated residential building of 9 rooms, which was later enlarged with a portico at both its northern and southern ends. The building, which was decorated with frescos in nearly every room, got its name from the uncovered paint jars found inside. Part of a building with heating channels, which probably belonged to this structure, was found in the north and a two room cellar and a connected room with a *terrazzo* pavement were unearthed in the south.

During excavations we also had to authenticate the results of the 1941 excavation, to determine what was left and where after the construction work and also to provide data for the future building reconstruction (e.g. with the uncovering of further fresco fragments). We opened trenches over the supposed building remains and in the zone of the cellar in the south. It turned out that significant earth moving work had been carried out

pince zónájában. A feltárás során kiderült, hogy a Duna felé erősen lejtő terepen igen komoly földmunkákat végeztek a '40-es években: a lődombok kialakítása mellett, a Nagy Tibor-féle feltárás után a „zavaró” falkoronákat elpusztították, míg más részeket egyszerűen visszatöltötték. Így például kiderült, hogy a most már geodéziailag is helyére került Festőház szinte teljesen megsemmisült, mindössze a délkeleti sarkon egy falsarok és a déli *porticus*

in the 1940s on terrain that sloped sharply down towards the Danube River. In addition to building the retaining walls, the “disturbing” top of Roman walls were destroyed following Tibor Nagy’s excavation, while other areas were simply filled in. We found that the Painter’s house, located using geodetic methods had nearly been destroyed. Only a wall corner remained at its southeastern corner and a small fragment of the southern portico with the coeval

7. kép: A Festőház déli porticusának maradványai
Fig. 7: Remains of the southern porticus of the Painter's house

8. kép: A pince és lejárata feltárás közben
Fig. 8: The cellar and its entrance during excavation

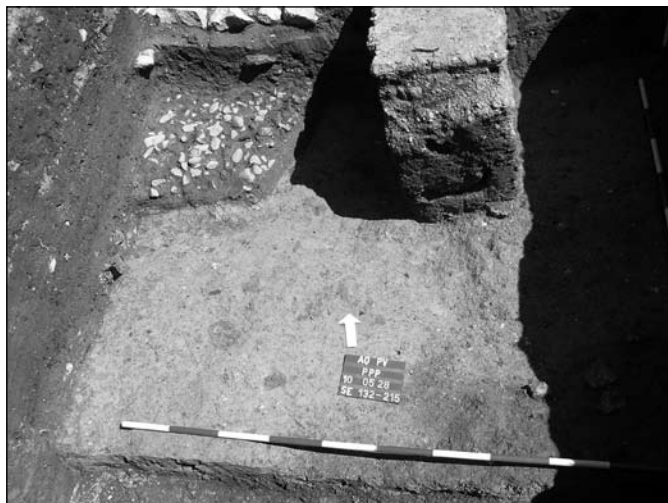
kis darabkája maradt meg az egykori padlószinttel (7. kép). Az épületfalakat nyom nélkül kiszedték (egyedül az északi zárófal egy rövid szakasza maradt meg falkiszedés formájában), helyét pedig a római épülettörmelékes, de újkorral kevert réteggel töltötték vissza, amely néhol elérte az 1,5 m vastagságot is. A nyugat felé húzott kutatóárkunkban nem találtuk nyomát sem az épület nyugati lezárásának, sem az azt határoló utca rétegsorának, ezeket szintén „kibányaszták”.

Dél felé azonban a pince szinte teljes épségben vészelt át a lőtérépítést: mindkét helyisége a lépcsőlejárattal együtt megmaradt (8. kép). A Nagy Tibor-féle ásatási fotók alapján azonban jól látszik, hogy a falkoronákból kb. 30-40 cm-t itt is elbontottak az építkezés során, nagyrészt megsemmisítve ezzel a falakba az északi és a nyugati oldalon vágott, lőrésszerű ablakokat. A nyugati ablaknál még megfigyelhető volt az ehhez kívülről kapcsolódó *terrazzo* lekenés is (lejtős párkány). A kisebb helyiségben kialakított lépcső nyugat felől vezetett le. A fokokat részben kőből készítették és agyaggal tapasztották le (alsó), részben pedig (felső fokok) az agyagos altalajba vágták, majd deszkával boríthatták. A lépcsőfokok lenyomata a vakolatban maradt ránk. Feltehetően létra egészíthette ki a feljáratot, mivel a lenyomatok nem érnek fel a megmaradt faltetőig. A helyiségeket belülről durva, fehér vakolat borította. A pince eredeti mélységét, a feltörő talajvíz miatt már Nagy Tibornak sem sikerült elérnie, bár az utolsó lépcsőfok körülbelül jelzi az egykori padlót, amely nem sokkal lehetett lejjebb az 1941-ben elért szintnél. A mostani ásatás során ugyan kissé mélyebbre jutottunk, de a modern visszatöltés alatt jelentkező faszenes, tégladarabos réteg elbontásakor

floor level (Fig. 7). The walls were robbed without leaving any traces (only a short stretch of the northern wall remained in the form of a removed wall) and the holes were filled in with a mixture of Roman building debris and modern soil which reached a thickness of 1.5 m in a few places. No traces of the western end wall of the building nor of the layers of the road that bordered it could be found in the trench opened in the west. These features had evidently also been “extracted”.

However, the cellar in the south survived the construction of the shooting range in a nearly intact condition. Both rooms were preserved together with their steps (Fig. 8). Comparing the present situation with Tibor Nagy's excavation photos it can be seen that about 30-40 cm was pulled down from the top of the walls during the construction work on the shooting-range destroying most of the narrow windows cut into the northern and the western walls. The *terrazzo* smoothed sloping sill could still be observed outside the western window. The steps of the smaller room led down from the west. A few steps were made partly from stone and daubed with clay (the lower ones) while other steps were cut into the clayey subsoil (the upper steps) and were probably covered with planks. The imprints of the steps were preserved in the plastering. A ladder must have completed the steps as the imprints do not even reach to the preserved top of the wall. A coarse white plaster covered the interior walls of the rooms. The original depth of the cellar could not be reached even by Tibor Nagy because of seeping ground water although the last step approximately indicated the contemporary floor which could not have been much deeper than the level reached

9. kép: Kemence maradványa a Festőház déli részén
Fig. 9: Remains of an oven in the southern part of the Painter's house

már feltört a talajvíz, így a nagyobbik terem alján mutatkozó két cölöplyuk kibontására nem volt lehetőségünk. Ugyanitt a falakban (keleti, déli, északi) kisebb gerendafészekek mutatkoztak, amelyek vagy a vizenyős terület miatt kialakított, rácsos padozatot tarthatták, vagy polcrendszer erősítették a falhoz (hasonló megoldás: BORHY-SZÁMADÓ 2010, 250). A dél felé emelkedő terepen a pincéhez L alakban nagyméretű, *terrazzopadlós* helyiség csatlakozott, amelyet a lőtérépítkezések szintén nagymértékben rongáltak (a padló összetört, keleti zárófal kiszédése stb.). A helyiség funkciójáról nem sikerült adatokat nyernünk, annyi azonban bizonyos, hogy a Nagy Tibor által kelet felé azonosított „apszisos” épületpadló nem létezett, feltehetően más korú objektumról lehetett itt szó, amely vágta a *terrazzós* terem keleti falát. A továbbiakban nyugat felé egy, a pincével és *terrazzós* helyiséggel párhuzamosan futó, észak-déli irányú kő- és téglakonstrukciós csatorna, míg dél felé egy későbbi időpontban épített, kelet-nyugati irányú kőlapos konstrukció (csatorna alja?) mutatkozott. A feltárási terü-

in the 1941 excavation. This time it was possible to dig down somewhat deeper but the ground water appeared as soon as we cleared away the layer mixed with charcoal and brick fragments under the modern fill. Thus, the two postholes that appeared at the bottom of the large room could not be uncovered. Small beam apertures appeared in the walls (the eastern, southern and northern walls), which either supported a grated floor built because of the soggy ground or else supported a shelf system fastened to the wall (for a similar solution: BORHY-SZÁMADÓ 2010, 250). A large room with a *terrazzo* pavement was attached in an L-shape to the cellar on the south. It was also badly damaged during the construction of the shooting range (the floor was broken up, the eastern end wall was removed etc.). We have no data about the function of the room but it is certain that the “apsidal” floor of a building that Tibor Nagy identified in the east never existed. It may have been a feature from another period that intersected the eastern wall of the room with the *terrazzo* pavement. In the west, a north-south run-

let dél felé történt meghosszabbításában épületmaradványok már nem mutatkoztak, ugyanakkor kemence sütőfelületének részlete és átégett agyagtéglás planírozási réteg mutatkozott, amelyek talán egykorúak (?) az épülettel (9. kép).

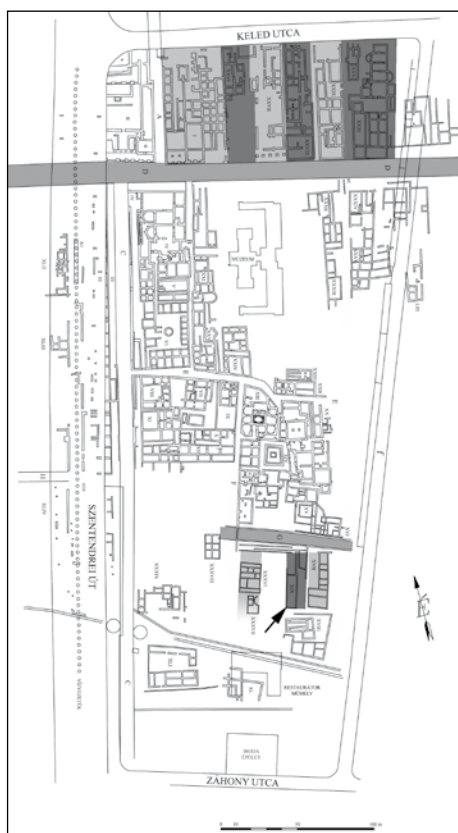
A hitelesítő feltárás során tehát megállapíthattuk, hogy a mélyebben és délebbre fekvő pince és csatlakozó terme kisebb pusztításokkal ugyan, de fennmaradt, míg az észak felé húzódó ún. Festőház szinte teljesen megsemmisült. A területet az eldózerolt római rétegek és objektumok anyagával töltötték vissza, ezért igen sok lelet is előkerült. Bolygatatlan, intakt réteget – a padlóátvágásoktól eltekintve (*terrazzopadlós helyiség*) – nem találtunk, ugyanakkor a pince falain megfigyelt égésnyomok alátámasztják Nagy Tibor azon megfigyelését, hogy az egykori épületben tűzvész pusztított.

A munka során körvonalazódott a területrész története is. A korai időszakot (2. század első fele) a déli városfal zónájában nagyobb, lazább beépítésű telkek jellemzik. Így a Festőház önállóságára utaló elképzelések (két *porticusszal* zárul) is egy korábbi állapotra mutatnak: a Nagy Tibor által a freskóanyag alapján kétperiódusúnak tartott épület első időszaka a Kr. u. 110-120-as évektől indulhatott. Az ekkor még lazább beépítésű *insularendszerben*, különösen a város déli szegélyén, valószínűleg állhattak még „szabadon” nagyobb beépítetlen telkekkel rendelkező épületek, amelyeket *porticussal* egészítettek ki.

A 2. század végétől kezdve (Nagy Tibor-féle 2. periódus kezdete a Festőházban), a lakosságnövekedéssel együtt azonban egyre csökkent a beépítetlen foghíjak száma: valószínűleg itt is kialakult a város északi részén már korábban jelentkező tipikus hosszúházas beépítés (a környéken rész-

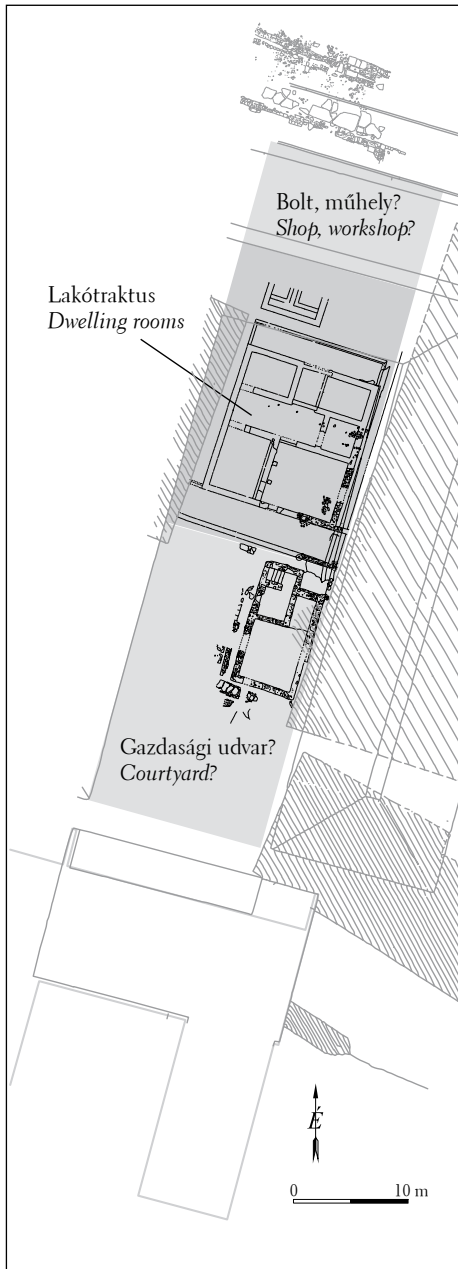
ning stone and brick structured channel ran parallel to the cellar and the room with the *terrazzo* pavement and a later east-west running construction of stone slabs (bottom of a channel?) was found in the south. No building remains appeared when the excavation area was extended towards the south, while a fragment of the baking surface of an oven and a burnt leveling layer of clay bricks were found which may be contemporary (?) with the building (Fig 9).

During the control excavation it was discovered that the cellar and the attached

10. kép: Feltételezett parcellakiosztás a „C” utca déli oldalán

Fig. 10: Supposed plot division on the southern side of road "C"

11. kép: A Festőház telkének feltételezett belső felosztása
 Fig. 11: Supposed plot division of the Painter's house

room, located farther to the south and at a lower level, had survived with small damages, while the so-called Painter's house had been nearly totally destroyed in the north. The territory was filled in with materials from the bulldozed Roman period layers and the materials from the features, so many finds could be collected. No undisturbed, intact layers could be found aside from the section cut of the floor (the room with the *terrazzo* pavement). At the same time, traces of burning on the walls of the cellar support Tibor Nagy's observation that a fire had devastated the building.

The history of the area could also be sketched out. Large and loosely built-up lots characterized the early phase (first half of the 2nd century AD) in the zone of the southern town wall. Thus, ideas concerning the independent existence of the Painter's house (ending in two porticos) also mirror an earlier condition. The first phase of the building, which, according to Tibor Nagy had two building phases based on the fresco material, may have begun in the AD 110s and 120s. Buildings with porticos could still stand "freely" in large, empty lots within the loosely built-in *insula* system, especially by the southern edge of the town.

From the end of the 2nd century AD (the beginning of Tibor Nagy's phase 2 at the Painter's house) the population increased and the number of empty lots decreased. Probably the typical strip house developed here in a similar way as in the northeastern part of the town (the layout of the partly uncovered buildings in the area attest to the presence of strip houses on the southern side of road "G" – Fig. 10). This situation is also implied by the room with a heating channel found north

ben feltárt épületek alaprajzi elrendezései is hosszúházias beépítésre engednek következtetni a „G” utca déli oldalán – 10. kép). Erre utal a Festőháztól északra talált fűtőcsatornás helyiség is, amely ehhez az épülethez tartozott. A Festőház déli *porticusa* és a pinceépület közötti kis területen meszes padlót találtunk, amely a két konstrukció összetartozására enged következtetni. Valószínű, hogy itt egy olyan, a polgárvárosban egyébként tipikus hosszúház állt a 2-3. században, amely a „G” utca *porticosus* árkádja alól (ld. oszlophelyek az út mentén) nyílt és észak felé, az Aquincumban szokásos gazdasági helyiségek (bolt) mögött gazdagon díszített lakótraktussal folytatódott (Festőház). Az épület dél felé pincével egészült ki, amely felett szintén lehetett további helyiség (a hosszúházak elrendezéséhez: LÁNG 2009, 280). Ennek a járószintjére utalhatnak a pincefalak tetején megmaradt gerendafészkek is, amelyek nem voltak lényegesen magasabban a Festőház helyiségeinek padlójánál. A pincénél nem észleltünk építési periódusokat vagy egyéb, kisebb átépítésekre utaló nyomokat. Az épület legdélebbi helyisége ismét egy nagyobb, *terrazzopadlós* terem volt. Így itt a Nagy Lakóházhoz hasonló szinteltolások megoldás feltételezhető. Az épülethez nyugat és kelet felől csatorna is tartozott (Nagy Tibor feltárása). A kutatott terület déli részén mutatkozó kemencemaradványok talán egykorúak lehetnek az épülettel, amelyek alapján hátul egy gazdasági traktussal (udvarral) számolhatunk (11. kép). Elképzelhető azonban, hogy dél felé további helyiségek is voltak, ugyanis 2007-ben, az ezen a területen történő gázcsőfektetés során kisebb, észak-déli irányú falcsonk és csatormarészlet mutatkozott a ház vonalában (LÁNG 2008, 82).

of the Painter’s house which belonged to this building. A limed floor was found on the small area between the southern portico of the Painter’s house and the cellar building, which suggests that the two constructions belonged together. Probably a strip house, typical of the Civil Town in the 2nd-3rd century AD, stood here. The building opened from the portico of road “G” (see the column holes along the road) and continued as a richly decorated residential wing behind the out buildings (shops) characteristic of Aquincum (the Painter’s house). A cellar was attached in the south to the building and there may have been more rooms above the cellar (on the arrangement of strip houses see: LÁNG 2009, 280). The beam apertures preserved on top of the cellar walls may indicate the floor level which was not significantly higher than the floor of the rooms of the Painter’s house. No traces of construction phases or small reconstructions could be observed in the cellar. In the southernmost part of the building was another large room with a *terrazzo* pavement. A similar technical solution of shifted levels must have been applied here in the same way as in the Large Residential Building. Channels were connected to the house in the west and the east (Tibor Nagy’s excavation). The oven remains uncovered in the southern part of the investigated territory may be contemporary with the building suggesting that this may be an economic wing (yard) (Fig. 11). It is also possible that there were more rooms in the south since in 2007, a small segment of north-south running wall and a section of a channel appeared in line with the house when a modern gas line was laid in the area (LÁNG 2008, 82).

A számos ponton általunk is regisztrált égésnyom alapján (pl. pince) az épületegyüttest – a korábbi megfigyelésekkel összhangban – tűz pusztíthatta el, Nagy Tibor szerint a 3. század közepén.

A lóteri kutatás tehát egyfelől bizonyította a sajnálatos tény, miszerint a Festőház jelentős része az 1941-es kutatás után megsemmisült, ugyanakkor a pinceépület és egyéb emlékek előkerülése nyomán új eredményekkel is szolgált a terület beépítettségére vonatkozóan.

Láng Orsolya

According to Tibor Nagy and judging from the traces of burning which had been observed earlier and also registered in several places (e.g. cellar) during the most recent excavations, a conflagration may have damaged the building complex in the middle of the 3rd century AD.

The archaeological investigations in the shooting range have demonstrated the unlucky fact that a significant part of the Painter's house was destroyed following Tibor Nagy's excavations in 1941. However, the discovery of the cellar building and the uncovering of other remains have shed new light on the occupation of the territory.

Orsolya Láng

Irodalom/References:

BORHY–SZÁMADÓ 2010 – Borhy L. – Számadó E.: 275. Komárom–Szőny, Vársártér. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010), 250–251.

LÁNG 2008 – Láng O.: Újabb adatok az aquincumi polgárváros déli részének közműhálózatához és beépítettségéhez (Recent data on the public utilities and buildings in the southern part of the Civil Town of Aquincum). *Aqfüz* 14 (2008) 81–88.

LÁNG 2009 – Láng, O.: „Unpleasant to live in, yet it make the city rich”. Functions of Strip-buildings in the Aquincum Civil Town in the Light of New Discoveries. In: Bíró Sz. (szerk.), *Ex officina...* Studia in honorem Dénes Gabler. Győr 2009, 271–286.

LÁNG 2010 – Láng O.: 16. Budapest, III. ker., Szentendrei út 133., volt MHSZ Ló-

tér, Aquincum-polgárváros, Hrsz.:19348/8. *Aqfüz* 16 (2010) 188–190.

NAGY 1948 – Nagy T.: A modern szállodák egy antik előde Aquincumból. *Új Építészet* 3 (1948) 121–122.

NAGY 1958 – Nagy T.: Az aquincumi ún. Festőlakás. *BudRég* 18 (1958) 149–189.

ZSIDI 1992 – Zsidi P.: 47/5. Budapest, III. Aquincum polgárváros, Ny-i városrész (D-i városfal). *RégFüz* I:44 (1992) 29–30.

ZSIDI–MAGYAR 2003 – Zsidi P. – Magyar M.: Fürdőépület az aquincumi polgárváros déli városfalán kívül (Bath building outside the southern town wall of the Aquincum Civil Town). *Aqfüz* 9 (2003) 69–85.

ZSIDI 2004 – Zsidi P.: Aquincum topográfiaja. *Specimina Nova* 18 (2004) 167–226.

Kora bronzkori és római kori temetőrészlet feltárása a volt Óbudai Gázgyár déli részén

(Budapest, III. ker., Záhony utca 7. – Jégtörő utca, Hrsz.: 19333, 19333/14-15, 19, 22, 27)

2010 tavaszán és nyarán folytattuk az előző évben megkezdett feltárásokat (LASSÁNYI 2010) az egykori Óbudai Gázgyár déli részén, az úgynevezett Graphisoft Dél munkaterületen. A munkákat 2010. március 25. és szeptember 3. között végeztük el a Graphisoft Universitas Kft. megbízásából (1. kép).

Az ásátás az előző évben megnyitott L alakú felülettől északi és déli irányban folyt (2. kép). A munkaterület teljes hosszában (annak közepén) egy mély, északnyugat-délkeleti irányú természetes árok húzódott (SE-5261). Az ásátási terület északkeleti sávjában, az egykori térszint erőteljesen emelkedett, így ezen a részen a Gázgyári építkezésekhez kötődő tereprendezések során a homokos altalajig legyalulták a rétegeket, ennek következtében itt már nem észlelhettünk régészeti jelenségeket. A mélyebben fekvő részeken a modern kavicsos feltöltés alatti sötétbarna, humuszos-homokos felső rétegben is csak minimális római kori kerámiatöredéket és építési törmelékét figyeltünk meg.

A nagymértékű tereprendezést egyedül az egykori lejtő aljában elnyúló kisebb, teknőszerű mélyedésben lévő objektumok vészelték át. Itt bronzkori (Harangedény-Csepel csoport) kerámiatöredékek és állatsontok kerültek elő. (Az őskori emlékek

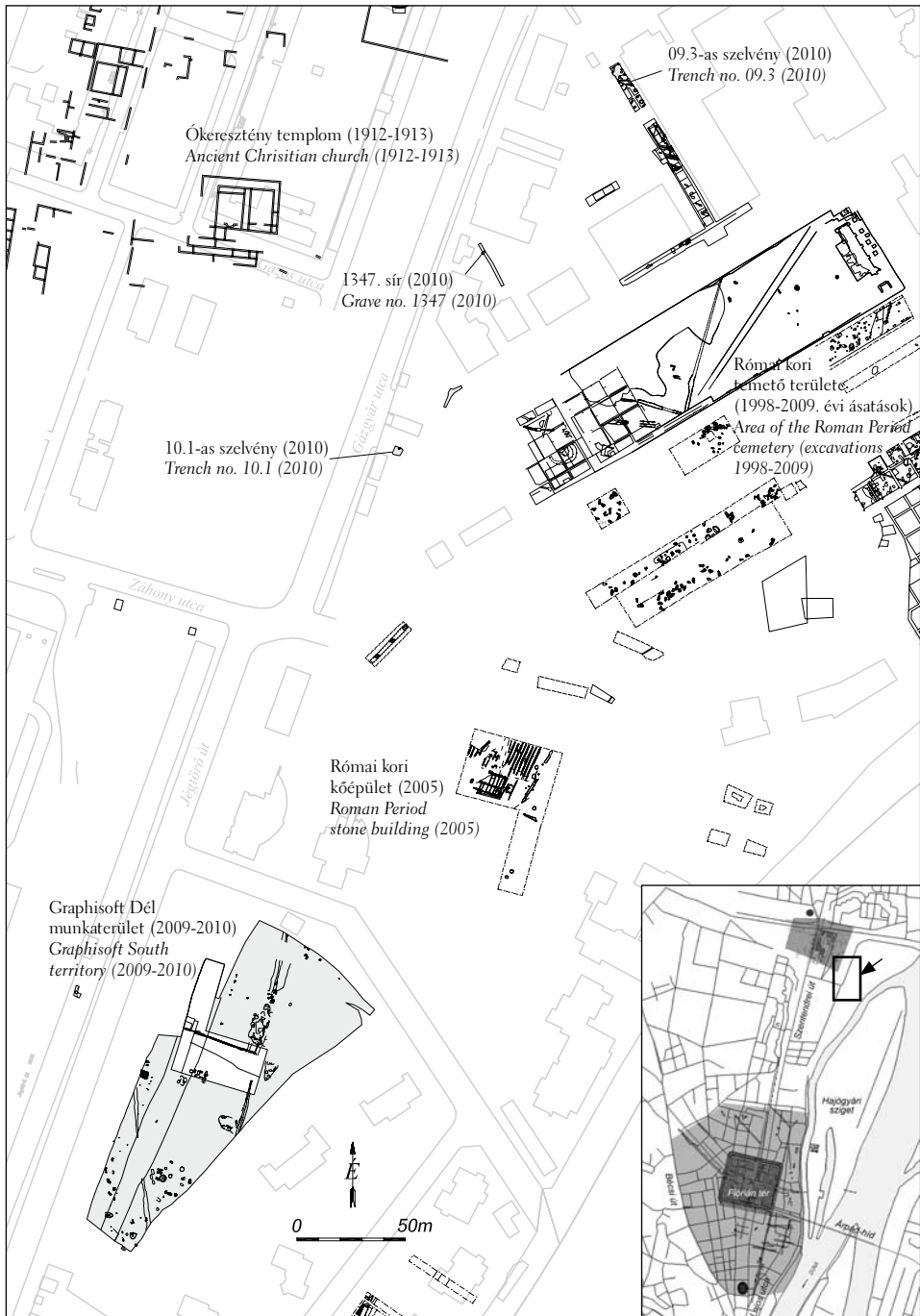
Excavation of parts of Early Bronze Age and Roman cemeteries in the southern part of the former Óbuda Gas Factory

(Budapest III, 7 Záhony Street – Jégtörő Street, Lrn.: 19333, 19333/14-15, 19, 22, 27)

In spring and summer of 2010, excavations started last year (LASSÁNYI 2010) continued on the so-called Graphisoft South territory in the southern part of the former Óbuda Gas Factory. The excavations were conducted between March 25 and September 3, 2010 and commissioned by the Graphisoft Universitas Kft. (Fig. 1).

The excavation was located north and south of the L-shaped surface of the last year (Fig. 2). A deep, natural northwest-southeast oriented ditch ran through the middle of the territory over its entire length (SE-5261). The former terrain sloped significantly upwards in the northeastern zone of the excavation territory and so the layers were scraped off until the sandy subsoil was reached during the landscaping work connected with the construction of the Gas Factory. Here, no archaeological phenomena could be found and only a low number of Roman period shards and building debris could be observed in the humus-sandy upper layer under the modern gravelly fill in the lower lying areas.

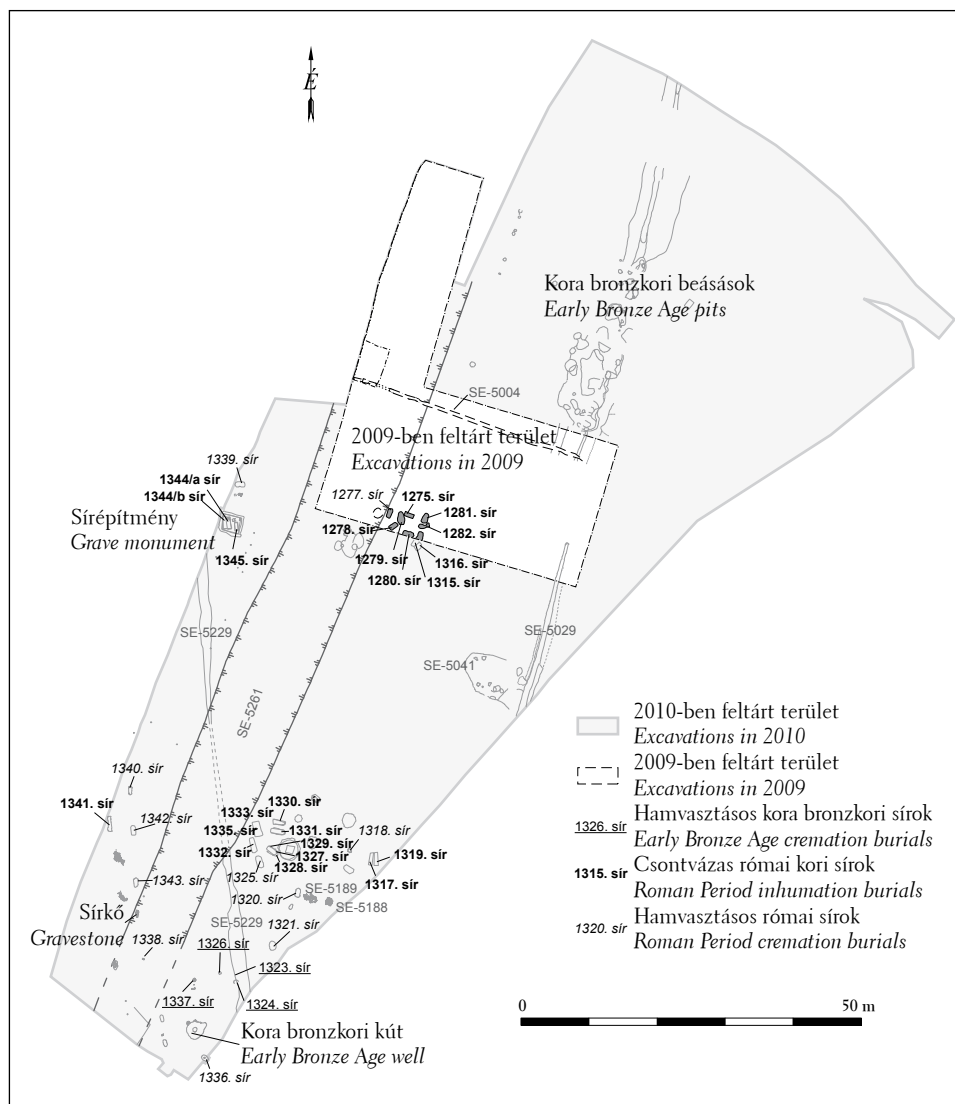
Only the features located in small trough-shaped depressions at the foot of the former slope survived this large-scale landscaping. Bronze age (Bell Beaker-Csepel group) shards and animal bones were found here. (Anna Endrődi and Gábor

1. kép: A gázgyári feltárások összesítő rajza
Fig. 1: General plan of the Gas Factory excavations

vizsgálatánál Endrődi Anna és Szilas Gábor volt segítségünkre.) A homokos-humuszos felszínben több, sötétebb foltként jelentkező objektumot dokumentáltunk. Pontos kontúrjaik bizonytalanok voltak, feltehetően cölöplyukak, oszlophelyek lehettek. Valószínűnek tűnik, hogy a ko-

Szilas helped in the analysis of the prehistoric remains.) The darker discolorations of a number of features were documented on the sandy, humus surface. The outlines were vague but they may be postholes. The early bronze age settlement was probably situated on the now built over elevation in

2. kép: A Graphisoft Dél temető összesíró rajza (2009-2010)
 Fig. 2: General plan of the Graphisoft South cemetery (2009-2010)

ra bronzkori település kelet felé, a Duna irányában lévő, ma már beépített kiemelkedésen helyezkedhetett el. Szintén ehhez a horizonthoz tartozhatott egy délebbre feltárt nagyobb, ovális beásás (SE-5041), amely nagy mennyiségű kora bronzkori kerámianyagot és némi álltacsontot tartalmazott.

Ettől a településjelenségként is értelmezhető gödörtől délre összesen hat Harangedény-Csepel csoporthoz tartozó hamvasztásos sír került elő. Feltehetően mindegyik urnasír volt, amelyekben a hamvakat tartalmazó nagyobb edény köré több kisebb kerámiamellékletet helyeztek (3. kép). Ebből a korszakból származó temetőt már az elmúlt évek ásatásai során is feltártunk a volt Gázgyár területén, a mostani lelőhelytől mintegy 500 m-re északra (ENDRŐDI 2001; LASSÁNYI 2007, 104).

Munkánk során elbontottuk azt a terület középső részén húzódó kelet-nyugati irányú, két kőszömi szélességű kerítésalapot, amelyet korábban római korinak gondoltunk (SE-5004: LASSÁNYI 2010, 28). Erre utalt az építéskor felhasznált több faragott római kőemlék, többek között oszloptöredék és egy feliratos oltár darabja is. Hogy a konstrukció valójában jóval későbbi korból (a 19. vagy a 20. századból) származik, végül egy, a kerítés aljába beépített modern, pecsétes téglatöredék bizonyította.

A kőkerítés vonalától délre, a nagy észak-déli irányú természetes mélyedés keleti oldalán, a már az előző évben megtalált római kori gyermeksír-csoporthoz tartozó két további temetkezést is feltártunk. Itt tehát alig 10 méteres körön belül a két évben összesen hét csontvázas csecsemő- vagy gyereksírt, egy hamvasztásos sírt, és további, téglákkal körberakott, feltételezett csecsemősírt találtunk. Ezek a temet-

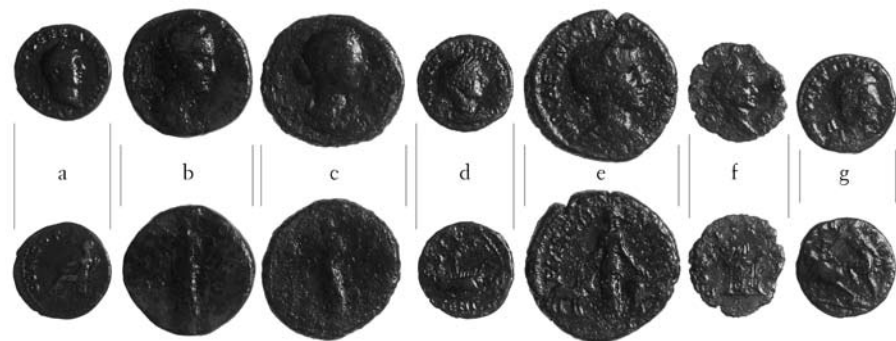

3. kép: Kora bronzkori urnasír kerámia korszóval
Fig. 3: Early Bronze Age urn burial with ceramic jug

the east toward the Danube River. A large oval pit (SE-5041) uncovered farther to the south may well belong to the same horizon. It contained many early bronze age shards and a few animal bones.

South of this pit, which could be interpreted as a settlement phenomenon, six cremation graves of the Bell Beaker-Csepel group were found. Probably all of them were urn graves in which a number of smaller ceramic vessels were placed around the larger vessel that contained the ashes (Fig. 3). A cemetery of this period had already been uncovered on the territory of the former Gas Factory about 500 m north of this site (ENDRŐDI 2001; LASSÁNYI 2007, 104).

We pulled down the east-west running two stone row wide fencing wall foundation crossing through the middle of the territory, which was thought to date to

4. kép: Érmek a legfelső római kori járószintből: a) Vitellius, b) Diva Faustina, c) Faustina Minor, d) Severus Alexander, e) III. Gordianus, f) II. Claudius (Gothicus), g) II. Constantius

Fig. 4: Coins from the uppermost Roman occupation layer: a) Vitellius, b) Diva Faustina, c) Faustina Minor, d) Severus Alexander, e) III. Gordianus, f) II. Claudius (Gothicus), g) II. Constantius

kezések a mellékleteik alapján (kerámia és üvegedények, érmek) a Kr. u. 2-3. századra keltezhetőek.

A területen két félköríves metszetű észak-déli római kori árok húzódott keresztül. A délebbi (SE-5229) mindkét oldalán, a gyermeksíroktól mintegy 40 m-re délre, összesen 15 csontvázas és 9 hamvasztásos római kori temetkezést tártunk fel.

A sírok és az árok pontos kronológiai viszonya nem tisztázott. A temetkezések elhelyezkedése, valamint a humuszos, természetes rétegben talált nagyszámú érem (Vitellius, Diva Faustina, Faustina Iunior, Heliogabalus, III. Gordianus, II. Claudius [Gothicus], II. Constantius) alapján (4. kép) nem kizárt, hogy az árok nyugati oldalán egy kisebb forgalmú észak-déli római kori út húzódott, ezt azonban rétegben nem tudtuk megfigyelni.

A csontvázas sírok eltérő tájolású, nyújtott helyzetű, nagyrészt koporsós temetkezések voltak (5. kép). Több elhunyt között nagy valószínűséggel családi kapcsolat lehetett: két sírcsoport sírjait is olyan pon-

the Roman Period (SE-5004: LASSÁNYI 2010, 28). Several parts of Roman period stone monuments, among them a column fragment and a fragment of an inscribed altar suggested this dating. Finally, a modern, stamped brick fragment built into the foot of the fence proved that the construction was much later (19th or 20th century).

South of the line of the stone wall fence, two more burials of the Roman Period infant burial group found last year on the eastern side of the large, north-south running natural depression were found. Thus, seven inhumation graves of children and infants, a cremation burial and another grave probably of an infant surrounded by bricks were found within a 10 m circle in two years. Based on the grave goods (ceramic and glass vessels, coins) the graves can be dated to the 2nd-3rd centuries AD.

Two Roman period ditches with a semi-circular cross-section ran across the territory in a north-south direction. On both

tosan ásták egymás mellé, hogy a temetkezések pontos egymáshoz viszonyított sorrendjét is többször nehezen tudtuk megállapítani. Ilyen volt az 1317. és a 1319. sír, ahol egy tíz év körüli lányt és egy 25-29 év körüli férfit temettek szorosan egymás mellé (a temető antropológiai vizsgálatát Bernert Zsolt, a Természettudományi Múzeum Embertani Tárának munkatársa végezte). A kislányt fakoporsóban földelték el, amelyre egy kisebb és egy nagyobb kerámiapoharat helyeztek. Kezén bronzgyűrűt, lábánál egy régi üvegtál levágott talpgyűrűjét találtuk öt apró, ismeretlen funkciójú bronzkarikával együtt. A férfi sírgödörét, amelyből egy számszeríj fibula is előkerült, tégladarabokkal rakták körbe, a holttestet pedig feltehetően fadeszkával fedték le. Egy másik, szorosan egymás mellé fektetett temetkezésekből álló sírcsoportnál (1327., 1328. és 1329. sírok) egy 17-19 éves, sarujával együtt elföldelt

sídsides of the southern ditch (SE-5229), about 40 m south of the infant burials, were unearthed 15 inhumation and 9 cremation burials of the Roman Period.

The exact chronological relationship between the graves and the ditch is not clear. The location of the burials and the large number of coins (Vitellius, Diva Faustina, Faustina Junior, Heliogabalus, Gordianus III, Claudius [Gothicus] II, Constantius II) found in the natural humus layer suggest (Fig. 4) that a less used north-south running Roman road ran on the western side of the ditch although it could not be observed in the layers.

The inhumation burials had diverse orientations (Fig. 5). These are mostly coffin burials, the bodies are mainly in extended position. There may have been family connections between several of the deceased because the graves of two grave groups were dug so exactly side by side

5. kép: Sírmellékletek a temetőből: fibulák, kerámia- és üvegedények
 Fig. 5: Grave goods from the cemetery: brooches, ceramic and glass vessels

fiú mellett egy csecsemőt és egy másik, 9-10 körüli gyermeket temettek el (6. kép). A sírmellékletek között kerámiatányérokat, 3-4. századra keltezhető szoptatós üveget, egy kisebb üvegedényt (a temető üvegmellékleteinek kutatását Dévai Kata, az ELTE Régészettudományi Intézet doktorandusza végzi), illetve Trebonianus Gallus császár bronzérmét és egy kopott 2. századi ast találtunk.

Több csontvázas temetkezésnél az egykori saru talpalásának szögeit figyelhettük meg a lábfej alatt. A mellékletek közül két 3-4. századra datálható üvegpoharat, kerámiamécesest és néhány nagyon kopott, 2. századi bronzérmét, valamint III. Gordianus kis ezüst *denarij*-át érdemes megemlíteni (7. kép). Az 1341-es számú, 25-35 év körüli nő koporsós sírjában egy Claudius császár által Germanicus tiszteletére veretett emlékérmé került elő egy térdfibula, egy kerámiakorsó és egy tányér társaságában (8. kép).

A hamvasztásos sírok jelentős része kevés melléklettel ellátott, észak-déli tájolású, lekerekített sarkú és téglalap alaprajzú volt. Kivételt képez ez alól az 1325.

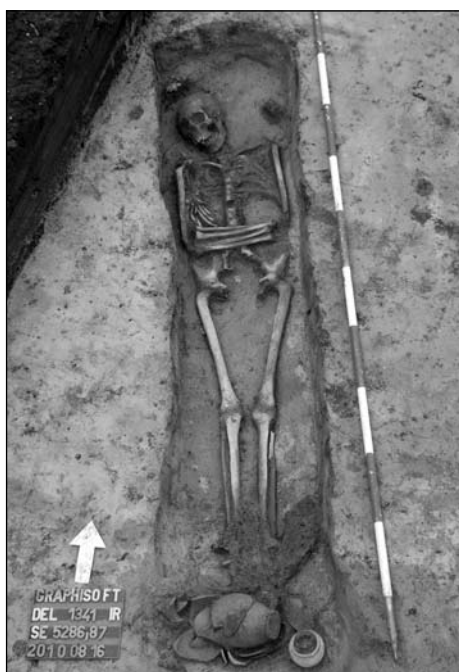
that the order of the burials was difficult to determine. Such were graves nos 1317 and 1319 where a circa 10-year-old girl and a 25-29 year-old man (Zsolt Bernert from the Anthropological Collection of the Museum of Natural Sciences carried out the anthropological analyses) were buried side by side. The girl was buried in a wooden coffin on which a small and a large pottery cup were placed. She had a bronze ring on her hand and the cut-off foot ring of an old glass bowl was found by her feet together with five bronze rings of unknown function. The grave of the man, which contained an crossbow brooch, was surrounded with bricks and the body was probably covered with a plank. In another group of graves dug close to one another (nos. 1327, 1328 and 1329), a 17-19 year old boy was buried with his sandals on. An infant and a 9-10 year old child lay beside him (Fig. 6). The grave goods included pottery plates, a feeding bottle from the 3rd-4th century AD, a small glass vessel (Kata Dévai doctoral candidate at the ELTE Archaeological Institute examined the glass grave goods from the cemetery),

6. kép: Az 1327., 1328. és 1329-es temetkezések
Fig. 6: Burials no. 1327, 1328 and 1329

7. kép: Kr. u. 4. századi koporsós temetkezés, lábánál üveg pohárral, éremmel és kerámia méccsessel
 Fig. 7: 4th century AD coffin burial with glass beaker, coin and ceramic oil lamp at the feet

8. kép: Az 1341-es temetkezés lábánál vasalt talpú saru, bronz fibula és kerámia edények maradványaival
 Fig. 8: Burial no. 1341 with nailed sole sandals, bronze brooch and remains of ceramic vessels

sír, amelyből két helyi gyártású korsó, egy füstölőtál és egy kerámiamécses töredékei mellett a mai Tunézia területén gyártott applikált díszű *terra sigillata* korsó (9. kép) is előkerült (LASSÁNYI-VÁMOS 2010; LASSÁNYI-VÁMOS 2011). Az 1318-as szabálytalan formájú hamvasztásos sír három nagy szürke kerámiabögrén kívül Iulia Mamaea bronzérmét, valamint egy másik, nagyon kopott bronzérmét rejtett.

A terület délnyugati részén egy még eredeti helyén álló feliratos sírsztélé alja került elő. A feliratból mindössze a legalsó sor maradt meg, felső részét levágták (10. kép). A sírkő alja, valamint a közelben több köves omladékkupac támpontul szolgálhat az egykori római kori járószint meghatáro-

an Emperor Trebonianus Gallus bronze coin and a worn *as* from the 2nd century AD.

The nails of the soles of sandals could be observed under the feet in a number of inhumation burials. Among the gravegoods, two glass tumblers from the 3rd-4th century AD, a pottery lamp and a few heavily worn bronze coins from the 2nd century AD as well as a small silver *denarius* of Gordianus III deserve mention (Fig. 7). In grave no. 1341, that of a 25-35 year old woman buried in a coffin, a memorial coin minted by Emperor Claudius in honor of Germanicus was found together with a knee brooch, a pottery jug and a plate (Fig. 8).

9. kép: Applikált díszű észak-afrikai terra sigillata korsó az 1325. sírból (Kr. u. 3. század)
Fig. 9: North African red slip ware with applied decoration from burial no. 1325 (3rd century AD)

zásához. Ugyanakkor a sztéléhez tartozható temetkezést nem sikerült egyértelműen azonosítani. A legközelebbi szoba jöhető sír – egy agyaggal kitapasztott szélű, kiégett falú, ovális hamvasztásos temetkezés (1343. sír) – ettől mintegy négy méterre helyezkedett el. Ezt a feltételezett egykori járósínhez képest mintegy 0,8-1 m mélyre áshatták. Egy másik sírsztélé szőlőindás, leveles töredékei a legfelső, humuszos rétegből kerültek elő.

A temetőrészlet nyugati részén három, szorosan egymás mellé épített téglasírt tártunk fel. Ezek közül kettő valójában egy összefalazott kettős temetkezés (1344a és b sír), a harmadik pedig egy gyermeksír (1345. sír) volt. A sírok falát részben másodlagosan felhasznált, feldarabolt falazó-

The majority of the cremation burials were round-cornered and the oblong graves had a north-south orientation with a few grave-goods. The exception is grave no. 1325, in which two locally made jugs, a censer, fragments of a pottery lamp and an African red slip ware jug decorated with an appliqué technique produced in what is now modern Tunisia (Fig. 9) were found (LASSÁNYI-VÁMOS 2010; LASSÁNYI-VÁMOS 2011). Cremation grave no. 1318 had an irregular shape and contained three large grey pottery cups, a bronze Iulia Mamaea coin and another heavily worn bronze coin.

In the southwestern part of the territory, the bottom of an inscribed stele was found in its original position. Only the lowermost row of the inscription has been preserved. The upper part was cut off (Fig. 10). The bottom of the grave stele and a number of debris heaps in the vicinity can help identify the Roman Period floor level. The burial to which the stele belonged could not unambiguously be identified. The closest grave, an oval cremation burial with daubed edges and burnt walls (grave no. 1343), lay about 4 m from here and was dug to a depth of 0.8–1 m from the supposed contemporary occupation level. Fragments of another stele decorated with vine tendrils and leaves were found in the uppermost humus layer.

In the western part of the cemetery three brick graves were built close to one another. Two of them actually belonged to a double burial walled together (graves nos. 1344a and b), while the third one was the grave of a child (grave no. 1345). The walls of the graves were built partly from secondarily used walling bricks and roof tiles cut into pieces. Pink mortar was spread over their inner surfaces (Figs. 11-12). The

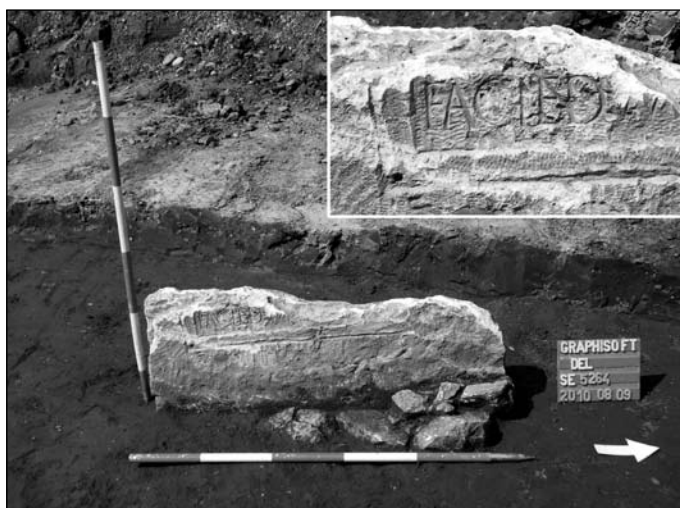
téglákból és tetőcserepekből építették, belső oldalukat rózsaszín habarccsal kenték ki (11-12. kép). Az észak-déli tájolású temetkezések fejrészénél téglából készült „párnák” nyomait figyeltük meg. A bolygatott betöltésükben megtalált téglamennyiség és a sírok peremén megfigyelt habarcsnyomok alapján a temetkezések lefedése vízszintes lehetett, néhány habarcsdarabon durva deszka lenyomatát figyeltük meg, ami talán fakoporsóra utalhat. (A téglákat a terepen Havas Zoltán vizsgálta meg.) A téglasírok fölé, azok lezárása után, egy négyszögletes síremléket emeltek, amelynek kőből készült, belülről pincszerűen kifalazott alapjának földbemélyülő része maradt meg. A síremlék felépítményéről nincsen adatunk, de a falazás mérete alapján nem valószínű, hogy komolyabb, fedett kőépítménnyel számolhatunk.

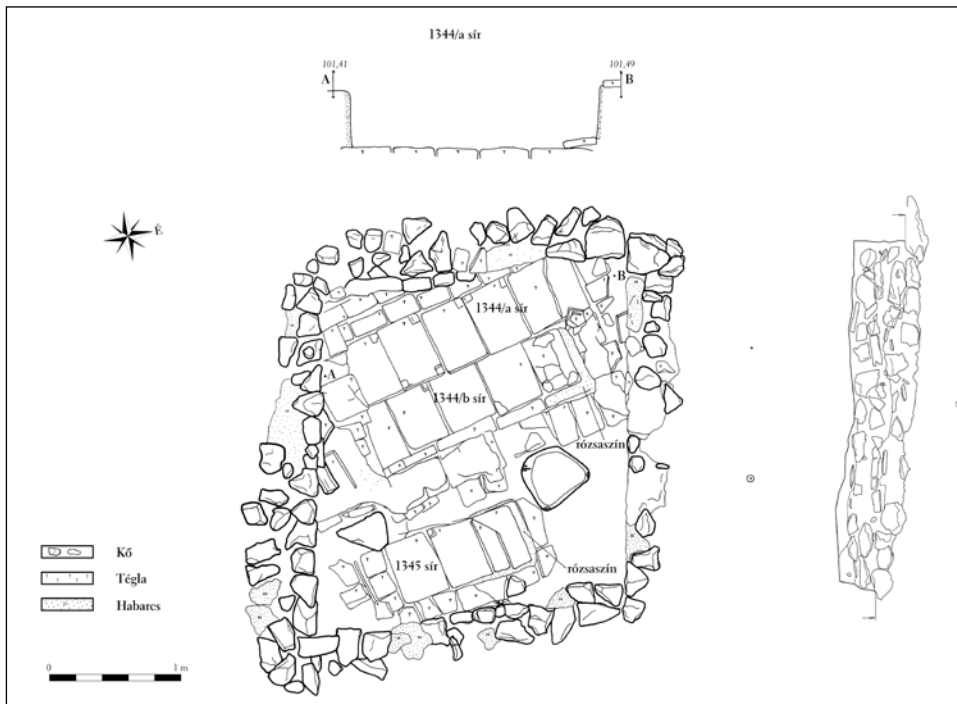
Mindhárom temetkezést teljesen feldúlva találtuk meg, a gyermeksírban semmilyen, míg a kettős felnőtt sírban csak minimális csontmaradvány maradt meg. Ez alapján nem kizárt, hogy a temetkezéseket szisztematikusan exhumálták. A sírok gondosan átvizsgált, téglatörmelék

traces of brick “pillows” were observed in the head regions of the north-south oriented burials. Based on the quantity of bricks found in the disturbed fill and the mortar remains observed on the edges of the graves, the burials had horizontal lids. The imprints of coarse planks were observed on a few mortar fragments, which may perhaps suggest wooden coffins. (Zoltán Havas examined the bricks at the site.) A quadrangular funeral monument was raised over the brick graves after they were closed. Its stone foundation was walled on the interior side similarly to a cellar. The part that was dug into the earth was preserved. There are no data about the superstructure of the funeral monument but the size of the wall suggests that it was not a significant, roofed stone construction.

All three burials were plundered. No bones were left in the grave of the child and only a few bones were preserved in the double grave of the adults. It is possible that the burials were systematically exhumed. The only archaeological finds we could recover from the fill after careful examination were a small silver Hadrian

10. kép: Még álló felinatos sírsztélé aljtöredéke: FACIEND[VM CVRAVIT/ERVNT] – „...készítette/ék”
Fig. 10: Base fragment of an inscribed grave stele still standing in situ: FACIEND[VM CVRAVIT] – “raised by...”

11. kép: Három téglasírból álló sírcsoport fölé épített síremlék alapozásával
 Fig. 11: Group of three brick built burial with the remains of the foundation of funeral monument

betöltéséből Hadrianus apró ezüstérmén és egy másik, kopott 2. századi bronzpénzen, továbbá néhány bronztöredéken és egy üvegszilánkon kívül más régészeti leletanyag nem került elő. Azt sajnos nem lehet eldönteni, hogy ezek véletlenül keveredtek a visszatöltésbe vagy inkább sírmelekkéletek voltak.

Hasonló, téglából épített sírt többet is ismerünk a gázgyári (NÉMETH 1977; Budapesti Történeti Múzeum Régészeti Adattár 569-77 számú dokumentum; ZSIDI 2001c, 81, 82, 4. kép; LASSÁNYI 2006, 32), valamint a polgárváros déli városfala előtti temetőből (ZSIDI 1999, 80–82, 3-5. kép; ZSIDI 2001b, 74, 5. kép; ZSIDI 2002, 144). Többségük tájolása az itt feltárt emlékektől eltérően kelet-nyugati. Hasonló, részben másodlagosan felhasznál-

coin, another worn bronze coin from the 2nd century AD, a few bronze fragments and a glass splinter. It cannot be decided if they accidentally got into the fill or were part of the grave furniture.

A couple of similar brick constructed graves are known from the cemetery of the Gas Factory (NÉMETH 1977; Budapest History Museum Archaeological Archives document no. 569-77; ZSIDI 2001c, 81, 82, fig. 4; LASSÁNYI 2006, 32) and the cemetery in front of the southern town wall of the Civil Town (ZSIDI 1999, 80–82, fig. 3-5; ZSIDI 2001b, 74, fig. 5; ZSIDI 2002, 144). Most of these graves were oriented east-west as opposed to the remains brought to light here. Similar burials constructed from secondarily used bricks are known from Filatorigát (ZSIDI 2001a,

12. kép: Három téglasírból álló sírcsoport fölé épített síremlék alapozásával
 Fig. 12: Group of three brick built burial with the remains of the foundation of funeral monument

nált téglából épített temetkezés ismert a Filatorigátról (ZSIDI 2001a, 64–65) és a Ladik utcai temetőből is (BUDAI BALOGH 2007, 97–99). Intercisa késő római, délkeleti temetőjében szintén találhatóak hasonló (sajnos teljesen kirabolt) sírok, itt azonban a tégl- és kőfalazást vegyesen használták (VÁGÓ-BÓNA 1976, 20–21; 71–72; 72; 121). Fontos megjegyezni, hogy hasonló épített téglasírok Daciában már a tartomány feladása (Kr. u. 275) előtt előfordultak (MAKKAI-MÓCSY 1986, 563; Apulumban: PROTASE 1959, 399–400; WOLSKI-BERCIU 1971, 375–378).

Ezeket a sírokat szinte kivétel nélkül kirabolták. A Záhony utca – Sújtás utca sarkán 1998-ban feltárt kelet-nyugati tájolású, bolygatatlan gyermeksír fehér, gömbtestű üvegpalackot tartalmazott

64–65) and the Ladik Street cemetery (BUDAI BALOGH 2007, 97–99). Similar graves can also be found in the late Roman southeastern cemetery at Intercisa (regrettably completely robbed) only in the case of Intercisa, brick and stone walls were combined (VÁGÓ-BÓNA 1976, 20–21; 71–72; 72; 121). It is important to note that similar built brick graves already appeared in Dacia before it was abandoned (275 AD) (MAKKAI-MÓCSY 1986, 563; in Apulum: PROTASE 1959, 399–400; WOLSKI-BERCIU 1971, 375–378).

Nearly all these graves had also been robbed. The undisturbed, east-west oriented grave of a child uncovered on the corner of Záhony and Sújtás Streets in 1998 contained a white glass flask with a spherical body (ZSIDI 1999, 80–82, figs 3-5), which

(ZSIDI 1999, 80–82, 3-5. kép), amely leginkább a Kr. u. 3. századra és 4. század elejére, keltezhető (Dévai Kata szíves szóbeli közlése). 2005-ben a Gázgyár területén feltárt hasonló, bolygatott észak-északkelet–dél-délnyugati tájolású 22. számú sír északkeleti oldalán, a közvetlenül a sírhoz csatlakozó két rövid, keskeny gerendalenyomat egyikében egy kétfülű, vörös festésű edényt találtunk egy kopott *as* és apró bronztöredékek társaságában. E két temetkezés hozzávetőleges egykorúságát jelzi egy 2000-ben a Filatorigát kései temetőrészletében feltárt, részben bolygatott délkelet-északnyugati tájolású, 8. számú (nem épített) téglasír, amelyben a kétfülű kerámiaedény és a fehér, gömbtestű üvegpalack pontos párhuzamai kerültek elő, egy üveg *skyphos*szal együtt (ZSIDI 2001a, 65 5. kép; ZSIDI 2005, 59–60). Fentiek alapján valószínűk látszik, hogy a méretre vágott, téglából falazott, habarccsal kikent sírtípus megjelenése az aquincumi polgár város és katonaváros övezetében a 3-4. század fordulójára tehető.

A három épített téglasírt és az alacsony kőépítmény-alapozást a Kulturális Örökségvédelmi Hivatallal egyeztetve, a feltárás végén geotextillal letakartuk és visszate tettük az esetleges későbbi bemutatás céljából.

Összességében elmondható, hogy a területen a 2009-ben megtalált rézkori objektum (LASSÁNYI 2010, 29) mellett kora bronzkori telepjelenségekkel és ugyancsak ez utóbbi időszakhoz tartozó, Harangedény-Csepel csoport urnasíros temetőjével számolhatunk. Ez utóbbi minden bizonnyal a feltárt területtől délre és keletre is folytatódott.

A 2009-ben és 2010-ben, két nagyobb csoportban feltárt, összesen 32 római kori

can be dated from the 3rd century and the early 4th century AD (Kata Dévai's kind oral communication). In connection to a similar, disturbed, east-northeast – south-southwest oriented grave no. 22 brought to light on the territory of the Gas Factory in 2005, a two-handled, red-painted jug, a worn *as* and small bronze fragments were found in one of the two short and narrow beam imprints directly connected to the grave on its northeastern side. The partly disturbed, southeast-northwest oriented (not constructed) brick grave no. 8 found in the part of the late Roman cemetery found at Filatorigát in 2000 indicated the quasi-contemporaneity of the two burials. It contained the exact analogues to both the two-handled pottery vessel and the white glass flask with a spherical body together with a glass *skyphos* (ZSIDI 2001a, 65 fig. 5; ZSIDI 2005, 59–60). Thus, it seems probable that the appearance of this grave type with walls made from bricks cut to the size and plastered with mortar can be dated to the turn of the 3rd and 4th century AD in the region of the Aquincum Civil and Military Towns.

As part of an agreement with the Cultural Heritage Protection Office, the three constructed brick graves and the low foundation of a stone construction were covered with geotextile at the end of the excavation and re-buried with the aim of exhibiting them later.

It can be said in general that the beside the Copper Age feature found on the territory in 2009 (LASSÁNYI 2010, 29), early bronze age settlement phenomena and the urn grave cemetery of the Bell Beaker-Csepel group of the same period can also be counted on. The latter cemetery certainly continued south and east of the unearthed territory.

temetkezés elkülönül a volt Gázgyár területének középső részén található nagy keleti temetőtől és a polgárváros déli fala előtti, Szentendrei út menti temetőtől (ZSIDI 2001b) is. Az északi csoport gyermeksírainak egy része talán még a Kr. u. 2. századból származik, míg a déli csoport hamvasztásos és csontvázas temetkezései az előzetes eredmények alapján a Kr. u. 3. század közepére – 4. század első felére keltezhetőek.

Az említett területen kívül további kisebb munkálatokat végeztünk a volt Gázgyár belső területén (Graphisoft Egyetem Munkaterület) is (1. kép). 2010. június 9. és augusztus 13. között, rövid próbafeltárás során, az előző évben nyitott 09.3-as kutatóárkot (LASSÁNYI 2010, 33–36) északnyugati irányban mintegy 25 m-rel meghosszabbítottuk. A feltárások során a 20. század eleji földmunkák által erősen sérült történeti korú talajrétegeknek csak a legalsó szintjein tudtunk megfigyeléseket tenni. Ennek során több, a homokos-agyagos altalajba mélyülő kisebb beásást (cölöplyukat) és egy kelet-nyugati irányú gerendaszerkezet lenyomatát figyeltük meg. A kutatóárok nyugati sarkában egy nagyobb, még a római korban visszatöltött kelet-nyugati árok részletét, és az erre épített közel észak-déli, a déli végén erősen nyugat felé ívelődő (apszis?) kőfal alapozását tudtuk részben dokumentálni. Az árok keleti felében egy melléklet nélküli, kelet-nyugati tájolású csontvázas sírt (1344. sír) tártunk fel.

A nyár és az ősz folyamán régészeti szakfelügyelet kíséretében nyomon követtük a volt gázgyári igazgatósági épületek körüli területen folyó közműcseréket és tereprendezési munkálatokat is. A főbejárat előtti területen a közműárok miatt nyitott kisebb szondában (10.1 szonda) elértük a

The 32 Roman period burials uncovered in two large groups in 2009 and 2010 were separate both from the large eastern cemetery uncovered in the central area of the Gas Factory and the cemetery along Szentendrei Road in front of the south wall of the Civil Town (ZSIDI 2001b). A few of the children's graves in the northern group came perhaps from the 2nd century AD, while the cremation and inhumation burials in the southern groups can be dated to the middle of the 3rd century and the first half of the 4th century AD according to the preliminary results.

Beside the archaeological phenomena found on the afore-mentioned territory, small-scale work was carried out on the interior territory of the former Gas Factory (Graphisoft University Site) (Fig. 1). Trench 09.3 from the previous year (LASSÁNYI 2010, 33–36) was extended by 25 m in a northwestern direction during a short test excavation between June 9 and August 13, 2010. Observations could be made only in the lowermost levels of the soil layers from historical times which had badly damaged by earth-moving work in the early 20th century. A number of small pits (post-holes?) were observed in the sandy-clayey subsoil as well as the imprint of an east-west oriented beam structure. Part of a large east-west running ditch, which had already been refilled in Roman times and the foundation of an approximately north-south running stone wall curving sharply to the west at its southern end (apse?) built over it in the western corner of the trench could be partly documented. An east-west oriented inhumation burial (grave no. 1344) was uncovered without grave goods in the eastern part of the trench.

In the summer and autumn, we supervised the exchange of public utilities

római kori réteget. Ennek során egy további, észak déli irányú csontvázas temetkezést (1347. sír), valamint a modern, kevert rétegben egy nagyméretű díszítetlen szarkofágot és két szarkofágfedelelet dokumentáltunk.

Az ásátásokban munkatársként Szeredi Anna működött közre, a rétegtanyag fémkeresős átvizsgálásában Meleg József volt segítségünkre.

Lassányi Gábor

and landscaping work around the former management buildings of the Gas Factory. In a small trench at the main entrance (Trench 10.1) opened for public utilities we reached Roman period occupation layer. Another north-south oriented inhumation burial (grave no. 1347) and a large undecorated sarcophagus and two sarcophagus lids were documented in a modern, mixed layer.

Anna Szeredi took part in the excavation and József Meleg examined the surface layers with a metal detector.

Gábor Lassányi

Irodalom/References:

BUDAI BALOGH 2007 – Budai Balogh T.: Beszámoló a Ladik utcai temető újabb sírcsoportjainak feltárásáról (Report on the excavation of a new group of graves in the Ladik street cemetery). *Aqfüz* 13 (2007), 88–101.

ENDRŐDI 2001 – Endrődi A.: Korabronzkori sírok Aquincum körzetében (Early Bronze Age graves in the environs of Aquincum). *Aqfüz* 7 (2001) 85–88.

LASSÁNYI 2006 – Lassány G.: Római temető és gazdasági épületek feltárása a volt Gázgyár (ma Graphisoft Park) területén (Excavation of a Roman cemetery and out-buildings in the territory of the former Gas Factory). *Aqfüz* 12 (2006) 30–36.

LASSÁNYI 2007 – Lassány G.: Előzetes jelentés az aquincumi polgárváros keleti (gázgyári) temetőjének feltárásáról (Preliminary report of the excavation in the eastern cemetery [Gas Factory] of the Aquincum Civil Town). *Aqfüz* 13 (2007) 102–116.

LASSÁNYI 2010 – Lassányi G.: Feltárások az egykori Óbudai Gázgyár területén (Excavations in the area of the former Óbuda Gas Factory). *Aquincumi Füzetek* 16 (2010) 25–38.

LASSÁNYI-VÁMOS 2010 – Észak-afrikai korszok Aquincumban. *Ókor* 2010/4, 61–65.

LASSÁNYI-VÁMOS 2011 – Lassányi G. – Vámos P.: Two North-African red slip jugs from Aquincum. *ActaArchHung* 61 (2011) (megjelenés alatt / in print)

MAKKAI-MÓCSY 1986 – Makkai L. – Mócsy A.: Erdély története I. A kezdetektől 1606-ig.

NÉMETH 1977 – Németh M.: B/17. Óbudai Gázgyár. *RégFüz* I:30 (1977) 21.

PROTASE 1959 – D. Protase: Şantierul arheologic Alba Iulia. *Materiale şî cercetari arheologice* 6 (1959) 397–405.

VÁGÓ-BÓNA 1976 – B. Vágó E. – Bóna I.: Die Gräberfelder von Intercisa I. Der spätrömische Südostfriedhof. Budapest 1976.

- WOLSKI – BERCIU 1971 – W. Wolski – I. Berciu: Un nou tip mormînt descoperit la Apulum și problema sarcofagelor cu boltă din Imperiul roman. *Apulum* 9 (1971) 375–433.
- ZSIDI 1999 – Zsidi P.: A római kori partépítés nyomai a Duna polgárvárosi szakaszán (Research along the Danube Bank near the Aquincum Civil Town). *Aqfűz* 5 (1999) 84–94.
- ZSIDI 2001a – Zsidi P.: Településszerkezet kutatása az aquincumi katonavárostól északra (Research into the settlement structure north of the Aquincum Military Town). *Aqfűz* 7 (2001) 59–67.
- ZSIDI 2001b – Zsidi P.: Kutatások az aquincumi polgárváros déli előterében II. (Research in the southern foreground of the Aquincum Civil Town). *Aqfűz* 7 (2001) 68–75.
- ZSIDI 2001c – Zsidi P.: Kutatások az aquincumi polgárvárostól keletre lévő területen (Research in the territory east of the Aquincum Civil Town). *Aqfűz* 7 (2001) 76–84.
- ZSIDI 2002 – Zsidi P.: Az aquincumi polgárváros délkeleti előtere az újabb kutatások tükrében (The southeastern foreground of the civil town of Aquincum in the frame of recent researches). *BudRég* 35 (2002) 143–158.
- ZSIDI 2005 – Zsidi P.: III. Filatorigát . Zsidi P. (szerk.): Kincsek a város alatt. Budapest régészeti örökségének kutatása, 1989–2004 (Treasures under the city. Survey of the archaeological heritage of Budapest, 1989–2004). Budapest 2005, 59–60.

Valentinianus-kori burgus a Római parton

(Budapest, III. ker., Nánási út 3.,
Hrsz.: 23 779/5)

2005 folyamán a Római part déli végében, az Aranyhegyi-patak medrétől 200 méterrel északra húzott kutatóárokban egy római kori V átmenetű árok, egy 2-3. századi kőépület maradványai, három, az építmény felhagyása után létesített, késő rómainak tartott mészegető kemence részlete, valamint ugyancsak három, melléklet nélküli csontvázas sír került elő (LÁNG 2006, 60–72). A feltárás szűk térbeli keretei a jelenségek értelmezését, egymáshoz való viszonyát 2005-ben csak részlegesen és feltételesen tették lehetővé, a későbbiek szempontjából mindazonáltal nem mellékes, hogy az ásató a *Spitzgraben* betöltésének tetejéről származó [FRIG] ERIDVS [VP DVX - - - névbélyeggel ellátott *tegulat*öredék (LÁNG 2006, 66, 6. kép) alapján már ekkor számolt a terület késő római katonai hasznosításának lehetőségével (LÁNG 2006, 65). A szűkebb környezet vizsgálatára 2010-ben, egy társasház építése kapcsán újra alkalom nyílt, és az új feltárás még az előzmények ismeretében is váratlan eredményt hozott (1. kép).

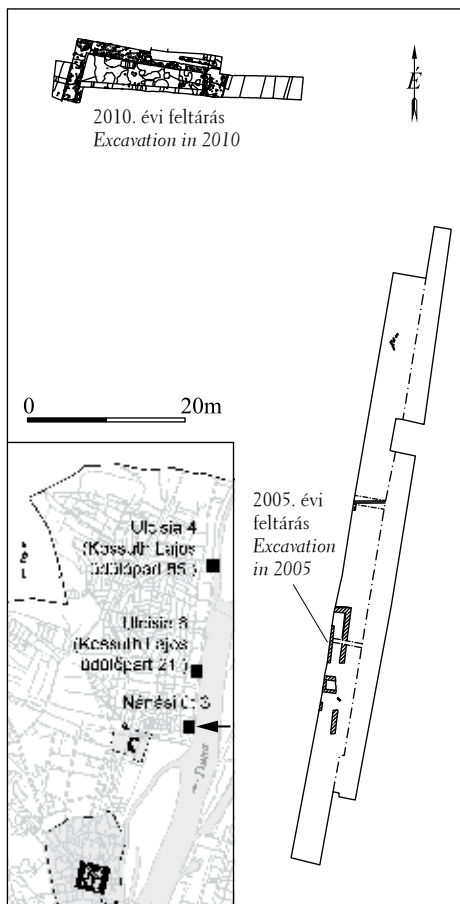
A kelet-nyugati irányú kutatóárkot a 2005. évi feltárás közvetlen szomszédságában, az egykori Berlinger Vendéglő kerthelyiségében, a leendő házalap déli térfelén húztuk meg (2. kép). A kerthelyiség különböző periódusú salak- és dolo-

A Valentinian Period burgus on Római Part

(Budapest III, 3 Nánási Road,
Lrn.: 23 779/5)

In 2005, a V-shaped Roman ditch, the remains of a 2nd-3rd century AD stone building, parts of three lime kilns considered to be late Roman, at any rate established after the abandonment of the building and three inhumation burials without grave goods were found in a test trench opened 200 m north of the bed of the Aranyhegyi streamlet at the southern end of Római Part (LÁNG 2006, 60–72). In 2005, the possibilities to interpret or clarify connections between the phenomena were limited because of the small size of the excavation territory. It is important, however, that the military use of the territory had already been supposed on the basis of a *tegula* fragment with a [FRIG] ERIDVS [VP DVX - - - stamp (LÁNG 2006, 66, fig. 6) found on top of the fill of the V-shaped ditch (LÁNG 2006, 65). In 2010, the close environs could be investigated in connection with the construction of a block of flats and the new excavation brought unexpected results even despite the archaeological antecedents (Fig. 1).

An east-west running trench was opened next to the excavation territory of 2005 in the garden of the former Berlinger Restaurant, on the southern side of the future house foundations (Fig. 2). Massive Roman period building debris and bulky wall remains appeared under the differ-

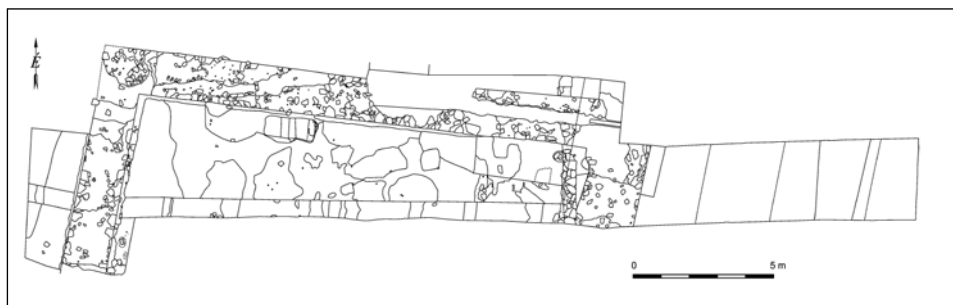
1. kép: A Római parti feltárások átnézeti rajza (2005-2010)

Fig. 1: Location of the excavations on Római Part in the Roman Period (2005-2010)

mitmurva rétegei alatt masszív római kori épületomladék és vastkos falmaradványok jelentkeztek. A vastag, égett tetőomladékból 21 darab Frigeridus dux és Valentinus tribunus névbélyegzőjével ellátott töredék (3. kép) került elő (SZILÁGYI 1933, T. XXVII. 49, 51–52, T. XXVIII. 56–58). A dux Valeriae limitis bélyeges tegulái már az első ásatási napon nyilvánvalóvá tettek az építmény katonai rendeltetését és Valentinianus-kori keltezését.

ent slag and dolomite rubble layers in the garden. 21 tegula fragments stamped with the names of Frigeridus dux and Valentinus tribunus (Fig. 3) (SZILÁGYI 1933, T. XXVII. 49, 51–52, T. XXVIII. 56–58) came to light from the thick debris of the burnt roof. The military function of the building and its Valentinianic datation became evident very soon on the basis of the stamped tegulae of the dux Valeriae limitis.

Gradually, the northern section of a 4th century AD fortlet appeared in the trench. This military feature unknown until recently in the archaeological literature is located between the watchtowers Ulcisia 6 (21 Kossuth Lajos resort bank) and Ulcisia 7 (Gas Factory), about 1100 m to the south from the former and about 500 m north of the latter one (VISY 2003, 58, 123–128). (Serious doubts have recently emerged concerning the watchtower function of the feature at Gas Factory [VARGA 2011].) The exact measurements of the building are not known. The length of the northern wall certainly surpassed 19 m, while the distance between the eastern and the western interior wall-faces is 16 m. We could not dig along the exterior side of the northern wall because of the presence of modern public utilities, so it was not possible to determine whether or not the building had a northern wing wall. Two types of ground plans can be deduced from the section brought to light here: a Budakalász type burgus with four interior pillars and a Szentendre–Dera patak type landing-place (of ferry terminals) both of them characteristic for the Valentinian period (Fig. 4). The latter solution, however, does not seem plausible for a number of reasons, first of all because the southern wall (or its traces, at least) of a Szentendre–Dera patak type building run-

2. kép: A Nánási úti burgus feltárt traktusa
 Fig. 2: The excavated section of the Nánási Street burgus

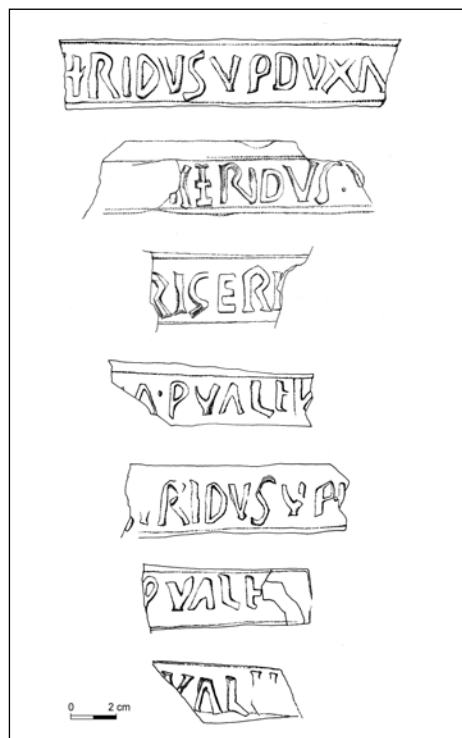
A kutatóárokban fokozatosan egy 4. századi erődtípus északi traktusa bontakozott ki. A szakirodalomban mind-ezidáig ismeretlen katonai objektum a Valentinianus-koriként számontartott *Ulcisia 6* (Kossuth Lajos üdülőpart 21.) és *Ulcisia 7* (Gázgyár) őrtornyok közötti szakaszon helyezkedik el, előbbtől mintegy 1100 méterrel délre, a másiktól körülbelül 500 méterre északi irányban (VISY 2003, 58, 123–128). (A gázgyári objektum őrtornyovoltát illetően jogos kétségek merültek fel az utóbbi időben [VARGA 2011].) Az építmény pontos mérete nem ismert, annyi bizonyos, hogy az északi fal hossza meghaladja a 19 métert, a keleti és nyugati belső falsík egymástól mért távolsága pedig 16 méter. Az északi fal külső síkja melletti mélyítést a még meglévő közművek ellehetetlenítették, így nem nyílt mód annak vizsgálatára, hogy az építménynek van-e esetleges leágazása észak felé. Ilyeténképpen a feltárt traktusból kétféle alaprajzi séma is levezethető: a jellegzetesen Valentinianus-kori négy belső pilléres Budakalász-típusú *burgusoké*, és az ezekkel egykorú Szentendre–Dera-pataki típusú kikötőerődöké (4. kép). Utóbbi eshetőség azonban több ok miatt sem valószínű, mindenekelőtt azért, mert egy

ning toward the Danube should have appeared in the trench of the excavation-site of 2005. It can be taken for granted that the Nánási Street construction belongs to the *burgi* of Budakalász type despite the fact that the characteristic interior pillars could not be unearthed because of the narrowness of the excavation-site. Drawing conclusions from the square ground plan characteristic for the type, the size of the *burgus* can be estimated as being 19×19 m. That is it has a similar size to the Leányfalu fortlet (see the analogies described below; Fig. 4: a).

Although a Budakalász type *burgus* has never been found in the territory of Budapest till lately, this type was widely spread from the Rhine to the Lower Danube (MOTSCHI 1998, 166, note 9, 167; KORÁC 1996, 106). Its analogies from Valeria province come from the eponymous site of Budakalász–Luppa Csárda (SOPRONI 1978, Taf. 75.3; VISY 2003, 57, *Ulcisia 2*), Leányfalu (SOPRONI 1978, 63–66, Taf. 67; VISY 2003, 55, *Cirpi 2*), Visegrád–Lepence (GRÓF–GRÓH 1999, 106, Abb. 2.; VISY 2003, 51, *Solva 35*) and Ócsény–Soványtelek (PÉTERFI 1999, 161–167, 187–188, figs 2-3; VISY 2003, 103, *Alisca 3*). The Budakalász type

Szentendre–Dera-pataki építmény Duna irányába futó déli falának, vagy bármi-féle arra utaló nyomnak már a 2005. évi kutatóárokban jelentkeznie kellett volna. A Nánási úti építmény ezért nagy bizton-sággal egy Budakalász-típusba sorolható *burgus*, annak ellenére is, hogy a jellegzetes belső pillérek feltárására az ásatási terület lehatároltsága miatt nem kerülhetett sor. A típusra jellemző négyzetes alaprajzból következően az újonnan feltárt *burgus* mé-rete 19×19 méterre becsülhető, vagyis az alább bemutatásra kerülő analógiák közül a leányfalui toronnyal azonos alapterületű (4 kép: a).

Budapest területéről ezt megelőző-en nem ismert a kutatás Budakalász-tí-

3. kép: Válogatás a tetőomladék téglabélyegeiből
Fig. 3: Selection of the stamped tiles (*tegulae*) from
the collapsed roof

fortlets were defended by an enclosure wall and a wide *fossa* beyond it. Due to the small size of the excavated territory, there was no opportunity to investigate the exterior defensive works. Attempts were made to map them by georadar techniques, but the soil was so saturated with rainwater that it made any such efforts temporarily futile. The attempt will be repeated at a later time.

The mortared foundation walls of the tower dug down to a depth of 1.5 m were 2.05 m wide. Long stretches of the 1.6 m thick vertical wall were stabilized with gravely mortar and preserved to a height of several stone rows. The walls of the fortlet were built in the *opus incertum* technique essentially, nevertheless, the intention of doing masonry of squared stones in regular ashlar courses can be recognized here and there as well. It is worth mentioning that roof tiles were used instead of wall bricks for equalizing the local irregularities of the masonry. The walls were actually not plastered, only the mortar was smeared on the surfaces of the stones. The fact that both the exterior and the interior wall face, just like the bricks of the collapsed roof were sooty, reveals the fate of the construction (Fig. 5).

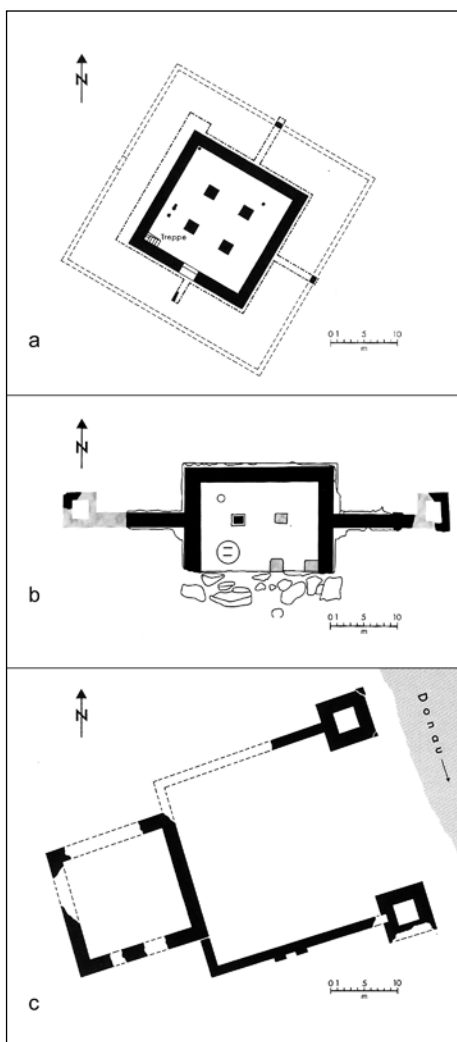
The floor of the ground-level was covered with rammed yellow clay. It runs over the interior rim of the fortification wall foundation (Fig. 6). The thickness of the floor level is not uniform because of the clay was spread unevenly. On the western side of the floor, the clay was spread in an overly thick layer and so not enough clay remained to cover the entire surface. The gap along the western wall had to be filled in with light brown clay. The rammed floor was sunken at certain places. The depressions were filled in with crushed bricks

pusú *burgust*. A Rajnától az Al-Dunáig széles földrajzi elterjedtségnek örvendő típus (MOTSCHI 1998, 166, 9. j., 167; KORÁĆ 1996, 106) valeriai párhuzamai a névadó Budakalász-Luppa csárda lelőhelyről (SOPRONI 1978, Taf. 75.3; VISY 2003, 57, Ulcisia 2), Leányfaluról (SOPRONI 1978, 63–66, Taf. 67; VISY 2003, 55, Cirpi 2), Visegrád-Lepencéről (GRÓF-GRÓH 1999, 106, Abb. 2.; VISY 2003, 51, Solva 35), valamint Ócsény-Soványtelekről (PÉTERFI 1999, 161–167, 187–188, 2-3. kép; VISY 2003, 103, Alisca 3) ismertek. A Budakalász-típusú tornyokat kerítőfal és azon túl széles *fossa* védte. A vizsgált terület kicsisége miatt a külső védművek előkerülésére esély sem kínálkozott. Ezek feltérképezésére földradarral tettünk kísérletet a szomszédos telkeken, azonban a talaj csapadék okozta túltelítettsége átmenetileg ellehetlenítette a vállalkozást. A vizsgálat elvégzését a későbbiekben újra megpróbáljuk.

A torony 1,5 méter mélyre ásott, habarcsba rakott alapfalai 2,05 méter szélesek. Hosszú szakaszokon több kősortnyi magasságban áll a sóderes habarccsal összefogott, 1,6 méter vastag felmenőfal. Érdekes a falazótéglák szándékolt mellőzése, az, hogy az építők a falazás pontatlanságainak kiegyenlítésére is kizárólag peremes tetőtéglát használtak. A falakon tulajdonképpeni vakolás nincsen, az építőkövek felületén csak a fugázáshoz használt habarcsot kenték szét. A létesítmény sorsára nézve árulkodó a tény, hogy mind a külső, mind a belső falsík a tetőomladék tégláihoz hasonlóan több helyütt kormozódott (5. kép).

A földszinti rész sárga agyaggal ledöngölt járósíntje ráfut az erődfall belső alapozási kiugrására (6. kép). A járósínt vastagsága az agyag egyenetlen elosztása

mixed with earth. A number of small late Roman bronze coins were found in the floor and in the fill of the floor depressions. The work on their restoration has not yet been finished. The surface of the

4. kép: Késő római kiserőd típusok: a) Leányfalu b) Verőce c) Szentendre-Dera-patak (SOPRONI 1985 alapján)

Fig. 4: Small late Roman fort types: a) Leányfalu b) Verőce c) Szentendre-Dera-patak (after SOPRONI 1985)

5. kép: A burgus falszöveve
Fig. 5: Wall texture of the
burgus

6. kép: A kiserőd
falmaradványai és
padlószintje
Fig. 6: Wall remains and
sunken floor level of the
burgus

miatt változó. A sárga agyagot a nyugati térfélen a keleténél vastagabban terítették le, ezért az elégtelennek bizonyult a szükséges felület lefedésére. A nyugati fal menti sávban keletkezett hiányt világosbarna agyaggal kellett pótolni. A dőngölt padlószint több helyütt megsüllyedt, a kiegyenlítést földdel kevert téglazúzalékkal végezték. A járószintből és a javításról árulkodó épülettörmelékcs betöltésekből több, késő római kisbronz került elő, ezek

floor level was often burnt to a red color. It is sooty and contains charcoal. The *tegulae* covered with soot on their lower sides, the sooty walls and the burnt floor make it evident that the construction was set on fire with the roof and the upstairs collapsing onto the ground floor. As no finds (articles of wear or use, tools etc.) were found from the time the fortification was in use and disregarding the as yet not conserved coins from the floor level, it appears the

restaurálása még folyamatban van. A járószint felülete sok helyütt vörösre égett, vagy kormos, faszenes. Az alsó felükön kormozódott *tegulák*, a kormos falak és az átégett padló egyértelművé teszik, hogy az építményt felgyújtották, a tetőszerkezet és az emeleti födémekek a földszintre omlottak. Miután az erődítés működési idejéből – a padlószintből származó, még restaurálatlan érmeket leszámítva – semmiféle leletanyag (viseleti tárgy, használati cikk, szerszám) nem került elő, okkal feltételezhető, hogy a létesítményt a felgyújtás előtt tervszerűen és higgadtan kiürítették.

A padlószintből és annak javításából származó érmék kiértékeléséig a *burgus* építési idejének meghatározásához a bélyeges téglák jelentik az egyedüli kronológiai fogódzót. A téglabélyegek alapján a torony építési ideje Frigeridus *ducatu*sán (371–373/374) belül (WACHTEL 2000, 911–912; LŐRINCZ 2006, 103–105) keresendő, jó eséllyel a 371–372. évre tehető, amikor a Dunakanyarban is több *burgus* épült (SOPRONI 1985, 110–112; GRÓF–GRÓH 1999, 108–109) egy professzionális építőcsapat, a *legio I Martiorum* (sic!) egyik különítményének (a *legio* elnevezésének problematikájára: FELLMANN 1998, 95) közreműködésével (RIU 771, RIU 804, RIU S 128).

A *burgusok* építése igen feszes munkatempót kívánt a résztvevő katonaságtól (BORHY 1999, 11–13), a gyorsaság viszont olykor kapkodással párosult, ahogyan azt a Nánási úti *burgus* hevenyészett padló kiképzése is mutatja. A padlószint helyenkénti megsüllyedése ezzel szemben biztosan nem az építetők gondatlanságára vezethető vissza: a torony alatt ugyanis egy kiterjedt észak-déli irányú árokrendszer húzódik. Ezek az árok a kora római korban a kultúrszint anyagával töltődtek

establishment was systematically and deliberately evacuated before it was burnt down.

The only chronological clues to the dating of the *burgus* are the stamped bricks until the coins from the floor level and its mending level can be evaluated. Based on the brick stamps, the tower was built within the ducate (AD 371–373/374) of *Frigeridus* (WACHTEL 2000, 911–912; LŐRINCZ 2006, 103–105), most probably in AD 371–372 when a series of *burgi* were built in the Danube Bend (SOPRONI 1985, 110–112; GRÓF–GRÓH 1999, 108–109; RIU 771, RIU 804, RIU S 128) with the co-operation of a professional building team, a detachment of the *legio I Martiorum* (sic!) (for the problem of the denomination of the legion see FELLMANN 1998, 95).

The construction of a *burgus* demanded a quick pace of work from the army (BORHY 1999, 11–13). Nevertheless, haste was sometimes combined with inconsistency as the rough-and-ready finish of the floor of the Nánási Street *burgus* illustrates. The sinking of the floor level, at the same time, can certainly not be ascribed to the negligence of the builders. A large, north-south running ditch system ran beneath the tower. In the early Roman period in this area, these ditches were filled in with material from culture-bearing layers and then the original surface was artificially modified during landscaping work in the 2nd and 3rd centuries AD (LÁNG 2006, 69). By the 4th century AD no trace remained of the ditches on the surface. The sinking of the floor can be satisfactorily explained by the presence of the not sufficiently filled in ditches running beneath the *burgus* and the Roman refuse pits dug there before the construction.

be, majd miután a 2-3. századi tereprendevezések során az eredeti felszín még mesterségesen csonkították is (LÁNG 2006, 69), a 4. századra az árkok maradványai felületben már egyáltalán nem voltak érzékelhetőek. A padlószint helyenkénti megsüllyedését az alatta futó, nem kellően tömörödött betöltésű árkok, illetve az építkezést megelőzően létesített római kori szemetesgödörök kielégítően magyarázzák.

A 4. században alkalmazott nagy méretű *burgus*-típusoknak már kevés közül volt a 2. századi őr- és jelzőtoronyokhoz, rendeltetésük a megváltozott határvédelmi koncepció, a *riparienses* erőinek koncentrációja következtében jóval összetettebbé vált (az őrzésen és jelzésen túl: csapat-elhelyezés, raktározás, *refugium* funkció, ipari produkció, esetenként kereskedelmi tevékenység). E kései *burgus*okat komplex feladataik miatt a szakirodalomban jó ideje nem is őrtoronyként, hanem Vegetius szóhasználataival élve kiserődtként (Veg. 4.10: *castellum parvulum*) írják le (BERNHARD 1981, 59; HODGSON 1997, 65; MOTSCHI 1998, 167). A Nánási úti *burgus* kapcsán a kibővült funkciók körére vonatkozóan nem sikerült adatot gyűjteni, részben a torony már említett, tervszerű kiürítése miatt, részben pedig amiatt, hogy a falakon kívül alig adódott lehetőség feltárást végezni. A feltárás során a terület korábbi használatára vonatkozó információk is összegyűltek, és az új eredmények a 2005. évi feltárás jelenségeinek értelmezésére is új fényt vetnek. A sárga padlószintet több helyütt átvágtuk, közvetlenül alatta alkalmi tűzrakó helyeket és szemetesgödöröket találtunk. Utóbbiakból késő római, mohazöld és mustársárga színű mázas füles korsók és behúzott peremű mázas tálkák töredékei, valamint törött vasszerszámok (sarló, ka-

The large *burgus* types of the 4th century AD had little in common with the watch and signal towers of the 2nd century AD. Their function became more complex as the result of a new frontier defense concept, the concentration of the *riparienses* forces (beside observation and signaling these forces were tasked with the stationing of troops, storage work, having a *refugium* function, industrial production and commerce occasionally). Due to their complex functions the late *burgi* of considerable extent are called fortlets using Vegetius' term (Veg. 4.10: *castellum parvulum*) instead of watchtowers (BERNHARD 1981, 59; HODGSON 1997, 65; MOTSCHI 1998, 167). It was not possible to collect data about whether the Nánási street *burgus* complex also filled such complex functions, in part because of the above-mentioned coeval systematic evacuation and partly because it was virtually impossible to investigate territory outside the walls. At the same time, it was possible to collect information on the earlier use of the territory and these results shed new light on the interpretation of the phenomena unearthed in 2005. The yellow floor level was cut through in a few places and temporary fire places and refuse pits were found right under it. The latter features contained fragments of late Roman dark green and mustard-yellow, glazed handled jugs and small glazed bowls with incurving rims and broken iron tools (a sickle, scythe, hoe, scraper and hook). The features under the floor level are linked with the preparatory work preceding the building activity and the construction itself. The find material of the culture-bearing layer, ranging from bowls of La Tène tradition (LÁNG 2006, 69) to late glazed pottery attest to land use from

sza, horoló, kaparó, kampó) kerültek elő. A padlószint alatti késő római jelenségek az építkezést közvetlenül megelőző, előkészítő munkálatokkal, illetve magával az építkezéssel állhatnak kapcsolatban. A kultúrrétegben talált, a La Tène hagyományú tálaktól (LÁNG 2006, 69) a kései mázas kerámiáig terjedő leletanyag 1-4. századi területhasználatról tanúskodik. Az egyes időszakok intenzitásáról 2010-ben nem volt lehetőségünk fogalmat alkotni, de a középső császárkori területhasználat jelentőségét a 2005. évben feltárt freskós kőépület markánsan bizonyítja.

A reprezentatív helyiséggel ellátott 2-3. századi épület a *burgus* építésekor már legalább egy évszázada használaton kívül állt. Talán túlzás kijelenteni, hogy a *burgus* helyének kijelölésében a romépület döntő szerepet játszott, de mint koncentrált mézskölelőhely bizonyos befolyást gyakorolhatott a kiserőd végleges helyének kijelölésében. A *diocesis Pannoniarum* Valentinianus-kori *burgus*-felirataiból egyértelműen kiderül, hogy az erődépítési programért a felelősséget Flavius Equitius *comes et magister utriusque militiae (per Illyricum)* viselte (Amm. 29.6.3.), az építőmunkát pedig megosztották a határmenti és a mozgó hadsereg kötelékébe tartozó csapatok között. Valeriából egyelőre csak a *comitatenses* tevékenysége dokumentált, a Dunakanyarban zajló építkezéseket a *legio I Martia* különítményesei végezték a helyi katonaság bizonyos mérvű bevonásával (*una cum militibus creditis*). Az építőanyag biztosítása ugyanakkor, ahogyan arról a bélyeges *tegulák* is tanúskodnak, a *dux* és rajta keresztül a határmenti katonaság, a *riparienses* feladatkörébe tartozott. A szükséges téglamennyiség helyszínré szállítása mellett nyilvánvalóan a helyi erőkre hárult még az újrahasonosítható

the 1st-4th centuries AD. The intensity of the preceding phases cannot be determined in 2010, although the significance of the land use in the middle imperial period is emphasized by the stone building with fresco uncovered in 2005.

The 2nd-3rd century AD building with this representative room had already been abandoned for at least a century by the time that the *burgus* was constructed. It is perhaps not right to say that the ruins of the building played a decisive role in the determination of the location of the *burgus*, but the concentrated source of limestone may have exercised a certain influence on the choice of the final location. It is evident from the *burgus* inscriptions from the *diocesis Pannoniarum* of the Valentinian period that Flavius Equitius *comes et magister utriusque militiae (per Illyricum)* was responsible for the fort construction project (cf. Amm. 29.6.3), while the construction work itself was divided between the troops of the army along the frontier (*riparienses*) and the mobile army (*comitatenses*). Only the activity of the *comitatenses* has been documented from Valeria till lately, the detachment of the *legio I Martia* worked in the Danube Bend with certain involvement of the local troops (*una cum militibus creditis*). Securing building material, as attested by the stamped bricks, was the duty of the *dux*, and through him, the army on the frontier, the *riparienses*. Beside transporting the necessary quantities of brick to the spot, the local forces had to search for and procure re-usable stone material. The primary source of the immense lime and stone needs of the *burgus* were supplied from the limestone of the walls of the abandoned building. However, as the fragment of the family stele placed

7. kép: Orseolo Péter
denárja
Fig. 7: Denar of king
Peter Orseolo

kőanyag felkutatásának és beszerzésének feladata is. Az épülő *burgus* hatalmas mész- és kőszükségletének elsődleges forrásaként a felhagyott épület falaiból fejthető mészkő szolgált. Azonban ahogyan arról a 2005/1. számú mészégető kemence mellé odakészített családi sírsztélé töredéke is tanúskodik (LÁNG 2006, 62), a katonaság a közeli polgárvárosi (Gázgyári és Pók utcai) temetők kőanyagát sem kímélte, bár a síremlékek építőanyagának elmozdítását és újrahasznosítását több, a 4. század középső évtizedeiben kiadott császári rendelet ismételten tilalmazta (ZABEHLICKY 1985, 279–280; TÓTH 2009, 52–53). Aquincumban és környékén e törvényi tiltások teljesen hatástalanok maradtak, a *spolia* felhasználása mind a 4. századi temetőkben, mind a katonai építkezéseken (NAGY 1942, 751, 756; ERTEL 2001, 79–104) bevett gyakorlatnak számított. Ennek ellenére a Nánási úti *burgus* feltárt részén befalazott *spoliumot* nem találtunk, a tornyon belüli omladék egyik 20. századi bolygatásából került csak elő egy római kori profilált párkánytöredék, amely a 2-3. századi épületből vagy valamelyik kifosztott temetőrészéből egyaránt juthatott az erőd területére.

A részlegesen feltárható mészégető kemencékkel kapcsolatban 2005-ben csak annyi látszott bizonyosnak, hogy a kőépü-

beside lime kiln no. 2005/1 indicates (LÁNG 2006, 62), the army did not spare the stone materials from the nearby parts of cemetery of the Civil Town (Gas Factory and Pók Street) although a number of imperial orders banned repeatedly the displacement and recycling of the building materials from funeral monuments in the middle decades of the 4th century AD (ZABEHLICKY 1985, 279–280; TÓTH 2009, 52–53). The legal prohibitions were ignored in Aquincum and its region. The use of *spolia* was an accepted practice both in 4th century AD cemeteries and military constructions (NAGY 1942, 751, 756; ERTEL 2001, 79–104). Nevertheless, there was not evidence of any walled-in *spolium* in the uncovered part of the Nánási Street *burgus* with the exception of a single profiled cornice fragment found in a 20th century disturbance within the tower. This cornice could have come into the area of the fortification from the 2nd–3rd century AD house or any of the ransacked parts of cemetery.

Only one thing could definitely be said about the lime kilns that were partially uncovered in 2005: they were later than the building. Based on the above-mentioned results, it is already certain that their establishment was linked with the construction of the *burgus*. The military construction

letnél későbbiek. A fentebb leírtak alapján most már kijelenthető, hogy ezek létesítése a *burgus*-építkezéssel hozható kapcsolatba. Ugyancsak a katonai építkezés szolgálhat magyarázatul a Krempelel-malmi patak dunai torkolatától (nagyjából a mai Aranyhegyi patak betorkollásától) északra feltárt négy köralaprajzú mészégető kemence jelenlétére is (KUZSINSZKY 1932, 70–71). Az is nyilvánvalóvá vált, hogy a 2005. évi ásatási területen húzódo *Spitzgrabent* a mészégető katonák töltötték fel. A feltöltés az épület melletti szakaszon a kőkitermelés során felhalmozódott, újrahasonosításra alkalmatlan vakolat-, freskó- és habarcsdarabokkal, a kemencék vonalában pedig mészégetési melléktermékekkel, szennyeződozott mésszel, valamint szállítás és építkezés közben eltört *tegulákkal* történt meg. A 2010. évi feltáráson a *burgustól* keletre is előkerült egy hasonlóképpen betöltött, mésszel kiöntött és építési törmelékkel telezsúfolt V-keresztmetszetű árok, amelynek felszámolását ugyancsak Frigeridus-bélyeges téglák kelteznek.

A *burgus* felhagyásának körülményeire és időpontjára vonatkozó információ pillanatnyilag nem áll rendelkezésre. Nem tűnik valószínűnek, hogy a létesítmény a 374. évi kvád-szarmata, vagy a hadrianopolisi vereség (378. augusztus 9.) hírére bekövetkező szarmata betöréskor pusztult volna el, ennek ellentmond az erőd aprólékos kiürítése, ami magában véve is katonapolitikai megfontolásokra, és nem konkrét harci eseményekre utal. A feladás körülbelüli időpontjának meghatározásához a padlószint süppedékeinek betöltéséből származó érméktől várunk segítséget.

A felgyújtott erőd a népvándorlás évszázadait nyugalomban vészeltte át, utóélete a középkortól vált zaklatottá. A tor-

may also explain the presence of the four round lime kilns uncovered north of the mouth of the Krempelel-malom streamlet by the Danube River (today approximately the mouth of the Aranyhegyi streamlet) (KUZSINSZKY 1932, 70–71). It also became evident that the lime burning soldiers filled in the V-shaped ditch that ran across the 2005 excavation territory. Plaster, fresco and mortar fragments heaped up during stone extraction as materials unsuitable for recycling, were found in the fill alongside the building and the debris of lime burning, soiled lime and *tegulae* that broke during transport and the building process were used for the same purpose in the region of the kilns. A similarly filled in V-shaped ditch with lime poured into it and crammed with building debris was found east of the *burgus* in 2010. The time it ceased to exist is indicated by bricks with Frigeridus stamps.

No information exists about the circumstances and the time of abandonment of the *burgus*. It is unlikely that it perished during the Quado-Sarmatian incursion in AD 374 or the Sarmatian invasion provoked by the Roman defeat at Adrianople (AD 9 August 378). The entire evacuation of the fortification implies military political deliberations and not definite war events. Hopefully, the coins found in the fill of the sunken floor will help to assign the time when the structure was abandoned.

The burnt down fortification peacefully survived the centuries of the Migration Period. It suffered real damage in the Middle Ages when the tower was pulled down to its foundations in various places from the 11th century onward as shown by a *denar* issued by king Peter Orseolo found among the stones of the foundation wall (Fig. 7).

nyot a 11. századtól kezdve több helyütt az alapokig visszabontották, ahogy erről az északnyugati sarok alapfalának kövei közé került Orseolo Péter denár is tanúskodik (7. kép). A falakat az újkorban számtalanszor átvágták, visszabontották, sőt, a közelmúltban az északi falba két közműárkot is belevéstek.

A *burgus* előkerülése miatt az építési terveket módosítani kellett. A torony maradványait visszatemették, a tervezett mélygarázst pedig a telek nyugati oldalára helyezték át. A tervek engedélyeztetése még folyamatban van, az új házalap feltárása 2011. tavaszán válik esedékessé.

Budai Balogh Tibor

The pulled down walls were cut across several times and recently two trenches for public utilities were cut into its northern wall.

The architectural plans had to be modified because of the uncovering of the *burgus*. The remains of the tower were re-buried and the underground parking garage was moved to the western side of the lot. The new designs have been submitted for licensing and the excavation of the new foundation and the excavation of the spring of 2011.

Tibor Budai Balogh

Irodalom/References

BERNHARD 1981 – Bernhard, H.: Die spätrömischen Burgi von Bad Dürkheim Ungstein und Eisenberg. Eine Untersuchung zum spätantiken Siedlungswesen in ausgewählten Teilgebieten der Pfalz. Saalburg Jahrbuch 37 (1981) 23–85.

BORHY 1999 – Borhy, L.: *Praepositus legionis hunc burgum a fundamentis in diebus XXXXVIII fecit pervenire*: Überlegungen zu CIL III 3653 aus Esztergom hinsichtlich der Dauer der Errichtung spätrömischer Militäranlagen. *Arctos* 33 (1999) 7–13.

ERTEL 2001 – Ertel, C.: Spolien aus der Mauer des spätrömischen Legionslagers von Aquincum. Fragmente von Grabaltären ohne Inschrift im Aquincum Museum. *BudRég* 34 (2001) 79–104.

FELLMANN 1998 – Fellmann, R.: Spätrömische Festungen und Posten im Bereich der Legio I Martia. In: Bridger, C.

– Gilles, K.-J. (Hrsg.), *Spätrömische Befestigungsanlagen in den Rhein- und Donauprovinzen*. Beiträge der Arbeitsgemeinschaft 'Römische Archäologie' bei der Tagung des West- und Süddeutschen Verbandes der Altertumforschung in Kempten 08.06.–09.06.1995. BAR IS 704. Oxford 1998, 95–103.

GRÓF-GRÓH 1999 – Gróf, P. – Gróh, D.: Spätrömischer Wachturm und Statuenfund zu Visegrád-Lepence. *FolArch* 47 (1998-1999) 103–115.

HODGSON 1997 – Hodgson, N.: Relationships between Roman River Frontiers and Artificial Frontiers. In: Groenman-van Waateringe, W. et al. (eds), *Roman Frontier Studies 1995*. Proceedings of the XVIth International Congress of Roman Frontier Studies. Oxbow Monograph 91. Oxford 1997, 61–66.

- KORÁĆ 1996 – Korać, M.: Late Roman and Early Byzantine Fort of Ljubičevac. In: Petrović, P. (ed.), Roman Limes on the Middle and Lower Danube. Cahiers des Portes de Fer, Monographies 2. Belgrade 1996, 105–109.
- KUZSINSZKY 1932 – Kuzsinszky B.: A Gázgyári római fazekastelep Aquincumban (Das grosse römische Töpferviertel in Aquincum bei Budapest). BudRég 11 (1932) 3–423.
- LÁNG 2006 – Láng O.: Római kori beépítettség kutatása az aquincumi polgárvárostól északra fekvő Duna-parton (Investigation of the use of the Danube bank north of the Aquincum Civil Town). Aqfüz 12 (2006) 60–72.
- LŐRINCZ 2006 – Lőrincz, B.: Spätromische Offiziere und Unteroffiziere im pannonischen Heer aufgrund der Ziegelstempel. Specimina Nova 20 (2006) 103–120.
- MOTSCHI 1998 – Motschi, A.: Der spätromische *burgus* von Balsthal-St. Wolfgang und die Inschrift der *Tungrecani seniores* aus Laupersdorf SO. In: Ebersbach, R. et al. (Hrsg.), Mille fiori. Festschrift für Ludwig Berger zu seinem 65. Geburtstag. Forschungen in Augst 25. Augst 1998, 163–169.
- NAGY 1942 – Nagy L.: Aquincum és a későrómai védőrendszer, in: Szendy, K. (szerk.), Budapest története II. Budapest 1942, 747–764.
- PÉTERFI 1999 – V. Péterfi Zs.: Az Ócsény-soványtelki későrómai őrtorony feltárása. In: Gaál A. (szerk.), Pannoniai kutatások. A Soproni Sándor emlékkonferencia előadásai (Bölcske, 1998. október 7.). Szekszárd 1999, 161–200.
- SOPRONI 1978 – Soproni, S.: Der spätrömische Limes zwischen Esztergom und Szentendre. Budapest 1978.
- SOPRONI 1985 – Soproni, S.: Die letzten Jahrzehnte des pannonischen Limes. Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte Bd. 38. München 1985.
- SZILÁGYI 1933 – Szilágyi, J.: Inscriptiones tegularum Pannonicarum. DissPann II:1. Budapest 1933.
- TÓTH 2009 – Tóth E.: Studia Valeriana. Az alsóhetényi és ságvári késő római erődök kutatásának eredményei. Helytörténeti sorozat 8. Dombóvár 2009.
- VARGA 2011 – Varga G.: Budapesti őrtornyok – mítosz és valóság. ArchÉrt 136 (2011) (megjelenés alatt / in print)
- VISY 2003 – Visy, Zs.: The Ripa Pannonica in Hungary. Budapest 2003.
- WACHTEL 2000 – Wachtel, K.: Frigeridus dux. Chiron 30 (2000) 905–914.
- ZABEHLICKY 1985 – Zabehlicky, H.: Zur Spolienverwendung in spätantiken Gräbern des österreichischen Donauraumes. In: Kandler, M. (Hrsg.), Lebendige Altertumswissenschaft. Festgabe zur Vollendung des 70. Lebensjahres von Herrmann Vetters. Wien 1985, 279–285.

Késő római sírok a „Hercules villa” északi előterében

(Budapest, III. ker., Herkules utca,
Hrsz.: 18529/30, 18549/10)

2005-ben a FŐGÁZ megbízásából gáz-csőfektetésre került sor az Akác-köz és a Szentendrei út nyugati oldalán álló „Bogdáni út” elnevezésű autóbusz megállóhely közötti szakaszon (Aqftüz 2006, 230, Nr. 19). 2010-ben a munka tovább folytatódott. Az új nyomvonal a buszmegálló mellett öt évvel korábban létesített csonktól indult nyugat felé, a Kerék utca alatt északnak, majd a Herkules utcába torkolva ismételtelen nyugatnak fordult. A vezeték nyomvonala a Herkules utcáról északkelet felé a Bogdáni út 12. és 14. számú házak közötti füves-fás térségen keresztül jutott ki a főútra, ahol az egykori villamospálya alatt húzódott tovább nyugat felé, majd a Hévízi út és Kunigunda útja kereszteződésében egy korábban kialakított csonkra kapcsolódott rá. A fent ismertetett nyomvonal az aquincumi katonaváros északi sávján haladt keresztül (1. kép).

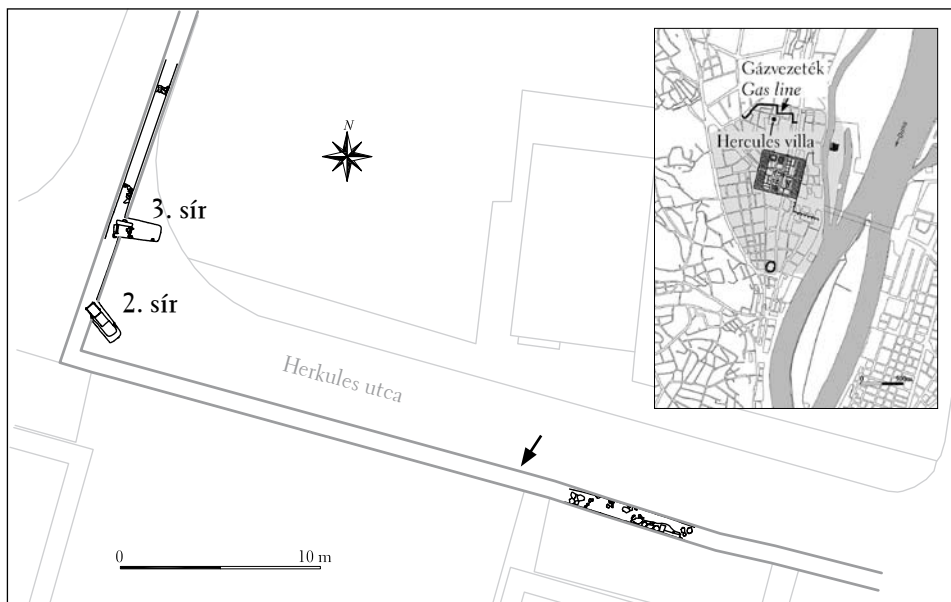
A katonaváros teljes északi sávját laza beépítettségű, de gazdagon díszített, reprezentatív épületekből álló övezetként tartja számon a kutatás (PÓCZY 1994, 222; NÉMETH 2005, 118). A feltételezésnek két kiterjedt felületen kutatott épületegyüttes, az északkeleti városrészben a Búvár–Folyamőr utcai *domus* (SZIRMAI-PARRAGI 2004, 292–293; SZIRMAI 2008, 323–330), az északnyugati negyedben pedig a Meggyfa utcai „Hercules vil-

Late Roman graves in the northern foreground of the “Hercules villa”

(Budapest III, Herkules Street,
Lrn.: 18529/30, 18549/10)

In 2005, FŐGÁZ commissioned gas line to be laid in the section of land between Akác-lane and the “Bogdáni Road” bus-stop on the west side of Szentendrei Road (Aqftüz 2006, 230, no. 19). The work continued in 2010. The new path of the gas line started westward from the stub that had been established at the bus stop five years ago. It turned to the north under Kerék Street and then northeast from Herkules Street. It reached the main road across the grassy, wooded area between houses 12 and 14 on Bogdáni Road where it then ran in a westerly direction under the former tram line and joined a stub that also been established earlier at the crossing of Hévízi road and Kunigunda Street. The northern zone of the Aquincum Military Town has been crossed by the track described above (Fig. 1).

The entire northern zone of the Military Town is regarded as having been a loosely built-in area with richly decorated representative buildings (PÓCZY 1994, 222; NÉMETH 2005, 118). This supposition has been based on two building complexes investigated over large territories: the *domus* in Búvár–Folyamőr Street in the northeastern district (SZIRMAI-PARRAGI 2004, 292–293; SZIRMAI 2008, 323–330) and the “Hercules villa” in Meggyfa Street in the northwestern

1. kép: A gázvezeték nyomvonala a katonaváros északi sávjában
 Fig. 1: The path of the gas line in the northern strip of the Military Town

la” (WELLNER 1969, 235–271) adott alapot. Szórvány információk több hasonló nivójú építmény létezésére is utalnak még a szóban forgó övezetben (PÓCZY 1994, 222; NÉMETH 2006, 25), amelyek közül többnek a hitelesítése mindazonáltal kívánatos lenne.

A 2. század első felétől kiépülő reprezentatív épületekből álló városrésznek, s ezen belül a Meggyfa utcai és Búvár–Folyamőr utcai épületkomplexumoknak a felhagyására a 260-as években, de legkésőbb a 270. évi vandál és kvád-szarmata betörés következtében került sor (WELLNER 1969, 271; SZIRMAI 2008, 327). Az újabb barbár inváziótól való félelem elvándorláshoz, a városi lakosság lélekszámának folyamatos apadásához vezetett. A hátrahagyott maradványnépesség a *castra legionis*, majd a Constantinus-kori „késő római erőd” oltalmába húzódott. A település zsugorodásával párhuzamosan megkezdődött az

district of the Roman town (WELLNER 1969, 235–271). A few scattered data suggested that more buildings of a similarly high standard could be expected in this zone (PÓCZY 1994, 222; NÉMETH 2006, 25). Several of these data need to be authenticated, however.

The district of representative buildings was established in the first half of the 2nd century AD and was abandoned, together with the Meggyfa Street and the Búvár–Folyamőr Street building complexes in the AD 260s or as a consequence of the Vandal and Quado-Sarmatian incursion of AD 270 at the latest (WELLNER 1969, 271; SZIRMAI 2008, 327). The dread of new barbarian invasions forced the people to leave the town and the number of the urban population gradually decreased. The remaining people retreated into the shelter of the *castra legionis* and further on in that of the “late Roman fortress” of

északi temetők és a még lakott városrészek között fekvő, felhagyott peremvárosi területek temetkezési célra történő hasznosítása. A katonaság oltalmába húzódó városi közösség biztonsága és kényelme is a temetkezési terület kiterjesztését kívánta. A 4. századra temetkezőhellyé vált az évtizedek óta használaton kívül álló „Hercules villa” kertje és tágabb környezete (WELLNER 1969, 271; NAGY 1937, 268–269; PARRAGI 1963, 311–325; PARRAGI 1993, 317–318), és ugyanez a sors jutott osztályrészül a Búvár–Folyamőr utcai *domus*nak is (SZIRMAI 2008, 327). A felvázolt történeti előzmények fényében 2-3. századi épületmaradványok és 4. századi betemetkezések előkerülésével lehetett számolni a gázvezeték új nyomvonalán.

A 2010. évi megfigyelés során újból megállapítást nyert, hogy a panelházak környezetében a régészeti korú rétegsor 1,70–1,80 méter mélységig teljesen megsemmisült. A panelházak vonulata a Szél utca nyugati oldalán nem folytatódik, miután ott már az ötvenes évek vége óta egy „sztálinbarokk” stílusú lakótelep áll. Ezért nem is meglepő, hogy a Szél utca és Herkules utca kereszteződésétől nyugatra az újkori bolygatás fokozatosan átadta a helyét annak a régészeti rétegsornak, amely közvetlenül az aszfaltút és annak törtköves alapozása alatt indul, azaz a mai járószinttől mérve körülbelül 0,3 méter mélységben már jelentkezik.

Az elmondottakból következik, hogy a gázcsővezeték nyomvonalának mintegy 160 méter hosszú Herkules utcai szakasza csak a régészeti rétegsor átvágása árán készülhetett el. A megfigyelés, majd az azt követő kvázi-feltárás során megállapítást nyert, hogy a lelőhely valóban laza beépítettségű, viszont a „Hercules

the Constantine Period. As the settlement was shrinking, the abandoned outskirts between the northern cemeteries and the still populated districts became places for burials. The security and comfort of the urban community living in the shelter of the army also required the extension of the territory used for burials. The gardens and the wider environment of the “Hercules villa”, which had been abandoned for decades, became a place of burial by the 4th century AD (WELLNER 1969, 271; NAGY 1937, 268–269; PARRAGI 1963, 311–325; PARRAGI 1993, 317–318) similarly to the *domus* at Búvár–Folyamőr Street (SZIRMAI 2008, 327). In the light of the historical antecedents outlined above, building remains from the 2nd–3rd century AD and burials from the 4th century AD could be expected in the path of the new gas line.

Once again it could be observed in 2010 that the archaeological layers were destroyed down to a depth of 1.70–1.80 m in the area of the panel highrise buildings. The row of panel highrises did not continue on the west side of Szél Street since a residential district in “Stalin baroque” style has stood there since the 1950s. Thus, it is not astonishing that west of the Szél and Herkules Street crossing modern disturbance was gradually replaced by the archaeological layer sequence that started directly under the asphalt road and its rubble foundation, that is, in a depth of 0.3 m from the modern ground level.

It is clear from the above that a circa 160 m stretch of the gas line could be laid in Herkules Street only by annihilating the whole sequence of the archaeological layers. The observation and the following quasi-excavation justified that the site was really loosely built up, but even less inten-

2. kép: Középső császárkori épületmaradvány
 Fig. 2: Remains of a middle Imperial period building

villa” közelsége ellenére a vártnál szerényebb intenzitású. A réteganyag alapján egyértelműen igazolható a 2-3. századi területhasználat. Szinte bizonyos, hogy az előkerült épített emlékek: a földberakott falalapozások (2. kép) és egy többretegű úttest is a középső császárkori horizonthoz rendelhető, azonban ezek egyértelmű kronológiai besorolása és régészeti kontextusba helyezése a feltárható terület (közmuórok) keskeny mivolta, valamint a kísérő leletanyag hiánya miatt nem volt lehetséges.

A területhasználat jellegének 4. századi megváltozásáról három csontvázas temetkezés tanúskodik. Az 1. sír a Herkules utcáról a Bogdáni út 8/C irányába leágazó mellékvezeték árkában került elő. A hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű csontváz combcsontjának alsó részét, térdkalácsát és lábszárcsontjainak felső végét a markológép kanala kiszakította. Miután az adott helyszínen szélesítésre nem volt

sívenylen foglalt, mint várt, ellenben a vártnál szerényebb intenzitású. A réteganyag alapján egyértelműen igazolható a 2-3. századi területhasználat. Szinte bizonyos, hogy az előkerült épített emlékek: a földberakott falalapozások (2. kép) és egy többretegű úttest is a középső császárkori horizonthoz rendelhető, azonban ezek egyértelmű kronológiai besorolása és régészeti kontextusba helyezése a feltárható terület (közmuórok) keskeny mivolta, valamint a kísérő leletanyag hiánya miatt nem volt lehetséges.

sívenylen foglalt, mint várt, ellenben a vártnál szerényebb intenzitású. A réteganyag alapján egyértelműen igazolható a 2-3. századi területhasználat. Szinte bizonyos, hogy az előkerült épített emlékek: a földberakott falalapozások (2. kép) és egy többretegű úttest is a középső császárkori horizonthoz rendelhető, azonban ezek egyértelmű kronológiai besorolása és régészeti kontextusba helyezése a feltárható terület (közmuórok) keskeny mivolta, valamint a kísérő leletanyag hiánya miatt nem volt lehetséges.

Three inhumation burials attest to the change of the character of land use in the 4th century AD. Grave no. 1 was found in the trench of the branch line that forked off from Herkules Street to 8/C Bogdáni Road. The scoop of the excavator tore out the lower part of the femur, the patella and the upper part of the tibia from the leg of the extended skeleton lying on its back. As the investigated territory could not be widened, only the position of the grave could be documented, while the feature itself was left intact. We could, in any case, learn from the position of the limb bones that the body had been oriented west to east in a perhaps partially constructed grave or more likely in a simple grave shaft. The deceased may have been laid on a *ferculum* or in a coffin. Disregarding the damage caused by the excavator, the grave seemed to be undisturbed.

Grave no. 2 was oriented northwest to southeast and was found under the pavement of Herkules Street (Fig. 3). The northwestern end of the grave appeared in the trench and consisted of three large (0.42×0.59 m) *tegulae* standing on their

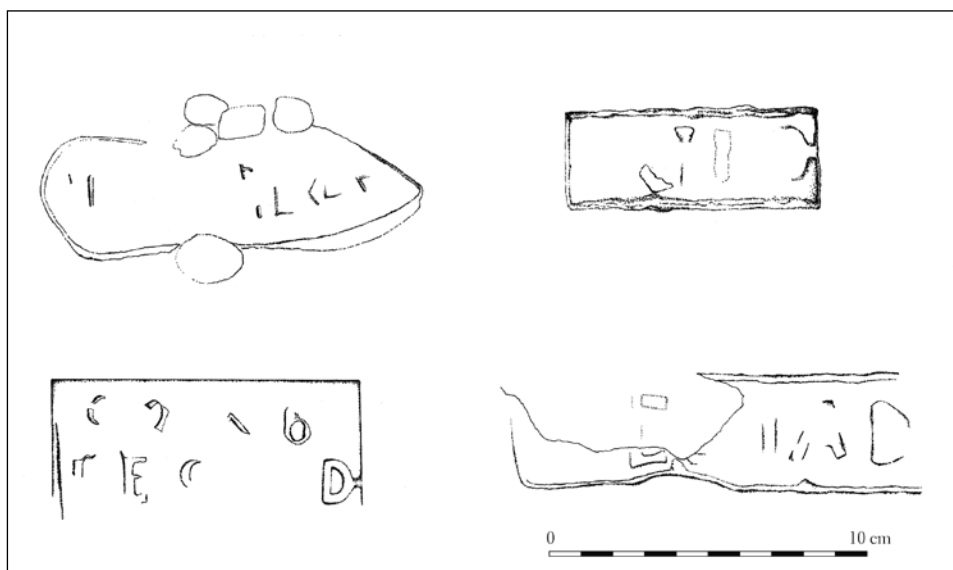
mód, csak a sír helyzetét dokumentálhattuk, az objektumot kibontatlanul hagytuk. A végtagsontok elhelyezkedéséből annyit mégis megállapítottunk, hogy a testet nyugat-keleti irányba tájolták, legjobb esetben részlegesen épített sírba, de sokkal valószínűbb módon inkább földsírba, esetleg *ferculumra* vagy koporsóba fektették. A markológép beavatkozását leszámítva a sír bolygatatlannak tűnt.

Az északnyugat-délkeleti tájolású 2. sír a Herkules utca burkolata alatt került elő (3. kép). A sír közműárokba eső északnyugati vége három nagyméretű (0,42×0,59 méter), rövidebb élére állított, peremével kifelé fordított *tegula*ból állt. A sírláda végét egy negyedik téglá fedte le, amelyet eredeti helyéről nyugat felé eltoltak. Az úttestben való szélesítés után derült csak ki, hogy a sírláda keleti fele hiányzik, azt azonban nem lehetett eldönteni, hogy a hiányzó elemek a sírabláskor kerültek ki a helyükről, vagy eleve csak a fej felőli oldalt védték a fülkeszerűen kialakított *tegula*kkal. A sírláda aljkiképzésének befe-

shorter edges with the rims on the outside. A fourth brick covered the end of the grave casket, which was shifted from its original position towards the west. It turned out after widening the road pavement that the eastern part of the grave casket was missing but it could not be decided if the missing elements were removed by grave robbers or whether only the head side had been originally protected with the *tegula* niche. The fact that the bottom of the grave casket was not finished argues for the latter solution. Each a *tegula* of the same measurements as those forming the walls of the casket was placed rim side down on the bottom under the head and the trunk, while the legs lay on the subsoil in the unpaved end of the grave shaft. The northern perimeter of the grave shaft was paved with a rubble row at the level of the brick lid, while only its beginning could be observed on the western and southern sides. The stone row could never have extended all around although its cessation is more likely due to the activity of grave robbers.

3. kép: A Herkules utcai 2. számú sír
Fig. 3: Grave no. 2 at Herkules Street

4. kép: A 2. sír téglabélyegei

Fig. 4: Drawing of the brick stamps from grave no. 2

jezetlensége az utóbbi eshetőség mellett szólhat. A fej és a törzs alá egy-egy, az oldalfalakhoz használt téglákkal méretben megegyező, peremmel lefelé fordított *tegulát* fektettek, a lábak viszont a sírgödör altalajban kialakított, burkolatlan végébe nyúltak. A sírgödör északi kontúrját a fedőtégla szintjében egy sor törtkővel rakták ki, a nyugati és déli oldalon viszont ennek a törekvésnek csupán a kezdeménye volt felismerhető. Lehetséges az is, hogy a kősor sosem ért teljesen körbe, megszakadása mégis inkább a sírablók buzgalmára vezethető vissza. A fejet védő *tegula*-fülke és az északi kősor viszonylagos sértetlensége arra utal, hogy a rablók déli irányból, a törzs felőli oldalon ástak rá a sírra, amelyben a sarokcsontokon, és az arrébb lökdöszött, hosszú alsó végtagsontokon kívül alig maradt valami. A beavatkozás során semmisülhetett meg a kősor délnyugati vonulata is. A sírban viseleti tárgyat nem találtunk. Talán mellékletnek szánták II.

The relative intactness of the *tegula* niche protecting the head and the northern stone row suggests that the robbers dug into the grave from the south, by the trunk of the deceased, where barely anything was left apart from the heel bones and the long bones of the leg, which were pushed aside. The southwestern part of the stone row may have been destroyed during this intervention. No articles of dress were found in the grave. The small bronze coin (RIC 351) minted by *caesar* Constantinus II between AD 333 and 335 found stuck into a crater-like depression in the peeling *tegula* under the head of the deceased perhaps can be considered a grave-good. It cannot be reconstructed how exactly it came to be buried in the grave. In any case, this coin together with the small bronze coin (RIC 91) minted by Constantius II between 337 and 340 AD found in the fill of the brick casket, dates the grave from a time after the death of Constantinus the

Constantinus *caesar* 333-335 között vert kisbronzát (RIC 351), amelyet a fej alatti *tegula* egyik krátterszerű kipattogzásába *simulva* találtunk meg. Sírba kerülésének módja pontosan nem rekonstruálható, mindenesre a betemetkezést a téglaláda visszatöltésében talált, II. Constantius által 337-340 között veretett kisbronzal (RIC 91) együtt Nagy Constantinus halála (337. május 22.) utánra keltezi. (Feltéve, hogy a későbbi érme nem a rabláskor került a sírba.) A sírláda építéséhez használt *tegulák* közül kettő jelöletlen, a négy másiktól három a *legio II Adiutrix* bélyegét hordozza magán, egy pedig olvashatatlan. Érdeemes megemlíteni, hogy a négy bélyeg mindegyike külön típust képvisel (4. kép).

A 3. sír az előbbitől néhány méterrel északabbra került elő, ugyancsak az úttest alatt (5. kép). Annak ellenére, hogy a nyugati rövid oldalt és erre merőlegesen az északi hosszoldal kezdetét egy-egy kőlap határolta, egyszerű földsírról beszélhetünk csupán, amelynek se további oldal-, se fedőlapja, se aljképzése nem volt (leszámítva egy 0,265×0,15 méteres *tegula sine marginibus* töredéket, amelyet talán az oldalfal folytatásának szántak). A részleges kőládásírt hasonló alapossággal rabolták ki, mint ahogy tették azt a téglasír esetében. A sírgödörben hagyott medence-, kereszt- és combcsontok helyzete alapján nyugat-keleti tájolás feltételezhető. Melléklet, viseleti tárgy, vagy bárminemű, akár betöltésből származó, *post quem* datálást elősegítő lelet nem került elő.

A két kibontott, rossz állapotú sírmaradvány mélyreható kiértékelést nem tesz lehetővé. Annyi mindenesetre leszögezhető, hogy a sírok nyugat-keleti és északnyugat-délkeleti irányítása megfelel a Kaszásdűlő-Raktárréti temető (ZSIDI 1996/1997, 27), a Bogdáni út – Meggyfa utca közötti

Great (May 22, 337) (unless the latter coin was left there by the robbers). Two of the six *tegulae* used for the construction of the grave casket were left unmarked, three of the others bore the stamp of the *legio II Adiutrix* and the last one was illegible. It is remarkable that all four stamps belong to different types (Fig. 4).

Grave no. 3 was found also under the pavement a few meters to the north from the one above (Fig. 5). Despite the circumstance that the western shorter side and the start of the northern longer side running perpendicular at it were bordered by each a stone slab, it was a simple earth grave, which had no slabs at the sides nor a lid stone nor a pavement (disregarding a 0.265×0.15 m *tegula sine marginibus* fragment, which was perhaps intended to be the continuation of the wall). The partial stone casket grave was robbed with

5. kép: A Herkules utcai 3. számú sír
Fig. 5: Grave no. 3 at Herkules Street

szórványbetemetkezések (PARRAGI 1963, 324), és a „Hercules villától” délre húzódó sírcsoportok (PARRAGI 1993, 318) főbb tájolási irányának. A tégl- és kőládasírok a késő római temetőekben gyakran számítanak, igaz, a Raktárréti temető kései periódusában a viszonylag ritkán alkalmazott sírtípusok közé tartoznak, de párhuzamaik ott is kétségkívül megtalálhatók (HAMPEL 1891, 51–57; ZSIDI 1996/1997, 33–34).

A gázvezeték nyomvonalának kritikus szakasza a Herkules utcában húzódott. Innen észak felé, a Bogdáni út 12. és 14. számú épületek közötti füves-fás térségre fordulva az eredeti terepfelszín esésének, valamint a mai járószint emelkedésének köszönhetően a közműárok alja fokozatosan visszakerült az újkori feltöltésbe, és azután a teljes nyomvonalon benne is maradt.

Budai Balogh Tibor

the same thoroughness as the brick casket grave. The position of the pelvic, sacral and thigh bones left in the grave suggest a west-east orientation. There were no grave goods, articles of wear or any other finds that could be used for a *post quem* dating.

The two uncovered, poorly preserved graves do not allow a deeper analysis. It is clear that the west-east and northwest-southeast orientations of the graves match the main orientations of the burials in the Kaszásdűlő-Raktárrét cemetery (ZSIDI 1996/1997, 27), the scattered burials between Bogdáni Road and Meggyfa Street (PARRAGI 1963, 324) and the grave groups south of the “Hercules villa” (PARRAGI 1993, 318). Brick and stone casket graves were common in the late Roman cemeteries, and although they were rarely used in the late period of the Raktárrét Cemetery, the analogues can evidently be found there as well (HAMPEL 1891, 51–57; ZSIDI 1996/1997, 33–34).

The critical stretch of the path of the gas line ran along Herkules Street. As it turned into the grassy, tree-filled area between house nos. 12 and 14 Bogdáni Road, the bottom of the public utility trench gradually returned into the modern fill due to the sloping of the original terrain and it remained there along its entire path.

Tibor Budai Balogh

Irodalom/References:

HAMPEL 1891 – Hampel J.: Aquincumi temetők. 1881-1882. évi följegyzések alapján. *BudRég* 3 (1891) 47–80.

NAGY 1937 – Nagy L.: Az Aquincumi Múzeum kutatásai és gyarapódása az 1923-1935. években. *BudRég* 12 (1937) 261–275.

NÉMETH 2005 – Németh, M.: Epigraphische Angaben zur Topographie des Legionslagers und der Militärstadt von Aquincum. In: Borhy L. – Zsidi P. (Hrsg.), Die norisch-pannonischen Städte und das römische Heer im Lichte der neuesten archäologischen Forschungen. II. Internationale Konferenz über norisch-pannonische Städte, Budapest-Aquincum 11–14. September 2002. *Aquincum Nostrum* II.3. Budapest 2005, 113–132.

NÉMETH 2006 – Németh M.: Az aquincumi Hercules villa és a katonaváros emlékei. Vezető. Budapest 2006.

PARRAGI 1963 – Parragi Gy.: A Bogdáni úton feltárt későrómai temető. *BudRég* 20 (1963) 311–325.

PARRAGI 1993 – Parragi Gy.: Későrómai sírok az aquincumi canabae északnyugati részén. *BudRég* 30 (1993) 317–326.

PÓCZY 1994 – Póczy, K.: La città di Aquincum sede del luogotenente della Pannonia Inferiore. In: Hajnóczi, G. (ed.), *La Pannonia e l'Impero Romano. Atti del*

convegno internazionale „La Pannonia e l'Impero Romano” Accademia d'Ungheria e l'Istituto Austriaco di Cultura (Roma, 13-16 gennaio 1994). Roma 1994, 221–231.

SZIRMAI–PARRAGI 2004 – Szirmai, K. – Parragi, Gy.: Town Palace in the Folyamőr–Búvár Street. The Stucco Wall of the Town Palace. In: Borhy, L. (ed.), *Plafonds et voûtes à l'époque antique. Actes du VIIIe Colloque International de l'Association Internationale pour la Peinture Murale Antique* (Budapest–Veszprém, 15-19 mai 2001). Budapest 2004, 292–294.

SZIRMAI 2008 – Szirmai, K.: A Peristyle House in the northern part of the canabae in Aquincum. In: Scherrer, P. (Hrsg.), *Domus. Das Haus in den Städten der römischen Donauprovinzen. Akten des 3. Internationalen Symposiums über römische Städte in Noricum und Pannonien. Österreichisches Archäologisches Institut Sonderschriften Bd. 44.* Wien 2008, 323–331.

WELLNER 1969 – Wellner, I.: The Hercules Villa in Aquincum. *ActaArchHung* 21 (1969) 235–271.

ZSIDI 1996/1997 – Zsidi P.: Temetőelemzési módszerek az aquincumi katonaváros északi temetőjében. *ArchÉrt* 123/124 (1996/1997) 17–48.

Régészeti feltárás Felhévíz nyugati határán

(Budapest, II. ker., Margit körút 19–21., Hrsz.: 13374)

A középkori Buda váraljai részét körbeke-
rítő városfal az Esztergomi rondella – Vár-
fok utca – Vérmező utca – Margit körút
– Bem utca útvonalon haladt és három
kapu nyílt rajta. A Tótfalu kapu, amelyet
a törökök Mészáros kapunak neveztek a
Várfok utcánál található. A Taschenthal
kapu valószínűleg a török forrásokban Új
kapuként említett építménnyel lehet azo-
nos és vagy a Széna téren, vagy a Horváth
utcánál állhatott. Elképzelhető, hogy az
Új kaput a törökök Mezarlik kapusznak
(Temető kapunak) is nevezték, mivel út-
ja a szemközti lejtőkön elterülő teme-
tőbe vezetett. Egy forrás említ a váraljai
részét körbeke-
rítő várfalon egy Kisajtót is,
elképzelhető, hogy ez lehetett a Horváth
utcánál. A Felhévizi kaput a törökök Kakas
kapunak neveztek és a Fő utcánál emelke-
dett (FEKETE 1944, 91; KUBINYI 1964,
142–148; VÉGH 2004, 650–652; VÉGH
2006, 104–106; VÉGH 2008, 323–324, 24
a és 24 b). A mai Bem tér és a Császár
fürdő között található középkori Felhévíz
nevét a hőforrásoktól kapta, központja
a Szentháromság-templom volt, amely-
nek maradványait a mai Margit körút 5.
szám alatt 1906-ban Supka Géza tárta fel
(SUPKA 1907, 99). A török korban épült
Gül Baba türbe környezetében 17. századi
forrásunk szerint temetők voltak (EVLIA
CSELEBI 1904, 253). Nicolas Marcel de

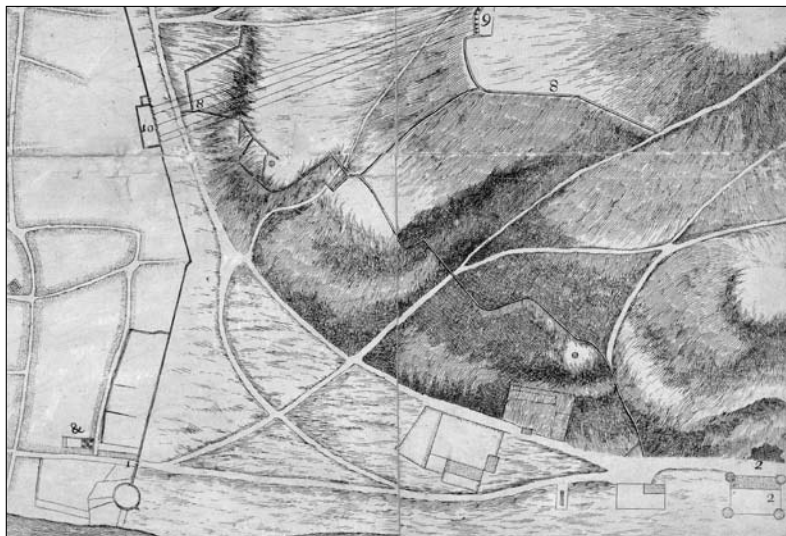
Archaeological excavations on the western border of Felhévíz

(Budapest II, 19–21 Margit Boulevard,
Lrn.: 13374)

The town wall surrounded the district
beneath the medieval Buda castle. It ran
along the line of the Esztergom rondella
– Várfok Street – Vérmező Street – Mar-
git Boulevard – Bem Street and could be
entered through three gates. Tótfalu gate,
which the Turks called Mészáros [Butch-
er's] gate, can be found at Várfok Street.
Teschenthal gate was probably the same
as the construction called Új [New] gate
in Turkish sources and it stood either in
Széna Square or on Horváth Street. It is
possible that the Turks also called Új gate
Mezarlik kapusu (Cemetery gate) since
the road lead from it to the cemetery on
the slopes opposite. One of the sources
mentions a Kisajtó [Small door] in the
town wall enclosing the district below the
castle and it may be that this gate was
on Horváth Street. The Ottoman Turks
called the Felhévíz gate the Kakas [Cock]
gate and this entrance stood on Fő street
(FEKETE 1944, 91; KUBINYI 1964, 142–
148; VÉGH 2004, 650–652; VÉGH 2006,
104–106; VÉGH 2008, 323–324, 24 a and
24 b). The medieval Felhévíz, located be-
tween today's Bem Square and the Császár
baths, got its name from thermal springs.
The Holy Trinity church stood at its center,
the remains of which Géza Supka
brought to light at 5 Margit boulevard in
1906 (SUPKA 1907, 99). According to an

1. kép: Nicolas
Marcel de La
Vigne 1686-os
térképe

Fig 1: The map of
Nicolas Marcel
de La Vigne from
1686

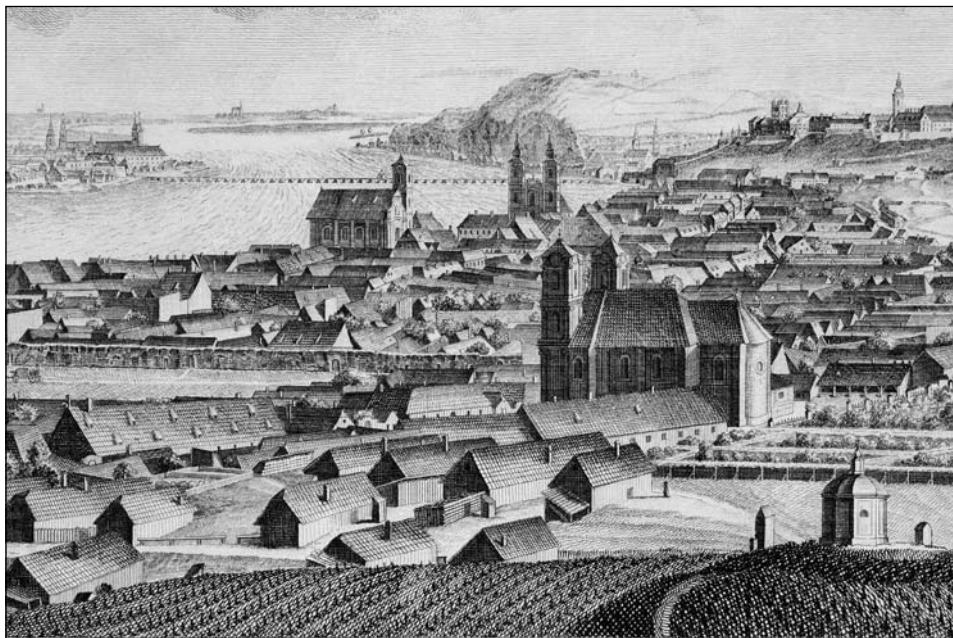
La Vigne 1686-os térképén (1. kép, RÓZSA 1963, 218, kat. sz. 98.) megfigyelhető a Margit körút – Török utca nyomvonal, a Kakas kaputól északnyugatra haladó út vonal pedig a Feketesas utca – Rómer Flóris utca nyomvonalával azonosítható. A szintvonalas felmérések tanúsága szerint utóbbi helyén korábban egy árok húzódtott (KUBINYI 1964, 95, 2. kép és 97).

A török hódoltság után a városfal mentén haladó utat Landstrassénak hívták, csakúgy, mint a városrészt. Később a Bem József utca – Török utca közötti szakaszt Alte Hauptgassénak, majd magyarul Ófő utcának nevezték, míg végül a Széna tértől a Margit hídig terjedő rész a Margit körút nevet kapta (SCHOEN–HORLER 1962, 230–232). A Mechwart tér – Rómer Flóris utca között a 17. század végén már kiosztották a telkeket (NAGY 1975, 40). Az ágostonos szerzetesrend 1700-ban szerzett területet az Országút mellett. Középkori kolostoruk Buda Szentistván külvárosában állt, részletei 1997-ben kerültek elő a Szalag utca 19. számú telken, ahol feltárássra került a templom hajójának északi fala,

17th century source, there were cemeteries in the area of the Gül Baba türbe built in the Turkish period (EVLIA CSELEBI 1904, 253). The line bounded by Margit Boulevard – Török Street can be observed on Nicolas Marcel de La Vigne’s map from 1686 (Fig. 1, RÓZSA 1963, 218, cat. no. 98), and the road running northwest of Kakas

Street can be identified with the line of Feketesas Street – Rómer Flóris Street. According to contour surveys, there used to be a ditch at the latter location (KUBINYI 1964, 95, fig 2 and 97).

After the Turkish occupation, the road following the town wall and also the district, was called Landstrasse. Later the stretch of road between Bem József Street and Török Street was called Alte Hauptgasse and then Ófő Street in Hungarian and finally, the stretch of road from Széna Square to Margit Bridge was given the name of Margit Boulevard (SCHOEN–HORLER 1962, 230–232). The lots were already allotted between Mechwart Square and Rómer Flóris Street in the late 17th

2. kép: Pichler–Balzer 1781-es metszete
 Fig. 2: Pichler–Balzer's engraving from 1781

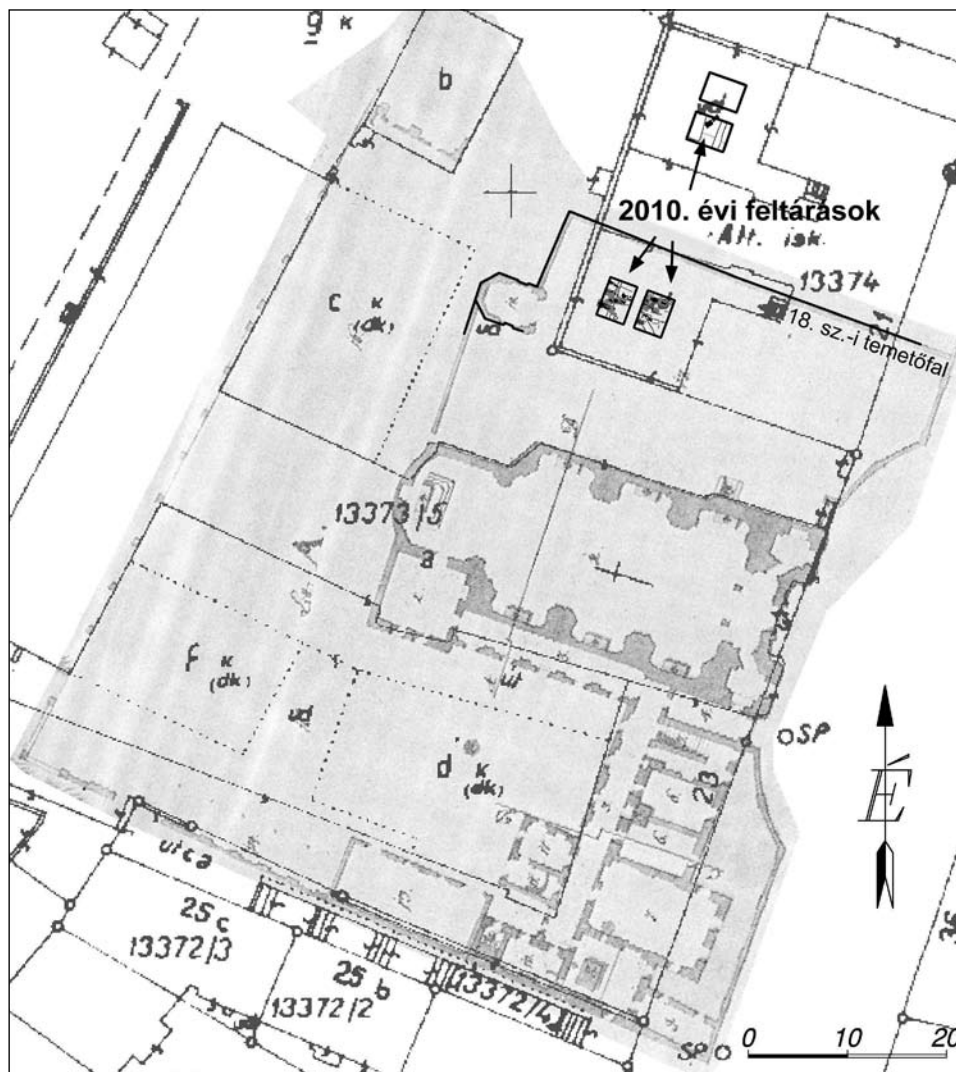
tornyának alapozása, valamint a templom északi oldalánál egy temető és egy temetőkápolna (VÉGH 1998, 15–17; VÉGH 2006, 100–101). Az ágostonosok a mai Margit körút 23. számú telken 1707-ben Szent István vértanú tiszteletére egyszerű templomot építettek. A kolostor eredetileg északnyugatra volt a templomtól, később az új szárny a templomtól délre épült fel. 1742-ben a templomtól északra található temetőben Tolentinói Szent Miklós tiszteletére kápolnát szenteltek fel. A mai templom építése 1752-ben kezdődött el és 1767-re készült el. A templomot és a kolostort 1785-ben a ferences rend kapta meg, azóta is itt működnek (SCHOENHORLER 1962; FARBAKY 1990). Az 1781-es Pichler–Balzer-féle metszeten jól látható az új templom és az attól északra fekvő terület (2. kép, RÓZSA 1963, 136–

century (NAGY 1975, 40). The Augustine Order acquired an area at Országút in 1700. Their medieval monastery stood on the Szentistván outskirts of Buda, parts of it came to light at 19 Szalag Street in 1997. The northern wall of the church nave, the foundation of the tower and the churchyard with a funeral chapel on the northern side of the church were uncovered (VÉGH 1998, 15–17; VÉGH 2006, 100–101). In 1707, the Augustine order built a simple church consecrated to the Martyr Saint Stephen at 23 Margit Boulevard. The monastery originally stood northwest of the church although later a new wing was built south of the church. In 1742, a chapel was consecrated to Saint Nicolas of Tolentino in the churchyard north of the church. The building of the actual standing church started in 1752 and finished in

137. kat. sz. 57.), míg az 1785-ös állapotot pedig egy ránk maradt felmérés őrizte meg (SCHOEN-HORLER 1962, 232).

Ásatási területünk az Országúti Ferences templomtól északra, a Margit körút – Rómer Flóris utca által határolt egykori iskolaépület területén volt. A 19. század végén épült iskola Margit körúttal párhuzamosan.

1767. The Franciscan order were given the church and the monastery in 1785 and they have used it ever since (SCHOEN-HORLER 1962; FARBAKY 1990). The new church and the territory to its north can be seen in Pichler-Balzer's engraving from 1781 (Fig 2, RÓZSA 1963, 136–137. cat. no. 57), while a survey has preserved

3. kép: A 2010-ben folytatott ásatás helyszínrajza az 1785-ben készült (szürkével jelölt) alaprajzra vetítve
Fig 3: Excavation map of the 2010 researches projected relative to the 1785 ground plan (marked in grey)

4. kép: A déli udvar feltárás közben
Fig. 4: Southern yard during excavation

zamos, észak-déli irányú szárnyából nyugat felé egy tornaterem épülete nyúlik ki. Ennek az épületnek az északi és déli oldalán elhelyezkedő udvarok területén nyílt módunk próbafeltárást végezni. A mai alaprajzra szerkesztett 1785-ös felmérési rajz jól mutatja, hogy a 18. századi temető egykori északi zárófala nagyjából a mai tornaterem déli zárófalával párhuzamosan fut (3. kép, FARBAKY 1990, 186). Ezen a déli udvaron két szelvényt nyitottunk. A fekete humusz alatti barna rétegben először szórványosan kerültek elő embercsontok, majd ugyanebben a rétegben tovább mélyítve tíz koporsós sírt tártunk fel (4. kép). A bolygatatlan sírok nyugat-keleti irányúak voltak, nyújtott testhelyzetben feküdtek, kezüket a hason összekulcsolták. Az 1. számú, kisgyermek sírjából párta, valamint egy medálos lánc került elő. A 7. sírban is találtunk medált, a 2. sírban pedig párizsi kapsot. A temetőt a templom 1707-es megépülte után alakíthatták ki, és legkésőbb 1775-ben szűnhetett meg, amikor Mária Terézia „*Generale normativum in re sanitaris*” című rendeletével megtiltotta a templomok környéki temetkezéseket. Ér-

the situation of 1785 (SCHOEN–HORLER 1962, 232).

The excavation territory was north of the Franciscan church of Országút, on the territory of a former school building bordered by Margit Boulevard and Rómer Flóris Street. The building of the gymnasium stretches towards the west from the north-south oriented wing of the 19th century school building built in parallel to Margit Boulevard. Test excavations were carried out in the yards on the northern and southern sides of this building. The survey sketch from 1785 compared to the modern ground plan shows that the northern end wall of the 18th century cemetery ran, more-or-less, parallel to the southern end wall of the gymnasium (Fig. 3, FARBAKY 1990, 186). Two trenches were opened in this southern yard. First a few scattered human bones appeared in the brown layer under the black humus and then ten graves with coffins were uncovered lying deeper in the same layer (Fig. 4). The undisturbed graves had a west-east orientation. The dead lay extended with their hands clasped before them on

dekes azonban, hogy Steudlin 1740 körüli látképén (RÓZSA 1963, 274. kat. sz. 131.) nem ábrázolta a temetőt.

A tornateremtől északra található udvaron egy délnyugat-északkeleti tájolású, háton fekvő, nyújtott helyzetű, jó megtartású felnőtt váza (6. sír) került elő. A koponyát a sír mellé ásott meszesgödör semmisítette meg. A jobb kar a test mellett nyújtva helyezkedett el, a bal kar pedig a bal mellkasra volt hajlítva. A kulcsontok helyzetéből arra lehet következtetni, hogy a váz textilbe lehetett becsavarva. Melléklete nem volt, valószínűleg a hódoltság korában temethették el.

A ferences templom közvetlen környezetében, a Margit körüttől nyugatra nem voltak korábban feltárások. Kissé távolabb azonban, a Margit körüttől keletre, a Tölgyfa utca 3 – Henger utca 2. számú telken végzett ásásokon (az őskor és római kor emlékein kívül) a 11-12. századtól kezdve egészen a hódoltság korának végéig kerültek elő régészeti leletek. Az itt feltárt hét, nyugat-keleti irányú koporsós sírban valószínűleg a visszafoglaló csapatokhoz tartozó katonákat temethették el (KÉRDŐ-KOVÁCS 2002; KÉRDŐ-KOVÁCS – SZILAS 2003).

Bencze Zoltán

the belly area. A headdress and a necklace with a medal were found in grave no. 1 of an infant. Another medal was found in grave no. 7, while a hook-and-loop clasp was uncovered in grave no. 2. The churchyard was established after the building of the church in 1707 and it was used until 1775 at the latest when Maria Theresa banned burials in churchyards in her order 'Generale normativum in re sanitaris'. Interestingly, however, Steudlin did not mark the churchyard in his panoramic picture of 1740 (RÓZSA 1963, 274. cat. no. 131).

In the yard north of the gymnasium, the well preserved skeleton of an adult (grave no. 6) was found lying extended on its back, oriented from southwest to northeast. The skull had been destroyed by a lime-pit dug next to the grave. The right arm was extended beside the trunk, the left arm was bent over the chest. The position of the clavicles suggests that the body had been wrapped in a textile. There were no grave goods: the person may have been buried during the Turkish occupation.

There had been no excavations in the direct vicinity of the Franciscan church west of Margit Boulevard. However, somewhat farther off, east of Margit Boulevard, excavations were conducted on lot 3 Tölgyfa Street – 2 Henger Street, where (beside prehistoric and Roman period remains) archaeological finds were uncovered from the 11th-12th centuries until the end of the Turkish occupation. The seven graves with coffins uncovered here probably contained the bodies of the soldiers of the conquering army (KÉRDŐ-KOVÁCS 2002; KÉRDŐ-KOVÁCS – SZILAS 2003).

Zoltán Bencze

Irodalom/Reference:

- EVLIA CSELEBI 1904 – Evlia Cselebi török világutazó magyarországi utazásai 1660–1664. Török-magyarokori Történelmi Emlékek II/3. (Kiadta: Karácson Imre). Budapest 1904.
- FARBAKY 1990 – Farbaký P.: A budai ágostonos (majd ferences) templom és kolostor. Művészettörténeti Értesítő 39 (1990) 166–197.
- FEKETE 1944 – Fekete L.: Budapest a török korban. In: Szendý K. (szerk.), Budapest története III. Budapest 1944.
- KÉRDŐ–KOVÁCS 2002 – H. Kérdő K. – Kovács E.: 41. Budapest, II. Tölgyfa u. 3 – Henger u. 2. Régészeti Kutatások Magyarországon 1999 (2002) 180.
- KÉRDŐ–KOVÁCS–SZILAS 2003 – H. Kérdő K. – Kovács E. – Szilas G.: 45. Budapest, II. Tölgyfa u. 3 – Henger u. 2. Régészeti Kutatások Magyarországon 2000 (2003) 107.
- KUBINYI 1964 – Kubinyi A.: Budafelhív topográfiája és gazdasági fejlődése. TBM 16 (1964) 85–180.
- NAGY 1975 – Nagy L.: Budapest története 1686–1790. In: Kosáry D. (szerk.), Budapest története a török kiűzésétől a márciusi forradalomig. Budapest története III. Budapest 1975, 27–254.
- RÓZSA 1963 – Rózsa Gy.: Budapest régi látképei (1493–1800). Monumenta Historica Budapestinensia 2. Budapest 1963.
- SCHOEN–HORLER 1962 – Schoen A. – Horler M.: Mártírok útja. In: Pogány F. (szerk.), Budapest Műemlékei II. Magyarország Műemléki Topográfiája VI. Budapest 1962, 230–244.
- SUPKA 1907 – Supka G.: A budafelhív Szentháromság templom. ArchÉrt 27 (1907) 97–119.
- VÉGH 1998 – Végh A.: A középkori ágostonos kolostor felfedezése a Vízivárosban. Magyar Múzeumok 4 (1998/3) 15–17.
- VÉGH 2004 – Végh A.: A budai plébániák határjárásainak helyrajzi elemzése. In: Kovács Gy. (szerk.), Quasi liber et scriptura. Tanulmányok Kubinyi András hetvenedik születésnapjára. Budapest 2004, 641–654.
- VÉGH 2006 – Végh A.: Buda város középkori helyrajza I. Monumenta Historica Budapestinensia 15. Budapest 2006.
- VÉGH 2008 – Végh A.: Buda város középkori helyrajza II. Monumenta Historica Budapestinensia 16. Budapest 2008.

Újkőkori, rézkori és római kori településrészletek Albertfalván

(Budapest, XI. ker., Mezőkövesd utca 1–3., Hrsz.: 43567/2)

Parts of Neolithic, Copper Age and Roman Period settlements at Albertfalva

(Budapest XI, 1–3 Mezőkövesd Street, Lrn.: 43567/2)

A Budapest XI. kerület, Mezőkövesd utca 1-3. szám alatti, régészetiileg védett telken, lakópark építéséhez kapcsolódóan megelőző feltárás elvégzését írta elő a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH). A régészeti munkákkal az egykori Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálatot (KÖSZ) bízta meg a KÖH, aki a Budapesti Történeti Múzeum szakmai irányításával 2010. április 7. és június 16. között végeztette el a feltárást.

Első lépésben a KÖSZ gépi munkaerővel eltávolította a kivitelező által megadott építkezési területeken található, változó vastagságú újkori feltöltést és épületalapozásokat. Ezt követően – már a mi irányításunkkal – a munkagép ugyanezen a területen a humusz réteges eltávolításával folytatta a feltárást (1. kép).

A feltárás alá vont munkaterület északi része (I. ütem területe) régészeti szempontból meglehetősen lepusztult volt, sok újkori bolygatással és közműárakkal. Északnyugati zónájában egy korábbi terprendezés a humuszréteg jelentős részét elpusztította, az altalajba mélyedő régészeti jelenségeket pedig korábban egy épületalap kiásásakor bolygatták meg jelentősen. Ennek ellenére az I. ütem munkaterületének északnyugati részében, illetve az ezzel összefüggő II. ütem északi sávjában, a Duna egykori árteréből

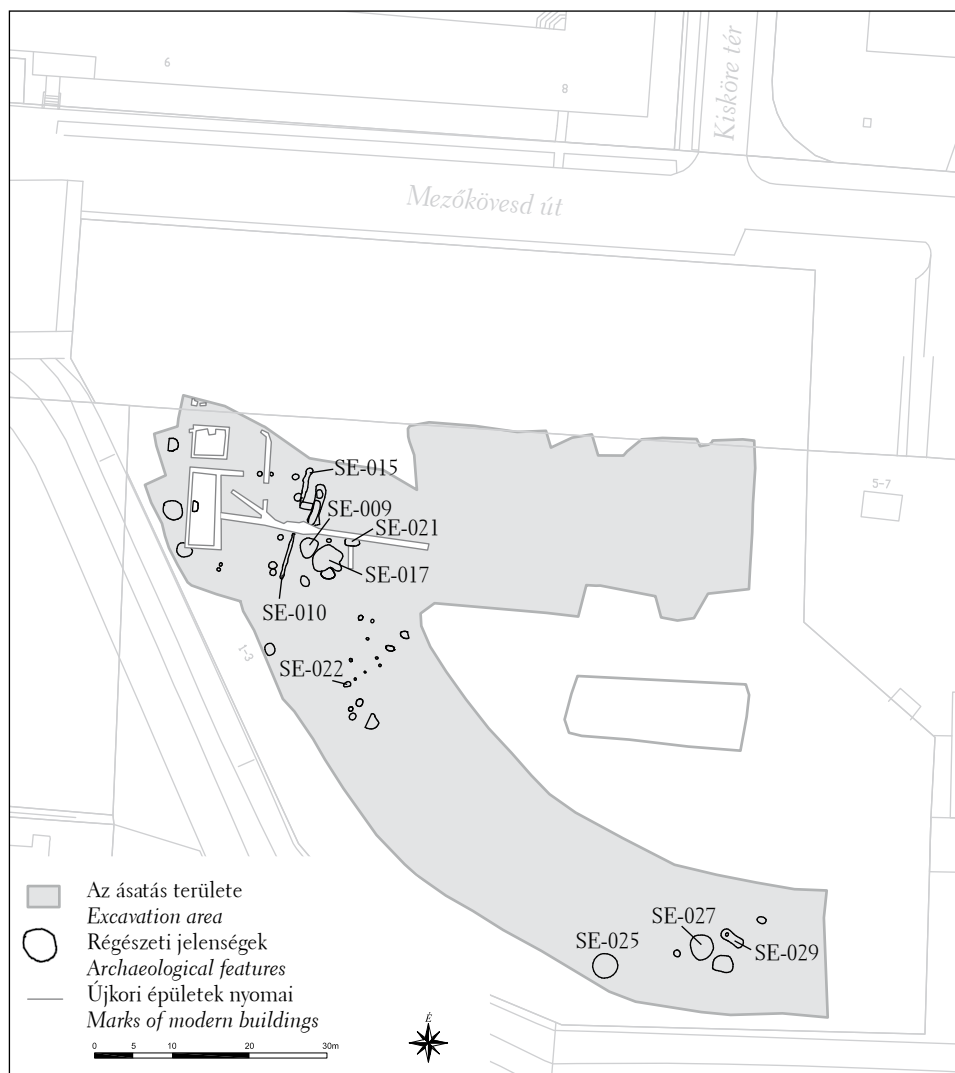
The Cultural Heritage Protection Office (KÖH) ordered that an investment-led excavation be conducted on the listed archaeological site at 1-3 Mezőkövesd Street in District XI in Budapest preceding the construction of a residential district. The KÖH commissioned the former Cultural Heritage Protection Service (KÖSZ) to carry out the archaeological work, who ordered that the actual excavation be carried out under the archaeological direction of the Budapest History Museum between April 7 and June 16, 2010.

The first step was that the KÖSZ had the modern period fill and building foundations of varying thicknesses mechanically removed from the construction territories identified by the building contractor. Then the excavator continued with the removal of the humus in layers under our supervision (Fig. 1).

The northern part of the excavation territory (territory of phase I) was fairly badly damaged from an archaeological point of view by many modern disturbances and trenches of public utilities. In the northwestern zone, earlier landscaping work had destroyed the better part of the humus layer, while the archaeological phenomena dug into the subsoil were significantly disturbed by a building foundation. Nevertheless, archaeological phenomena

kiemelkedő alacsony szárazulaton, két korszak régészeti jelenségeit sikerült megfigyelni. A kultúrréteg maradványának eltávolításakor elszórta középső neolitikus kerámiatöredékek kerültek elő, amelyek a Dunántúli Vonaldíszes Kerámia kultúrája (DVK) fiatalabb, ún. Zseliz időszakát képviselik. A meglehetősen lepusztult

from two periods could be observed in the northwestern part of the territory of phase I and in the northern zone of the connected phase II on a low elevation rising from the former floodplain of the Danube River. As the remains of the culture-bearing layer had been removed, scattered middle Neolithic shards were collected

1.kép: Összesítő alaprajz az ásásról
Fig. 1: Complex summary map of the excavation

területen 100,30 mBf. magasságnál jelentkező altalajban 12 különböző méretű gödört, valamint két keskeny árkot és elszórtan elhelyezkedő oszlophelyek nyomait tudtuk megfigyelni. Az objektumok többsége lelet nélküli volt, vagy minimális neolitik kerámiatöredéket tartalmazott. Két gödörben (SE-017, SE-021), újkőkori kerámiatöredékek mellett, a középső rézkor időszakába tartozó leleteket is találtunk. Vélhetően ebbe az időszakba tartozhat egy további, az SE-017-tel rétegtani összefüggést mutató gödör (SE-009) is. Mindkét beásás alakatlan, egyenetlen aljú volt, betöltésükből a viszonylag nagy mennyiségű vessző-, illetve áglenyomatos paticsötredék mellett rendkívül kevés kerámiatöredék került elő. A területről származó, összességében igen gyér leletanyagból egy kőből pattintott késpenge előkerülését kell még kiemelnünk (2. kép).

Az objektumok keltezése egyébként több esetben is problematikus. Ez mondható el a vélhetően földfelszínre emelt épületekhez tartozó oszlophelyeknél is, ugyanis ilyen szerkezetű építményeket mindkét korszakból ismerünk. A konstrukciós elemek jellegzetességei alapján a felület északnyugati részén csoportosuló nagyobb méretű oszlophelyek jobbára az újkőkorra jellemzőek, míg az észak-déli irányú, egykor talán összefüggő keskeny árkok (SE-010 és SE-015), valamint a II. ütem északi területén talált kisebb cölöplyukak inkább a középső rézkor időszakához kötődhetnek. Nem egyértelmű a II. ütem északi sávjában feltárt kisméretű gödörök egyikében előkerült temetkezés keltezése sem, mivel településeken történő temetkezésre ugyancsak rendelkezünk adatokkal mindkét időszakból. Az ovális sírgödörből (SE-022) egy kisgyermek nyugat-keleti tájolású, rossz megtartású, mel-

2. kép: Pattintott késpengek az I. ütem területéről
 Fig. 2: Flaked stone tools from the territory of phase I

from the later, so-called Zseliz phase of the Transdanubian Linear Pottery Culture (TLP). Twelve pits of various sizes were found on the disturbed territory as well as two narrow ditches and scattered post-holes that were visible in the subsoil at a height above seal level 100.30 mBf. Most of the features contained no finds or only a few Neolithic shards. In two pits (SE-017, SE-021), finds from the Middle Copper Age were also recovered in addition to Neolithic pottery shards. A pit (SE-009) connected stratigraphically with former feature no SE-017 probably belonged in the same period. Both pits were amorphous with uneven bottoms. Their fills contained relatively many daub fragments

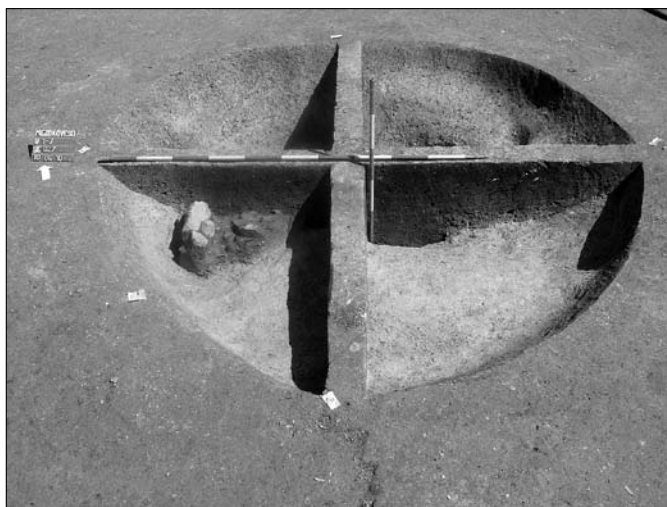
lékület nélküli csontvázának maradványait (koponya- és hosszúcsontok) tártuk fel.

A neolitikus kerámia jelenléte minden bizonnyal a munkaterület nyugati szomszédságában, a Fehérvári út 202. szám alatt 2004-ben napvilágra került középső neolitikus (Zseliz) településsel hozható összefüggésbe, esetleg annak keleti periferiáját jelezheti (VIRÁG–BESZEDES–REMÉNYI 2005). Ettől keletre, az I. ütem keleti felében megtelepedésre utaló nyomokat már nem találtunk. Középső rézkori megtelepedés nyomairól eddig nem tudunk a Mezőkövesd utca környékén, de a Duna egykori árterét kísérő szárazulatokon már több lelőhelyen váltak ismeretessé hasonló korú telepnyomok. A korszak igen gyér hagyatéka területünkön rövid ideig tartó megtelepedésre utal. A környék eddigi kutatása alapján további hasonló korú, ezzel összefüggő jelenségekre leginkább északi irányban lehet számítani.

A fentiekől elkülönülten, a terület déli részén (II. ütem déli része), átlagosan 99,500 mBf. magasságnál, a késő rézkori Baden-kultúra öt, különböző méretű

with the imprints of twigs and branches as well as a few shards. A flaked stone knife was found among the poor find material from the site (Fig. 2).

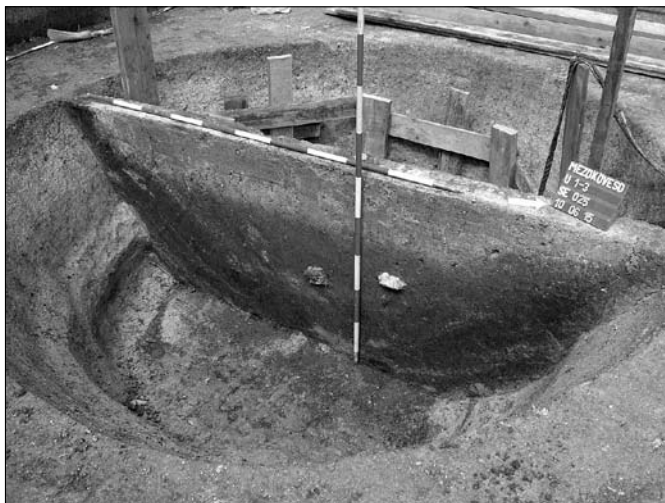
The dating of the features was problematic in a number of cases. This was true in the case of the postholes, probably from over-ground buildings, since such constructions are known from both periods. Based on the characteristics of the construction elements, the large postholes clustered in the northwestern part of the territory are generally characteristic of the Neolithic, while the north-south running, perhaps once connected, narrow trenches (SE-010 and SE-015) and the small postholes in the northern zone of phase II are more likely associated with the Middle Copper Age. The dating of the burial uncovered in one of the small pits in the northern zone of phase II is also uncertain since burials within settlements are known from both periods. The poorly preserved remains of the west-east oriented skeleton of a child (skull and long bones) were uncovered without grave goods in an oval grave shaft (SE-022).

3. kép: A késő rézkori Baden-kultúra gödre feltárás közben
Fig. 3: Pit of the Late Copper Age Baden Culture during excavation

4. kép: Római kori kút bontás
közben

Fig. 4: Roman period well
during excavation

gödre, valamint egy római kori földkút (SE-025) került elő. A legnagyobb méretű késő rézkori gödör (SE-027) bőséges, jellegzetes kerámiaanyagot tartalmazott a Baden-kultúra klasszikus fázisából (3. kép). Ugyancsak innen, néhány pattintott kőeszköz és egy félig kész csiszolt kőbalta töredéke is előkerült. Az objektum északi részében csoportosulva nagyobb méretű köveket, egyebek mellett különböző nagyságú őrlőkő töredékeket bontottunk ki, közöttük kerámiatöredékekkel. Egy további gödör (SE-029) betöltésének felső rétegében egy valószínűleg kavicsal alapozott kemence elbontott maradványait planírozták el. A település feltárt területén összességében feltűnő az állatsontok hiánya, a gödrökben az említett leleteken kívül csak kevés kagylóhéj került még elő.

A terület fekvése alapján a Baden-kultúra településének előkerülése nem meglepő. Elképzelhető, hogy területünkön a Kitérő útnál legutóbb 2004-ben kutatott késő rézkori település északi szélét sikerült lehatárolnunk (ENDRÓDI 2005).

A feltárás egyetlen római kori objektumát a fentiekben érintett földkút (SE-

The appearance of Neolithic pottery is certainly connected with the Middle Neolithic (Zseliz) settlement uncovered at 202 Fehérvári Road west of our site in 2004, perhaps indicating its eastern periphery (VIRÁG-BESZÉDES-REMÉNYI 2005). No traces of a settlement were discovered east of it in the eastern part of phase I. There is no data of Middle Copper Age settlement traces in the region of Mezőkövesd Street although settlement traces from the period had been unearthed at several sites in the dry zones along the former flood plain of the Danube River. The modest remains from the period attest to short-term settlement. Based on investigation results from the region, further phenomena from the same period connected to these, can be expected to the north.

Five pits of various sizes from the Late Copper Age Baden Culture and a Roman period well shaft (SE-025) were uncovered separately among the above phenomena in the southern part of the territory (southern side of phase II) at an average altitude of 99.500 mBf. The largest Late Copper Age pit (SE-027) contained a rich and

025) jelentette, amely az albertfalvai *auxiliáris vicus* nyugati-északnyugati peremzónájához tartozott. Az erős talajvizesedés miatt a kútakna betöltését csupán 1,5 méter mélységig tudtuk kibontani, így a feltételezhető fa kútbélések szintjéig már nem tudtunk lejutni (4. kép). A leletanyag szegényes volt; egy őrlőkő, néhány *imbrex*- és vasszegtöredék, valamint jellegtelen provinciális kerámiatöredékek kerültek elő csupán.

M. Virág Zsuzsanna – Beszédes József

Irodalom/References:

ENDRŐDI 2005 – Endrődi A.: A késő-bronzkori Baden-kultúra településjelenségei Albertfalván (Settlement phenomena of the Late Bronze Age [*sic!*] Baden culture at Albertfalva). *Aqfűz* 11 (2005) 123–128.
VIRÁG–BESZÉDES–REMÉNYI 2005 – M. Virág Zs. – Beszédes J. – Reményi L.: Régészeti kutatások az egykori albertfalvai strand területén (Archaeological investigations on the territory of the former open-air bath of Albertfalva). *Aqfűz* 11 (2005) 129–136.

characteristic ceramic material from the classical phase of the Baden Culture (Fig. 3). A few flaked stone tools and a fragment of a half-finished, polished stone axe were also recovered here. Large stones, among them quern fragments of various sizes were found in a group in the northern part of the feature with shards between them. The pulled down remains of an oven, which probably had had a gravelly foundation, were found leveled in the upper layer of another pit (SE-029). The absence of animal bones was striking in part of the settlement that was brought to light. Beside the above-mentioned finds, only a few bivalve shells were found in the pits.

The appearance of a settlement of the Baden Culture was not astonishing given the location of the site. It is possible that we have located the northern border of the Late Copper Age settlement last investigated at Kitérő Road in 2004 (ENDRŐDI 2005).

The only Roman Period feature at the site was the above-mentioned well shaft (SE-025), which was located on the northern – northwestern periphery of the auxiliary vicus of Albertfalva. As the soil was sodden, the fill of the well shaft could be excavated only to a depth of 1.5 m. It was not possible to reach to level of the supposed wooden lining of the well (Fig. 4). There were only a few finds inside including a quern, fragments from a few imbrices and iron nails as well as an indistinctive provincial sherds.

Zsuzsanna M. Virág – József Beszédes

Középső újkőkori, késő avar telepnyomok és a limesút részlete az M0 autótút Budatétény-Növény utcai csomópontjának feltárásán

(Budapest, XXII. ker., M0 autópálya, Növény utcai csomópont)

Bevezetés

A Budapesti Történeti Múzeum Ős- és Népvándorlaskori Osztálya az Ókortörténeti Osztály bevonásával, a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt. megbízásából 2010. május 4. és november 2. között végezte el az M0 autótút déli szektorának szélesítési munkáival párhuzamosan, annak kiegészítő beruházásaként megvalósítandó úgynevezett Növény utcai kapcsolat (13+900 – 14+600 km szelvény vonalában) megelőző régészeti feltárását.

A bő 6 hónapos kutatás során átvizsgált 18 634 m²-nyi területen 5 régészeti korszak 1406 régészeti objektumát dokumentáltuk. A kutatás a tervezett útszakasz közepén keresztirányban húzódó főút és vasúti pálya miatt két nagyobb területre terjedt ki, amelyek mind régészeti, mind pedig – ahogyan az ásatás végső szakaszában világossá vált – geomorfológiai szempontból eltérő jellegzetességeket mutatnak. A Dunától távolabb, a két vasútvonal között hosszú keskeny, L-alakban futó területen (Növény utca „A” terület) középső újkőkori, római kori és középkori jelenségek, a 6-os főközlekedési úttól keletre eső, szabálytalan ötszög alaprajzú területen (Növény utca „B” terület) késő

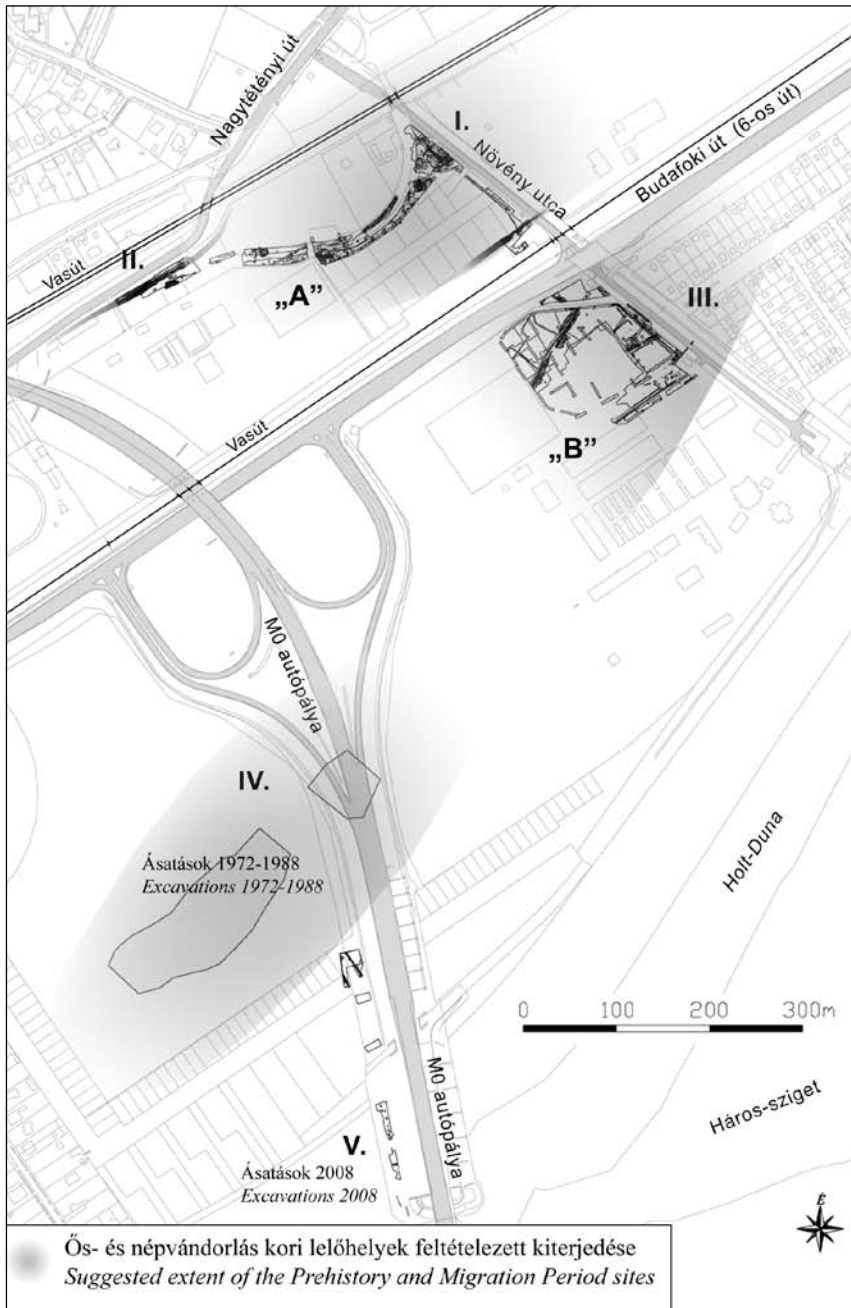
Middle Neolithic, late Avar settlement traces and a segment of the limes road from the excavation of the Budatétény-Növény Street junction of the M0 motorway

(Budapest XXII, M0 motorway, Növény Street junction)

Introduction

On the commission of the Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt, the Prehistoric and Migration Period Department of the Budapest History Museum together with the Antique History Department conducted an investment-led excavation at the so-called Növény Street junction (*along the line of section 13+900 – 14+600 km*) in parallel with widening of the southern sector of the M0 motorway between May 4 and November 2, 2010.

During the 6 months of investigations, 1406 archaeological features from five archaeological phases/periods were documented over a territory of 18,634 m². The excavation extended over two large territories because of the main road and the railroad that transversely crossed the center of the road section. The two zones displayed differences both from a geomorphological and, as it turned out in the final phase of the excavation, an archaeological point of view. Middle Neolithic, Roman period and medieval features were found in the long and narrow, L-shaped territory between the two railroad lines away from the Danube River (Növény Street, location “A”), while Late Avar and medieval settlement

1. kép A Növény utca körzetében végzett feltárások összesítő alaprajza a megismert régészeti lelőhelyek feltételezett kiterjedésével (1972–2010)

Fig. 1: Complex ground plan of excavations in the region of Növény Street and the suggested extent of the known archaeological sites (1972–2010)

avar és középkori telepnyomok, valamint egy késő bronzkori temető két sírja került napvilágra (I. kép). Mivel közvetlenül a beruházással érintett területekről nyilvántartott régészeti lelőhely nem volt ismert a BTM nyilvántartásában, első ütemben próbafeltárás keretében vizsgáltuk a régészeti érintettséget, majd az eredmények ismeretében csak meghatározott területeken folytattuk a megelőző feltárást.

Az újkőkori település (I.)

A Növény utca „A” területen (Nagy-tétényi út – Budapest-Pusztaszabolcs vasútvonal [40/a] – ELMŰ Rt. Rózsakert transzformátor állomása – Fővárosi Vízművek telephelye – Növény utca – Budapest–Martonvásár–Székesfehérvár vasútvonal [30a] – Fővárosi Csatornázási Művek telepe által határolt területrészt), az M0 Növény utca csomópont Nagytétényi úti lehajtójának és a 6-os útba történő átkötésének nyomvonalán 2010. májusában végeztünk próbafeltárást. Ennek során a Nagytétényi úttal párhuzamos nyugat-keleti irányú nyomvonalszakasz keleti részén, valamint a Növény utca nyugati oldalán a középső neolitikus Dunántúli Vonaldíszes Kerámia (DVK) kultúrájának eddig még nem ismert települési helyét, a kutatási terület nyugati szélén pedig a római *limes*út egy szakaszát találtuk meg. A próbafeltárás eredményei alapján szükségessé vált megelőző feltárást 2010. július 7. és november 2. között végeztük el a földmunkával érintett nyomvonalszakasz régészeti fedett területsávjában.

A közel 7000 m²-en kutatott újkőkori település területén összesen 1040 régészeti jelenséget dokumentáltunk, amelyek közül 1028 a középső neolitikumra, a DVK fiatalabb, azaz Kottafejes, illetve Zseliz időszakára keltezhető.

traces and two graves from a late bronze age cemetery were uncovered on the territory with an irregular pentagonal ground plan (Növény Street location “B”) east of route no. 6 (Fig. 1). As no archaeological sites were registered in the archives of the BHM on the territories affected by the investment, test excavations were conducted in the first phase to determine the extent of the archaeologically impacted territory. The investment-led excavation continued on territories where results justified it.

Neolithic settlement (I)

In May 2010, a test excavation was conducted along the path of the Növény Street junction of the M0 motorway where the Nagytétényi Road exit and route no. 6 called Növény Street location “A” met (the territory enclosed by Nagytétényi Road – Budapest-Pusztaszabolcs railway /40/a/ – Elmű Rt. Rózsakert converter station – the premises of Fővárosi Vízművek [capital city waterworks] – Növény Street – Budapest–Martonvásár–Székesfehérvár railway /30a/ – premises of Fővárosi Csatornázási Művek). A new settlement of the Middle Neolithic Transdanubian Linear Pottery Culture (TLPC) was found in the eastern part of the west-east running tract running parallel to Nagytétényi Road and on the western side of Növény Street, while a stretch of the Roman *limes* road was uncovered by the western edge of the investigated territory. The results indicated that an investment-led excavation was necessary. It was conducted between July 7 and November 2, 2010 in section of the segment affected by earth work where archaeological phenomena could be expected.

A total of 1040 archaeological phenomena were documented in the nearly 7000 m² of the Neolithic settlement. Of

A feltárás folyamán végzett geomorfológiai és rétegtani megfigyelések szerint az újkőkori település egy ma már, a korábbi mezőgazdasági munkák következtében szemmel alig érzékelhető, kőzetlisztes-agyagos, néhol kissé homokosabb altalajú, a mocsaras környezetből enyhén kiemelkedő alacsony dombháton helyezkedett el. A lelőhely a múlt században erőteljesen urbanizálódó környezeti viszonyok következtében mind felületi, mind lokális jellegű bolygatásokat elszenvedett. A mai Növény utcába torkolló elágazás kiszélesedő sávjában tapasztalható talajművelés és tereprendezés nyomán az altalaj már 20-25 cm mélységben jelentkezett, a mélyszántás több esetben az objektumok felső szintjét is érintette. Ezen kívül keresztirányban két nagyobb közműárok (egy gázvezeték és egy 10 m széles esővíz elvezető csatorna), hosszanti irányban, a Nagytétényi úttal párhuzamos szakaszon pedig egy múlt századi villamospálya földmunkáival bolygatták meg a területet. A pályaalapozás keleti irányban, fokozatosan az emelkedő altalajba mélyedve, a Fővárosi Vízművek telephelyének kerítése mentén átlagban 10 méter szélességben pusztította el a lelőhely jelenségeit. Az újkőkori települést, elsősorban a Növény utca közelében, a területet többszörösen átszelő, egymást metsző késő középkori, kora újkori árokrendszerek is megbolygatták.

Ennek ellenére, az újkőkori település jelentős számú objektuma és a teleszerkezet számos eleme is megfigyelhető volt a lelőhelyen. A legintenzívebb településrészt a Nagytétényi úttal párhuzamosan ívelten futó nyugat-keleti irányú nyomvonal-szakasz keleti részén, valamint a Növény utcai becsatlakozásnál lévő háromszög alakú felületen, a villamospályától délre eső felületen tártuk fel, ahol a különféle gödrök

these, 1028 can be dated to the Middle Neolithic, the younger so-called Music Note and the Zseliz phases of the TLPC

Based on the stratigraphic and geomorphologic observations made during excavation, the Neolithic settlement was established on a low ridge that slightly rose above its swampy surroundings. The ridge, which was composed of rock powder and clay and sometimes sand can barely be observed at present as the result of agricultural activities. The intensive urbanisation processes of the last century caused both superficial and local disturbances. As a result of cultivation and landscaping, traces of which were observed in the widening zone of the Növény Street junction, the subsoil appeared at a depth of 20-25 cm while deep plowing often extended to the upper layers of the features. In addition, the territory was transversally intersected by two large public utilities trenches (a gas pipe and a 10 m broad draining channel) and the earth work of a last century tram line disturbed it in a longitudinal direction parallel to Nagytétényi Road. The foundation of the tram line was sunk into the eastwardly gradually elevated subsoil. It destroyed the archaeological phenomena on the side along an average width of 10 m along the fence of the premises of the Fővárosi Vízművek. The Neolithic settlement was also disturbed by intersecting late medieval and early modern period trench systems that crossed the territory in several places, especially close to Növény Street.

Nevertheless, many features and numerous elements of the structure of the Neolithic settlement could be observed at the site. The most intensive settlement areas were observed at the eastern part of the west-east oriented track section running

2. kép Az „A” terület feltárt részletének légi felvétele
Fig. 2: Aerial photo of a detail of the excavated part of location “A”

3. kép Újkőkori házalapok feltárása
Fig. 3: Excavation of Neolithic house foundations

mellett összesen 15 oszlopos szerkezetű épület részletét is sikerült azonosítanunk (2. és 3. kép). Településszerkezeti szempontból fontos adat, hogy a földmunkával érintett területsávban feltárt épületek jól megfigyelhetően, egymástól nagyjából azonos távolságra helyezkedtek el.

A nyomvonalon zömében túlnyúló, ar-ra merőlegesen húzódó, megközelítőleg északnyugat-délkeleti tájolású házalapokat több esetben csak oszlopsor-, illetve sarok-

parallel to Nagytétényi Road and south of the tram line in the triangular zone at the Növény street junction, where various pits and the fragments of 15 post-structure houses were uncovered (Figs 2 and 3). We could also observe that the buildings uncovered in zone affected by earth moving were obviously distributed at even distances from each other.

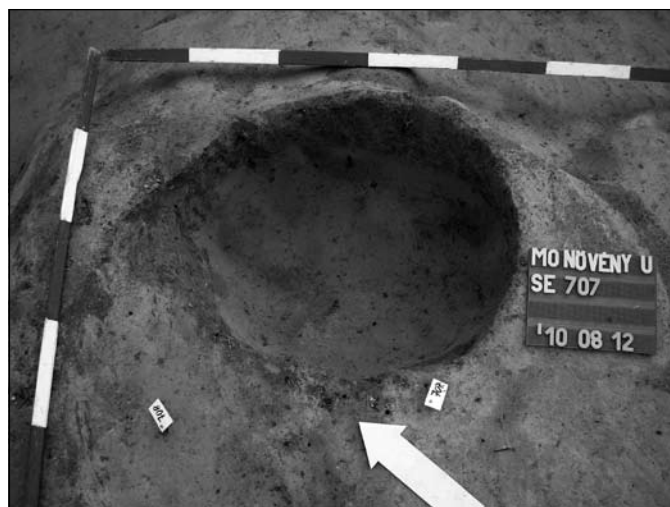
Most of the northwest-southeast oriented structures, often indicated only by

részletek jelezték a feltárható területen. Az épületalapok töredékessége ellenére azonban jól felismerhetőek voltak a korszakra jellemző alaprajzi-szerkezeti sajátosságok. A jellemzően öt-öt oszlopsorból álló épületek szélessége, a megfigyelhető távolságok alapján, átlagosan 6-7 méterre becsülhető, míg hosszúságuk az ismert párhuzamok szerint a 20 métert is elérhette, vagy azt meg is haladhatta. A két szélső hosszanti sort az észlelhető esetekben sűrűbben, sekélyebben, a középső harmat pedig nagyjából 1-1 méter távolságra, mélyebben leásott oszlogpódrök jelezték. A házak külső oldalaival párhuzamosan haladó szokványos hosszanti árkok megfigyelésére a lepusztult lelőhelyen csak néhányszor, az erőteljesebben lemélyedő részletek esetében volt lehetőség. Településszerkezeti szempontból különösen fontos adat, hogy a nyugat-keleti irányú nyomvonal-szakaszon feltárt épületek egymástól nagyjából azonos távolságra, és a nagyterjedésű gödörkomplexumoktól elkülönülve helyezkedtek el.

Az épületek között főként kisebb méretű gödröket tártunk fel, közöttük néhány

post rows and corner fragments, extended over the track. Nevertheless, the incomplete houses clearly displayed the characteristics of the foundation structures of the period. The buildings generally had 5 post rows. Their width can be estimated at 6-7 m on average from the measured data, while, based on analogues, their length could reach or surpass 20 m. The posts of the two lateral longitudinal rows were densely distributed and dug to a small depth, while the three interior ones stood in deeper postholes at a distance of about 1 m from one another. The longitudinal trenches running in parallel to the exterior wall faces could be observed only in a few places where they were dug deeper into the eroded soil of the site. The houses uncovered along the west-east oriented track stood at approximately the same distances from one another, apart from the large pit complexes.

Small pits were uncovered between the houses, among them a few regular beehive-shaped storage pits. The places of ovens were also observed close to the houses. The remains of three small firing pits with

4. kép Újkőkori tüzelögödör feltárás után

Fig. 4: Neolithic firing pit after cleaning

szabályos méhkas alakú tárolóvermet. A házak környezetében tüzelőhelyek maradványai is előkerültek. Összesen három, kiegészített falú, gondosan kitisztított aljú, kisebb tüzelőgödör maradványát bonthattuk ki (4. kép). Előkerült továbbá egy műhelygödör is, oldalában két földbevált kemence maradványával. Az egyik épület délkeleti oldalánál lévő ovális sírgödörben, jobb oldalára fordított, kelet-nyugati tájolású, zsugorított testhelyzetű temetkezést találtunk, a medencétől délre oldalára fordult edény töredékével (SE 1007). Az edény feltételezhetően akkor mozdulhatott el eredeti helyéről, amikor a halottat a medence tájékán, egy keskeny árok kiásásakor, vélhetően még a neolitikum idején, bolygatás érte. A kisebb méretű objektumok mellett, a település feltárt területén összesen négy jelentős kiterjedésű, többször egymásba ássott gödrökből álló komplexumot, illetve komplexumrészletet (SE 121, 1180, 1040 és 1032, 832 és 1290) is feltártunk, amelyek közül az egyik közel 10 méter átmérőjű, 90 cm mélységű (SE 121), különösen gazdag leletegyüttest szolgáltatott a Zseliz időszakból.

Az objektumokból összességében jelentős számú kerámialelet és viszonylag kis mennyiségű állatcsont került elő. A szerszámkövekben, különösen őrlőkövekben aránylag gazdag lelőhelyen a kőeszközök mellett számos radiarit- és obszidiánpengé mellett csiszolt kőeszközök töredékei képviselték.

A kerámialeletek között a karcolt és sok esetben vörös, ritkábban sárga festéssel ellátott edénytöredékek (5. kép) mellett néhány agyagnehezéket és különösen sok orsógombot találtunk. Ritka lelet egy kisméretű ember alakú agyagplasztika felső részének töredéke, amelynek jelenleg ismert legközelebbi párhuzama a Kottafe-

5. kép: Jellegetes, karcolt és festett díszű edény töredéke a Zseliz időszakból

Fig. 5: Fragment of a characteristic vessel of the Zseliz phase with incised and painted motifs

burnt walls and carefully cleaned bottoms were unearthed (Fig. 4). We also found a workshop pit with the remains of two ovens cut into its wall. A burial was found in an oval grave shaft at the southeastern side of one of the buildings. The flexed body lay oriented east-west on its right side with a fragment of a vessel tilted on one side (SE 1007). The vessel probably tilted when a narrow trench was dug across the pelvic region of the body probably still in the Neolithic. Four large pit complexes or fragments of complexes of pits dug into each other (SE 121, 1180, 1040 és 1032, 832 and 1290) were unearthed in the settlement beside smaller features. One of them had a diameter of nearly 10 m and a depth of 90 cm (SE 121). It yielded an especially rich find material from the Zseliz phase.

Many shards but relatively few animal bones were recovered from the features. The site was relatively rich in stone, especially querns. Stone tools were represented by a few radiolarite and obsidian blades and fragments of ground stone tools.

6. kép Arcos edény töredéke az újkőkori település egyik gödréből (Zseliz időszak)

Fig. 6: Fragment of a face-pot from a pit in the neolithic settlement (Zseliz phase)

jes időszakot képviselő Sukoró-Tóradúlón előkerült töredék (MAKKAY 1970, 1972, 1975, 3-4. kép). A lelőhely gödreiből néhány, Zseliz időszakhoz tartozó arcos edénytöredék is napvilágra került, köztük kettőn sárga-vörös pasztózus festés nyoma fedezhető fel (6. kép). Előkerülésük nem meglepő a lelőhelyen, hiszen a Zseliz időszakban különösen nagy számban fordulnak elő az emberi arccal ellátott edények Budapest környékén (VIRÁG 2009).

Az objektumokból előkerült kerámialeletek alapján az általunk kutatott terület a Kottafejes időszaktól, vélhetően annak kései szakaszától kezdődően, az azt követő Zseliz időszakban volt lakott. Több esetben a településjelenségek között szuperpozíció ismerhető fel, amely ugyancsak utal a terület huzamosabb időn keresztül vagy több fázisban történő használatára. A belső időrend és a telepszerkezet további vizsgálata szempontjából lényeges, hogy a kronológiai különbséget nemcsak gödrök esetében, hanem a Növény utcai becsatlakozónál nyitott háromszög alakú szelvényben, az épületek között is megfigyeltük.

The ceramic finds consisted of shards decorated with incised ornaments and often red or sometimes yellow painting (Fig. 5), a few clay weights and especially many spindle whorls. The upper fragment of a small anthropomorphic clay figurine represents a unique find. Its closest analogue is a fragment from the Sukoró-Tóradúló site (Music Note phase) (MAKKAY 1970, 1972, 1975, fig. 3-4). A few face-pot fragments of the Zseliz phase were also found in the pits. Two of them displayed traces of yellow-red pastose painting (Fig. 6). Their occurrence is not surprising: face-pots of the Zseliz phase have been found in especially large numbers in the region of Budapest (VIRÁG 2009).

Based on the ceramic finds recovered in the site features, the investigated territory was inhabited from the Music Note phase, probably its late phase and the following Zseliz phase. In a few cases, superposition can be observed among the settlement phenomena, which also shows that the territory was inhabited for a long period or, at least, in subsequent phases. It

A lelőhelyet nagyjából derékszögben átszelő nyomvonalon szerencsés módon sikerült adatokat nyernünk az újkőkori területhasználathoz is. Nyugati irányban, az ELMŰ Rt. Rózsakert transzformátorállomása mellett húzódó nyomvonal-szakaszon megfigyelt, enyhén lejtő egykori felszínen a régészeti jelenségek már kisebb intenzitással jelentkeztek, jelezve az újkőkori település nyugati-délnyugati szélének közelségét. Az itt elkülönülten előkerült jelentős méretű gödörkomplexum (SE 832 és 1290) elhelyezkedése alapján a település északnyugat-délkeleti irányban történő kiterjedésére következtethetünk, nyugati szélét pedig az itt megnyitott kutatószelvényben megjelenő fekete iszapos mocsaras talaj jelezte. Hasonló, erodált neolitikus leleteket tartalmazó, egykori mocsaras talajjal ki-

is important regarding the site chronology and the further investigation of the settlement structure that superpositions were observed not only with the pits but also of structures in the triangle opened in the Növény Street junction.

In the tract that crossed the site at an approximately right angle data on the extent of Neolithic land use came to light. The archaeological phenomena appeared less intensively westwards in the tract segment by the Rózsakert converter station of the Elmű Rt where the surface slightly sloped. These features indicated the proximity of the western – southwestern edge of the Neolithic settlement. The location of the large, separate pit complex uncovered here (SE 832 and 1290) marks the northwestern – southeastern extent of the settlement, while the appearance of

7. kép: A limesút feltárt szakasza
Fig. 7: Unearthed stretch of the limes road

töltött mélyebb térszín jelezte a terület-használat természetes délkeleti határát a Növény utca és a 6-os úttal párhuzamos vasútvonal északi oldalán nyitott felületünkön is. Ettől délre, a kőzetlisztes agyagos altalajt felváltó homokosabb területen újkőkori településjelenségeket már nem észleltünk. (M. V. Zs.)

A római kori limesút (II.)

Az újkőkori településtől nyugatra, a Nagytétényi úttal párhuzamosan húzott szondaárokban előkerült a római *limesút* köves-kavicsos sávként jelentkező, mintegy 40 méter hosszú szakasza (7. kép). Teljes szélessége nem volt pontosan mérhető, ugyanis az újkori bolygatások és egyéb kőkitermelések miatt a Nagytétényi út felőli részén változó szélességben hiányoztak az útalapozás kövei. Itt csak a humusszal kevert masszívabb kavicsos felületek jeleztek, hogy a római út egykori nyomvonalán belül vagyunk. A közepes méretű mészkövekből rakott útfelület legnagyobb szélessége 260 cm-t tett ki, de a kavicsozás nyomain alapján eredetileg legalább 4 méter széles lehetett, nyugati széle valószínűleg a mai Nagytétényi út földtöltése alatt húzódik.

A *limesút* déli (Duna felőli) oldala épebben maradt meg, ahol a nyugati oldalon tapasztalt „beharapásszerű” újkori bolygatásoknak kevésbé volt nyoma. Itt egyenes nyomvonalban lerakott nagyobb és szabályosabb mészkövek szegélyezték az utat.

Maga az úttest a szegélyköveknél kisebb méretű tört mészkövekből, és az ezekre leszórt kavicsrétegből állt. Vastagsága csekély, alig 40 cm-t tett ki, megújításoknak, periódusoknak nem találtuk nyomát.

A *limesutat* délről sekély mélységű árokrendszer kísérte, amely több, egymástól részben nehezen elkülöníthető árokból

a black loamy swampy soil indicated the western edge. The natural south-eastern border of land use was shown by the deepening of the terrain filled in with a similar swampy soil mixed with eroded Neolithic finds on the surface that opened on the northern side of the railroad running parallel to Növény Street and Route no. 6. No more Neolithic settlement phenomena were observed south of it in the sandy area that replaced the rock powder and clayey subsoil. (Zs. M. V.)

Roman period limes road (II)

A ca. 40 m long stony-pebbled strip of the Roman *limes* road was found in the test trench opened parallel to Nagytétényi Road west of the Neolithic settlement (Fig 7). The complete width could not be exactly measured since the stones of the road foundation were missing at varying widths on the side of Nagytétényi Road as the result of modern disturbances and stone quarrying. Only massive pebbled surfaces mixed with humus indicated the track of the Roman road. The largest width of the road surface comprised of medium-sized *limestone* blocks was 260 cm, although based on the extent of the pebbled zone it must originally have been at least 4 m wide. The western edge probably runs under the earthen embankment of Nagytétényi Road.

The southern side (toward the Danube) of the *limes* road was better preserved. There were fewer traces of the “indentation-like” modern disturbances observed on the western side. Larger and more regular *limestone* curbstones laid in a straight line flanked the road.

The road surface itself was made from *limestone* pieces that were smaller than the curb stones. These had a pebble layer,

állt (SE 900/1; SE 900/2; SE 900/3; SE 900/5). Az egyes árkok szélessége 40 és 110 cm között váltakozott, részben szuperpozícióban voltak egymással, ami többszöri megújításukra utal. A legkorábbi árok (SE 900/3) aljából római kori vasszög, további vastöredékek és néhány apró, jellegtelen római kerámiatöredék került elő. Ezt az árkot vágta az SE 900/2 jelű, kisebb méretű árok, amelynek betöltéséből keltezési szempontból fontos késő római mázas kerámia, továbbá *tegulat*öredék és a *limesút* köveivel egyező méretű és anyagú mészkövek kerültek elő.

Az árokrendszer betöltése fölött, csupán nyomokban megfigyelhető, vékony kavicsos sáv húzódott, amelyben helyenként keréknyomok is voltak. A *limesút*at keletről kísérő árkok betöltődése utáni időszakban tehát ezen a sávon sóderes út húzódott.

A szondaárok kibővítése során újabb római kori jelenségek kerültek elő a *limesút* feltárt szakaszától délre és délkeletre. Néhány kisebb, ovális beásás mellett előkerült egy lekerekített sarkú, téglalap formájú, 2,5×2,1 m alapterületű félig földbeásott gödör, egyik végében kisebb átégett földtal. Bontása során leletanyag nem került elő, csupán egy kisebb vastöredéket gyűjtötünk felületének nyeléséből. A *limesút*tól mintegy 8 méterre lévő objektum funkciója kérdéses, mérete és formája arra mutat, hogy leginkább veremház lehetett, amelyet a leletanyag hiánya alapján csak rövid ideig használtak.

Ugyancsak kérdéses annak a masszív köves felületnek (SE 910) a meghatározása, amely a *limesút* megmaradt szakaszától mintegy 15 méterrel délkeletre, a kutatási felület szélén került elő (8. kép). A nagyjából 72 m² kiterjedésű, alakatlan köves felület teteje a *limesút* magasságával egyezik, a kőanyag is azonos, így joggal me-

no more than 40 cm thick, was spread over them. We could not find any trace of either reconstruction or construction phases.

A shallow ditch system ran along the southern side of the *limes* road, which consisted of a number of ditches that were difficult to differentiate (SE 900/1; SE 900/2; SE 900/3; SE 900/5). The width of the individual ditches ranged from 40 cm to 110 cm. They were partly superposed which implies that they had been renewed. A Roman period iron nail, iron shards and a few indistinctive Roman shards were found on the bottom of the earliest ditch (SE 900/3). The smaller ditch marked SE 900/2 intersected it. Its fill contained late Roman glazed ceramics, important chronologically, a *tegula* fragment and limestone blocks of the same size and material as the stones from the *limes* road.

The traces of a thin pebbled strip with wheel ruts in a few places could be observed over the fill of the ditch system. Accordingly, a gravelly road must have been built over the ditch running along the eastern side of the *limes* road after it filled in.

Further Roman period phenomena were uncovered south and southeast of the unearched stretch of the *limes* road during the enlargement of the test trench. Beside a few small, oval pits, a round-cornered, oblong 2.5×2.1 m pit was found together with a small burnt spot at one end. No finds were found during its cleaning; only a small iron shard was collected during scraping of its discoloration. The function of the feature, lying about 8 m from the *limes* road, is unknown. The shape and the measurements suggest that it could be a semi-subterranean house which was only used for a short period judged from the lack of finds.

rülhet fel, hogy ennek egy déli irányú leágazását találtuk meg. Kétségeket ébreszt e feltevessel szemben azonban, hogy a köves felületnek nincs széle és iránya, továbbá nem áll közvetlen összeköttetésben a *limes*úttal, bár a feltárási területnek ezt a részét az újkori tevékenységek erősen bolygatták. További ellenérvként szolgál, hogy a kövek közötti sóderozásnak – ellettében a *limes*úttal – itt nem találtuk nyomát. Amennyiben nem kövezett útról van szó, elképzelhető, hogy egy, a feltárási területen kívül eső kőépülethez tartozott a felület. A kérdés végleges eldöntéséhez déli irányban folytatott további feltárások szükségesek.

Budapest XXII. kerületében (Budafoke és Nagytétény területén) eddig meglehetősen gyér információink voltak a

The identification of the massive stony surface (SE 910) found about 15 m southeast of the preserved stretch of the *limes* road at the edge of the investigated territory is also uncertain (Fig. 8). The top of the approximately 72 m² large amorphous stony surface is at the same height as the *limes* road. The stone material is also homogenous so it could be a southern side road. The fact that the stony surface does not have an edge and a direction and that it is not directly linked with the *limes* road (or we have not found it since the past history of the investigated territory was badly disturbed by modern activities) contradicts this idea. Another counter-argument is that no trace of gravel was found here as opposed to the *limes* road. If it was not a paved road, it might be associated with a

8. kép: A *limes*úttól délkeletre előkerült köves felület
Fig. 8: Stony surface southeast of the *limes* road

9. kép: Légifotó a Növény utca „B” területről
Fig. 9: Aerial photo of Növény Street location “B”

*limes*útról és annak pontos nyomvonaláról (SZIRMAI 1978, 278; VISY 2000, 60). Régészeti ásatások pozitív eredményének hiányában valójában csak feltételezhetjük, hogy az ókori útvonal valahol a Nagytétényi út közelében, vagy épp az alatt fut. Ráadásul a városi környezetben sem légifotó, sem terepbejárás nem segíthetett a nyomvonal tisztázásában. Már csak ezért is öröndetes az M0 Növény utcai lehajtójánál végzett feltárás eredménye, amely által a *limes*út 40 méter hosszú szakaszát és talán egy déli irányú leágazását dokumentálhattuk.

Fontos megemlíteni, hogy a feltárt részlet nem pusztul el a lehajtó építkezési munkálatai miatt. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal a *limes*utat és a mellette futó árokrendszert helyszínen megtartandó régészeti emlékeknek nyilvánította, és azt a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő

stone building lying beyond the excavated territory. To settle the question, further excavations need to be conducted in the south.

Few data exist on the *limes* road and its exact path (SZIRMAI 1978, 278; VISY 2000, 60) in district XXII of Budapest (Budafok and Nagytétény). Given the lack of positive archaeological excavation results it can only be hypothesized that the road formerly ran near or under Nagytétényi Road. Within an urban environment, neither an aerial photo nor field walking can help identify the road track. This is why we feel lucky to have these results from the excavations at the Növény Street junction of the M0 motorway where a 40 m long stretch of the *limes* road and a southern side road could be documented.

The uncovered remains will not be destroyed during the construction of the

Zrt.-vel (mint Beruházóval) a Budapesti Történeti Múzeum szakfelügyelete mellett – műemlékvédelmi előírt módon – visszatöltette. (B. J)

Az avar kori település (III.)

A 6-os főközlekedési út Duna felőli oldalán, azaz a Növény utca „B” területen (6-os főközlekedési út [Budafoki út] – Növény utca – Báruh Kft. telephelye által határolt terület) a Növény utca új nyomvonalának a 6-os főközlekedési útra ívelten visszakanyarodó felhajtója és az azt kísérő árvízvédelmi töltés tervezett kialakítása miatt volt szükség régészeti kutatásra. A szabálytalan ötszög alakú, korábban a Gyümölcs- és Dísznövényfejlesztési Termelő Vállalat birtokában lévő területen végzett próbafeltárás során 27 db $2 \times 5 - 100$ m-es szondaárok húzásával összesen 1120 m^2 -en vizsgáltuk meg a régészeti intenzitás mértékét. Ennek során a terület középső részén lehatároltunk egy nagyjából 5000 m^2 -nyi, újkori bolygatással érintett területet, amelyen a központi humuszdepó került kialakításra. A terület délkeleti harmadában nem mutatkoztak régészeti jelenségek. Itt az altalajtól való éles elválással rátelepült humuszréteg kapcsán, hasonlóan az „A” terület bizonyos részeihez, szintén felmerül a jelentős mértékű felületi bolygatás lehetősége. Mindezt alátámasztja az a megfigyelés is, hogy ebben a sávban az altalaj erőteljesen homokos-lössös, szemben a környező területek löszös-homokos, löszös-agyagos altalajával. Minden jel szerint itt a Duna medrével párhuzamosan homokdomb húzódnak, amelynek anyagát részben kitermelték.

E területsávtól nyugati és keleti irányban azonban különböző intenzitású régészeti lefedettséget tapasztaltunk, így ezeken a részeken 2010. június-augusztus

junction. The Cultural Heritage Protection Office declared the *limes* road and the ditch system along it archaeological monuments to be preserved. They commissioned the Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt. (the investor) to re-bury them as is specified for monuments, under the supervision of the Budapest History Museum. (J. B.)

Avar period settlement (III)

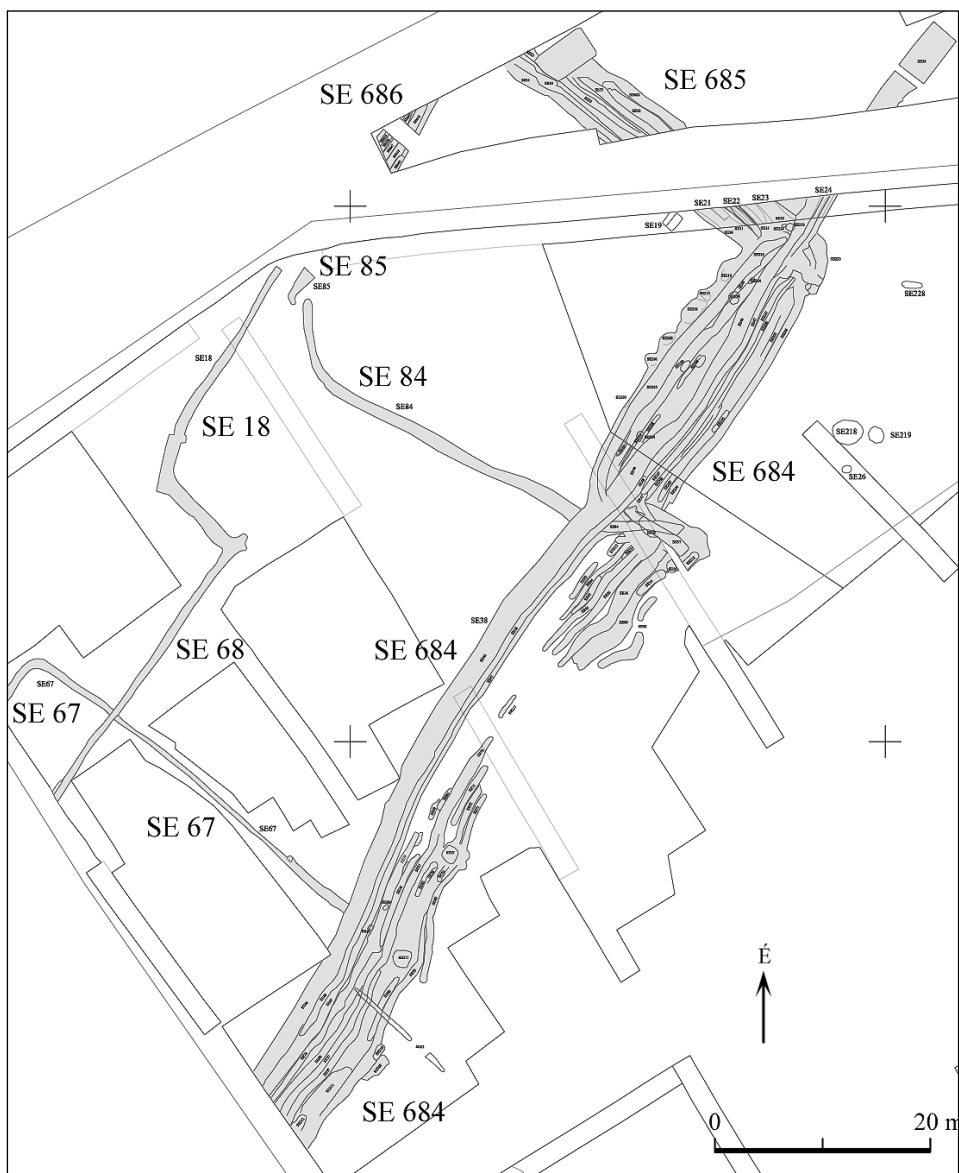
Archaeological investigations had to be conducted here, again because the new path for the curving Növény Street access road will be constructed for route no. 6 and a dike bordering it towards the Danube River, that is, in Növény Street location “B” (a territory bordered by route no. 6 /Budafoki Road/ – Növény Street – the premises of Báruh Kft.). During test excavations, the density of archaeological phenomena was examined within 27, $2 \times 5 - 100$ m test trenches over a surface of 1120 m^2 on the irregular pentagonal territory, formerly owned by the Gyümölcs- és Dísznövényfejlesztési Termelő Vállalat (Fruit and Developing Ornamental Plant Company). An approximately 5000 m^2 large territory disturbed in the modern period was separated in the central part of the area where a central humus depot was established. No archaeological phenomena appeared in the south-eastern third of the territory. As the humus layer was clearly distinguishable from the subsoil, it was hypothesized that certain parts of location ‘A’ would also be similarly significantly disturbed. This is supported by the observation that the composition of the subsoil was heavily sandy-loessy in this zone, while in the surrounding areas it was loessy-sandy or loessy-clayey. It seems that a sand knoll displaying signs of par-

hónapokban a megelőző feltárást is elvégeztük (9. kép).

A terület nyugati harmadában, egy északkelet-délnyugati irányban nagyjából egyenes vonalban futó, többtagú (SE

tial quarrying stood parallel to the bed of the Danube.

West and east of this zone, archaeological phenomena in varying intensities were observed, so an investment-led excavation

10. kép: A „B” területen feltárt árokszakaszok összesítő alaprajza
 Fig. 10: Complex drawing of the ditch systems in location “B”

11. kép: Az SE 684-es árokrendszer feltárt szakasza délnyugatról

Fig. 11: The uncovered section of ditch system SE 684 from the southwest

684) és rá merőleges (SE 685) árokrendszer, valamint kisebb tájolásbeli eltéréssel bíró keskeny árkokból álló négyzetes struktúrák (SE 18, 67, 68, 84, 85) kerültek napvilágra (10. kép). A stratigráfiai megfigyelések szerint a legkorábbi kialakítású az SE 684-es számú, északkelet-délnyugati irányban futó árokrendszer, amely egy 1,5 m-es mélységet is elérő V-keresztmetszetű központi árkokból (SE 38), az ezt keleti oldalán kísérő 6-8 kisebb, valamint egy, a nyugati oldalán húzódó, nagyobb (SE 40) árkokból állt (11. kép). Mindezekkel együtt az árokrendszer szélessége több helyen a 10 m-t is elérte. Az egyes belső árkok minden valószínűség szerint nem egyszerre voltak használatban, többségüknél jól dokumentálható volt a többszörös megújítás is. Ezt leglátványosabban az SE 38-as árok esetében tudtuk megfigyelni, amelyet feltöltődése során, keleti oldalába vájva négy esetben újították meg egy-egy jóval sekélyebb árkokkal (SE 46-49, 280; 12. kép). Betöltése a teljes feltárt 120 m-es szakaszon végig követhetően egységesen öt eltérő összetételű rétegből állt, amely az árok egyidejű használatára, karbantartására

was conducted here between June and August 2010 (Fig. 9).

A northeast-southwest running straight, complex ditch system (SE 684) and another one perpendicular to it (SE 685), and square structures with narrow ditches in slightly divergent orientations (SE 18, 67, 68, 84, 85) were uncovered in the western third of the territory (Fig. 10). Based on the stratigraphy, ditch system SE 684, running in a northeast-southwest direction, was established first. It consisted of a central ditch with a V-shaped cross-section and a depth reaching 1.5 m (SE 38), 6-8 small ditches along its eastern side and a large ditch (SE 40) along the western side (Fig. 11). All together these reached a width of 10 m in certain places. The interior ditches were probably not used at the same time. Most of them were evidently renewed repeatedly. Most spectacularly, ditch SE 38, was renewed four times with much shallower ditches cut into its eastern side as the original ditch filled in (SE 46-49, 280; Fig. 12). The fill uniformly consisted of five different layers all along the uncovered 120 m long

utal. Az ezt kísérő szatelit árokrendszer az újkori bolygatásoknak köszönhetően egy hosszabb szakaszon hiányzik, és bár az SE 38-cal párhuzamosan futott, ugyanakkor vonalvezetése szabályos, 10 méteres távolságokban ívet írt le. Itt a külső árkok egy nagyobb, kerek beásásba torkolltak, amely ezáltal vízelvezető-tároló funkcióra utalhat. Általánosságban megfigyelhető volt az is, hogy minden egyes megújítás a korábbi árok keleti oldalába ásva került kialakításra, következésképpen, vélhetően az ebben az irányban elhelyezkedő terület védelmét, lehatárolását szolgálhatta.

A fentiekben leírt SE 684-re merőlegesen, északnyugat-délkeleti irányban futó, SE 685-ös számú árokrendszer, illetve az SE 84-85 árkok, feltételezhetően szintén e struktúrához tartozhattak, bár kisebb relatív időrendi különbségek itt is megállapíthatóak voltak.

Ugyanakkor a terület északnyugati szélén napvilágra került, kissé eltérő tájolással kialakított (SE 18, 67-8, 83), több tagból álló árkok a stratigráfiai megfigyelések szerint későbbiek a fentebb leírt árkoknál.

stretch, implying that the entire ditch was in use and maintained at the same time. The satellite ditch system running along it was missing over a long section due to modern disturbances and although it ran in parallel to SE 38, arches divided its path at regular 10 m intervals. Here, the exterior ditches ran into a large, circular pit, suggesting their use in carrying and storing water. It could also be observed in general that each renewed phenomenon was dug into the eastern side of the earlier ditch suggesting it probably served to protect and mark the border of the territory on this side.

The northwest-southeast oriented ditch system SE 685 (composed of ditches SE 21-3 and 622) running perpendicular to the above-mentioned SE 684 system and ditches SE 84-85 probably belonged to the same structure although small relative chronological divergences could be identified. The complex ditch systems with slightly divergent orientations (SE 18, 67-8, 83) brought to light at the northwest-ern edge of the territory were later than

12. kép: Az SE 38-as árokrendszer 4. átvágásának metszete az árokmegújításokkal
Fig. 12: Cross-section 4 of ditch system SE-38 with the renovated ditches

Az árkokból kevés kézzel formált, hullámvonalas kerámia- és *tegulat*öredék került elő, illetve betöltésük bizonyos szakaszokon nagymennyiségű helyi eredetű követ tartalmazott. A minimális mennyiségű leletanyag az adott lelőhely perifériális jellegére utal, és problematikusá teszi a pontosabb időrendi besorolást is.

E struktúrák közvetlen környezetében egyetlen települési objektum sem került elő, a keletre elhelyezkedő régészetileg csaknem negatív területsávban csupán egy melléklet nélküli nyújtott csontvázas sírt (SE 228) tártunk fel.

A feltárási terület keleti felén viszont, az árokrendszerrel mintegy 60 m-re egy összetett, többszörös szuperpozíciókat mutató, két elkülönülő tömbből álló késő avar településrészlet került napvilágra, amely megújított északkelet-délnyugati irányban futó, gödrökkel szabdaltszerű árokrendszerből és földbe mélyített veremházakból állt (13. kép).

Az összesen 18 feltárt téglalap alakú, 2,7-4×2-2,7 m alapterületű épületmaradvány északnyugat-délkelet, vagy erre merőleges északkelet-délnyugati tájolású volt. Két kivételtől eltekintve nem tartalmaztak földbe ásott, a tető alátámasztását szolgáló oszlopokra utaló nyomokat. A feltehetően ágafás-szelemenes, vagy szarufás szerkezetű nyeregtető így minden jel szerint az esetek többségében a külső járószintre támaszkodott. A keskenyebb épületek esetében felmerül a „tetőtér” földbemélyített részen túlnyúló szakaszának tárolóhelyként való hasznosítása is. Több esetben megfigyeltünk karólyukakat, amelyek vagy az épület közepén, vagy teljes területén rendezetlenül, egy esetben pedig a hossz tengelyben egy sorban helyezkedtek el. Minden háznál dokumentálható volt valamilyen

the ones described above based on stratigraphic observations.

The ditch contained a few hand-thrown ceramic vessels decorated with wavy lines as well as *tegula* fragments. The fill contained a large number of local rocks in certain stretches. The low number of finds attests to the peripheral location of the site and makes the exact chronological grouping problematic.

Not a single settlement feature was found close to these structures. Only an inhumation burial with an extended skeleton without grave goods (SE 228) was unearthed in the archaeologically nearly empty zone to the east.

Part of a late Avar settlement forming two separate clusters with multiple superpositions was uncovered in the eastern part of the excavation territory, about 60 m from the ditch system. It comprised renewed, northeast-southwest running ditch systems, the bottoms of which were segmented by pits and semi-subterranean dwellings (Fig. 13).

The 18 oblong, 2.7-4×2-2.7 m building remains had northwest-southeast or northeast-southwest orientations. Apart for two exceptions, there were no traces of posts dug into the earth to support the roof. Thus, the probable prop-and-purlin or rafter structure saddle roof rested mostly on the exterior ground level. In the narrower houses, the space between the roof and the exterior ground level could be used as a storage space. Stake holes were observed in several cases in the center of the building, scattered unsystematically over the floor or, in a single case, in a row along the longitudinal axis. Traces of some kind of a heating space was observed in each dwelling, that could be constructed in two ways. A few of them were made

13. kép: A feltárt avar teleprészlet összesítő fotója
Fig. 13: Complex photo of the partially unearthed Avar settlement

tüzelőberendezés nyoma, amelyeket alapvetően kétféle módon alakítottak ki. Egy részüket három-négy nagyobb kőlapból, vagy kisebb kövekből építették, mások egyszerű sarokba vajt tüzelőhelyek voltak. Előbbiek általában a házak déli, utóbbiak az északi sarkában kerültek kialakításra. Az egyik kőládás kemence tűzterében, eredeti helyükön, a fűtéssel összefüggésben felhalmozott, kormos felületű dunai görgetegkavicsokat is dokumentálhattunk (SE 279; 14. kép). Erre a fűtési technikára további kemencék esetében is találtunk közvetett bizonyítékokat. Több házban figyeltük meg a sarokban kialakított kisméretű lépcső maradványát, amely a házalap kiásása során meg hagyott sarokpadkaként került kialakításra. A házak padlója minden esetben lejárt, keményebb felületként jelentkezett, tapasztásra, megújításra utaló nyomokat nem találtunk.

A házak egyöntetű, sárga homokos-löszös darabokkal kevert, közép felé ívelten süllyedő, sárgásbarna betöltésűek voltak. A belőlük származó hullámvonaldíszes kerámiatöredékek, sütőharang töredékek,

from three-four large stone slabs or smaller stones, while others were simple hearths cut into the corner of the building. The former were generally found in the southern corner, the latter in the northern corner of the structures. In the firing space of a stone oven, Danube pebbles with sooty surfaces, collected for heating purposes were documented (SE 279, Fig. 14). Indirect proof for this heating technique were observed in other ovens as well. The remains of small steps were observed in a corner of several houses. There were corner benches remaining after the construction of the house. The floors of the houses appeared as trodden, hard surfaces without any trace of daubing or renovation.

The fills of the dwellings were uniformly yellowish brown mixed with yellow sandy-loessy lumps, sunk in an arch towards a central depression. The shards decorated with wavy lines, the fragments of baking bells and *tegulae* found in them support a date in the 7th-8th century AD.

Repeatedly renewed, northeast-southwest oriented ditch systems ran in straight lines between and over the house founda-

tegulák, az épületek 7-8. századi datálását erősítik meg.

A házak között, illetve rájuk ásva többszörösen megújított északkelet – délnyugati irányú árokrendszer haladt egyenes vonalban, mindkét irányban kifutva az ásatási területből. Az árkok oldalába, aljába kiásásukat követően nagyszámú anyagnyerő gödröt ástak.

A településrészlet feltárása során nagyszámú szuperpozíció került dokumentálásra, amelyek összegzése során nyilvánvalóvá vált, hogy a földbe mélyített házak korábban épültek, de közöttük is megfigyelhetünk relatív időrendi különbséget. Az árokrendszer a többperiódusú település házáinak felhagyása és betemetése után létesült.

Ezzel együtt több települészerkezeti és időrendi kérdés maradt megoldatlan a lelőhellyel kapcsolatban. A két, egymástól 40 m-re lévő területrészen tömörülő avar települési jelenségek közötti sáv nagyfelületű tereprendezésre, homokbányászásra utaló nyomokat mutatott, így elképzelhető, hogy a két házcsoport egykor összefüggő településrészhez tartozott. Kérdéses a

tions, which exited from the excavation territory in both directions. Many clay pits were dug into the walls and bottoms of the ditches.

Many superpositions were documented during the excavation of this settlement fragment. They reveal that first the semi-subterranean houses were built although chronological differences could even be observed among them. The ditch systems were established after the abandonment and filling in of the houses of the multi-period settlement segment.

Nevertheless, a number of problems have remains unresolved concerning settlement structure and chronology. The 40 m wide zone between the two clusters of Avar settlement phenomena displayed traces of landscaping and sand quarrying so the two groups of houses could once have been part of a once coherent settlement area. Another unresolved problem is the connection between the late Avar settlement fragment and SE 684 and 685 and the connected ditch system, which are difficult to date because of the low number of finds. Given the absence of su-

14. kép: Veremház sarkában, kőlapokból épített kemence bontás közben

Fig. 14: Oven constructed from stone slabs in the corner of a semi-subterranean house during cleaning

gyér leletanyaga miatt nehezen datálható SE 684, 685-ös és kapcsolódó árokrendszerek, valamint a késő avar településrészlet kapcsolata is. Biztos következtetéseket a két jelenség szuperpozíciójának teljes hiánya miatt egyelőre nem tehetünk, ugyanakkor közvetett módon egymáshoz való közelségük ellenére egymást elkerülő helyzetük alapján a két eltérő típusú jelenségcsoport összetartozását tartjuk valószínűbbnek.

A területen még három régészeti korszak szórványos emlékényaga került napvilágra. Északkeleti harmadában néhány gödör egy kis intenzitást mutató újkőkori település részét képezhette. Keleti szélén egy bolygatott és egy elpusztult hamvasztásos sír a késő bronzkori urnamezős kultúra temetőjéhez tartozhatott, de ebbe a korszakba tartozó kerámiatöredékek másodlagosan, a késő avar települési objektumok betöltéséből is előkerültek. A terület északkeleti sarkában szórványos kerámiatöredékekkel datálható késő középkori árok-részletet dokumentáltunk. (Sz.G.)

Topográfiai értékelés

A feltárási szelvényekkel viszonylag nagy területet érintő 2010-es feltárás tapasztalatai és a környező területek korábbi kutatási eredményei alapján az M0 autópálya – Nagytétényi út – Növény utca – hárosi Kis-Duna-ág mikrorégióra vonatkozóan a következő topográfiai megállapításokat tehetjük (1. kép). A több helyen megismert terület minden valószínűség szerint legalább két nagyobb, geomorfológiai szempontból meghatározó jelentőségű, magasabb térszínre tagolódik, amelyeket a 30/a vasút északi oldalán futó – egyelőre bizonytalan vonalú – mélyedés választ el egymástól. A Dunához közelebbi homokos-löszös területen, annak is a parthoz

perposition between the two phenomena, it has not been possible to arrive at unilateral conclusions aside from the fact that although they lay close to one another but did not touch the two groups comprising various features were probably connected.

The scattered remains from three other archaeological periods were unearthed on the territory. A few pits in the northeastern third came from a low-intensity Neolithic settlement. A disturbed and a destroyed cremation burial came from an Urnfield Culture cemetery on the eastern edge of the territory while ceramic shards from the same period were recovered in the fills of late Avar settlement features. A late medieval ditch segment dated by a few shards was documented in the northeastern corner of the territory. (G. Sz.)

Topographic evaluation

The following topographic conclusions can be drawn from the experiences of the 2010 excavations over a relatively large territory and data from former investigations on neighboring territories (Fig. 1) regarding the micro-region of the M0 motorway – Nagytétényi Road – Növény Street – Small Danube branch at Háros. The territory, investigated in several places, can be divided into at least two larger, geomorphologically determinant higher terrains separated by a depression of a yet uncertain line along the northern side of railway line 30/a. On the sandy-loess territory closer to the Danube River, in a zone close to the bank, a late Avar settlement and a late Bronze Age cemetery (III), the latter badly disturbed by cultivation, probably extended in an east-northeast – south-southeast direction partly along the Small Danube branch in Háros. Farther from the river were located a low intensity Neolithic

közelebbi sávjában, részben a hárosi Kis-Duna-ág mentén valószínűleg kelet-észak-kelet – dél-délnyugati irányban egy késő avar település és mezőgazdasági művelés által erőteljesen bolygatott késő bronzkori temető húzódik (III.). A folyótól távolabb egy gyenge intenzitású újkőkori település mellett középkori és bizonytalan korú, talán késő avar árokrendszerek húzódnak, amelyek egy vagy több, déli, északi és nyugati irányba (a dombhát jelenleg még nem kutatott területei felé) húzódó struktúra részei lehetnek. A budai oldal közvetlen környezetében nem ismerünk avar kori lelőhelyet, területünkhöz legközelebb a nagytétényi kastély területén található Rudnyánszky kertből származnak késő avar szórványleletek, míg a Vöröskereszt utca zónájában késő avar kori temető terület el (NAGY 1998, 190–197).

Területünktől déli irányban a Duna mentén egy középső bronzkori temető és egy római kori település nyomait ismerjük (IV). A Növény utca „B” területtől mintegy 600 méterrel délebbre eső területen, a mai M0 autópálya sávjában több ízben folytak folytak kutatások. 1972 és 1977 között, valamint 1988-ban középső bronzkori temető sírjait és római kori település részletét dokumentálták (KŐSZEGI 1973, 1975, 1977; SZIRMAI 1978, 1984; DEBITZKY–MADARASSY 1988; REMÉNYI 2001, 2002). A terület keleti sávja, 2008-ban az M0 Duna-hídjának szélesítésekor (V) azonban már negatív régészeti fedettséget mutatott (TEREI 2009).

A 6-os számú főúttól, illetve a 30a vasútvonaltól északra elkülönülő alacsony kiemelkedésen egy korábbi földmunkákkal és mezőgazdasági műveléssel jelentősen bolygatott, de még így is jól kutatható, intenzív, több fázisú középső neolitikus lelőhely húzódik (II.). A település nyugati és

settlement and medieval and perhaps late Avar ditch systems, which might be connected to one or more structures extending in southerly, northerly and westerly directions (as yet uninvestigated areas on the hill ridge). No Avar sites are known in the direct vicinity on the Buda side. The closest late Avar stray finds came from the Rudnyánszky garden at the Nagytétényi palace, while a late Avar cemetery was identified in the zone of Vöröskereszt Street (NAGY 1998, 190–197).

The traces of a middle bronze age cemetery and a Roman period settlement are known along the stretch of the Danube south of our territory (IV). Several investigations were conducted along the path of the M0 motorway about 600 m south of Növény Street location “B”. Graves from a middle bronze age cemetery and part of a Roman period settlement were documented between 1972 and 1977 and in 1988 (KŐSZEGI 1973, 1975, 1977; SZIRMAI 1978, 1984; DEBITZKY–MADARASSY 1988; REMÉNYI 2001, 2002). When the Danube bridgehead of the M0 motorway was widened in 2008 (V), no archaeological phenomena were found in the eastern zone of the territory (TEREI 2009).

An intensively occupied, multi-phase middle neolithic settlement lay on the low elevation north of route no. 6 and railway 30a, which was significantly disturbed by earth moving work and agricultural cultivation (II). The western and southern extent of the site was determined by the once swampy floodplain area, which can be observed as a lower terrain even today along railway 30a. In a north-northwestern direction, the settlement could be followed on both sides of Növény Street and in the direction of Nagytétényi Road in the plowed field enclosed by the construc-

déli kiterjedését a feltárás során megfigyelt, fentebb említett, a 30a vasútvonal mentén helyenként még a felszínen is látható mélyebb térszín, egykori ártéri, mocsaras környezet határozhatta meg. A település észak-északnyugati irányba a Növény utca mindkét oldalán, valamint a nyomvonal által bezárt, jelenleg mezőgazdasági művelés alatt álló területen a Nagytétényi út irányába követhető, megjelenése esetleg még attól északra is várható. A lelőhely keleti kiterjedéséről jelenleg nem rendelkezünk adatokkal. A Növény utcai csomópontban előkerült, Duna menti ármentes kiemelkedésen létesült település jól beilleszthető a budai oldalon már több lelőhelyen felfedezett középső újkőkori települések láncolatába, amelyek legintenzívebben a késői, Zseliz időszakot képviselik (VIRÁG 2009 teljes irodalommal). A környéken eddig nem ismertük a korszak települését, területünkhöz legközelebb hasonló korú lelőhely jelenleg a nagytétényi római *castrum* és kastély környezetében azonosítható (GALLUS 1936, NAGY 1973, 48).

A terület északnyugati szélén feltárt köves felület a *limes*út nagytétényi (Campona) és az albertfalvai katonai táborot összekötő szakaszához tartozik (I). Az, hogy a közelében észlelt, feltételezhetően az útból délkeleti irányban kiágazó köves felület összefüggésben állhat-e fentebb már említett budatétényi római településsel, a közttes területek kutatása után dönthető el.

A jövőre vonatkozó feladatok

A 2010-ben lezajlott régészeti feltárás nem terjedhetett ki a Növény utcai csomópont teljes földmunkával érintett területére, mivel az ásás befejezéséig számos, a nyomvonalba eső közmű kiváltása (gáz, víz) nem valósult meg. Ezen

tion path. It can be expected even farther to the north. The eastern extent of the settlement cannot be identified at the moment. The settlement established on a flood-free elevation at the Danube uncovered at the Növény Street junction fits in the chain of middle neolithic settlements discovered at several sites on the Buda side of the Danube, of which the late, Zseliz phase occurs most intensively (VIRÁG 2009 with complete reference list). No site from this late phase of the Middle Neolithic was known earlier in this region. The closest site of a similar date was identified in the area of the Roman *castrum* and the Nagytétény chateau (GALLUS 1936, NAGY 1973, 48).

The stony surface uncovered on the northwestern edge of the territory belongs to the stretch of the *limes* road that once connected the military forts at Nagytétény (Campona) and Albertfalva (I). The investigation of larger territories will be necessary to determine if the stony surface, which was probably a subsidiary road that forked off it in a southeastern direction, was connected with the above-mentioned Roman settlement of Budatétény.

Tasks for the future

The archaeological excavations in 2010 could not cover the entire territory of the Növény Street junction affected by earth-moving work since numerous public utilities (gas and water) were not changed within the path of the constructions. The zone of Növény Street and its ramp were still being used in 2010 and could not be investigated just as in the area of the Budapest–Martonvásár–Székesfehérvár railway (30a), where the rails will be displaced. The latter area will be excavated in the spring of 2011. The investigation strat-

kívül nem volt kutatható a 2010-ben még használatban lévő Növény utca sávja és részsűje, valamint a Budapest–Martonvásár–Székesfehérvár vasútvonalnak (30a) a kivitelezéshez kapcsolódó vágányelhúzással érintett területe, amelyek régészeti kutatása 2011 tavaszán esedékes. A közeljövő kutatási stratégiáját várhatóan az új nyomvonalon futó Növény utca két oldalán elhelyezkedő nagy kiterjedésű üres területek fogják meghatározni. A régió M0 autópályába való bekötése miatt ugyanis e részek potenciálisan kedvezőbb feltételekkel bíró beruházási területté minősültek át, így az elkövetkezendő években várhatóan lehetőségünk lesz a környékre vonatkozó, jelenleg ismert hézagos településtörténeti kép teljesebbé tételére.

*Szilas Gábor – M. Virág Zsuzsanna –
Beszédes József*

Irodalom/References:

DEBITZKY–MADARASSY 1988 – Debitzky K. – Madarassy O.: Budapest XXII., Budatétény csomópont (III). RégFüz Ser. 1. 41 (1988) 8, Nr. 8/6.

GALLUS 1936 – Gallus S.: A nagy-tétényi neolitikus sír (Das neolithische Grab von Nagytétény). ArchÉrt 49 (1936) 85–86.

KÓSZEGI 1973 – Kószegi F.: 8. Budapest XXII., (Budatétény) Növény u. (V). RégFüz I:26 (1973) 7.

KÓSZEGI 1975 – Kószegi F.: 10. Budapest XXII. (Budatétény), Növény u. (V). RégFüz I:28 (1975) 7–8.

KÓSZEGI 1977 – Kószegi F.: A/2. Budapest, XXII., Növény u. 2. (V). RégFüz I:30 (1977) 5.

MAKKAY 1970 – Makkay J.: A kókor és a rézkor Fejér megyében. In: Fitz, J.

egy for the near future will be determined by what is found in the large empty territories along the new construction tract on both sides of Növény Street. As the M0 motorway will cross this region, the investment potentials will increase and we will probably have opportunities to complete the as yet partial settlement history picture.

*Gábor Szilas – Zsuzsanna M. Virág –
József Beszédes*

(szerk.), Fejér megye története az őskortól a honfoglalásig. Székesfehérvár 1970, 11–52.

MAKKAY 1972 – Makkay J.: Eingeritzte und plastische Menschendarstellungen der transdanubischen Linienbanderamik. In: Bachmayer, F. – Ruttkay, E. – Melichar, H. – Schultz, O. (Hrsg.), Idole. Prähistorische Keramiken aus Ungarn. Veröffentlichungen aus dem Naturhistorischen Museum 7, Wien 1972, 16–19.

MAKKAY 1975 – Makkay J.: A bicskei neolitikus telep és temető. Az István király Múzeum Közleményei. D. sorozat (Bulletin du Musée Roi Saint-Étienne. Série D). No. 104. Székesfehérvár 1975.

NAGY 1973 – Nagy T.: Budapest története az őskortól a honfoglalásig. In: Gerevich L.

- (szerk.), Budapest története az őskortól az Árpád-kor végéig. Budapest 1973, 39–216.
- NAGY 1998 – Nagy, M.: Avarzeitliche Gräberfelder im Stadtgebiet von Budapest (Avarkori temetők Budapest területén). Monumenta Avarorum Archaeologica 2. Budapest 1998
- REMÉNYI 2001 – Reményi L.: Dél-Buda és környékének története a középső-bronzkor időszakában. Szakdolgozat. Kézirat. ELTE BTK Régészeti Intézet. Budapest 2001.
- REMÉNYI 2002 – Reményi L.: A Vatyakultúra Budatétény-Növény utcai temetője (Das Gräberfeld der Vata Kultur in Budatétény-Növény Straße). BudRég 35 (2002) 77–101.
- SZIRMAI 1978 – Szirmai K.: Előzetes jelentés a budatétényi római telep feltárásáról, 1972-1973. (Vorbericht über die Freilegung der römischen Siedlung von Budatétény, 1972-1973). ArchÉrt 105 (1978) 54–65.
- SZIRMAI 1984 – Szirmai K.: Beszámoló a budatétényi római kori telep feltárásáról II. rész (1974-1977) (Bericht über die Ausgrabung der römer Siedlung in Budatétény II. Teil [1974-1977]). BudRég 26 (1984) 153–182.
- TEREI 2009 – Terei Gy.: 76. Budapest, XXII. Növény utca. Régészeti Kutatások Magyarországon 2008 (2009) 172.
- VIRÁG 2009 – M. Virág Zs.: The Eastern Periphery of the Central European LBC in the Region of Budapest. In: Kozłowski, J. K. (ed.), Interactions between different models of neolithization North of the Central European agro-ecological barrier. Kraków 2009, 9–31.
- VISY 2000 – Visy Zs.: A ripa Pannonica Magyarországon. Budapest 2000.

Újabb eredmények a Belvárosi Plébániatemplom és a Március 15. téri erőd kutatásában

(Budapest, V. ker., Március 15. tér,
Hrsz.: 24314)

A Budapest Szíve Program keretében a Főváros 2010-ben megkezdte a belvárosi Március 15. tér felszíni rendezését. A kivitelezői munkálatok során több régi közművet kicseréltek, illetve új közműnyomvonalakat létesítettek, védőépülettel látták el a késő római erőd korábban szabadon álló oldaltornyát, nagyobb földmunkával járó tereprendezési munkát végeztek a plébániatemplom mellett és a műemléki romterület térségében. Ennélfogva több kisebb, egymástól térben elkülönülő területen vált szükségessé régészeti szakfelügyelet, illetve néhol megelőző feltárás.

A régészeti munkák 2010. augusztus 18-tól 2011. február 22-ig tartottak, amelyek során római kori, középkori és kora újkori leletek, objektumok kerültek elő.

Római kor

Budapest római kori emlékeinek egyik kiemelkedő fontosságú építménye a Március 15. téri késő római erőd (1. kép), korábbi, általánosan elfogadott néven *Contra Aquincum* (az erőd nevéhez: MRÁV 1992–1995). A *limes*menti seregédsapat-táborokhoz mérten viszonylag kisméretű, romboid formájú erőd kiterjedése csupán 86×84 m volt. Sarkait legyező alakú tornyokkal, oldalait 2-2 U alakú, falsíkból kiugró oldaltoronnyal látták el. Falait – amelybe másodlagosan sok ko-

New results from the investigations of the Inner City Parish Church and the late Roman fort on Március 15 Square

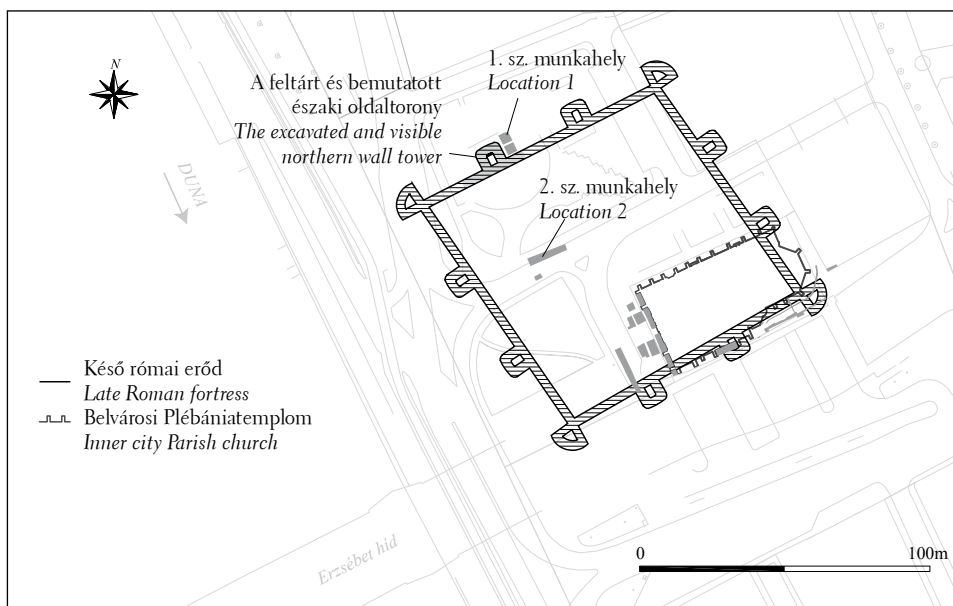
(Budapest V, 15 March Square,
Lrn.: 24314)

Within the framework of the Budapest's 'Heart Project', the Capital City started the re-arrangement of the surface of Március 15 square in the inner city in 2010. The old public utilities were exchanged and new paths identified for public utilities in the course of the construction work. A protective building was raised over the side tower of the late Roman fort that formerly stood out in the open. At the same time, a large-scale landscaping with significant earth moving work was carried out beside the parish church and over the territory of the Roman ruins. Thus, archaeological supervision was necessary at a number of separate, small territories and an investment-driven excavation had to be conducted in a few spots.

The archaeological work was carried out between August 18, 2010 and February 22, 2011. Roman Period, medieval and modern period finds and features were uncovered.

Roman Period

The late Roman fort on Március 15 Square (Fig. 1), formerly called *Contra Aquincum* (for the name of the fort see MRÁV 1992-1995), is an important Roman Period monument in Budapest. Compared to the auxiliary forts on the *limes*, it was relatively small with a rhomboid shape

1. kép: A Március 15. téri késő római erőd alaprajza
 Fig. 1: Ground plan of the late Roman fort on Március 15 Square

rábbi római kömléket építettek – impo- náló, 3,4 méter vastagságban húzták fel (az erődről összefoglalóan: NAGY 1946; VISY 2000, 58.; NÉMETH 2003). A késő római erőd megépítésére valamikor a Kr. u. 330-as, 340-es években került sor (TÓTH 2009, 151), amikor a *limes* mentén és a pannoniai tartományok belsejében is nagyobb, központilag irányított erődítési program indul el.

Az erőd területén az első kiterjedtebb régészeti feltárássra 1932-ben került sor, amikor a tér (korabeli nevén Eskü tér) északi részén álló régi piarista rendházat lebontották. Az ásátást vezető Nagy Lajos kutatóárkos módszerrel feltárta az északi erőd fal hosszabb szakaszát a nyugati, U alakú oldaltoronnyal együtt (NAGY 1946, 37–43). Az erőd északkeleti saroktoronyának kisebb részlete is előkerült, azonban statikai okok miatt már nem tudta kibontani. Nem mellékes információ az erőd be-

measuring 86×84 m. Fan-shaped towers were built on the corners and two U-shaped towers jutted out from the plane of each wall. The walls, which secondarily incorporated many earlier Roman stone monuments had an imposing thickness of 3.4 m (for a summary of the fort: NAGY 1946; VISY 2000, 58.; NÉMETH 2003). The later Roman fort was built sometime in the AD 330s or 340s (TÓTH 2009, 151) when a large, centrally directed fortification program started along the *limes* within the Pannonian provinces.

The first large archaeological excavation was conducted on the territory of the fort in 1932 when the old Piarist monastery was pulled down in the northern part of the square (called Eskü Square at that time). Lajos Nagy directed the excavation. He unearthed a long stretch of the northern wall of the fortification along with the western U-shaped wall tower in the

építettségével kapcsolatban, hogy a tábor belsejében húzott három kutatóárok közül egyikben sem sikerült római építményeket kimutatni, csupán Árpád-kori csontvázas sírok és agyagba rakott fal maradványai kerültek elő (a sírokról bővebben lásd lentebb a középkori fejezetet).

Felismerve az előkerült romok jelentőségét, az erőd északi falmaradványai fölött, Möller István tervei alapján, kisebb földalatti múzeumépületet alakítottak ki.

1944 nyarán egy tereprendezéshez kapcsolódóan újabb feltárást rendelt el a Fővárosi Régészeti és Ásatási Intézet, ezúttal a tér déli traktusában, a Belvárosi Plébániatemplom déli oldalán. A Bertalan Vilmos vezette ásatás számos új információval szolgált – sok egyéb mellett – a római erőd kiterjedése és építéstörténetére vonatkozóan is (BERTALAN 1945). Ekkor sikerült feltárni az erőd délkeleti saroktoronyát és az egyik déli oldaltorony kisebb részletét. Az oldaltorony alatt egy korábbi római kőerőd falának nyomait vélte felfedezni az ásató. Az oldaltoronytól nyugatra pillérszerűen kiugró, elbontott római falak nyomaira bukkantak, amelyeket egy korábbi római tábor kapubejáratának vélték. A késő római erőd építéstechnikai megoldásaihoz a saroktorony szolgált hasznos információkkal. Ennek alapozásában ugyanis szabályos lyukak sorát figyeltek meg, amelyek valószínűleg a falak merevítésére szolgáló függőleges gerendák helyei voltak.

1961-ben kezdődött meg az Erzsébet híd több évig tartó felújítása. E munkálatokhoz kapcsolódóan korszerűsítették, átépítették a Március 15. teret, egyúttal lebontották az erőd északi falának maradványai fölé felhúzott korábbi múzeumépületet is. Az új műemléki koncepciónak megfelelően a maradványokat egy korlá-

trenches he opened (NAGY 1946, 37–43). A small part of the northeastern corner tower was also found but could not be unearthed due to static reasons it. Another important piece of information regarding the inner arrangement of the fort was that none of the three trenches excavated inside the fort contained Roman buildings. Only Árpád Period inhumation burials and the remains of a wall laid in clay were identified (on the graves see the later chapter on medieval finds). The importance of the ruins brought to light was recognized and a small subterranean museum building was built over the remains of the northern wall of the fort based on designs by István Möller.

In the summer of 1944, the Archaeological and Excavation Institute of Budapest ordered another excavation in connection with landscaping work: this time in the southern part of the square on the southern side of the Inner City Parish Church. Vilmos Bertalan directed the excavation which provided many new pieces of information on the extent and the construction history of the Roman fort (BERTALAN 1945). He unearthed the southeastern corner tower of the fort and a smaller section of one of the southern wall towers. Under the wall tower he identified traces of a wall from an earlier Roman stone fortification. West of the wall tower, traces of removed Roman walls were uncovered that jutted out from the wall like pillars. They were interpreted as being part of the gate of an earlier Roman fort. The corner tower yielded further information on the technological solutions utilized in the construction of the late Roman fort. Rows of regular holes were observed in the foundation, probably for the vertical beams used to brace the walls.

2. kép: Az 1. munkaterület római kori objektumainak foltjai

Fig. 2: Discolorations from Roman features in location 1

tozottabb kiterjedésű szabadtéri romkert kialakításával mutatták be, ahol az egyik északi oldaltornyot az erődfal egy kisebb szakaszával együtt konzerválva és részben felfalazva, míg a másik északi oldaltornyot a térbetontól elütő színű vörös, didaktikus sávval jelölték. A régészeti munkákat ekkor Nagy Tibor vezette.

Legutóbb 2006-ban (BESZÉDES-ZÁDOR 2007, 266) és 2007-ben (BESZÉDES-PAPP-ZÁDOR 2008) folytak kisebb ásatások az erőd északkeleti sarkának közvetlen közelében, de az erődön kívül, a Piarista Gimnázium (egykor: ELTE BTK 'A' épület) udvarán. A feltárások során tisztázódott, hogy a korábbi építkezéseknél részleteiben már többször előkerült fürdőépület nem római kori, hanem a török korból való (BESZÉDES-PAPP-ZÁDOR 2008, 168; korábbi irodalom: NAGY 1946, 8–10). Ugyancsak fontos új adat volt, hogy előkerült a késő római erőd fossájának (amelyről korábban semmit nem tudtunk) egy kisebb szakasza, az árok fordulásával együtt (BESZÉDES-PAPP-ZÁDOR 2008, 165).

The reconstruction of Elisabeth bridge started in 1961 and lasted for several years. In connection to it, Március 15 Square was modernized and reconstructed which meant the demolition of the earlier museum building raised over the remains of the northern wall of the fort. According to the new monument concept, the remains were exhibited in a smaller open-air ruins area where one of the northern wall towers and a short stretch of the wall were conserved and partly heightened, while the other northern wall tower was marked with a red, didactic band and stood out against the concrete of the square. Tibor Nagy directed the archaeological work.

Recently, small excavations were conducted close to the northeastern corner of the fort outside the fort in the yard of the Piarist Secondary School (formerly building "A" of the ELTE BTK) in 2006 (BESZÉDES-ZÁDOR 2007, 266) and 2007 (BESZÉDES-PAPP-ZÁDOR 2008). The excavations clarified that the bath, parts of which had already been identified a few times during construc-

A Március 15. tér 2010-ben végzett átépítési munkálatainak folyamatos régészeti szakfelügyelete során két olyan munkaterület alakult ki, ahol római kori rétegeket érintettek a kivitelezői munkák (1. kép).

Az 1. számú munkaterületünk a római erőd helyreállított oldaltornyának keleti oldalán, az erődön kívül húzódott. Itt a készülő műemléki védőépület falának alapozási munkálatai egy korábban még bolygatatlan felületet érintettek, ezért vált szükségessé mintegy 40 m²-en a megelőző feltárás. A felszíntől 40 cm mélységben az első piarista rendház 18. századi alapfalainak visszabontott maradványa jelentkezett. Lejjebb, 80 cm mélységben a sárga altalajba mélyítve római kori objektumok kerültek elő: egy cölöplyuk és három kerek formájú, ívelt falú, vízszintes aljú gödör, amelyeket részben a piarista rendház fala, részben újkori építmények vágtak (2. és 3. kép).

Ezek betöltésében szembetűnően sok volt a *tegulatöredék*, bélyeges téglát azonban nem találtunk. A kevés kerámiaanyagot főként a helyi készítésű

tion work, Turkish period dated to this later period and not the Roman times (BESZÉDES–PAPP–ZÁDOR 2008, 168; earlier literature: NAGY 1946, 8–10). It was, however, important that a short stretch of the *fossa* surrounding the late Roman fort was also found (of which we had not known) together with the bend in the ditch (BESZÉDES–PAPP–ZÁDOR 2008, 165).

During the continuous archaeological supervision of the reconstruction work, two locations were identified where Roman period layers were impacted at Március 15 Square in 2010 (Fig. 1).

Location 1 was on the eastern side of the reconstructed wall tower of the Roman fort, outside the fort. The foundation of the protective building destined to be raised here would be dug into yet undisturbed surfaces so an investment-led excavation had to be conducted over an area about 40 m². The removed 18th century foundation walls of the first Piarist monastery appeared 40 cm under the surface. At a depth of 80 cm, Roman peri-

3. kép: Az 1. munkaterület római kori objektumai kibontott állapotban
Fig. 3: Cleaned Roman features in location 1

4. kép: Másodlagosan beépített profilált tagozat töredéke a késő római erőd falban

Fig. 4: Fragment of a secondarily built-in profiled architectural element in the wall of the late Roman fort

szürke házikerámia tette ki, de előkerült S profilú edénytöredék is. Kr. u. 4. századra keltezhető leletanyagnak nem volt nyoma. Kiemelendő az SE-110-es objektum, amelynek betöltésében a nagyszámú *tegula* töredéken kívül, egy kopott 3. századi(?) érem és *terrazzodarab*kák kerültek elő.

A feltárt objektumok nem tartozhattak a késő római erődhez, annak építési idejénél korábbiak voltak. Arra a kérdésre, hogy egy korábbi táborperiódushoz, vagy egy telephez tartoztak volna, nem adható egyértelmű válasz.

A 2. számú munkaterületünket egy átlagosan 3 méter mélyen futó régi csatorna nyomvonala jelentette, amely keresztülfutott az erőd területén. A közműcsere főként a régi nyomvonalon haladt, de egyes szakaszokon ennek korrekciójára, kisebb módosítására kényszerült a kivitelező. A csatornaárok erőd belsejében lévő szakaszain római kőobjektumnak nem találtuk nyomát, csupán rétegeket és leletanyagot tudtunk a korszakhoz kötni. Egy, a felszíntől 3,4 méter mélységben előkerült, há-

od features were found dug into the yellow subsoil: a posthole and three round pits with curved walls, intersected both by the wall of the Piarist monastery and modern constructions (Figs 2, 3).

Their fills contained many *tegula* fragments but no stamped bricks. Locally made grey household pottery dominated the few shards but we also found “S”-profiled fragments. There was no sign of finds from the 4th century. Feature no. SE-110 must separately be mentioned since its fill contained a worn coin from the 3rd century (?) and terrazzo fragments in addition to many *tegula* fragments. The excavated features could not have belonged to the late Roman fort because they were older. It is unclear if they belonged to an earlier fort period or a settlement.

Location 2 followed the path of a modern sewer line running at an average depth of 3 m which crossed the territory of the fort. The new public utilities generally ran in the paths of the old ones but in a few places the paths had to be modified. No trace of stone features was found in the

ton, nyújtott helyzetben, fejjel nyugat felé néző emberi csontváz kormeghatározása bizonytalan. Nagy valószínűséggel Árpád-korinak tarthatjuk, mivel ugyanebből a mélységből azonos tájolással, több Árpád-kori sír is előkerült Nagy Lajos 1932-ben folytatott feltárása során.

A 2. számú munkahelyen folytatott megfigyelések közül a legfontosabb eredményt a késő római erőd déli falának előkerülése (hitelesítése) jelentette, amelyet a régi csatorna-közműárok csaknem mérőlegesen átvágott. A mintegy 3,6 méter vastag erőd fal alapozási részén másodlagosan beépített profilált párkányzatot találtunk (4. kép), amelyet kiemelése után az Aquincumi Múzeumba szállítottunk (ltsz.: 2011.2.1.). (B. J.)

Középkor

A tér rekonstrukciójához kapcsolódóan a Belvárosi Főplébánia-templom közvetlen környékét is érintette régészeti szakfelügyelet és megelőző feltárás. Az épület kutatása még nem fejeződött be, a templom körüli temető részleteinek feltárása azonban lezárult. Itt, az északi és a déli oldalon, az új nyomvonalra kerülő közművek árkában tudtunk dolgozni.

Amint azt már fentebb is említettük sírokat először 1932-ben tártak fel a templomtól északra (NAGY 1946, 44–45). Ezek a temetkezések a római tábor feltárására irányuló kutatás IV-VI. számú árkaiban kerültek elő. Az Árpád-kori sírok egy részét kővel és római téglákkal rakták körül, mellékletként néhány hajkarikát és egy 12. századi pénz találtak. A későbbi, magasabb szinten elhelyezkedő és változó tájolású sírokat a feltáró a 18. századra keltezte. A következő feltárás 1944-ben zajlott a templom déli oldalán (BERTALAN 1945), ekkor kutatóárkokat nyitottak

trench for the sewer inside the fort. Only the layers and finds could be associated with the period. The dating of an inhumation burial lying extended on its back with the head towards the west found at a depth of 3.4 m from the surface is uncertain. There were no grave goods next to the skeleton and we think that it came from the Árpád period. Lajos Nagy recovered several Árpád Period graves with the same orientation and at the same depth in 1932.

From the observations made at location 2, the appearance (authentication) of the southern wall of the late Roman fort was the most significant. I had been cut nearly perpendicularly by the trench for the old sewer line. A secondarily built-in profiled cornice was found in the foundation of the nearly 3.6 m thick wall of the fort (Fig. 4). It was lifted and transported to the Aquincum Museum (inv. no. 2011.2.1). (J. B.)

Middle Ages

The archaeological supervision and the investment-led excavations connected with the reconstruction of the square also affected the direct vicinity of the Inner City Parish Church. The investigation of the building has not yet been completed but the excavation of parts of the churchyard has been completed. We worked in the trench for the new public utilities on the northern and the southern sides.

As has already been mentioned, the first graves were uncovered north of the church in 1932 (NAGY 1946, 44–45). They were found in trenches IV-VI of the excavation of the Roman fort. A few of the Árpád Period graves were surrounded with stones and Roman bricks. Included among the grave goods were a few lockrings and a

a római tábor kiterjedésének tisztázására. A tanulmány részleteket nem közöl a középkori temetőről, annyi azonban a metszet- és alaprajzokból kiderül, hogy a sírreteg vastagsága néhol még a 2 métert is meghaladta, valamint hat réteget tudtak elkülöníteni. A temetkezések idejét az Árpád-kortól a 15. század végéig határozták meg.

A római tábor északi falát bemutató műemléki helyreállítást megelőzően újabb területeket tártak fel a templomtól északra, ahol ugyancsak sírok láttak napvilágot (IRÁSNÉ 1976, 317). Az 1970-es években a közművesítéshez kapcsolódó leletmentések során szintén találtak temetkezéseket, emellett jellemző volt, hogy a földmunkák során nagy mennyiségben kerültek elő bolygatott embercsontok a felső rétegekből is (IRÁSNÉ 1976, 316–319). Általános megfigyelés volt az is, hogy a legkorábbi sírokat már a késő római planírozási rétegbe ásták.

2002-ben a templomon belül, a sekrestye előterében végeztünk minden részletre kiterjedő feltárást (KOVÁCS–SZIRMAI 2003). Itt a középkori téglapadló alatt (amelynek építése a 15. század közepére tehető) még a temető járószintjét is meg tudtuk figyelni. A mintegy 1 méter vastag rétegben, amelyben a melléklet nélküli temetkezések voltak, római kori és 11–13. századi leletanyagot találtunk. A 20 sírből három volt kőkeretes, egy pedig koporsós. 2007-ben a Pesti Barnabás utca 1. szám alatt, a Piarista Gimnázium udvarán három sír került elő, amelyeket a mellékletek alapján a feltáró a 18. századra keltezett (ZÁDOR 2008).

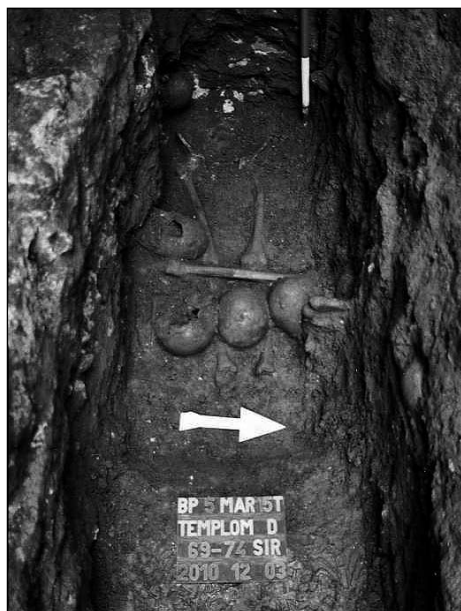
A legújabb kutatás lehetőségeit megszabta a kialakítandó közműárkok terjedelme. Ez a templom déli oldalán a valószínűsíthető középkori járószinttől 1,2

12th century coin. Later graves in various orientations found at a higher elevation dated to the 18th century. The next excavation was conducted on the southern side of the church in 1944 (BERTALAN 1945) when a trench was opened to determine the extent of the Roman fort. The study gave no details about the medieval churchyard although it can be extrapolated from the drawings of the cross-sections and the ground plans that the thickness of each layer of graves was sometimes more than 2 m and altogether six layers could be distinguished. The burials dated from the Árpád Period to the late 15th century.

Before the monument reconstruction of the northern wall of the fort, new territories were excavated north of the church where a few more graves were unearthed (IRÁSNÉ 1976, 317). In the 1970s, further burials were found during rescue excavations connected with the laying of public utilities. This time many disturbed human bones were found in the upper layers as well (IRÁSNÉ 1976, 316–319). It was also observed that the earliest graves were dug into the Roman period leveling layer.

In 2002, a complex excavation was conducted in the foregrounds of the sacristy inside the church (KOVÁCS–SZIRMAI 2003). The floor level of the churchyard could be observed under the medieval brick floor (which was built in the middle of the 15th century). There were burials without grave goods in the ca. 1 m thick layer and we collected finds from the Roman Period and the 11th–13th centuries. Three of the 20 graves were surrounded with stones and one grave contained a coffin. Three graves were found in the yard of the Piarist Secondary School at 1 Pesti Barnabás Street in 2007. The grave goods

méter mélyen volt, amelynek felső része újkori bolygatások áldozatául esett. A temetkezések sűrűségét jól mutatja, hogy az értékelhető 80 cm-ben hét sírreteget lehetett megfigyelni. A zömében keletelt síroktól csak a felső két rétegben mutatkozott némi eltérés, ezek fordított tájolásúak voltak. A 97 *in situ* vázrészen kívül legalább még egyszer ennyi, már a középkor folyamán feldúlt temetkezés került elő, ezek pontosabb számát az antropológiai vizsgálat fogja megadni (5. kép). Koporsó nyomát csak nagyon kevés esetben találtuk, ezt azonban a gyakori bolygatások is eltüntethették. Viseleti tárgyat is keveset tudtunk feltárni: néhány fülesgombot, párizsi kapcsot, pártákat. A leggyakoribb viselet a párta volt, noha csak kettőt tudtunk pontosabban dokumentálni. Ezek a koponyák sem voltak már *in situ*, de az

5. kép: Késő középkori temetkezések a templom déli oldalán
 Fig. 5: Late Mediaeval burials at the southern side of the church

dated the graves to the 18th century (ZÁDOR 2008).

The possibilities of the recent excavation were limited by the size of the trench for the public utilities. It was 1.2 m deep from the probable medieval floor level on the southern side of the church. The upper part of it had been destroyed by modern disturbances. The density of the burials is illustrated by the fact that seven layers of graves could be observed in the intact 80 cm. Most of the graves were oriented to the east. A slight divergence was observed in the upper two layers: they had an opposite orientation. Beside the 97 *in situ* skeletal parts, at least the same number of burials was disturbed in the Middle Ages; the anthropological analysis will determine their exact number (Fig. 5). Traces of coffins were rarely found but they may have been destroyed by the frequent disturbances. We found also few articles of wear including a few looped buttons, loop-and-hook clasps and headdresses. Headdresses were the most common articles of wear although only two of them could be documented exactly. These skulls were not *in situ* either but the headdresses remained in place when they were moved. Green discolorations were more often observed on the foreheads and temples of the deceased while a fragment of a headdress was found in the mixed earth of the churchyard. The trenches for the public utilities ran through already disturbed territories north of the church so we could document only a few skeletal elements in their original places. It could, nevertheless, be observed that the density of the graves was lower than on the southern side. Most of the burials came from the 14th-16th centuries and only a few graves were dug in the 18th century, e.g. in the place of the

elmozdításkor a párták még a helyükön maradtak. Jóval több esetben tudtunk megfigyelni a homlokon és a halántékon zöld elszíneződést, egy pártatöredéket pedig a kevert temetőföldben találtunk. A templom északi oldalán a közműárkok a legtöbb helyen már korábban bolygatott területeken haladtak, így csak kevés helyén maradt vázrészt tudtunk dokumentálni, azt azonban megfigyelhettük, hogy itt a temetkezések sűrűsége nem volt olyan nagyarányú mint a déli oldalon. Ezek nagy része a 14-16. századra tehető, azonban néhány 18. századi sír is előkerült, pl. az akkorra már elbontott déli előcsarnok helyén, a befalazott déli kapu előtt. Mivel a feltárás nem lehetett teljes körű, a legkorábbi, Árpád-kori sírokat el sem értük.

A temetkezések ilyen nagy számát és a hét évszázadot átívelő keltezhetőséget az magyarázza, hogy e templom volt a város főplébániája. A 16. századtól a város északi határában új temetőt nyitottak, amelyet a 18. század elején *coemeterium extra civitatem*nek neveztek. Ennek részletei a mai József nádor téren (KOVÁCS 2003) és a Dorottya utca 6. szám alatt (KÁRPÁTI 2006) kerültek feltárássra. A 17. század végén újból használatba vették a városfalon belüli temetőt. A halotti anyakönyvek tanúsága szerint az előkelőbbeket a templomba, majd annak kriptájába, a polgárokat a templom köré temették. 1700-tól a város déli szélén is nyitottak egy új temetőt (*coemeterium ante portam inferiorem*), ettől kezdve a legtöbb temetkezés már a falakon kívül történt, így a templom körüli temetőt a 18. század során végleg felhagyták (NÉMETHY 1890, 185–186). (K. E.)

Beszédes József – Kovács Eszter

by then demolished porch in front of the walled-in southern gate. As the territory could not fully be excavated, the earliest, Árpád period graves could not be reached.

The large number of the burials and their dating over seven centuries can be explained by the fact that this church was the main parish church of the city. In the 16th century, a new cemetery was opened in the early 18th century in the northern outskirts of the city called *coemeterium extra civitatem*. Parts of it were uncovered in the modern József Nádor Square (KOVÁCS 2003) and at 6 Dorottya Street (KÁRPÁTI 2006). The cemetery inside the town wall was re-opened in the late 17th century. According to the death registers, the aristocrats were buried in the church, then in the crypt, while the common citizens were buried in the churchyard. Another cemetery was opened in the southern outskirts of the city in 1700 (*coemeterium ante portam inferiorem*). From this time, funerals generally took place outside the walls and so the churchyard was finally closed in the 18th century (NÉMETHY 1890, 185–186). (E. K.)

József Beszédes – Eszter Kovács

Irodalom/References:

- BERTALAN 1945 – Bertalan V.: A belvárosi plébániatemplom mellett folytatott ásások 1944 nyarán. *BudRég* 14 (1945) 469–490.
- BESZÉDES–PAPP–ZÁDOR 2008 – Beszédes J. – Papp A. – Zádor J.: Római kori védmű és török fürdő a pesti belvárosban (Roman Period defensive works and a Turkish bath in the city of Pest). *Aqfűz* 14 (2008) 165–171.
- BESZÉDES–ZÁDOR 2007 – Beszédes J. – Zádor J.: Budapest, V. ker., Pesti Barnabás utca 1. *Aqfűz* 13 (2007) 166.
- IRÁSNÉ 1976 – Irásné Melis K.: Beszámoló a középkori Pest város területén végzett régészeti kutatások eredményeiről. *BudRég* 24 (1976) 313–348.
- KÁRPÁTI 2006 – Kárpáti Z.: 79. Budapest, V. Dorottya utca 6. Régészeti kutatások Magyarországon 2005 (2006) 206.
- KOVÁCS–SZIRMAI 2003 – Kovács E. – Szirmai K.: Régészeti megfigyelések a Belvárosi Plébániatemplom kisebb, rekonstrukciós munkáinál. *Aqfűz* 9 (2003) 162–172.
- KOVÁCS 2003 – Kovács E.: 73. Budapest, V. József nádor tér. Régészeti kutatások Magyarországon 2000 (2003) 119.
- MRAV 1992–1995 – Mráv Zs.: Castellum contra Tautantum. Egy későrómai erőd azonosításának problémájához. *Savaria* 22 (1992-1995) 11–19.
- NAGY 1946 – Nagy L.: Az Eskü-téri római erőd, Pest város őse. Budapest 1946.
- NÉMETH 2003 – Németh, M.: Contra Aquincum fortress. In: Visy Zs. (ed), *The Roman Army in Pannonia. An Archaeological Guide of the Ripa Pannonica*. Pécs 2003, 201–203.
- NÉMETHY 1890 – Némethy L.: A pesti főtemplom története. Budapest 1890.
- TÓTH 2009 – Tóth E.: *Studia Valeriana*. Az alsóhetényi és ságvári késő római erődök kutatásának eredményei. Dombóvár 2009.
- ZÁDOR 2008 – Zádor J.: 75. Budapest, V. Pesti Barnabás utca 1. Régészeti kutatások Magyarországon 2007 (2008) 195.
- VISY 2000 – Visy Zs.: *A ripa Pannonica Magyarországon*. Budapest 2000.

Késő bronzkori település és szkíta temető részlete az M0 körgyűrű, déli szektorának nyomvonalán

(Budapest, XXIII. ker., Soroksár-Rétek IV. dűlő, Bp 007-es lelőhely, Hrsz.: 196330/6, 7)

A Budapesti Történeti Múzeum Ós- és Népvándorlás kori Osztálya az M0 Autópálya déli szektorának módosított nyomvonalán 2010. június 22. és szeptember 30. között végzett megelőző feltárást. A lelőhely nagy kiterjedése miatt (58 000 m²) az ásatást nagyobb felületek és kutatászondák együttes alkalmazásával végeztük. Munkánk során összesen 48 szondát és felületet nyitottunk. A feltárt terület mérete 14 563 m² volt (*1. kép*). A lelőhelyet északnyugatról és délkeletről határoló területeken az elmúlt években már folytak feltárások (BENCZE-KOROM-TEREITÉZER 2009; BENCZE-BÖRÖCZKY-SZIGETI 2010).

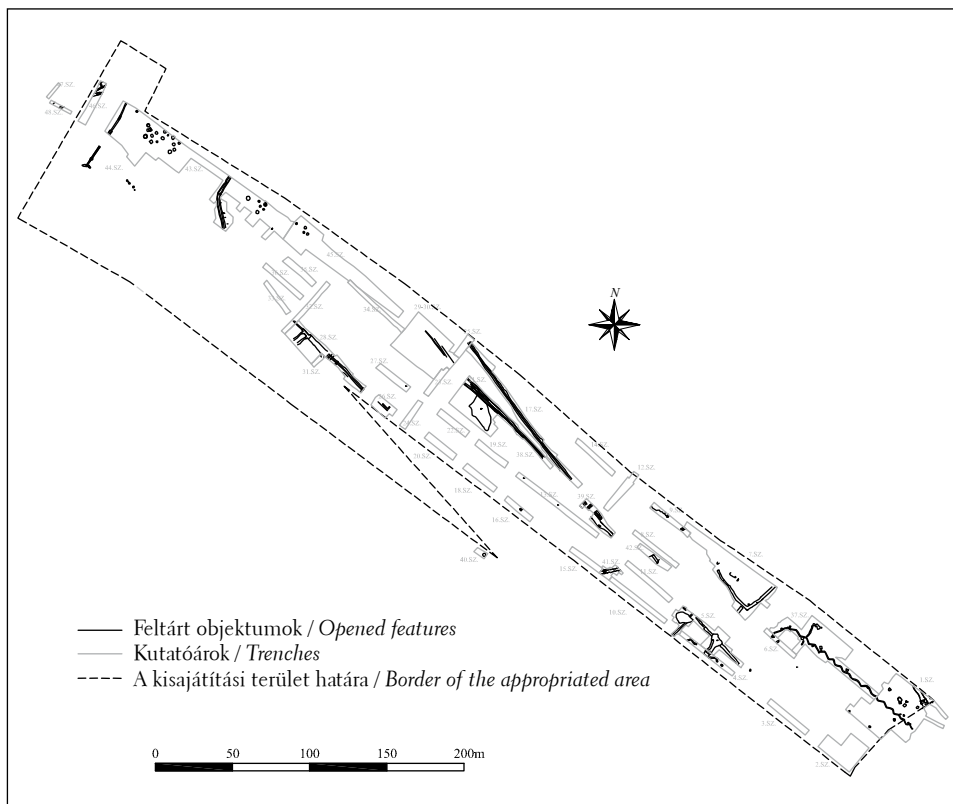
A lelőhely az M0-M5 autópályák csomópontjához közeli vízenyős rétekből kiemelkedő két homokdombon terül el. Az autópálya nyomvonalát egy, a 70-es években telepített erdőn keresztül jelölték ki. Az erdő telepítése során a dombok és a közöttük húzódó elmocsarasodott, helyenként mintegy három méter mélységű iszappal teli egykori patakmeder szintkülönbségét a dombok tetejének ledőzerolásával egyenlítették ki. A feltárást során előkerült szórványos leletek (kerámia- és őrlőkö-töredékek) és objektum-maradványok alapján arra lehetett következtetni, hogy ezen természetátalakítási munkák a szkíta te-

Parts of a late Bronze Age settlement and Scythian cemetery in the path of the southern sector of the M0 Motorway

(Budapest XXIII, Soroksár-Rétek IV. dűlő, site Bp 007, Lrn: 196330/6, 7)

The Prehistoric and Migration Period Department of the Budapest History Museum conducted an investment-lead excavation in the modified path of the southern sector of the M0 motorway between June 22 and September 30, 2010. Due to the large size of the site (58,000 m²), we combined uncovering of large surfaces with opening test trenches. Altogether 48 test trenches and surfaces were opened over 4563 m² (*Fig. 1*). Excavations had already been conducted on territories bordering the actual site to the northwest and the southeast (BENCZE-KOROM-TEREITÉZER 2009; BENCZE-BÖRÖCZKY-SZIGETI 2010).

The site is located on two sandy knolls rising from the nearby waterlogged meadows close to the junction of the M0 and M5 motorways. The path of the highway crossed a forest planted in the 70s. During the planting of the forest, the difference in height between the knolls and the swampy bed of a former streamlet, filled in with silt to a thickness of about three meters in certain places, was leveled by bulldozing off the tops of the knolls. The scattered finds (shards and quern fragments) and the feature remains uncovered during the excavation suggest that this earth-moving work also affected

1. kép: Az ásás alaprajza (Soroksár Rétek IV. dűlő)
 Fig. 1: Layout of the excavation site (Soroksár Rétek IV. dűlő)

mető mellett más régészeti objektumokat is érinthettek.

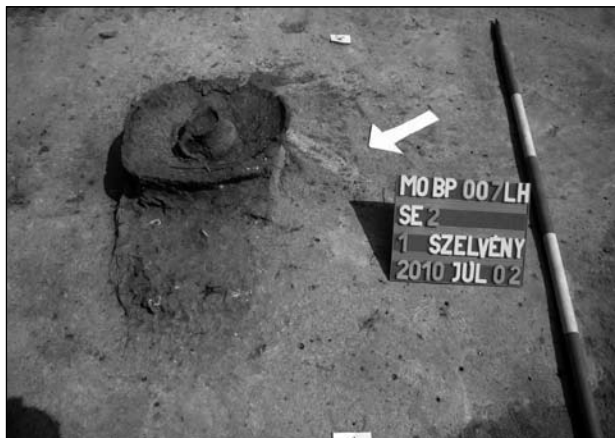
A fák kivágása, a gyökerek kiemelése és elszállítása után a lelőhely délkeleti végén nyitott első szelvényeinkkel sikerült a 2009-ben a területhez közvetlenül csatlakozó BP 008-as lelőhelyen feltárt szkíta temetőrészlet (BENCZE–BÖRÖCZKY–SZIGETI 2010, 162–168) kiterjedését északnyugati irányban is lehatárolnunk. Mindössze egy hamvasztásos és egy csontvázas gyermeksír került elő, azonban a temető északkeleten feltehetőleg tovább húzódik a megmaradt erdős terület alatt, amely már kívül esik a jelenlegi kisajátítási határon (2. kép).

other archaeological features beside the Scythian cemetery.

After the trees were felled and the roots taken out and transported, the first trenches were opened at the southeastern end of the site in order to identify the northwestern edge of the partial Scythian cemetery brought to light at site BP 008 in 2009, right next to the actual cemetery (BENCZE–BÖRÖCZKY–SZIGETI 2010, 162–168). Only a cremation burial and an inhumation burial of a child were found although the cemetery probably continues to the northeast under what is left of the forest, beyond the appropriated territory (Fig. 2).

2. kép: Hamvasztásos szkíta sír maradványai

Fig. 2: Remains of a cremation Schythian grave

A lelőhely nagy kiterjedésű közepső területén több egymással megközelítőleg párhuzamosan futó (gyakran két-három ágból álló), több száz méter hosszan nyomon követhető, megközelítőleg észak-északnyugat–dél-délkeleti tájolású árokrendszeren kívül alig maradt értékelhető régészeti objektum. A meglehetősen gyér leletanyagot tartalmazó árkok (3. kép) bontásából elsősorban őskori és késő vaskori kelta kerámia, őrlőkövek és agyagnehezékek töredékei, valamint igen kevés császárkori és népvándorlás kori lelet kerültek elő.

A korábbi feltárásokhoz hasonlóan itt is felszínre kerültek a II. világháborús védvonal rendszer elemei, amelyek feltehetően az úgynevezett „Attila vonal” részei voltak.

A lelőhely északnyugati negyedében nyitott szelvényekben és szondákban összesen 45, a késő bronzkori halomsíros kultúra körébe sorolható objektumot tártunk fel. A Budapest területén és környezetében eddig csak két nagyobb lelőhelyen (Dunakeszi-Székesdűlő: HORVÁTH-SZILAS-ENDRÓDI-HORVÁTH 2004, 210–212. és XI. ker. – Skála áruháza: BESZÉDES-HORVÁTH 2008, 148–149), valamint néhány szórványos marad-

There were barely any appreciable archaeological features apart from a few, approximately parallel, several hundred meters long, north-northwest – south-southeast oriented ditch systems (often comprised of two or three branches). Only a poor find material was found when the ditches were cleaned (Fig. 3). The finds included fragments of mostly prehistoric and late Iron Age Celtic ceramics, querns and clay weights and a few Imperial and Migration period finds.

Just as in previous years, elements of a defensive line from World War II came to light; they were probably part of the so-called “Attila line”.

Forty-five features assigned to the late bronze age Tumulus Culture were unearthed in the cuts and test trenches opened in the northwestern quarter of the site. Sites of this culture have only been found previously in Budapest and its region at two large sites (Dunakeszi-Székesdűlő: HORVÁTH-SZILAS-ENDRÓDI-HORVÁTH 2004, 210–212 and District XI, – Skála department store: BESZÉDES-HORVÁTH 2008, 148–149), and as stray finds (District XIV, Egressy Road: KŐSZEGI 1988, 24; District XIV,

ványban (többek között XIV. ker. Egressy út: KŐSZEGI 1988, 24; XIV. ker. Vízakna u.: KŐSZEGI 1988, 18; I. ker. Corvin tér: közöletlen, Horváth M. Attila ásátása) fellelhető kultúra soroksári településrészetén összesen 29 gödör jellegű beásás, hét cölöplyuk, hat árok, egy kemence és hamusgödre, valamint egy tűzrakóhely került elő. A leletek között a kerámiatöredékeken és állatsontokon kívül kövek, köztük eszközök is voltak (4. kép).

A településrészet az ásatási terület egy részén kelet-nyugati irányban végighúzódó homokdomb északnyugati lejtőjén helyezkedett el. Délnyugaton és északnyugaton egy mára már feltöltődött, vízjárta, mocsaras (nedvesebb időjárási szakaszokban ma is tocsogós) terület határolja, délkeleti kiterjedését az ebbe az irányba létesített, régészeti jelenségeket már nem mutató szelvényekkel tudtuk behatárolni. Északkeleti irányban viszont szemmel láthatóan a mai erdősáv irányába húzódik.

Az objektumok négy, egymástól jól elkülönülő csoportban helyezkedtek el. A mocsaras részhez közeli és a dombtetőn előkerült gödrök leletgazdagságuk ellenére viszonylag sekélyebbek voltak. A domb aljánál elhelyezkedő objektumcsoport gödrei viszont szinte minden esetben meghaladták az egy méteres mélységet. Gyakran több agyagos záróréteget is áttörve ásták ki őket. A megszkott kerek gödrök mellett négyszögletes gödörformák is kerültek elő ezen a területen. Három objektum mélysége a 1,5 m-t is elérte. Közülük legalább egy bizonyosan kútként szolgálhatott, alját a feltörő talajvíz miatt nem is tudtuk meghatározni. A bontások során épített kútszerkezetet egyik gödörben sem tudunk regisztrálni (5. kép).

A domboldalban előkerült csoportban több, ugyancsak meglehetősen nagymé-

Vízakna Street: KŐSZEGI 1988, 18; District I, Corvin Square: unpublished, excavation by Attila Horváth M.). Altogether 29 pits, 7 postholes, 6 trenches, an oven and its ash pit and a firing place were uncovered were found at the partial Soroksár settlement. The finds comprised ceramic shards, animal bones and stones, including them stone mason tools (Fig. 4).

The partial settlement lay on the northwestern slope of the sandy knoll that ran in an east-west direction across part of the excavation territory. An already filled in, once waterlogged, swampy area (still swampy in wet weather) bordered it to the southwest and northwest. The southeastern edge of the site could be identified in ditches that contained no archaeological phenomena. The site evidently extended towards the forested zone in a northeastern direction.

The features clustered in four separate groups. The pits close to the waterlogged area and on the hilltop were shallow but contained many finds. The pits of the feature group at the foot of the hill were all deeper than 1 m. They were often dug through a number of clayey impermeable layers. Beside the common round pits, quadrangular shapes were also identified here. The depth of three features reached 1.5 m. One of them was certainly used as a well although the bottom could not be identified because of the seeping ground water. Constructed well structures could not be observed in any of the pits (Fig. 5).

Relatively large and deep pits were found in the group on the hillside. The 1.7-2.3 m deep pits were dug into sandy soil and their bottoms did not extend either to an impermeable layer or reach the ground water table. In two cases, however, traces of

3. kép: A területen végigfutó
árokrendszer részlete

Fig. 3: Detail of the excavated ditch
system in the area

4. kép: A késő bronzkori telep
jelentkezése lelőhely északnyugati
szakaszán

Fig. 4: Appearance of the Late Bronze
Age settlement, on the northwest part
of the site

5. kép: Késő bronzkori kút
Fig. 5: Late Bronze Age well

6. kép: Késő bronzkori kerámia bögrék a feltárt objektumokból
Fig. 6: Late Bronze Age ceramic mugs from the excavated features

retű, és mélységű gödör került elő. Az 1,7- 2,3 m mély gödröket a homokba ásták, aljuk sem az agyagos záróréteget, sem a talajvízszintet nem érte el. Két esetben a félig visszatöltött gödrökben tüzelésre utaló nyomokat is regisztráltunk. Mindkettő leletekben meglehetősen gazdag volt (6. kép).

Az objektumcsoportok közötti üres területeken sem felszíni, sem fölbe mélyített lakóházak nyomait nem sikerült felfedeznünk. Az előkerült cölöplyukak elsősorban az itt előkerült árkokhoz kapcsolódnak.

A késő bronzkori településrészlet gödrei között néhány népvándorlás kori objektumot is feltártunk. A többségében sekély gödrök feltehetőleg a szomszédos BP 006-os lelőhelyhez kapcsolhatók (BENCZE-KOROM-TEREI-TÉZER 2009, 143–148).

Horváth M. Attila

firing could be registered in the pits that had been refilled halfway. Both pits contained many finds (Fig. 6).

It was not possible to identify either over-ground or semi-subterranean houses in the empty zones between the groups of features. The postholes were generally connected with the trenches.

A few features from the Migration period were also unearthed between the pits of the partial late bronze age settlement. The mostly shallow pits are probably linked to the neighboring site no. BP 006 (BENCZE-KOROM-TEREI-TÉZER 2009, 143–148).

Attila Horváth M.

Irodalom/References:

BENCZE-BÖRÖCZKY-SZIGETI

2010 – Bencze Z. – Böröczky B. – Szigeti J.: Szkíta temető és népvándorlás kori telepnymok az M0 körgyűrű Soroksár Akácós dűlői lelőhelyén (Scythian period cemetery and marks of a Migration period settlement on the Soroksár Akácós dűlő sites in the path of the M0 motorway). *Aqfüz* 16 (2010) 161–169.

BENCZE-KOROM-TEREI-TÉZER

2009 – Bencze Z. – Korom A. – Terei Gy. – Tézer Z.: Régészeti kutatások az M0 soroksári nyomvonalán (Archaeological Investigations of the M0 Motorway). *Aqfüz* 15 (2009) 130–149.

BESZÉDES-HORVÁTH 2008 – Beszédes J. – Horváth L. A.: Óskori és római kori lelőhelyek a Budai Skála bontása során (Prehistoric and Roman period sites uncovered during the demolition of Budai Skála department store). *Aqfüz* 14 (2008) 141–158.

HORVÁTH-SZILAS-ENDRŐDI-

HORVÁTH 2004 – Horváth L. A. – Szilas G. – Endrődi A. – Horváth M. A.: Megelőző feltárás Dunakeszi-Székesdűlőn (Preliminary excavation at Dunakeszi-Székesdűlő). *ΜΩΜΩΣ* 2 (2004) 209–218.

KŐSZEGI 1988 – Kőszegi F. A. Dunántúl története a későbronzkorban. *BTM Műhely* 1. Budapest 1988

Régészeti és restaurátori munkák 2010-ben Szigetszentmiklós-Dunára dűlő késő középkori temetőjében

(PM 010-es lelőhely)

A 2009-es évben felhagyott munkálatokat 2010. június 7. és 2010. július 6. között folytattuk az előző évben megkezdett területtől délnyugatra. Az elmúlt év tapasztalatai alapján joggal vártuk el, hogy a lelőhely folytatódik ebbe az irányba (MERKL–TEREI 2010).

A terület déli, II. Rákóczi Ferenc utca felőli részén kisszámú, kerek, középkori tárológödört tártunk fel, amelyek feltehetően a korábban megfigyelt Árpád-kori faluhoz tartoztak. Ezen jelenségektől északabbra egy, a múlt évben előkerült árok folytatását, továbbá egy másik, a temetőt délről szegélyező szélesebb árkot tártunk fel. Ez utóbbiban két felnőtt, egy gyerek és egy csecsemő csontváza került elő, valamint egy olyan sírgödör, amelyben csontokat már nem találtunk, csupán koporsószögeket a négy sarkában.

Az ároktól északra három sorban összesen 51 sír került elő. Így idén 55 sírt, míg a tavalyi évvel együtt összesen 104 sírt tártunk fel. A sírok sorokba rendezetten helyezkedtek el. A terület déli részén három, az északi részén két sort sikerült megtalálni. Szuperpozíció csak néhány esetben fordult elő (SE-276, 64. sír, SE-286, 74. sír, SE-323, 103. sír – *l. kép*).

Az elmúlt évhez hasonlóan a sírfoltok csak halványan jelentkeztek a sárga bolygatatlan altalajban. Átlagos mélységük 100-

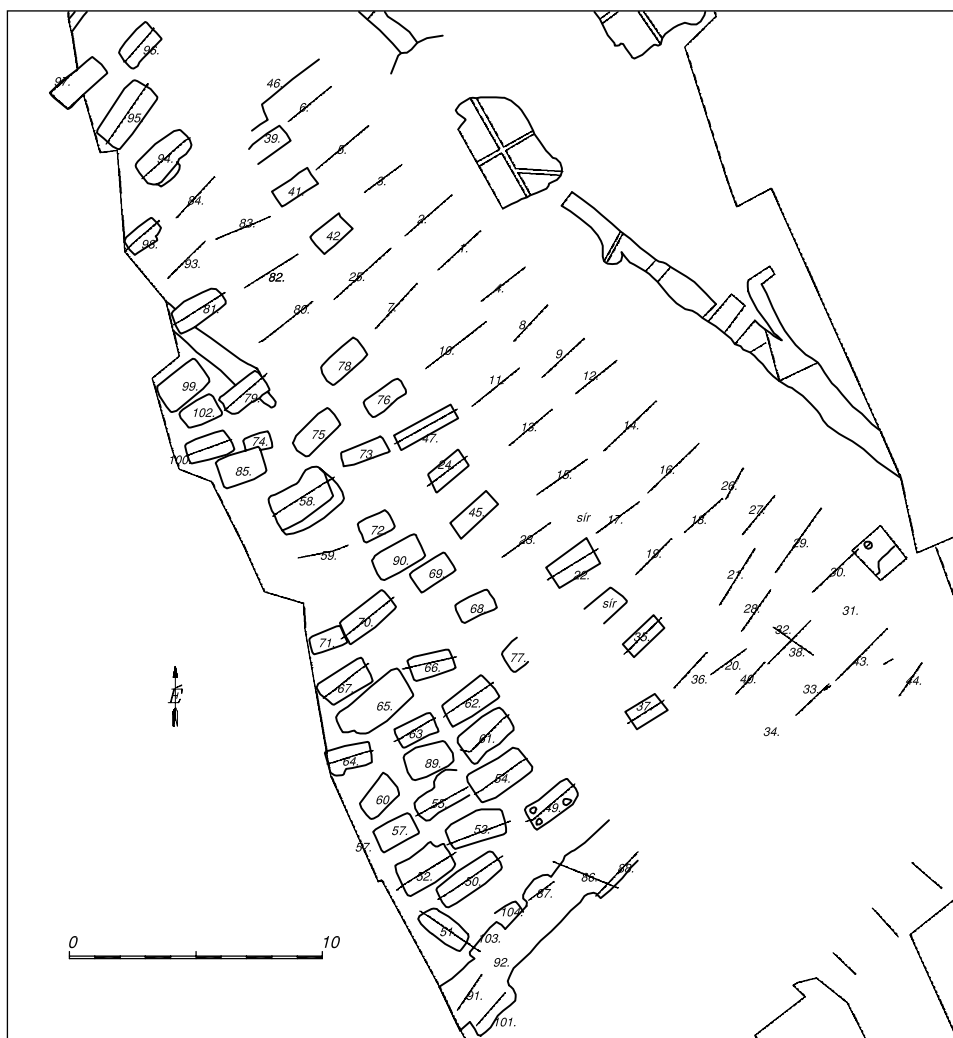
Archaeological and conservation work at the late medieval cemetery of Szigetszentmiklós-Dunára dűlő in 2010

(Site PM 010)

Between June 7 and July 6, 2010, the work suspended in 2009 was continued south-west of the territory investigated last year. It was expected that the site would continue in this direction (MERKL–TEREI 2010).

A few round, medieval storage pits were brought to light in the southern part of the territory at II Rákóczi Ferenc Street, which probably belonged to the Árpád Period village that had been observed earlier in the area. North of these features, the continuation of the ditch uncovered last year was observed and another, wider ditch was unearthed along the southern edge of the cemetery. The skeletons of two adults, a child and an infant were found in the latter ditch, together with a grave shaft in which there were no bones only coffin nails in the four corners.

Altogether 51 graves were found in three rows north of the ditch. Accordingly, 55 graves were recovered this year bringing the number of graves found to a total of 104 graves together with the ones unearthed last year. The graves were distributed in rows. Three rows were found in the southern part of the territory and two rows in the north. Only a few graves were superimposed on others (SE-276, grave no. 64, SE-286, grave no. 74, SE-323, grave no. 103 – *Fig. 1*).

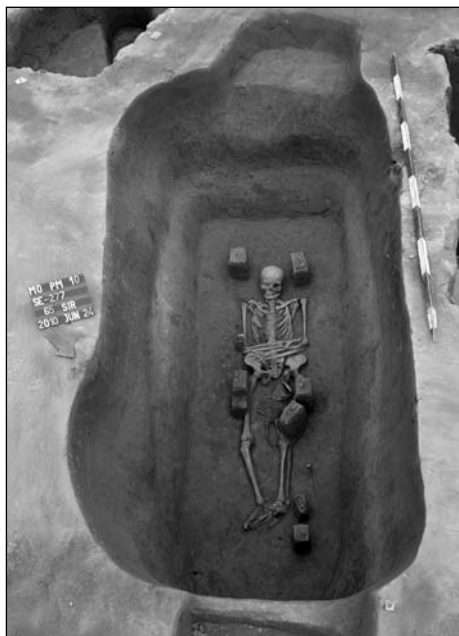
1. kép: Összesítő rajz a temetőről
 Fig. 1: Ground plan of the excavations

120 cm között volt, de ebben az évben is találtunk a humuszolt felszíntől számítva 170 cm mélyen lévő csontvázat. A sírgödörök méretei is az előző évhez hasonlóak voltak: a felnőtt sírok 2 méternél is hosszabbak voltak, míg szélességük 80-120 cm között mozgott. A csontvázak minden esetben nyújtott helyzetben feküdtek. A sírok harmadánál feltehetően gylcsba te-

Similarly to last year, the discolorations of the graves appeared only vaguely in the yellow, undisturbed subsoil. Their average depth was 100-120 cm although a skeleton was also found at a depth of 170 m from the top of the subsoil. The measurements of the grave shafts were also similar to the ones discovered last year. The graves of the adults were longer than 2 m and their

kerték az elhunytat, erre utalnak a felugró vállak és a testhez szorított karok is. A kartartás változó volt, a már említett, testhez szorított helyzet mellett, többek között találkoztunk a medencén összekulcsolt vagy a vállakra felhajtott karokkal is.

A területen nagyrészt nőket és gyerekeket temettek el, csak néhány esetben kerültek elő férfisírok. A gyermeksírok között megtalálhatóak voltak mind az újszülött, mind a néhány éves gyerekek sírjai. Több ízben dokumentálhattunk az anyjával együtt eltemetett csecsemőt is. Ebben az esetben a temetési mód kétféle volt: vagy az anya két combcsontja között volt a csecsemőcsontváz (SE-264, 52. sír, SE-277, 65. sír) vagy a felnőtt csontváz mellett találtuk meg (SE-292, 80. sír). Újszülöttek sírjai egyedül is előfordultak (SE-293, 81. sír, SE-295, 83. sír – 2. kép).

2. kép: Női sír combcsontok között az újszülöttel
Fig. 2: Skeleton of a woman with the remains of a new-born between her thigh-bones

widths ranged between 80 and 120 cm. All the skeletons were extended. In one third of the graves the bodies had been wrapped in linen as suggested by the pulled up shoulders and the arms pressed close to the body. The position of the arms was not uniform however. In addition to the already mentioned position of the deceased where the arms were pressed to the body, the hands could be found clasped on the pelvis or the arms could be drawn up to the shoulders.

Mostly women and children were buried on this territory and only a few graves contained the skeletons of men. Among the children there were both infants and children of a few years. We could also document infants buried with their mothers. In these cases, two variants were observed. Either the skeleton of the infant lay between the thighbones of the mother (SE-264, grave no. 52, SE-277, grave no. 65) or it was found beside the skeleton of the adult (SE-292, grave no. 80). Infants could be buried alone as well (SE-293, grave no. 81, SE-295, grave no. 83 – Fig. 2).

The graves of children older than infants generally appeared individually and there was only one double burial. (Fig. 3)

The significant finds found in the graves were mostly articles of dress. Headdresses were found in four graves. On one of the graves (SE-274, grave no. 62) only the imprint of textile or leather was preserved on the skull. This means that there were probably no metal ornaments on the headdress. In three other cases (SE-278, grave no. 66, SE-285, grave no. 73, SE-322, grave no. 102) the graves contained textile imprints and also metal remains around the skull. Luckily the conservator Krisztina Szabó conservator was able to devote a lot of time at the site. She took immediate care of the

3. kép: Kettős sír a temető déli részén
 Fig. 3: Double burial in the Southern part of the cemetery

A csecsemőknél idősebb gyerekek sírjai általában önállóan jelentkeztek, csupán egy alkalommal figyelhettük meg a közös temetkezést (3. kép).

A sírban talált jelentősebb leletek főként a viselethez tartoztak. Párta négy alkalommal került elő. Az egyik sírban (SE-274, 62. sír) csak textil vagy bőr lenyomata maradt meg a koponyán, ebben az esetben feltételezhetően a pártán nem voltak fém díszítőelemek. További három alkalommal (SE-278, 66. sír, SE-285, 73. sír, SE-322, 102. sír) azonban olyan sírokat is feltártunk, amelyekben a textillenomatok mellett fémmaradványok is előkerültek a koponya körül. Szerencsés helyzetben voltunk, hiszen Szabó Krisztina restaurátor részt vett a terepi munkálatokban, így rögtön szakavatott kezébe került a lelet, és *in situ* tudtuk kiemelni a ruhadíszeket (4–7. kép). Párizsi kapcsot öt sírban (SE-263, 51. sír,

finds and the dress ornaments could be lifted *in situ* (Figs. 4–7). Hook-and-loop clasps were found in five graves (SE-263, grave no. 51, SE-274, grave no. 62, SE-282, grave no. 70, SE 288, grave no. 76, SE 314, grave no. 94) always on the upper body. A hair pin lay in the nape region of the skull in one of the graves (SE-282, grave no. 70), while in another grave (SE-294, grave no. 82) it was found in the fill of the grave close to the skull. Three graves contained dress ornaments or traces of them. In one of the graves (SE-282, grave no. 70) only the imprint of an organic material was observed on the ribs, while in two other graves (SE-273, grave no. 61, SE-264, grave no. 52) textile remains comprised of metal threads were preserved from the dress ornaments. A bronze ring was also found beside the headdress in one of the graves brought to light close to the closing of the excavation (SE-322 grave no. 102).

Most of the graves contained coffin nails. Their number varied. In a few graves there were only 3 or 4 nails, while in another grave 8 to 10 nails were recovered. The dress ornaments offer the greatest help in dating given the lack of coins. Accordingly, the cemetery can be dated to the Anjou and the Sigismund periods. The same dating is supported by the few medieval shards recovered from the fill of the graves. The human bones were transported into the Anthropological Collection of the Hungarian Museum of Natural Sciences where Zsolt Brenner identified the anthropological materials from both seasons.

It is worth discussing the most unique finds from the Szigetszentmiklós cemetery including the textile remains, among them the headdresses, their recovery and conservation in greater detail. The soil

SE-274, 62. sír, SE-282, 70. sír, SE 288, 76. sír, SE 314, 94. sír) találtunk, mindegyiket a felsőtesten. Hajtű az egyik sírban (SE-282, 70. sír) közvetlenül a koponya mellől tarkótájékról, a másik alkalommal (SE-294, 82. sír) a koponya közelségében, de a sír földjéből került elő. Ruhadísz vagy ruhadíszítésre utaló nyomot három sírban találtunk. Az egyik esetben (SE-282, 70. sír) csak a szerves anyag lenyomatát figyelhettük meg a bordákon, két sírnál (SE-273, 61. sír, SE-264, 52. sír) azonban a ruhadisz fémfonalas textilmaradványai is megmaradtak. Az utolsónak feltárt sírok egyikénél (SE-322, 102. sír) a párta mellett egy bronz gyűrűt is találtunk.

A sírokban legtöbbször koporsóra utaló szegek is előkerültek. Ezek száma változó, előfordult olyan sír, amelyben csak 3-4 koporsószege volt, de feltártunk olyat is, amelyben 8-10-et találtunk.

A temető datálásához a legnagyobb segítséget pénzék hiányában a ruhadíszek adják. Ezek alapján a temetőt az Anjou- és Zsigmond-kor időszakára tehetjük. A

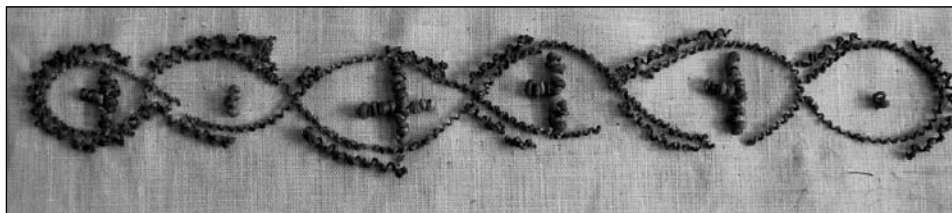
conditions of the Carpathian Basin do not really help the preservation of organic materials so the finds uncovered here are certainly extraordinary.

Traces of headdresses and their possible antecedents can be demonstrated in the archaeological materials of the Conquest Period (SZABÓ 1955 123–125) although they became fashionable only in the Late Middle Ages. In terms of their shapes and materials there were various headdresses and general rules of wearing certain types. A young girl wore a different headdress from that of a married woman. All the headdresses found in the Szigetszentmiklós cemetery were meant to ornament the heads of girls.

Headdresses are generally the best preserved articles of wear in medieval cemeteries due to the combination of their materials. The metal salts from the metal ornaments often help preserve the easily decomposing textile elements on which they corroded. The decomposition and the development of the actual condition

4. kép: Pártatöredék a koponyán
Fig. 4: Fragment of the tiara on the skull

5. kép: A pártá restaurálás közben
Fig. 5: The tiara during restoration

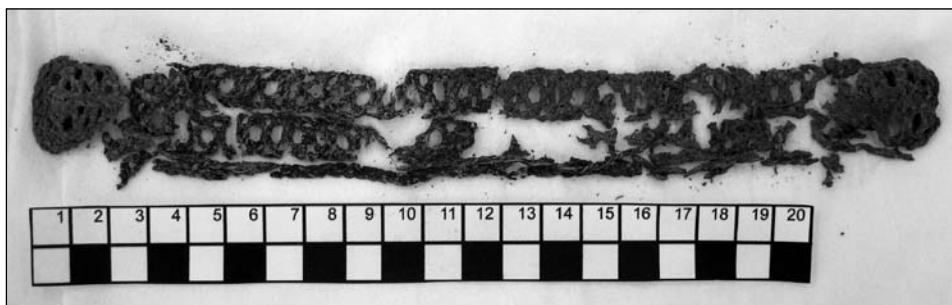
6. kép: A pártá kibontása
Fig. 6: Opening of the tiara

sírok földjéből előkerült kis mennyiségű középkori kerámiaanyag is ezt mutatja.

Az embercsontok Bernert Zsolthoz, a Magyar Természettudományi Múzeum, Embertani Tárának antropológusához kerültek, ő végzi mindkét év antropológia anyagának meghatározását.

Érdeemes a Szigetszentmiklóson feltárt temető legspeciálisabb leleteit, a textilmaradványokat, és azokon belül is a pártákat, valamint azoknak feltárását, restaurálását egy kicsit részletesebben áttekinteni. A Kárpát-medence talajviszonyai nem igazán kedveznek a szerves anyagok megmaradásának, így az itt feltárt leletanyag mindenképp különlegesnek tekinthető.

of such find types is a complex process. They are the result of complex physical, chemical and biological interactions between the object and its environment. A kind of equilibrium evolves between the buried objects and their environment over the course of years. This situation abruptly changes when they are uncovered and so it can happen that due to the changed temperature and other circumstances, the remains crumble before the eyes of the excavating archaeologist while they clean the grave. Naturally, the deterioration of objects made from fibrous materials is largely dependant on other factors as well such as the acidity of the soil, the decom-

7. kép: A második párt a tisztítás után
 Fig. 7: The second tiara after cleaning

A pártaviselet nyomai, esetleges előzményei már a honfoglalás kori régészeti leletekben is kimutathatók (SZABÓ 1955, 123–125), de csak a késő középkorban vált általános divattá hordásuk. A párták mind anyagukat mind formavilágukat tekintve igen változatos képet mutatnak, ennek ellenére voltak bizonyos szabályai az egyes típusok viselésének. Mást hordott a fiatal leány és mást a már házas asszony. A szigetszentmiklósi temetőben előkerült fejdíszek mindegyik esetben leánygyermek fejét ékesítették.

A középkori temetők viseleti emlékei közül a párták maradnak meg általában a legépebben, mert összetett anyagúak, így a könnyebben bomló textil részeit a rájuk korrodálódott fémsók sok esetben megtartják. Az ilyen típusú leletek lebomlása és jelen állapotának kialakulása egy komplex folyamat, a műtárgy és a környezete között lejátszódó fizikai, kémiai és biológiai kölcsönhatások összességének eredménye. A földben levő tárgyak és környezetük között egyfajta egyensúlyi állapot alakul ki az évek során. Ásatáskor ez a helyzet nagyon hirtelen változik meg, így fordulhat elő, hogy egy sír bontásakor szemünk láttára porlad szét egy emlék a megváltozott hőmérsékleti és egyéb körülményeknek kö-

position processes surrounding the corpse and its actual condition. The textile material of headdresses can also be varied (cotton, flax, silk, velvet) depending on the period and the financial situation of the deceased. The decomposition rate of the various materials differs. This was true in the case of the headdresses uncovered at the site. Practically nothing has been preserved of the bast-like support, while small fragments of the fabric that covered it could be observed in a few places. During cleaning, these remains often did not seem to be textiles but rather resembled metal remains because of the metal corrosion adhering to them. The situation was even more difficult since at a certain phase in the decomposition process, fibrous remains become brittle and crumbly and the earth and sand grains attached to them can further weaken their mechanical solidity. Thus, the traditional excavation techniques cannot be applied when uncovering textile remains. When we noticed them, the skull was not cleaned but lifted *in situ* together with the surrounding earth, supervised by a conservator. It was later cleaned in the laboratory where the elements of the headdress could be lifted one by one from the skull and their

szönhetően. A szálanyagból készült tárgyak romlása persze nagymértékben függ számos egyéb tényezőtől is, így például a temető talajának kémhatásától, illetve a holttest egykori bomlási folyamatától és jelenkori állapotától. A pártákon lévő textília alapanyaga is többféle lehet (pamut, len, selyem, bársony) ez egyébként koronként is, és az elhunyt vagyoni helyzetétől függően is változott. A különböző anyagok bomlási sebessége eltérő mértékű lehet. Így volt ez a jelen lelőhelyen feltárt fejdíszek esetében is. Az alátámasztó hánccszerű anyagból szinte semmi nem maradt meg, ám az azt beborító szövet kis darabkáit pár helyen még megfigyelhettük. Bontáskor azonban ezek a leletek gyakran nem textilnek látszottak, hanem a rajtuk levő fém korróziójától inkább fém-maradványnak tűntek. Tovább nehezítette a helyzetet, hogy a lebomlás valamely fokán álló szálanyag-maradványok igen törékenyek, morzslódóak voltak, mechanikai szilárdságukat a rájuk száradt föld, illetve homokszemcsék is gyengítették. A textilmaradványok feltárásánál tehát nem alkalmazhattuk az egyébként működő ásatási technikákat. Ahol ezt észleltük, ott a koponyát nem tisztítottuk meg, hanem folyamatos restaurátori jelenlét mellett, a körülötte lévő földdel együtt *in situ* emeltük ki és később laboratóriumban került kibontásra. Így a párta darbjai sorban leszedhetőek voltak a koponyáról, ezáltal az egykori pontos helyzetük is meghatározható volt még olyan esetben is, amikor például valamikor a múltban, részben lecsúszott a fejdísz a halott fejéről.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a 2009-ben és 2010-ben feltárt 104 sírral sikerült a késő középkori temető keleti szélét feltárnunk. Jelentőségét az adja, hogy sok

exact locations could be identified even when it had slipped from the head of the dead.

In summary, 104 graves were unearthed from the eastern edge of the late medieval cemetery in 2009 and 2010. Its significance lies in the fact that, in contrast to

8. kép: A 2010. évi munkák délről fotózva
Fig. 8: The 2010 excavation area from the South

más középkori temetővel ellentétben nem a központi, templom körüli terület került feltárássra, hanem az egyik szélé. Összesen hat sírsor esett bele a kisajátítási határba (8. kép), amelyek nagyjából párhuzamosan futottak. Arra azonban sajnos nem lehet választ adni, hogy mekkora volt a teljes temető. A templom a területen nem került elő, valószínűsíthetjük, hogy az az ásástól nyugatra eső részen lehetett.

*Terei György – Szabó Krisztina –
Merkl Máté*

many other medieval cemeteries, the part of the cemetery that was brought to light comprised its edge not the area lying close to the church. Altogether six more-or-less parallel rows of graves lay within the appropriated territory (Fig. 8). The extent of the entire cemetery cannot be determined. No church was found: it probably stood to the west of the excavation territory.

*György Terei – Krisztina Szabó –
Máté Merkl*

Irodalom/References:

MERKL – TEREI 2010 – Merkl M. – Terei Gy.: Árpád-kori településrészlet és késő középkori temető Szigetszentmiklós-Dunára dűlőn az M0 körgyűrű nyomvonalán (Detail of an Árpád period settlement and late Medieval cemetery

at Szigetszentmiklós-Dunára dűlő along the path of the M0 motorway). Aqfűz 16 (2010) 180–187.

SZABÓ 1955 – Szabó K.: Honfoglalás kori párták. FöldArch 7 (1955) 123–125.

Újabb kutatások Szigetszentmiklós- Üdülősoron, az M0 autópálya nyomvonalán

(PM 004-006 lelőhelyek, Hrsz.:
PM 004=084/19, PM 005=090/68,
PM 006=0162/31)

A Budapesti Történeti Múzeum 1988-ban és 1989-ben leletmentő ásatásokat, majd 2008-2009-ben megelőző feltárást folytatott a főváros közigazgatási határától három kilométerre a Csepel-szigeten, a soroksári Duna-ág partjától 100 m-re, az M0 autópályát nyomvonalán (ENDRŐDI 1992, ENDRŐDI-HORVÁTH 2009, ENDRŐDI-HORVÁTH-KOVÁCS 2010). 2010-ben a korábbi ásatások során feltárt felületek közé eső szervizút, valamint az autópályát melletti vízesárok rézsúínek feltárása történt meg, mintegy 5641 m²-nyi területen (1-2. kép).

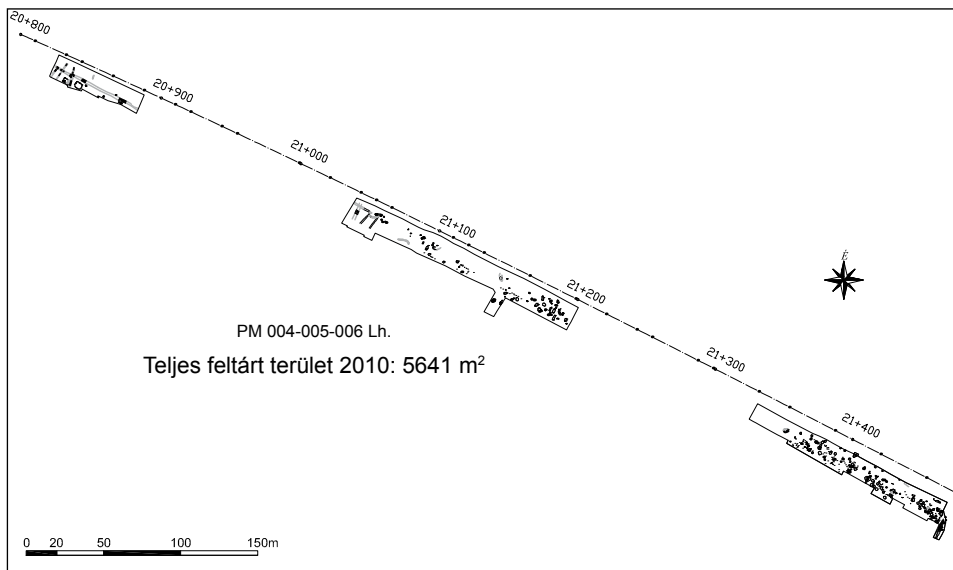
Az útalapozás alatt mindössze 20 centiméterrel már jelentkeztek az első objektumok. A Ráckevei Duna-ághoz közeli területek (PM 004 lelőhely) – több helyen bizonyítható szuperpozíciókkal jelentkező – nagy objektumsűrűséget mutattak. Ezen a területen a korábbi ásatások során is regisztrált középső rézkori Ludanice-kultúra, késő rézkori Kosztolac-kultúra leletei (M. VIRÁG 1992, 23–29; ENDRŐDI-HORVÁTH 2009, 150), kora bronzkori Harangedény-Csepel csoport, kelta és Árpád-kori objektumok kerültek felszínre. A különböző korú beásások (hulladék- és tárológödörök, továbbá árkok) között a területen ritka jelenségnek számított egy hulladékgödörben feltárt, kerámiamelléklettel ellátott zsugorított

Recent investigations at Szigetszentmiklós-Üdülősor along the path of the M0 motorway

(Sites PM 004-006, Lrn.:
PM 004=084/19, PM 005=090/68,
PM 006=0162/31)

The Budapest History Museum conducted rescue excavations in 1988 and 1989 and investment-led excavations in 2008-2009 along the path of the M0 motorway on Csepel Island, 100 m from the bank of the Soroksár branch of the Danube River and 3 km from the administrative border of Budapest (ENDRŐDI 1992, ENDRŐDI-HORVÁTH 2009, ENDRŐDI-HORVÁTH-KOVÁCS 2010). In 2010, the service road between territories formerly uncovered and the banks of the water channels along the motorway were excavated over a territory of about 5641 m² (Figs 1-2).

The first features appeared at a depth of 20 cm after the removal of the road foundation. Densely packed, often superimposed features appeared in the areas close to the Ráckeve branch of the Danube. The finds of the Middle Copper Age Ludanice Culture and the Late Copper Age Kosztolac Culture (M. VIRÁG 1992, 23–29; ENDRŐDI-HORVÁTH 2009, 150), which had already been registered during former excavations as well as features of the Early Bronze Age Bell Beaker–Csepel group, Celts and from the Árpád Period were unearthed. Between pits (refuse and storage pits and ditches) from various periods, a crouched skeleton buried in a refuse pit with ceramic grave goods (Lu-

1. kép: Régészeti lelőhely az M0 szervíz úton (Szigetszentmiklós-Üdülősor)
 Fig. 1: Archaeological site on the M0 – service road (Szigetszentmiklós-Üdülősor)

csontvázis temetkezés (Ludanice-kultúra, 3. kép), továbbá egy kora bronzkori gödör, amelyből használt, illetve félkész agancskapák kerültek elő, valamint egy helybeli vassfeldolgozásra utaló, vassalakkal teli kelta gödör.

Az Üdülősor lelőhelyen előkerült legkorábbi korszak, a csupán szórványleletekkel jelentkező neolitikus Dunántúli Vonaldíszes kerámia kultúrája mellett (M. VIRÁG 1992, 15–16) a már fentebb is említett rézkori kultúrák jelentik. A területen végzett valamennyi ásatási szezonban megtaláltuk szórványosan vagy kisebb csoportokban elhelyezkedő objektumaikat. Észlelésüket azonban a területet borító, helyenként 50 cm vastagságú, leletekkel és paticstörméllel teli iszapréteg jócskán megnehezítette. Az Üdülősorhoz, illetve a Kis-Dunához közeli területeken viszonylag mélyen, rendszerint a vastag áradási rétegek eltávolítása után, vagy a későbbi korokból szár-

danice Culture, Fig. 3), worn and half finished antler adzes in an Early Bronze Age pit and a Celtic pit filled with iron slag attesting to local metallurgy were unique phenomena.

Beside stray finds of the Neolithic Transdanubian Linear Pottery culture (M. VIRÁG 1992, 15–16), the above-mentioned Copper Age cultures represent the earliest periods at the Üdülősor site. Their features, found either scattered or appearing in clusters, appeared every excavation season. They were, however, difficult to see because of the sometimes 50 cm thick mud layer full of finds and daub fragments that covered the territory. On territories close to Üdülősor and the Small Danube, the features were generally found relatively deep down under the thick flood layers or disturbed by later features. The copper age pits generally contained few finds: bivalve shells, few and often indistinctive

mazó objektumok által bolygatva kerültek elő. A rézkori gödrök többségére általában a viszonylagos leletszegénység volt jellemző. Rendszeresen kerültek elő belőlük kagylók, a meglehetősen kevés és gyakran jellegtelen kerámiatöredékek, illetve az egy-egy különlegesebbnek számító agancseszköz és kőből készült hálónehezék vagy orsógomb mellett. A korábbi feltárások során a településeken esetenként (a fentebb említett temetkezésen kívül) egyéb sírokat (főként gyermekekét) is feltártunk (M. VIRÁG 1992, 24, 27–28). A korszakra jellem-

shards and sometimes antler tools, stone net weights or spindle-whorls. During former excavations, graves (generally of infants) were also uncovered (beside the above-mentioned one) (M. VIRÁG 1992, 24, 27–28). We did not find traces of the characteristic post-structure houses of the period which is not astonishing given what is known of the stratigraphic features and the geomorphology of the region (SCHWEITZER 1992).

The coverage was more even somewhat west of the Danube River. Nearly all the

2. kép: Régészeti lelőhely az M0 szervízúton (Szigetszentmiklós-Üdülősor)

Fig. 2: Archaeological site on the M0 – service road (Szigetszentmiklós-Üdülősor)

3. kép: Középső rézkori temetkezés (Ludanice kultúra)

Fig. 3: Middle copper age burial (Ludanice culture)

ző cölöpvázak házak nyomait nem sikerült megtalálnunk, ami a terület stratigráfiai jellegzetességeinek és geomorfológiájának (SCHWEITZER 1992) ismeretében egyáltalán nem meglepő.

A Dunától kissé nyugatabbra lévő részek lefedettsége némileg egyenletesebb volt. Ezen a felületen egészen a terület északnyugati végéig csaknem az összes objektum kizárólag a kora bronzkori Harangedény-Csepel csoportba sorolható. Korábban megállapítást nyert, hogy a legintenzívebb meglepedés a kora bronzkor időszakában volt (ENDRÓDI 1992). A 2010-ben folytatott kutatások az előző évekhez hasonlóan igazolták ezt a megállapítást, hiszen a 400 feltárt objektum közül 231 bizonyult kora bronzkorinak. A kerek hulladékgyűjtők, és a négyzetes formát mutató, gyakran nagy leletmennyiséget tartalmazó tárológyűjtők mellett igen nagy fontosságú az a mintegy 90, a korszakhoz sorolható cölöplyuk, amelyek három egymástól elkülönülő, kora bronzkori (Harangedény-Csepel csoport) íves oldalú házhoz tartoztak. Ebből az egyik részletei már előkerültek a 2008-as ásatási évadban. A feltárt, teljesen vagy részlegesen rekonstruálható, nagyméretű íves oldalú, paticsfalú, cölöpszerkezetes házak száma 10-re emelkedett (4. kép). Az 1988-2010 között végzett régészeti kutatások során a kora bronzkori Harangedény-Csepel csoport településének összesen 1232 objektumát mintegy 8300 m²-en tártuk fel. A kora bronzkori település keleti határát a Duna természetes vonala alkotta, nyugati határán egy kb. 40 méter széles kötöttebb, üledékes iszappal feltöltődött medret dokumentáltunk. Ezáltal tehát a település kiterjedése keleti és nyugati irányban lehatárolható, míg észak és dél felé az eddig feltárt területeken is túlnyúlik. A telepen

features uncovered here up until the north-western end of the area may be affiliated with the Early Bronze Age Bell Beaker–Csepel group. It has already been observed that the territory was the most intensively used in the Early Bronze Age (ENDRÓDI 1992). This observation was supported by the investigations in 2010 since 231 of the 400 features recovered here derived from the Early Bronze Age. Beside the round refuse pits and the more quadrangular storage pits containing a rich find material, the 90 postholes from three early bronze age (Bell Beaker–Csepel group) houses with arched walls were especially important. Parts of one of the houses had already been found in 2008. The number of large, post-structure houses with daubed, arched walls, which could completely or partially be reconstructed found to date has increased to ten in this area (Fig. 4). During archaeological excavations conducted between 1988 and 2010, 1232 features from the early bronze age Bell Beaker–Csepel group settlement were uncovered on a territory of about 8300 m². The natural line of the Danube marked the eastern border of the settlement, while by the western border, an circa 40 m wide bed filled in with compact silt was documented. Thus, the extent of the settlement could be determined in the west and the east, while it extended beyond the excavated territory in the north and the south. Ninety-five percent of the graves of the population that lived in the settlement lay farther from the Danube in a broad, northeast-southwest oriented zone beyond the bed observed about 100 m from the house at the western border of the settlement. The path of the service road for the M0 motorway crossed the territory of the early bronze age cemetery at site PM 005.

4. kép: Kora bronzkori telepfeltárás, íves oldalú, oszlopvázas ház cölöplyukai
Fig. 4: Early bronze age settlement, postholes of a house with arched walls

élő népcsoporthoz köthető temető sírjainak 95%-a a Dunától távolabb, a település nyugati határán lévő háztól mintegy 100 méterre, a feltárás során megfigyelt mederen túl, egy északkelet-délnyugati irányú széles sávban húzódtak. Az M0 szervizút nyomvonala a PM 005 lelőhelyen érintette a kora bronzkori temető területét.

Az 005. számú lelőhelyen ugyanakkor egy Árpád-kori gödör mellett 36, leletek híján nem meghatározható korú cölöplyukakból gödrökből és árkokból álló objektumegyüttes került elő. A cölöplyukak három csoportja feltételezhetően egy-egy karámszerű építmény tartozéka lehetett. Jellemük és elszíneződésük alapján minden bizonnyal az Árpád-korra, esetleg az újkorra datálhatók.

A PM 004 lelőhelyhez hasonlóan az objektumok többsége itt is a kora bronzkori Harangedény-Csepel csoportba sorolható (5. kép). A több évtizede ismert temető 40 újabb sírja között több egykori kőrárok nyomát dokumentáltuk a 2752 m²-es felületen. A temetkezési rítusok aránya nem tért el az előző évekétől, nagyobb részben urnás (6. kép), kisebb számban szórthamvas sírok voltak (7-8. kép), amelyek közül néhányat kőrárok övezett. A sí-

At the same time, a feature complex of 36 postholes, pits and ditches was found beside an Árpád Period pit at site no. 005. The age of the complex could not be determined due to an absence of finds. Three groups of postholes probably belonged to a corral-type construction. Based on their features and discolorations they came either from the Árpád or modern period.

Similarly to site no. 004, most of the features can be grouped in the early Bronze Age Bell Beaker–Csepel group (Fig. 5). Between the 40 new graves of the cemetery, which has been known for decades, we documented traces of circular ditches on the uncovered surface of 2752 m². The proportions of burial rite types were identical to those observed in previous years: most of the graves were urn graves (Fig. 6) while fewer graves, some of them surrounded by circular ditches, contained scattered ashes (Figs. 7-8). Circular ditches are also well known in the neighboring Bohemian-Moravian cemeteries of the Bell Beaker–Csepel group (DVORÁK et al 1996). In Hungary, the first graves with circular ditches of the Bell Beaker–Csepel group were uncovered at Budakalász in 2005 (OTTOMÁNYI–CZENE 2006, 69–71).

rok körárokkal való övezése jól ismert többek között a Harangedény-Csepel csoport szomszédos, cseh-morva vidéki temetőiben (DVORÁK et al 1996). Magyarországon első ízben 2005-ben Budakalászon kerültek elő a Harangedény-Csepel csoport körárkos sírjai (OTTOMÁNYI-CZENE 2006, 69–71).

A tavalyi szezonhoz hasonlóan most is előkerült egy, a ritka leletekhez sorolható, csontvázas sír. Mellékletei kerámiaedények, egy-egy réz tör és ár, valamint egy pattintott kő nyílhegy voltak. A sír egy már

Similarly to last season, we found a rare inhumation burial. Its grave goods included pottery vessels, a copper dagger, a copper awl and a flaked stone arrowhead. The grave was found inside a circular ditch found in 2009, of which only parts could be documented.

A 137 graves were uncovered on a surface of 7700 m² between 1988 and 2010. Ten of them had circular ditches. The shallow bed of the Danube separated it from the settlement. Similarly to the settlement, the eastern and western extent could be

5. kép: Kora bronzkori temető részlet
Fig. 5: Part of the early bronze age cemetery

6. kép: Hamvasztásos urnasír
Fig. 6: Urn grave

a 2009-es ásatáson előkerült, csupán részleteiben dokumentálható körárok közepén helyezkedett el.

Az 1988-2010 között folytatott feltárások során 7700 m²-nyi felületen eddig 137 sírt tártunk fel, amelyek közül 10 körárral rendelkezett. A temetőt a Duna egykori sekély medre választotta el a településtől. A településhez hasonlóan keleti és nyugati kiterjedése lehatárolható, míg észak és dél felé az eddig feltárt területeken is túlnyúlik.

A 2010-ben folytatott feltárások során a már korábbi ásatásokon előkerült késő kelta, falusias jellegű, vízparti település újabb részletét is feltártuk. Az 1988-89-ben és 2008-ban előkerült 89 objektum (H. HANNY 1992, 241–276; ENDRÓDI-HORVÁTH 2009, 160–163) mellé további 26-ot sorolhatunk a Kr. e. I. század második felére, illetve a Kr. u. I. század első felére datálható telepéhez.

A kelta objektumok 2010-ben is elsősorban a Dunához, illetve a jelenlegi Üdülősor úthoz közeli területen kerültek elő. A vastag áradási rétegekben jelentkező objektumok többsége hulladék-, illetve tárológödör volt, amelyekből a korábbi feltárások anyagához hasonló leletanyag került elő. Az időnként anyagukban grafitot is tartalmazó, fésűs díszű fazekak és a finoman iszapolt, esetenként duzzadt peremű, szürke és vörösesbarna korongolt edények és nagyméretű hombárok töredékei mellett a vörös sávós festésű kerámia-töredékek is előkerültek.

A területen feltárt kelta gödrök közül, a már korábban is említett vassalakkal feltöltött objektum mellett (SE 1145) két további érdemel említést. Az SE 1090. számú gödör betöltésében az alján lévő vastag, paticsos, faszenes rétegre egy nagyméretű hombár oldaltöredékét helyezték,

7. kép: Szórthamvas sír kerámia mellékletekkel
Fig. 7: Grave with scattered ashes and grave goods

identified, while it extended beyond the excavation territory in the north and the south.

In 2010, another part of the late Celtic rural riverside settlement found in former seasons was unearthed. Beside the 89 features identified in 1988-1989 and 2008 (H. HANNY 1992, 241–276; ENDRÓDI-HORVÁTH 2009, 160–163), 26 more features came from the settlement which dated from the second half of the 1st century BC and the first half of the 1st century AD.

The Celtic features unearthed in 2010 also lay close to the Danube River and Üdülősor Road. Most of the features unearthed in the thick alluvium represented refuse and storage pits with finds similar to the ones recovered former years. Finds

8. kép: Szórthamvas sír részletfotója

Fig. 8: Detail photo of a scattered ash grave

amelyre szarvasgancsot fektettek. Néhány további kerámiatöredék mellett, egy kő- és egy szövőszéknehezék került még elő a gödörből (9. kép). Az SE 1076. számú objektumból pedig egy sertés koponya és végtagok nélküli vázcsontjai láttak napvilágot (10. kép).

Az elmúlt évek ásásai során előkerült öt veremház mellé további két hasonló objektum maradványait sikerült dokumentálnunk. Mindkettő csak részlegesen maradt meg. Az első az Üdülősor aszfaltcsíkja alá fut, míg a másik az autópálya, illetőleg az M0 hídlábazat részsújának kialakításakor roncsolódott.

A területen feltárt vízvezető árok részleteinek némelyike szintén a kelta korhoz köthető.

A 004-005. számú lelőhelyeken előkerült stratigráfiai egységek közül, egy a már korábban feltárt veremházak (IRÁSNÉ

included pots, sometimes with a graphitic fabric with combed ornaments, finely tempered grey and reddish brown wheel-thrown vessels occasionally with swollen rims and shards with red pastose painting.

Two of the Celtic pits deserve mention in addition to the above mentioned feature filled with iron slag (1145 SE). A red deer antler was placed on the wall fragment of a large storage jar lying over a thick layer of daub and charcoal on the bottom of pit no. SE 1090. Beside a few more shards, a piece of stone and a loom weight were found in the pit (Fig. 9). The skeleton of a pig without the skull and limbs was unearthed in pit no. SE 1076 (Fig. 10).

Remains of two features similar to the five semi-subterranean houses unearthed in previous years were documented. Both

1992; ENDRŐDI-HORVÁTH 2009, 163–164) környékén található áradásos agyagrétegből előkerült BELA DVX köriratú (1048–1060) ezüst denáron kívül (11. kép) csupán néhány szerény leletanyagot tartalmazó gödör, cölöplyuk és árokrészlet származott az Árpád-korból.

E korszak jelentősebb leletei főként a 006. számú lelőhelyről kerültek elő. 2010 novemberében végeztük el az út alatti terület és a rézsűk humuszolását. Az eredmények megfeleltek az elvártaknak. A 2009-

were preserved in fragments. The first ran under the asphalt pavement of Üdülősor while the other one was damaged during the building of the bank of the pedal pier of the M0 motorway. A few of the water channels segments uncovered on the territory can also be placed in the Celtic Period.

Among the stratigraphic units uncovered at sites 004-005, an alluvial clay layer close to one of the formerly excavated semi-subterranean houses (IRÁSNÉ 1992;

9. kép: Késő vaskori kelta gödör szarvasagancssal
Fig. 9: Late iron age celtic pit with a red deer antler

10. kép: Késő vaskori kelta gödör disznócsontváz maradványaival
Fig. 10: Late iron age celtic pit with the remains of a truncated pig skeleton

11. kép: BELA DVX köriratú ezüst denár az Árpád-korból

Fig. 11: Silver denarius with BELA DVX inscription from the Árpád Period

12. kép: Árpád-kori veremház

Fig. 12: A semi-subterranean house from the Árpád Period

ben, a szomszédos területen már feltárt Árpád-kori településrészlet (ENDRŐDI-HORVÁTH-KOVÁCS 2010, 176–179) újabb elemei kerültek elő. Két veremházat tártunk fel, amelyek közül csak az egyiknek volt kemencéje (12. kép). Emellett kültéri tűzrakóhelyek maradványait és néhány kisebb gödröt regisztráltunk a területen. Mindkét ház téglalap alaprajzú volt, tájolásuk kelet-nyugati. A kemence az egyik ház északkeleti sarkából ívelődött ki, egyrétegű sütőfelülete jó állapotban maradt meg. A másik épületben nyomokban, tapasztott padló maradványait figyelhettük meg. A házakban kormeghatározó leleteket saj-

ENDRŐDI-HORVÁTH 2009, 163–164) yielded a silver denarius (Fig. 11) with the legend BELA DVX (1048–1060), a pit with a modest find material, a posthole and part of a ditch from the Árpád Period.

The significant finds from this period were mostly found at site no. 006. The humus was removed on the territory under the road and from the banks in November 2010. The results were as expected. New elements of the Árpád Period settlement fragment unearthed on the neighboring territory in 2009 were found (ENDRŐDI-HORVÁTH-KOVÁCS 2010, 176–179). Two semi-subterranean houses were un-

nos nem találtunk és a mellettük húzóó árkokból is csak újkorral kevert jellegtelen Árpád-kori kerámiatöredékek kerültek elő. Ennek ellenére a településrészlet feltehetően a területen és annak környékén már több helyen is megfigyelt Szöllös falu 13. századi időszakához tartozhatott.

*Endrődi Anna – Horváth M. Attila –
Kovács Eszter*

covered although only one of them had an oven (*Fig. 12*). In addition, remains of outdoor firing places and a few small pits were registered on the territory. Both houses had an oblong ground plan with an east-west orientation. The oven jutted out in an arch from the northeastern corner of one of the houses. The single-layer baking surface was well preserved. In the other building, spots from a plastered floor were observed. Although neither house contained datable finds and the ditches running beside them contained indistinctive Árpád and modern period shards, this portion of the settlement probably was probably part of 13th century Szöllös village, parts of which had already been observed at a few places on the territory and in its environs.

*Anna Endrődi – Attila Horváth M.–
Eszter Kovács*

Irodalom/References:

DVOŘÁK et al 1996 – Dvořák, P. – Matějčková, A. – Peška, J. – Rakovský, I.: Gräberfelder der Glockenbecherkultur in Mähren II. (Bezirk Břeclav). Katalog der Funde. Brno 1996.

ENDRŐDI 1992 – Endrődi A.: A kora bronzkori Harangedény kultúra telepe és temetője Szigetszentmiklós határában. (The settlement and cemetery of the Bell Beaker Culture in the district of Szigetszentmiklós.). In: Havassy P. – Selmecsi L. (szerk.), Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán I. (Archaeological researches on the line of Motorway M0 I.) BTM Műhely 5. Budapest 1992, 83–201.

ENDRŐDI–HORVÁTH 2009 – Endrődi A. – Horváth M. A.: Régészeti kutatások Szigetszentmiklós-Üdülősoron az M0 autópálya nyomvonalán (Archaeological investigations at Szigetszentmiklós-Üdülősor in the track of highway M0) Aqfűz 15 (2009) 150–166.

ENDRŐDI–HORVÁTH–KOVÁCS 2010 – Endrődi A. – Horváth M. A. – KOVÁCS E.: Kora bronzkori temető és Árpád-kori település Szigetszentmiklós-Üdülősoron az M0 körgyűrű nyomvonalán. Aqfűz 16 (2010) 170–180.

H. HANNY 1992 – H. Hanny E.: Kelta település nyomai az M0 autópálya nyomvonalán (Szigetszentmiklós-Üdülősor, -Vízmu-

telep) (Celtic Settlement Remains on the line of Motorway M0 [Szigetszentmiklós-Üdülősor, -Vízmuételep]). In: Havassy P. – Selmeci L. (szerk.), Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán I. (Archaeological researches on the line of Motorway M0 I.) BTM Műhely 5. Budapest 1992, 241–276.

IRÁSNÉ 1992 – Irásné Melis K.: Árpád kori falvak Szigetszentmiklós határában (Arpadenzeitliche Dörfer in der Bemerkung von Szigetszentmiklós Villages de l'époque Arpadinne à la limite de Szigetszentmiklós.). In: Havassy P. – Selmeci L. (szerk.), Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán II. (Archaeological researches on the line of Motorway M0 II.) BTM Műhely 6. Budapest 1992, 41–70.

M. VIRÁG 1992 – M. Virág Zs.: Újkőkori és későrézkori telepnyomok az M0 autópálya szigetszentmiklói szakaszánál (Neolithic and Middle Copper Age Settlements on the Szigetszentmiklós Line of Motorway

M0) In: Havassy P. – Selmeci L. (szerk.), Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán I. (Archaeological researches on the line of Motorway M0 I.) BTM Műhely 5. Budapest 1992, 15–60.

OTTOMÁNYI–CZENE 2006 – Ottományi K. – Czene A.: Az M0-s autópálya északi szakaszának feltárása, Budakalász. In: Tari E. (szerk.), Régészeti kutatások másfél millió négyzetméteren. Szentendre 2006, 69–73.

SCHWEITZER 1992 – Schweitzer F.: A Szigetszentmiklóstól északra húzódó M0 autópálya környezetében elhelyezkedő régészeti lelőhelyek geomorfológiai viszonyai (Die geomorphologischen Verhältnissen der nördlich von Szigetszentmiklós, in der Umgebung der Autobahn M0 liegenden archäologischen Fundstellen). In: Havassy P. – Selmeci L. (szerk.), Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán I. (Archaeological researches on the line of Motorway M0 I.) BTM Műhely 5. Budapest 1992, 9–15.

A Budapesti Történeti Múzeum kisebb feltárásainak helyszínei és eredményei a 2010. évben

(A helyszínek számát lásd jelölve a 152. oldali térképen)

12. Budapest, III. ker., Budapest–Esztergom vasútvonal Keled utcai szakasza

A BTM Aquincumi Múzeuma 2004 és 2009 között végezte az Aquincumi Híd és az ehhez kapcsolódó leendő úthálózat nyomvonalán a szondázó jellegű régészeti feltárásokat. Az ásatások eredményeit 2010-ben légifotókkal egészítettük ki, amelyek elsősorban a nyomvonal nyugati részét célozták, azaz az aquincumi polgárváros nyugati feléről, annak északi tőszomszédságáról, illetve a város legkorábbi temetőjének (az ún. Aranyhegyi-patak menti temetőnek) a zónájáról készültek felvételek (a temető feltárásához legutóbb lásd.: LASSÁNYI-BECHTOLD 2006, 73–78).

Célunk az volt, hogy a régészeti feltárásokkal korábban már érintett területek jelenlegi állapotát felmérjük (pl. Óbudai vasútállomás és közvetlen környéke) mintegy előkészülve a későbbi régészeti munkákra, illetve ily módon az érintett területrészeket vizuálisan is jobban hozzákapcsolhassuk a római korban is meglévő topográfiai elemekhez. A fotókon kitűnően látszik a polgárvárosból nyugatra vezető, szinte minden régészeti korszakban használt útvonal, amely a Solymárvölgyön keresztül érkezett

és vezetett a Duna-partra. A római korban is alaposan kihasznált északnyugat-délkelet irányú diagonális útra fűződtek fel a vilagazdaságok (pl. Testvérhegy, Csúcshegy stb.), az útmenti kisebb temetők (Testvérhegy) és az Aranyhegyi-patak menti városi temető is (2. kép).

A légifotók – mivel más szemszögből is vizsgálhatóvá teszik a tájat – a konkrét dokumentáláson túl nagy segítségünkre vannak egy-egy lelőhely (jelen esetben az aquincumi polgárváros nyugati előterének) földrajzi környezetének megrajzolásában és az előkerült emlékegy értelmezésében. Ez az eset jól dokumentálja azt a ritka alkalmat, amikor a légifotó városi környezetben is alkalmazható módszer a régészeti feltárások előkészítésének folyamatában.

Láng Orsolya

Irodalom:

LASSÁNYI-BECHTOLD 2006 – Lassányi G. – Bechtold E.: Újabb feltárások az Aranyhegyi-patak menti temetőben (Recent excavations in the cemetery along the Aranyhegyi Stream). Aqfűz 12 (2006) 73–78.

1. kép: A Budapesti Történeti Múzeum kisebb feltárásainak helyszínei

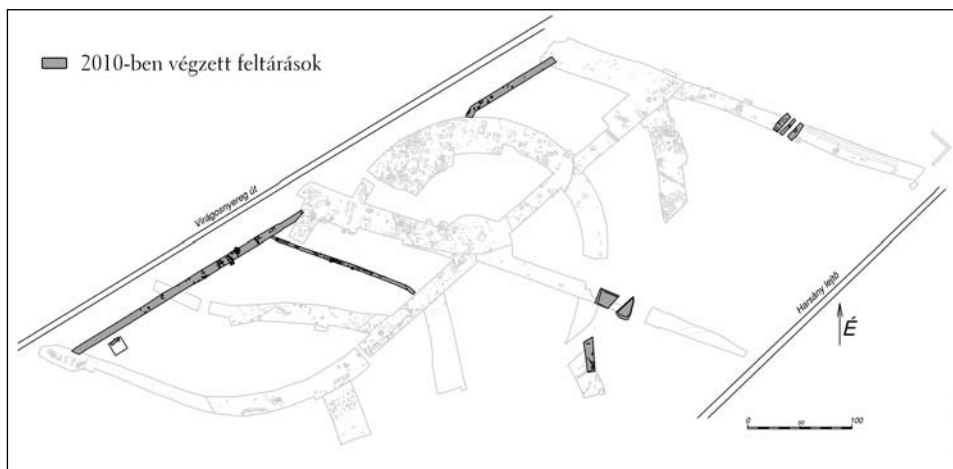
2. kép: Légi fotó az Aranyhegyi árok menti temető területének jelenlegi állapotáról, kelet felől (Budapest, III. ker., Budapest–Esztergom vasútvonal Keled utcai szakasza)

13. Budapest, III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő, Hrsz: 20655/10-11, 67-69, 72, 74, 91-92, 94-96

2010. augusztus 9. és szeptember 30. között a Budapesti Ingatlan Hasznosítási és Fejlesztési Rt. megbízásából a Csúcshegy-Harsánylejtő területén épülő lakópark újabb részein végeztünk megelőző feltárást, valamint régészeti megfigyelést a lelőhelyhez kapcsolódó korábbi kutatási eredmények alapján (ZSIDI 1997; HAVAS-KÁRPÁTI-SZILAS 2006; HAVAS-SZILAS-VIRÁG 2007; LÁNG 2008) meghatározott megosztás szerint. A munkák a lakóépületek közé tervezett úthálózat és szivárgórendszer területén foly-

tak, összesen kb. 4700 m² területen, amely során 138 őskori, római kori és Árpád-kori, és néhány nem meghatározható korú objektumot tártunk fel (3. kép).

A legnagyobb, majdnem egybefüggő egységünk a területet észak felől határoló Virágosnyereg utcával párhuzamosan futó, északkelet-délnyugati irányú út volt, amely a 2006-ban feltárt 2. és 3. (C/2 út), valamint 4. és 5. árkokat (C/1 út) kötötte össze – itt 7,5 m szélességben volt lehetőségünk kutatni. A C/2 úttól északnyugat-délkeleti irányban, a 2006-os 1. árokig futó szivárgó esetében a feltárást már csak 3 m szélességben végezhattük, míg a terület déli, Harsánylejtő utcához közeli, a MOL védősávba eső szondáiban a gázvezeték

3. kép: Csúcshegy-Harsánylejtő eddigi feltárásai (Budapest, III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő)

és a hozzá kapcsolódó optikai kábeltől tartandó kötelező távolság kisebb darabokra szabdalta az ásatási területet.

Őskor

A leletanyaggal igazolhatóan az őskorhoz tartozó objektumok két területen kerültek elő (a kerámiaanyag meghatározását Szilas Gábor végezte). A MOL védősávbán nyitott északkeleti 1. szondában nagyobb átmérőjű, sekély, nagy mennyiségű neolitikus kerámiát tartalmazó gödröt tártunk fel, míg a szivárgó északnyugati, a C/2 út melletti szakaszán a vaskorban betöltött gödör és árok részlete került elő.

Római kor

A korszakba tartozó objektumok – kisebb-nagyobb intenzitással – mindegyik szelvényben előfordultak (a leletanyagot Havas Zoltán és Sándor Ildikó határozta meg). Legnagyobb sűrűségben a terület északkeleti részén, a C/1 úton jelentkezték, ahol kisebb-nagyobb gödrök mellett egy gödörház és kemencéjének részlete is előkerült. A település intenzitását jelzi

a feltárható területen kívül gyűjtött nagyobb mennyiségű kerámia (köztük több *terra sigillata* töredék). A szivárgó vonalában egy sekély mélyedésbe alapozott, kötőanyag nélkül rakott, igen rossz állapotú kőfal részlete került elő, mely valószínűleg egy kerítésfal lehetett. Bontása során nagy mennyiségű kerámiát és állatsontot találtunk. A C/2 úton, egészen magasan a hegyoldalon a 2006-os 3. és 4. árokban már észlelt (HAVAS–SZILAS–VIRÁG 2007, 176–177) szőlőültető gödrök szabályos, északnyugat-délkeleti irányú sorai jelentkezték. Vélhetőleg, bár az igen kevés leletanyag alapján nem bizonyítható módon a MOL védősávbán húzott nyugatabbi szondában talált árok részletek is a korszakhoz tartoznak.

Középkor

A terület északi sávjában, a C/1 és C/2 utak, valamint dél felé a szivárgó vonalában, a korábbi ásatások során már jelentkező (HAVAS–KÁRPÁTI–SZILAS 2006, 109–110; LÁNG 2008, 137) Árpád-kori falu újabb részletét tártuk fel. A település

az ideai kutatások alapján a korábban feltételezetteknél nagyobb mértékben húzódtott fel a hegyoldalban. Lakóházak maradványai idén nem kerültek elő, néhány kisebb gödör és cölöplyuk, valamint leletanyag nélküli, de vélhetőleg szintén középkori árkok mellett több, szabadban álló, kisebb kemence jelentkezett a hozzá tartozó hamuzógödörrel, egyikben egy malac teljes csontvázával. A kemencékből legtöbbször csak a sütőfelület maradt meg – egy esetben kavicssal, egyszer pedig apró vastörmelékkel aláalapozva –, tapasztásukat általában nem újították meg. Egyetlen nagyobb objektum egy három, szájával a közös beásás közepe felé tájolt kemencebodor volt. A háromból kettő kifejezetten nagyméretű, tapasztott változat volt, míg a harmadikat, az idén feltárt területen egyedülként, kővel falazták. Az előkerült objektumok a kerámiaanyag alapján nem egyszerre voltak használatban: a 11. század végétől a 13. század végéig datálhatók.

Tóth Anikó

Irodalom:

HAVAS–KÁRPÁTI–SZILAS 2006 – Havas Z. – Kárpáti Z. – Szilas G.: Próbafeltárás a csúcshegyi római villa környezetében (Test excavation in the region of the Roman villa on Csúcshegy). Aqfűz 12 (2006) 106–115.

HAVAS–SZILAS–VIRÁG 2007 – Havas Z. – Szilas G. – M. Virág Zs.: Próbafeltárás a csúcshegyi római villa környezetében II. (Test excavation in the region of the Roman villa on Csúcshegy II). Aqfűz 13 (2007) 154–179.

LÁNG 2008 – Láng O.: Középkori településnyomok és római kori épületmaradványok a Csúcshegy-Harsánylejtő területén

(Medieval settlement traces and Roman period building remains in the area of Csúcshegy-Harsánylejtő) Aqfűz 14 (2008) 133–140.

ZSIDI 1997 – Zsidi P.: Az aquincumi municipium területűmön végzett kutatások (Research in the territory of the Aquincum municipium). Aqfűz 3 (1997) 58–65.

14. Budapest, I. ker., Szentháromság tér, keleti oldal, Hrsz.: 6531

A Fővárosi Gázművek a budai Vár területén, több helyen (jórészt a régi nyomvonalon) gázvezetékcserét hajtott végre. A Szentháromság tér (Szentháromság szobor felőli) keleti oldalán, észak-déli irányban mintegy 70 m hosszan új nyomvonal létesült. Ezért itt 2010 júniusában régészeti feltárás vált szükségessé.

A nyomvonal dél felől számított 19-23 métere között egy északnyugat-délkeleti irányú mélypince szakaszát tártuk fel. Ennek északi falát téglákkal bélelt természetes szikla alkotta. Az északnyugati sarokban még látható volt, hogy a téglák boltívszerűen ívelnek dél felé. Déli oldalát a nyugat-keleti irányú távhővezeték, s annak beásása roncsolta szét. Ettől délre már a sziklafelszín jelentkezett, így a helyiség pontos méreteit nem sikerült meghatározni. A pince a kiásás mélységéig 17. századi törmelékkel volt betöltve. Megfigyelhettük, hogy noha a keleti oldalon a téglákat burkoltszerűen használták, az árok nyugati felén viszont habarcsba rakott falazótéglás volt a boltív indítása. A kettő közötti kapcsolatot az árok kiásásakor kimarkolták. Az árok közepén megfigyeltük, hogy a sziklafelszínt függőlegesen lefaragták; ez az ívindításnál azonban már nem állt fenn, itt feltehető-

en egy északnyugat felé kialakított nyílás lehetett. A pince rekonstruált szélessége 5 m, látható hossza délkelet-északnyugati irányban 3,3 m. Észak felé haladva újabb pincerészletet bontottunk ki (4. kép). (A két pince között a sziklafelszín szélessége 110 cm volt.) Ennek déli zárófalát a szikla elé falazott, törtköves, habarcsos kötőanyagú, 30-40 cm vastag falazat alkotta. Iránya északnyugat-délkeleti, déli szakaszának szélessége 2,55 m volt. Akárcsak az előző pince esetében, a helyiség keleti és nyugati irányban (a metszetalak tanúsága szerint) itt is folytatódott. Az árok keleti falában a pincehelyiség északi, küszöbköves falához csatlakozó pillérszerű kialakítást (?) tártunk fel, tetején habarcsba rakott déli és északi irányú téglaindítással. Magassága 105-110 cm volt, kövei nem voltak kötésben egymással, ahogyan a tőle északra levő küszöbös fal felmenő részével sem. A fal délkeleti szakasza faragott kövekből állt, a déli oldalon vakolattal, a fal tetején habarcsba ágyazott téglákkal. A küszöbhöz faszenes, égett járósínt csatlakozott, alatta lefaragott sziklafelszínnel, amelynek közepén egy sekély, 75×36 cm széles, 13 mély bevágást tártunk fel.

A második helyiség északnyugati zárófala a küszöbköves fallal kötésben volt, mögötte már a természetes szikla mutatkozott, amit kimarkoltak. A szikla túloldalán (fal)kiszedést figyeltünk meg, ehhez észak felől szintkiegyenlítő rétegek csatlakoztak, így ez már az épületen kívüli részhez tartozhatott. A pincefal ennél a helyiségnél 30 cm vastag volt, anyaga terméskő-tégla (három sor tégla, kő, tégla), a nyugati oldalon pedig habarcsba rakott, törtköves falazással. Az előzőhöz hasonlóan itt is megfigyelhettük a küszöbhöz futó égett, lejárt járósínt, továbbá a pince alját képező lefaragott sziklafelszín, amelyben itt is mélyedést alakítottak ki (mérhető hossza 111 cm, szélessége 124 cm). Ebben egy faragott követ találtunk. A pince valószínűleg romosan megélte a török kort, felső betöltési rétege az 1696 utáni tereprendezés időszakára tehető.

A 39 és 40 m közti szakaszon részben már a nyugati metszetalak alá nyúló, a sziklafelszínbe mélyített aknaszerű nyílást figyeltünk meg. Pár méterrel odébb, 43 és 46 m között az előbbihez hasonló, de itt már szinte teljesen a keleti metszetalakban jelentkező kialakítást észleltünk. Sajnos

4. kép: A kéthelyiségű pince részlete délnyugat felől fotózva (Budapest, I. ker., Szentháromság tér)

egyiket sem lehetett feltárni, megfigyeléseink szerint azonban a két nyíláshoz tartozó épületrészek keleti irányban lehetnek.

A Mátyás-templom homlokzata előtt létesített észak-déli irányú, 2. árokban került elő a barlangászok által Nagyboldogasszonyról elnevezett barlang egyik nyílása. Ebbe a kivitelezés során, az árok markolóval történt kiasásakor, egy 19. századi téglás befalazás beszakításakor bontottak bele. Az üregből török kori leletanyag került napvilágra. Régészeti felügyelettel történő, barlangászok általi feltárásának időpontja egyelőre bizonytalan.

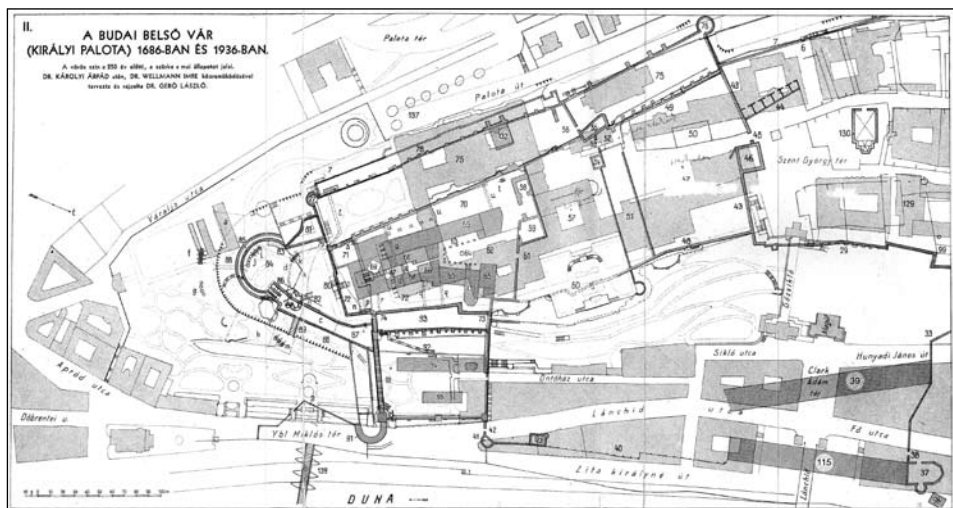
B. Nyékhelyi Dorottya

15. Budapest, I. ker., Fő utca 2. Hrsz.: 14337/1

A Fő utca – Clark Ádám tér sarkán álló, jelenleg üres, beépítés előtt álló telken 2010 nyarán rövid, próbafeltárást végeztünk.

A régészetiileg védett helyszínen korábban már kétszer, 1992-ben és 1997-ben folytattunk kisebb próbafeltárást (a két munkáról szóló rövid jelentést lásd BTM Adattár 28.56-2008), 2008-ban pedig – statikai kutatószondák ásása kapcsán – régészeti megfigyelést (jelentés: BTM Adattár 28.62-2008). A próbafeltárások alapcélja az általános tájékozódáson kívül az volt, hogy megkísérelje azonosítani annak a jelentős, késő középkori eredetű objektumnak a maradványait, amelynek helye több adat szerint a szóban forgó környékre lokalizálható. Ez az objektum egyike volt annak a két, hosszán elnyúló, nagyjából észak-déli tájolású épületnek (5. kép 39 és 115.), amelyet egy 16. századi forrás alapján „Mátyás király csürje avagy

istállója”-ként azonosíthatunk. 1541-ben a törökök által frissen elfoglalt Buda tehető polgárai kapcsán írják ugyanis, hogy „az olyanokat nem bocsátják sohá, hanem vár alatt, Duna mellett az Mátyás király csüriben, avagy istállójában, akarjuk mondani, behajtkák vala mindnyájokat” (*Memoria Rerum* 68). A két építmény használatban volt mind a török korban, mind azt követően – részben helyreállítva, átépítve – a 18-19. században. Lebontásukra csak a 19. század közepe táján, több lépcsőben került sor a Lánchíd, majd az Alagút építése kapcsán. A két próbafeltárás e tekintetben negatív eredményt hozott: a keresett építmény maradványait nem találtuk meg. (A másik, keletebbi épület – 5. kép 115. – maradványait 2005-2006-ban a Fő u. 1. pincéjében, illetve az alatt sikerült azonosítani.) Az viszont egyértelműen kitűnt, hogy a telek valóban jelentős lelőhely, ahol a római foglalás időszakától a török kor végéig, illetve az újkorig bőségesen, nagy mélységig található leletek, jelenségek és objektumok. Ez utóbbi tényt erősítette meg a 2008-as megfigyelésünk is, amikor a telken egykor állt (1860-62 között Ybl által emelt, majd a világháború után lebontott) épület pincépadlója alatt, több ponton régészeti rétegeket azonosítottunk (lásd fentebb). A statikai szondázást megelőző gépi te-reprendezés nyomán azonban a Fő utca 2. és a vele nyugatról szomszédos Hunyadi János utca 1. számú telkek határán, a kettőt elválasztó kerítésfal alatt egy addig ismeretlen falazat csonka tömbje tűnt elő (6. kép). A kerítésfal egy szakaszát itt egy hevederívre építették rá, amely – úgy tűnt – épp e korábbi faltömb „kiváltását” szolgálta. Bár a faltömbnek a keletre, vagyis a vizsgált telek felé néző felülete egyértelműen a 18-19. századra jellemző, váltott

5. kép: A budai királyi palota alatti rakpartszakasz 1936-os és 1686-os állapotának összevetése a Hany–Rabatta helyszínrajz (1687) felhasználásával; készült id. Gerő László szerkesztésében; átvéve a Károlyi-Wellmann-féle Buda visszavívása című munkából (Budapest, I. ker., Fő utca 2.)

kő-téglasoros falazási technikát mutatott, mégis komolyan felmerült annak lehetősége, hogy itt az általunk keresett, középkori eredetű „istállóépület” keleti, homlokzati falának egy, az újkorban megköpenyezett szakaszát sikerült felfedeznünk.

2010-es feltárásunk elsődleges célja tehát az adott falszakasz hitelesítése, régészeti viszonyainak tisztázása volt, különös tekintettel arra, hogy mindez közvetlenül, műemlékvédelmi szempontból látszott befolyásolni az új épület terveit. Ásatási szelvényünket ezért viszonylag kis felületen, közvetlenül az adott falszakasz feltárására, arra merőlegesen nyitottuk az egykori Ybl-épület udvarának délnyugati sarkában. (A feltárára önmagában is csekély felület állt rendelkezésre, mert a bizonytalan helyzetű modern kerítésfalat komoly támrendszerrel kellett megtámasztani [6. kép]. Mindezt igen jelentősen tovább csökkentette, hogy a statikai okokból a szelvényt lefelé lépcsősen szűkíteni kellett.) A tágabb felület tisztítása,

majd a szelvény mélyítésének megkezdése után úgy tűnt, hogy feltételezésünk igazolást nyert. A vegyes szerkezetű felmenő falcsomok alatt, alapozásként ugyanis egy olyan, egységes szerkezetű, (puha mészkőből meglehetősen elnagyoltra faragott) kváderekből álló falfelület találtunk, amely jellegében a helyi török építészetben használtakra emlékeztetett. E falazatot végül több mint 4 m mélységig állt módunkban követni, alját azonban még itt sem értük el. Az alapozási árok és a környező rétegek viszonya alapján viszont hamar kiderült, hogy e fal nem lehet török kori, hanem legfeljebb 18. századi, vagy még inkább a 19. századi Ybl-féle építkezés része. Még így is felmerült azonban, hogy a látható falazat csupán köpenyezés lehet a mögötte lévő, korábbi épület fala előtt. Ennek eldöntésére végül a fal több ponton történő át-fúrásával nyílt lehetőség. A magfúróval, több ponton történt mintavétel egyértelműen bizonyította, hogy az általunk vizs-

gált fal mindenütt 75-80 cm vastagságú, és teljesen egységes szerkezetű. Mögötte, nyugatra, 2–2,5 m mélységig, semmilyen más falazat nem volt kimutatható, csak föld feltöltés. Így tehát munkánk a falnak a korábbi „istálló”-hoz való kapcsolatát illetően egyértelműen negatív eredményt hozott. (A fal szerepét azonban, különös tekintettel a rendkívül mély alapozásra, illetve arra, hogy nem az Ybl-épület szerkezetéhez, hanem udvarához tartozott, nem tudtuk meghatározni.)

Az ásatási szelvényünkben azonban rábukkantunk egy török kori, földbevágott épület maradványaira, északi szélére. Az épület (pince?) földfalát belülről cölöpök,

illetve mögötte deszkaszerkezet támasztotta meg. Előbbire egy, a padlóba mélyedő, 25 cm körüli átmérőjű cölöplyuk, utóbbira a földfalra feltapadt faszenes felület utalt. A csak rendkívül keskeny, 60-80 cm-es sávban feltárható belső térben a szokásos török kori kerámiaanyag mellett egy összeomlott kályha pohár alakú szemeit és összefüggő tapasztás maradványait tártuk fel (7. kép).

Bár rövid ásatásunkkal továbbra sem sikerült azonosítanunk a 15. századi eredetű „istálló” maradványait (azok minden valószínűség szerint az eddig vizsgált területtől nyugatabbra keresendők), az itt végzett munka ismét bebizonyította, hogy

6. kép: Az ásatás helyszíne a vizsgált falmaradvánnyal a Fő u. 2. és a Hunyadi J. u. 1. közötti kerítésfal hevederíve alatt (Budapest, I. ker., Fő utca 2.)

7. kép: Török kori kályha omladéka a falra merőlegesen húzott szelvény alján, északról (Budapest, I. ker., Fő utca 2.)

8. kép: Kora császárkori gödör bontás közben (Budapest, XI. ker., Október 23. út)

a Fő utca 2. számú telek teljes felületét fel kell tární a tervezett beépítés előtt.

Magyar Károly

Irodalom:

Memoria Rerum – 1504-1566. Memoria Rerum. A Magyarországon legutóbbi László király fiának legutóbbi Lajos királynak születése óta esett dolgok emlékezete (Verancsics-évkönyv). Sajtó alá rendezte, az utószót és a jegyzeteket írta Bessenyei József. Budapest 1981.

16. Budapest, XI. ker., Október 23. út,
Hrsz.: 4190/1; 5276

Az Alterra Mélyépítő Kft. kivitelezésében új főgyűjtőcsatorna létesült a XI. kerületi Október 23. úton 2010 elején (február-márciusban). A sajtólasos technikával végzett csatornázási munkálatok régészeti szakfelügyeletét a Budapesti Történeti Múzeum végezte el.

Az Október 23. út 35. szám előtt létesített 6×5 m kiterjedésű sajtolóakna területén a gépi és kézi földmunka során mintegy 3 m mélységben régészeti leletek kerültek elő, így itt megelőző feltárást kellett végeznünk.

A kézi mélyítés során egy kora császárkori objektum (veremház?) részlete került elő (8. kép). A hosszúkás, kissé ovális formájú objektum betöltéséből S profilú kerámiatöredékek, kézzelformált dák jellegű edény és provinciális római házikerámia került elő.

A feltárt objektum a lágymányosi kora császárkori (Kr. u. 1-2. századi) település délkeleti pereméhez tartozhatott (BESZÉDES 2010).

Beszédes József

Irodalom:

BESZÉDES 2010 – Beszédes J.: Újabb kora császárkori településrészlet Lágymányoson (Part of a new Imperial period settlement at Lágymányos). Aqfüz 16 (2010) 113–118.

17. Budapest, XI. ker., Építész utca.,
Hrsz.: 43627, 43779

2010 márciusában folytattuk a 2009 őszén megkezdett, a Budai Főgyűjtőcsatorna építéséhez kapcsolódó megelőző feltárást. A 2009-ben folytatott munkánk során az Építész utcának a Karcag utca és a Fegyvernek utca közé eső szakaszán kora és középső bronzkori település mintegy 50 objektumát sikerült feltárnunk (BESZÉDES–TÉZER 2010). Idén a Fegyvernek utca és Fehérvári út közé eső szakaszon dolgoztunk. A mintegy 3 m széles és 25 m hosszú közműárok-szakasz

feltárása során régészeti objektum már nem került elő, csupán kis mennyiségű bronzkori kerámiatöredéket találtunk. Ebből arra következtethetünk, hogy a bronzkori telepek nyugati szélé valahol a mai Fegyvernek utca zónájában húzódtott.

Beszédes József

Irodalom:

BESZÉDES–TÉZER 2010 – Beszédes J. – Tézer Z.: XI. ker., Építész u. Aqfűz 16 (2010) 197–198.

Locations of and results from small-scale excavations conducted by the Budapest History Museum in 2010

(Marked as numbers on page 152)

12. Budapest, III. ker., Budapest–Esztergom railway line, Keled Street section
Aerial photographs for topographic researches (*Orsolya Láng*)
13. Budapest, III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő, Lrn.: 20655/10-11, 67-69, 72, 74, 91-92, 94-96
Remains of Middle Neolithic, Early and Middle Iron Age, Roman Period and Árpád Period settlements (*Anikó Tóth*)
14. Budapest, I. ker., Szentháromság tér, keleti oldal, Lrn.: 6531
Remains of a Middle Age cellar debris and Turkish period layers
(*Dorottya B. Nyékhelyi*)
15. Budapest I. ker., Fő utca 2. Lrn.: 14337/1
Remains of Turkish pit house and Modern Period (18-19th century) layers
(*Károly Magyar*)
16. Budapest, XI. ker., Október 23. út, Lrn.: 4190/1; 5276
Remains of an Early Roman Period pit house (*József Beszédes*)
17. XI. ker., Építész utca., Lrn.: 43627, 43779
Stray finds of Early and Middle Bronze Age (*József Beszédes*)

A Budapesti Történeti Múzeum további feltárást nem igénylő próbaátásai és régészeti célú megfigyelései 2010-ben

Archaeological observation work and test excavations carried out by the Budapest History Museum in 2010

(A helyszíneket lásd jelölve a 164. oldali térképen)

(See locations marked as numbers on page 164)

Próbafeltárások – Test excavations

18. Bp. XXI. ker., Szabadkikötő út –
Corvin út kereszteződése – Csógyár
utca – Gyepsor utca – Csepeli
gerincút kiépítése (Anderkó Krisztián
– Tézer Zita, a NÖK megbízásából) –
szórvány kelta kori kerámia

Megfigyelések – Observations

19. Bp., III. ker., Monostori út 15. –
épületalapozás (Láng Orsolya) –
római kori rétegek
20. Bp., III. ker., Záhony utca 10. – gázcső
fektetés (Láng Orsolya) – szórvány
római kori kerámia
21. Bp. III. ker., Huszti út 33/b –
épületalapozás (Anderkó Krisztián)
– római kori temetőrészlet
22. Bp., I. ker., Ostrom utca 5. –
épületalapozás (Benda Judit) –
középkori településnyomok
23. Bp., I. ker., Tárnok utca 12. –
csatornarekonstrukció (Benda Judit)
– középkori településnyomok
24. Bp., I. ker., Tárnok utca –
közműfektetés (B. Nyékhelyi
Dorottya) – középkori településnyomok

25. Bp., I. ker., Logodi utca 49. –
épületalapozás (Benda Judit) –
középkori településnyomok
26. I. ker., Szent György tér –
épületbontás (Magyar Károly) –
szórvány középkori faragványok
27. Bp. IX. ker., Közraktár utca –
közműfektetés (Kovács Eszter) – kora
újkori temetőrészlet
28. Bp., XV. ker., Mogyoród útja –
gázcsőfektetés (Kovács Eszter – Terei
György) – szórvány népvándorlás kori
kerámia
29. Bp., XVI. ker., Ajak utca –
vízcsőfektetés (Kovács Eszter) –
szarmata településnyomok
30. Bp., XVI. ker., Atlasz utca 4. –
épületalapozás (Kovács Eszter) –
szarmata településnyomok
31. Bp., XVII. ker., Pesti út 2. –
épületalapozás (Kovács Eszter) –
középkori településnyomok
32. Bp., XVII. ker., Szent Kereszt tér –
parkosítás (Kovács Eszter) – középkori
településnyomok

* A lista csak azokat a helyszíneket tartalmazza ahol
régészeti jelenségeket észleltünk.

* This list only contains locations where
archaeological features were detected.

A Budapesti Történeti Múzeum további feltárást nem igénylő próbafeltárásai és régészeti célú megfigyelései 2010-ben

Archaeological observation work and test excavations carried out by the Budapest History Museum in 2010

Rövidítésjegyzék

Abbreviations

ActaArchHung	– Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
Aqfüz	– Aquincumi füzetek. A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései (Budapest)
ArchÉrt	– Archaeológiai Értesítő (Budapest)
BAR	– British Archaeological Reports (Oxford)
BHM	– Budapest Historical Museum
BTM	– Budapesti Történeti Múzeum
BudRég	– Budapest Régiségei (Budapest)
CIL	– Corpus Inscriptionum Latinarum
DissPann	– Dissertationes Pannonicae (Budapest)
FolArch	– Folia Archaeologica (Budapest)
RégFüz	– Régészeti Füzetek (Budapest)
RIU	– Die Römischen Inschriften Ungarns (Budapest)
TBM	– Tanulmányok Budapest Múltjából (Budapest)

A 2010. évi feltárások közreműködői

Participants in the excavations in 2010

- Anderkó Krisztián – régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Bence Zoltán – régész (BTM Középkori Osztály)
Benda Judit – régész (BTM Középkori Osztály)
Bernáth István – technikus
Bernert Zsolt – antropológus (Magyar Természettudományi Múzeum)
Beszedes József – régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Budai Balogh Tibor – régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Busi György – geodéta (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Civertan Bt. – légifotó
Csányi Nikolett – technikus
Éder Katalin – régész (BTM Régészeti Adattár)
Endródi Anna – régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Fabó Attila – technikus
Geomega Kft. – geofizikai felmérés
Gyenes Gábor – technikus
Hable Tibor – régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Havas Zoltán – régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Hóbor Katinka – egyetemi hallgató (PPKE)
Horváth László András – régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Horváth Dániel – technikus
Horváth M. Attila – régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Illés László – rajzoló (BTM Aquincumi Múzeum)
Jóri Tünde – régészhallgató (ELTE)
Juhász Gáborné – adminisztráció (BTM Ásatási Iroda)
Kelényi Borbála – szerződéses régész
Koncz Miklós – műszaki ellenőr
Kovács Eszter – régész (BTM Középkori Osztály)
Kovács Tibor – geodéta (BTM Aquincumi Múzeum)
Kovács Tünde – régészhallgató (Miskolci Egyetem)
Kozma Adrienne – régészhallgató (ELTE)
Labancz Károly – műszaki ellenőr
Lajtos Tamás – technikus
Láng Orsolya – régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Lassányi Gábor – régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Liebhaber Réka – technikus
Magyar Károly – régész (BTM Középkori Osztály)
Maráz Borbála – régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Merkl Máté – régészhallgató (Miskolci Egyetem)
Mindszenty Andrea – geológus (ELTE TTK)
Nagy Alexandra – régészhallgató (ELTE)
B. Nyékhelyi Dorottya – régész (BTM Középkori Osztály)
Petrik Ildikó – adminisztráció (BTM Ásatási Iroda)
Rákóczi Gábor – légifotó (Aero Art)
Rostás Zsuzsanna – technikus
Sándor Ildikó – régészhallgató (ELTE)
Seres Viktor – geodéta (BTM Aquincumi Múzeum)
Somogyi Ferenc – technikus
Szabó Krisztina – restaurátor (BTM Restaurátor Osztály)
Szaknary Béla – technikus
Szeredi Anna – technikus
Szilas Gábor – régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Terei György – régész (BTM Középkori Osztály)
Tézer Zita – régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Tormáné Lészko Ildikó – restaurátor (BTM Restaurátor Osztály)
Tóth Anikó – régész (BTM Középkori Osztály)
Tóth Zoltán – régészhallgató (ELTE)
Váci Gergely János – geológus (ELTE TTK)
Váradi Adél – régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Veress Marcell – technikus
Viemann Zsolt – geodéta (BTM Középkori Osztály)
M. Virág Zsuzsanna – régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Virág Magdolna – geológus (ELTE TTK)
Zsidi Paula – régész (BTM Aquincumi Múzeum)

A 2010. évi jelentősebb feltárások megbízói és támogatói

Employers and patrons of the most important excavations in 2010

BUDAPEST FŐVÁROS ÖNKORMÁNYZATA,
Főpolgármesteri Hivatal
1052 Budapest, Városház u. 9–11.
(*Budapest, V. ker., Március 15. tér*)

COLAS-Altterra Zrt.
1103 Budapest, Sibirik Miklós u. 30.
(*Budapest, XI. ker., Október 23. utca*)

FŐGÁZ Földelosztási Kft.
1081 Budapest, Köztársaság tér 20.
(*Budapest, I. ker., Szentháromság tér; III. ker., Kerék
utca – Herkules utca – Bogdáni út – Hévízi út –
Kunigunda útja*)

GRAPHISOFT PARK UNIVERSITAS Kft.
1031 Budapest, Záhony u. 7.
(*Budapest, III. ker., Záhony u. 7.*)

KATLAN Befektetési Zrt.
1033 Budapest, Polgár u. 8–10
(*Budapest, III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő*)

KARZAT 96 Kft.
1031 Budapest, Nánási út.3.
(*Budapest, III. ker., Nánási út 3.*)

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM – NEMZETI
ÖRÖKSÉGVÉDELMI KÖZPONT
1113 Budapest, Daróczi utca 3.
(*Budapest, XI. ker., Mezőkövesd utca 1–3.*)

NEMZETI INFRASTRUKTÚRA
FEJLESZTŐ Zrt.
1134 Budapest, Váci u. 45.
(*M0 környéki déli szektora*)

PRO-DUE Kft.
1051 Budapest, Szent István tér 11/b
(*Budapest, II. ker., Margit körút 19–21.*)

SADE-Magyarország Mélyépítő Kft.
1117 Budapest, Budafoki út 72–74.
(*Budapest, XI. ker., Építész utca*)

UNIONE CLARC Kft.
1095 Budapest, Máriássy u. 7.
(*Budapest, I. ker., Fő utca 2.*)

A Budapesti Történeti Múzeum régészeti osztályainak 2010-ben megjelent publikációi

Publications by the Archaeology Departments of the Budapest History Museum in 2010

(Összeállította: Keszthelyi Anna)
(Compiled by Anna Keszthelyi)

Évkönyvek

Hanny E. (szerk.), Budapest Régiségei 42-43. kötet. Budapest, BTM, 2010.

Sorozatok

Zsidi, P. – Vámos, P. (szerk.), Aquincumi füzetek 16: A Budapesti Történeti Múzeum ásátásai 2009-ben (Excavations at the Budapest History Museum in 2009). Budapest, BTM, 2010.

Monográfiák

Stipanits, U. – Láng, O. (red.), Vindobona - Aquincum. Herausforderungen und Ergebnisse in der Stadtarchäologie (Kihívások és eredmények a városi régészetben), Wien, 3-4. Dezember 2009. Aquincum Nostrum II.6. Budapest, BTM, 2010.

R. Facsády, A., Aquincumi ékszerek (Jewellery in Aquincum). Az Aquincumi Múzeum gyűjteménye 1. Budapest, BTM, 2009.

Intézményi, gyűjteményi anyagközlés

Kovács, P. – Szabó, Á. (eds.), Tituli Aquincenses. Budapest, Pytheas, 2009. – Vol. I-II.

Intézményi együttműködéssel készült publikáció

H. Kérdő K. – Schweitzer F. (szerk.), Aquincum. Ókori táj – ókori város. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2010.

A munkatársak publikációi

ANDERKÓ KRISZTIÁN

- Lassányi G., Római kori temetőrészlet feltárása Óbuda-Kaszásdűlőn (Excavation of part of a Roman period cemetery at Óbuda-Kaszásdűlő). Aquincumi füzetek 16 (2010) 53-57.
- Lassányi G., Római kori épület és telepjelenségek feltárása Óbuda-Kaszásdűlőn (Excavation of part of a Roman building and settlement phenomena at Óbuda-Kaszásdűlő). Aquincumi füzetek 16 (2010). 58-67. Budapest, III. Emőd utca 10. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 154.
- Lassányi G., Budapest, III. Góbé utca 23. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 155.
- Lassányi G., Budapest, III. Huszti út 33. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 159.
- Lassányi G., Budapest, III. Kunigunda útja 49-59. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 161.

BECHTOLD ESZTER

- Beszédes J., Budapest, XI. ker., Lágymányosi utca 20-28., Hrsz.: 4125. Aquincumi füzetek 16 (2010) 195.
- Beszédes J., Budapest, XI. Lágymányosi utca 20-28. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 168.

BENCZE Zoltán

- Böröczky B. – Szigeti J., Szkíta temető és népvándorláskori telepnyomok az M0 környűri Soroksár–Akácós-dűlői lelőhelyén (Scythian period cemetery and marks of a Migration period settlement on the Soroksár–Akácós-dűlő sites of the M0 motorway). Aquincumi füzetek 16 (2010) 161-169.

Budapest, I. ker., Petermann bíró utca 9., Hrsz.: 6630. Aquincumi füzetek 16 (2010) 193-194.
Későközépkori régészeti emlékekből. In: Gábrriel T. (szerk.), Budapesti helytörténeti emlékkönyv 6. Budapest, Budapesti Honismereti Társaság, 2010, 50-58.
Die Geschichte des paulinerklosters zu Budaszentlőrinc im Spiegel der Schriftlichen und archäologischen Quellen. In: Sarbak, G. (Hrsg.), Der Paulinerorden : Geschichte – Geist – Kultur. Művelődéstörténeti műhely. Rendtörténeti konferenciák 4/2. Budapest, Szt. István Társulat, 2010, 397-410.
-- Szigeti J., Honfoglalás kori temető Soroksár határában (Cemetery from the Hungarian conquest period on the route of the M0 ring road). Budapest Régiségei 42-43 (2009-2010) 53-80.
Budapest, I. Peterman bíró utca 9. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 153-154.

BENDA Judit

A kereskedelem épületei a középkori Budán I. (Handelsgebäude im mittelalterlichen Buda I.). Budapest Régiségei 42-43 (2009-2010) 93-120.
Budapest, I. ker., A Budai Főgyűjtő csatorna Halász utca – Szilágyi Dezső tér – Batthyány tér közötti szakasza. Aquincumi füzetek 16 (2010) 192-193.

BESZÉDES József

-- Nagy A., Kora császárkori edény bennszülött fazekas nevével Lágymányosról (Budapest, XI. kerület). In: Bíró Sz. (szerk.), Ex officina. Studia in honorem Dénes Gabler. Győr, Mursella Régészeti Egyesület, 2009, 389-401.
Római kori sírépítmény a Rupp-hegyről. Ókor 9 (2010/2) 69-73.
Újabb kora császárkori településrészlet Lágymányoson (Part of a new Imperial period settlement at Lágymányos). Aquincumi füzetek 16 (2010) 113-118.
-- Lassányi G., Római kori faragott sírépítményelemek a Rupp-hegy lábánál (Carved Roman period grave monument elements by the foot Rupp-hegy). Aquincumi füzetek 16 (2010) 119-128.
-- Bechtold E., XI. ker., Lágymányosi utca 20-28., Hrsz.: 4125. Aquincumi füzetek 16 (2010) 195.
-- Szilas G., Budapest, XI. ker., Ulászló utca 4., Hrsz.: 4330. Aquincumi füzetek 16 (2010) 195-196.
-- Tézer Z., A Budai Főgyűjtő csatorna csatlakozó létesítményeinek építéséhez kapcsolódó régészeti megfigyelések, ásások a XI. kerületben. Aquincumi füzetek 16 (2010) 196-199.
Budapest, XI. ker., Savoya Park, Hrsz.: 43573/4. Aquincumi füzetek 16 (2010) 199.
-- Zádor J., Budapest, V. ker., Pesti Barnabás utca 6., Hrsz.: 24329. Aquincumi füzetek 16 (2010) 199-200.
-- Zádor J., Budapest, V. Pesti Barnabás utca 6. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 166.
-- Lassányi G., Budapest, XI. Barackmag utca. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 166-167.
Budapest, XI. Bercsényi út. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 167.
-- Tézer Z., Budapest, XI. Építész utca. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 167-168.
-- Bechtold E., Budapest, XI. Lágymányosi utca 20-28. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 168.
Budapest, XI. Ulászló utca 4. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 168.
Budapest, XI. Savoya Park. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 168.

BÖGI Enikő

Ausgrabungen für alle – Archäologische Öffentlichkeitsarbeit im Aquincum Museum. In: Stipanits, U. – Láng, O. (red.), Vindobona - Aquincum. Herausforderungen und Ergebnisse in der Stadtarchäologie (Kihívások és eredmények a városi régészetben), Wien, 3-4. Dezember 2009. Aquincum Nostrum II.6. Budapest, BTM, 2010, 123-128.

BUDAI BALOGH Tibor

Pannonische Grubenhäuser. Abriss der römerzeitlichen Geschichte der eingetieften Wohnhäuser. In: Bíró Sz. (szerk.), Ex officina. Studia in honorem Dénes Gabler. Győr, Mursella Régészeti Egyesület, 2009, 77-110.
Hadvezérek fegyverben. Páncélos szobrok az Aquincumi Múzeum gyűjteményében. Ókor 9. (2010/1) 55-65.

CHOYKE Alice

-- Campana, D. – Crabtree, P. – De France, S. D. – Lev-Tov, J. (eds), Anthropological Approaches to Zooarchaeology. Colonialism, Complexity, and Animal Transformations. Oxford, Oxbow Books, 2010.

- The Bone is the Beast. Animal Amulets and Ornaments in Power and Magic. In: Choyke, A. – Campana, D. – Crabtree, P. – De France, S. D. – Lev-Tov, J. (eds), *Anthropological Approaches to Zooarchaeology: Colonialism, Complexity, and Animal Transformations*. Oxford, Oxbow Books, 2010, 197-209.
- Daróczy-Szabó, M., The Complete & Usable Tool. Some Life Histories of Prehistoric Bone Tools in Hungary. In: Legrand-Pineau, A. – Sidéra, I. – Buc, N. – David, E. – Scheinsohn, V. (eds), *Ancient and Modern Bone Artefacts from America to Russia, Cultural, technological and functional signature*. Oxford, Archaeopress, 2010, 235–248.
- MADness. In: Jaritz G. (ed.), *Medium Aevum Quotidianum* 59 (2009) 33-37.
- Kováts, I., Tracing the Personal through Generations. Late Medieval and Ottoman Combs. In: Kunst, G. K. (ed.), *Bestial Mirrors. Using Animals to Construct Human Identities in Medieval Europe*. Vienna, Vienna Institute for Archaeological Science, 2010, 115–127.
- Szu, A. – Sabato, D., Növények kultúrája – kultúrák növényei. Növények és kultúra Európa történelmében (Időszaki kiállítás 2009. május 20 – október 31.). *Közönség és kapcsolat. Az Aquincumi Múzeum Közönségkapcsolati kiadványa 2009-2010*. Budapest, Aquincum Baráti Kör, 2010, 5.
- Bartosiewicz, L., Telltale tools form a tell. Bone and antler manufacturing at Bronze Age Jászdózsakápolnahalom, Hungary. *Tisicum. A Jász-Nagykun-Szolnok megyei múzeumok évkönyve 2009* (19) 357-375.
- Urban bones of contention. Balancing information and time-money issues in archaeology. In: Stipanits, U. – Láng, O. (red.), *Vindobona - Aquincum. Herausforderungen und Ergebnisse in der Stadtarchäologie (Kihívások és eredmények a városi régészetben)*, Wien, 3-4. Dezember 2009. *Aquincum Nostrum* II.6. Budapest, BTM, 2010, 45-53.

ENDRÓDI Anna

- A korabronzkori Harangedény-Csepel csoport népe Budapesten (Időszaki kiállítás 2009. április 15 – 2010. március 31.). *Közönség és kapcsolat. Az Aquincumi Múzeum Közönségkapcsolati kiadványa 2009-2010*. Budapest, Aquincum Baráti Kör, 2010, 4.
- Horváth M. A. – Kovács E., Kora bronzkori temető és Árpád-kori település Szigetszentmiklós-Üdülősoron, az M0 körgyűrű nyomvonalán (Early Bronze Age cemetery and Árpád period settlement at Szigetszentmiklós-Üdülősor in the part of the M0 motorway). *Aquincumi füzetek* 16 (2010) 170-179.
- Horváth M. A. – Kovács E., Szigetszentmiklós, Üdülősor. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 354.

FACSDY Annamária, R.

- Aquincumi ékszerek (Jewellery in Aquincum). *Az Aquincumi Múzeum gyűjteménye* 1. Budapest, BTM, 2009.
- Glass Distaff from Aquincum: Symbol or Tool? In: Kuzmová, K. –Kvetánová, I. (eds), *Anodos. Studies of the Ancient World* 8, 2008. In Honour of Werner Jobst. Trnava, Trnavská univerzita, 2010, 165-173.
- Töredékes Venus szobor Aquincumból. In: Bíró Sz. (szerk.), *Ex officina. Studia in honorem Dénes Gabler*. Győr, Mursella Régészeti Egyesület, 2009, 131-135.
- Hable T., Ókori vízfolyások medrei Budaújlakon. In: H. Kérdő K. – Schweitzer F. (szerk.), *Aquincum. Ókori táj – ókori város*. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2010, 118-119.
- Római kori téglálegető kemencék Budaújlakon. In: H. Kérdő K. – Schweitzer F. (szerk.), *Aquincum. Ókori táj – ókori város*. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2010, 122-123.
- Régészeti előadások az Aquincumi Múzeumban. *Közönség és kapcsolat. Az Aquincumi Múzeum Közönségkapcsolati kiadványa 2009-2010*. Budapest, Aquincum Baráti Kör, 2010, 9.
- Aquincumi ékszerek. *Közönség és kapcsolat. Az Aquincumi Múzeum Közönségkapcsolati kiadványa 2009-2010*. Budapest, Aquincum Baráti Kör, 2010, 15.

FÉNYES Gabriella

- Das römische Bad von Scarbantia. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 2009, 271-307.

HÁRSHEGYI Piroska

- Roman amphorae from early roman contexts- the case of the Viziváros, Budapest (Hungary). *Rei Cretariae Romanae Fautores Acta* 41 (2010) 51-54.

HAVAS Zoltán

- Standards für die archäologische Dokumentation im Historischen Museum der Stadt Budapest. In: Stipanits, U. – Láng, O. (red.), *Vindobona - Aquincum. Herausforderungen und Ergebnisse in der Stadtarchäologie (Kihívások és eredmények a városi régészetben)*, Wien, 3-4. Dezember 2009. *Aquincum Nostrum* II.6. Budapest, BTM, 2010, 33-35.
- Die römischen Ergebnisse einer mittelalterlichen Ausgrabung – Römische Spoilen auf der Schiffswerft-Insel. In: Stipanits, U. – Láng, O. (red.), *Vindobona - Aquincum. Herausforderungen und Ergebnisse in der Stadtarchäologie (Kihívások és eredmények a városi régészetben)*, Wien, 3-4. Dezember 2009. *Aquincum Nostrum* II.6. Budapest, BTM, 2010, 69-84.
- Atilia Firma téglaműhelyének termékei Pannoniában. In: Bíró Sz. (szerk.), *Ex officina. Studia in honorem Dénes Gabler*. Győr, Mursella Régészeti Egyesület, 2009, 205-223.
- –Tóth A., Feltárások az óbudai Hajógyári-szigeten 2009-ben (Excavations on Dockyard Island in Óbuda in 2009). *Aquincumi füzetek* 16 (2010) 68-85.
- –Tóth A., Budapest, III. Hajógyári-sziget. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 155-158.

HORVÁTH László András

- Funde und Befunde einer mittelkupferzeitlichen Siedlung im 3. Stadtbezirk von Budapest. *Acta Archaeologica Hungarica* 61 (2010) 57-106.
- – Simon K., Ungewöhnliche Gedanken über einen Meeresgott. *Tisicum. A Jász-Nagykun-Szolnok megyei múzeumok évkönyve* 2009 (19) 537-548.
- Régészeti kutatások a Kiscelli utcában (Kupferzeitliche Siedlungsreste in Budapest III., Kiscell Straße). *Budapest Régiségei* 42-43 (2009-2010) 7-38.

HORVÁTH M. Attila

- Vaskori telepnymok és avar temető feltárása az M0 autópálya Soroksár-Rétek-dűlői lelőhelyein (Traces of an Iron Age settlement and Avar period cemetery at the Soroksár-Rétek-dűlő sites in the path of the M0 motorway). *Aquincumi füzetek* 16 (2010) 152-160.
- – Endrődi A. – Kovács E., Kora bronzkori temető és Árpád-kori település Szigetszentmiklós-Üdülősoron, az M0 körgyűrű nyomvonalán (Early Bronze Age cemetery and Árpád period settlement at Szigetszentmiklós-Üdülősor in the part of the M0 motorway) *Aquincumi füzetek* 16 (2010) 170-179. Budapest, XXIII. Soroksár, Rétek-dűlő. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 169.
- – Endrődi A. – Kovács E., Szigetszentmiklós, Üdülősor. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 354.

KÉRDŐ Katalin

- – Schweitzer F. (szerk.), *Aquincum. Ókori táj – ókori város*. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2010.
- A földrajzi tényezők szerepe Aquincum településtörténetében. In: H. Kérdő K. – Schweitzer F. (szerk.), *Aquincum. Ókori táj – ókori város*. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2010, 129-131.
- Az Óbudai-sziget a római korban. In: H. Kérdő K. – Schweitzer F. (szerk.), *Aquincum. Ókori táj – ókori város*. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2010, 106-118.
- Epilógus. In: H. Kérdő K. – Schweitzer F. (szerk.), *Aquincum. Ókori táj – ókori város*. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2010, 133-134.

KIRCHHOF Anita

- Coffered Vault-decoration from Baláca Represented in perspective. In: Bíró Sz. (szerk.), *Ex officina. Studia in honorem Dénes Gabler*. Győr, Mursella Régészeti Egyesület, 2009, 239-254.
- – Rehorovics, A., A Face from the Past... Painted portrait on wood from a mummy grave in Aquincum. In: Bragantini I. (ed.), *Atti del X Congresso internazionale dell'AIPMA (Associazione internazionale pour la peinture murale)*, Napoli, 17-21 settembre 2007. Naples, Università degli studi di Napoli „L'Orientale”, 2010, 723-729.
- A wall-paper pattern painted on stone from Aquincum. In: Bragantini I. (ed.), *Atti del X Congresso internazionale dell'AIPMA (Associazione internazionale pour la peinture murale)*, Napoli, 17-21 settembre 2007. Naples, Università degli studi di Napoli „L'Orientale”, 2010, 731-734.

Budapest III. ker., Fehéregyházi út 13-15., Hrsz.: 18770/5-7. Aquincumi füzetek 16 (2010) 190-191.
Budapest, III. Fehéregyházi utca 13-15. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 154.
Budapest, III. Hévízi utca-Kunigunda útja. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 158-159.

KOROM Anita

-- Szilas G. – Terei Gy., Kr. u. 3-5. századi temető és település, valamint Árpád-kori falu az M0 körgyűrű nyomvonalán (3rd-5th century AD cemetery and settlement, and Árpád period village along the path of M0 motorway). Aquincumi füzetek 16 (2010) 129-151.

KOVÁCS Eszter

-- Endrődi A. – Horváth M. A., Kora bronzkori temető és Árpád-kori település Szigetszentmiklós-Üdülősoron, az M0 körgyűrű nyomvonalán (Early Bronze Age cemetery and Árpád period settlement at Szigetszentmiklós-Üdülősoron in the part of the M0 motorway). Aquincumi füzetek 16 (2010) 170-179.
Budapest XVII. ker., Péceli út 197., Hrsz.: 134747. Aquincumi füzetek 16 (2010) 201-202.
Budapest, XVII. Péceli út 197. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 169.
-- Endrődi A. – Horváth M. A., Szigetszentmiklós, Üdülősor. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 354.

LÁNG Orsolya

-- Stipanits, U. (red.), Vindobona - Aquincum. Herausforderungen und Ergebnisse in der Stadtarchäologie (Kihívások és eredmények a városi régészetben), Wien, 3-4. Dezember 2009. Aquincum Nostrum II.6. Budapest, BTM, 2010.
-- Schweitzer F., Aquincum római kori öskörnyezeti rekonstrukciója – Éghajlati viszonyok. In: H. Kérdő K. – Schweitzer F. (szerk.), Aquincum. Ókori táj – ókori város. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2010, 31-32.
-- Mráv Zs., Egy capuai Aquincumban - C. Iulius Sabinus, a legio II Adiutrix katonája lés az officium rationum adiutora. In: Kovács P. – Szabó Á. (szerk.), Studia Epigraphica Pannonica vol II, 2009 (2010) 165-186.
Forrásfoglalások és szentélykörzet a mai Római Strandfürdő területén. In: H. Kérdő K. – Schweitzer F. (szerk.), Aquincum. Ókori táj – ókori város. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2010, 121-122.
Inventorying and storing archaeological finds in the Aquincum Museum. In: Stipanits, U. – Láng, O. (red.), Vindobona - Aquincum. Herausforderungen und Ergebnisse in der Stadtarchäologie (Kihívások és eredmények a városi régészetben), Wien, 3-4. Dezember 2009. Aquincum Nostrum II.6. Budapest, BTM, 2010, 25-32.
-- Zsidi, P., Overview of the activities of the Aquincum Museum : results from the year 2008. In: Stipanits, U. – Láng, O. (red.), Vindobona - Aquincum. Herausforderungen und Ergebnisse in der Stadtarchäologie (Kihívások és eredmények a városi régészetben), Wien, 3-4. Dezember 2009. Aquincum Nostrum II.6. Budapest, BTM, 2010, 7-10.
„Unpleasant to Live in, yet it makes the city rich.” Functions of Strip-buildings in the Aquincum Civil Town in the light of the new discoveries. In: Bíró Sz. (szerk.), Ex officina. Studia in honorem Dénes Gabler. Győr, Mursella Régészeti Egyesület, 2009, 271-286.
Feltárások az aquincumi polgárváros keleti határán (Excavations on the eastern edge of the Civil town of Aquincum). Aquincumi füzetek 16 (2010) 19-24.
Budapest III. ker., Szentendrei út 133, volt MHSZ Létér. Aquincum – polgárváros, Hrsz.: 19348/8. Aquincumi füzetek 16 (2010) 188-190.
„Van új a föld alatt” : Válogatás a 2008. év legszebb ásatási leleteiből. Közönség és kapcsolat. Az Aquincumi Múzeum Közönségkapcsolati kiadványa 2009-2010. Budapest, Aquincum Baráti Kör, 2010, 2.
Budapest, III. Pók utca vonala (Aquincum polgárváros). Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 162-163.
Budapest, III. Szentendrei út 133. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 163-164.

LASSÁNYI Gábor

Test excavation at the site. In: Luft, U. (ed.), Bi'r Minayh: Report on the Survey 1998-2004. Budapest, Archaeologia, 2010, 255-259.

- Burials. In: Luft, U. (ed.), Bi'r Minayh: Report on the Survey 1998-2004. Budapest, Archaeolingua, 2010, 264-270.
- Pottery. In: Luft, U. (ed.), Bi'r Minayh: Report on the Survey 1998-2004. Budapest, Archaeolingua, 2010, 271-272.
- Catalogue. In: Luft, U. (ed.), Bi'r Minayh: Report on the Survey 1998-2004. Budapest, Archaeolingua, 2010, 273-290.
- Various small finds. In: Luft, U. (ed.), Bi'r Minayh: Report on the Survey 1998-2004. Budapest, Archaeolingua, 2010, 295-296.
- Feltárások az egykori Óbudai Gázgyár területén (Excavations in the area of the former Óbuda Gas Factory). Aquincumi füzetek 16 (2010) 25-38.
- Vámos P., Két afrikai edény Aquincumban. Ókor 9 (2010/4) 61-65.
- Anderkó K., Római kori temetőrészlet feltárása Óbuda-Kaszásdűlőn (Excavation of part of a Roman period cemetery at Óbuda-Kaszásdűlő). Aquincumi füzetek 16 (2010) 53-57.
- Anderkó K., Római kori épület és településségek feltárása Óbuda-Kaszásdűlőn (Excavation of part of a Roman building and settlement phenomena at Óbuda-Kaszásdűlő). Aquincumi füzetek 16 (2010) 58-67.
- Beszedes J., Római kori faragott sírépítményelemek a Rupp-hegy lábánál (Carved Roman period grave monument elements by the foot Rupp-hegy). Aquincumi füzetek 16 (2010) 119-128.
- Budapest III. ker., Góbé utca 23., Hrsz.: 18764/4. Aquincumi füzetek 16 (2010) 191-192.
- Anderkó K., Budapest, III. Góbé utca 23. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 155.
- Anderkó K., Budapest, III. Huszti út 33. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 159.
- Budapest, III. Huszti út 42-44. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 159-160.
- Anderkó K., Budapest, III. Kunigunda útja 49-59. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 161.
- Budapest, III. Pusztakúti út 54. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 163.
- Budapest, III. Záhony utca - Jégtörő utca. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 164-166.
- Beszedes J., Budapest, XI. Barackmag utca. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 166-167.

MAGYAR Károly

- Blessing or curse? Old archaeological remains on new building sites. In: Stipanits, U. – Láng, O. (red.), Vindobona - Aquincum. Herausforderungen und Ergebnisse in der Stadtarchäologie (Kihívások és eredmények a városi régészetben), Wien, 3-4. Dezember 2009. Aquincum Nostrum II.6. Budapest, BTM, 2010, 85-95.
- Buda és Prága. Két királyi-királynői rezidencia a középkor végén. Castrum. A Castrum Bene Egyesület hírlevele 2010/11, 15-42.
- A középkori budai vízművekről (The Medieval Waterworks of Buda). In: Benkő E. – Kovács Gy. (szerk.), A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon. Budapest, MTA Régészeti Intézete, 2010. I. kötet, 189-206.
- Esettanulmány a Budai Fogyújtó csatorna Lánchíd – Döbrentei tér közötti szakaszán 2008-2009-ben végzett régészeti megfigyelési munkák kapcsán (Archaeological supervision: a case study along a stretch of the Buda Main Collector between the Lánchíd and Döbrentei Square in 2008-2009). Aquincumi füzetek 16 (2010) 86-104.

MARÁZ Borbála

- Újabb feltárások a Budapest – tabáni késő La Tène-kori fazekas telep területén. *Communications Archaeologicae Hungariae* (2009) 101-124.

NAGY Alexandra

- Beszedes J., Kora császárkori edény benmszülött fazekas névvel Lágymányosról (Budapest, XI. kerület). In: Bíró Sz. (szerk.), *Ex officina. Studia in honorem Dénes Gabler*. Győr, Mursella Régészeti Egyesület, 2009, 389-401.

NÉMETH Margit

- Aquincum környéke a római korban. A város helye és szerepe Pannonia provincia történetében. In: H. Kérdő K. – Schweitzer F. (szerk.), *Aquincum. Ókori táj – ókori város*. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2010, 47-54.

- Aquincum környéke a római korban. Óbudai katonai táborok. In: H. Kérdő K. – Schweitzer F. (szerk.), Aquincum. Ókori táj – ókori város. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2010, 72-79.
- Szirmai K., A védelmi lánc és a pesti oldal. In: H. Kérdő K. – Schweitzer F. (szerk.), Aquincum. Ókori táj – ókori város. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2010, 94-97.

NYÉKHELYI Dorottya, B.

- Budapest I. Szentháromság tér, Budavári Nagyboldogasszony (Mátyás) templom, Hrsz.: 6531. Aquincumi füzetek 16 (2010) 194-195.
- Budapest, I. Szentháromság tér, Mátyás-templom. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 154.

PAPP Adrienn

- Tóth A., A Budai Főgyűjtő csatornához kapcsolódó tabáni és Ybl téri ásások (Excavations in the Tabán and Ybl Square related to the Buda Main Collector). Aquincumi füzetek 16 (2010) 105-112.
- A budai török fürdők építészete az újabb kutatások tükrében I. (Die Architektur der türkischen Bäder im Spiegel der neuesten Forschung I.). Budapest Régiségei 42-43 (2009-2010) 121-150.
- G. László J. A budai török fürdők kutatása az évezred elején. Műemlékvédelem. A magyar műemlékvédelem folyóirata 53 (2009/5) 290-316.
- Oszmán-török fürdők Budán – a Rudas és a Rác fürdő régészeti kutatása: 2004-2006 (Ottoman-Turkish Baths in Buda – Archaeological Research at the Rudas and Rác Baths: 2004-2006). In: Benkő E. – Kovács Gy. (szerk.), A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon. Budapest, MTA Régészeti Intézete, 2010. I. kötet, 207-220.

SPEKNER Enikő

- Pauliner und Dominikaner im Spiegel der Regel des hl. Augustinus und der Konstitutionen. In: Sarbak, G. (Hrsg.), Der Paulinerorden : Geschichte – Geist – Kultur. Művelődéstörténeti műhely. Rendtörténeti konferenciák 4/2. Budapest, Szt. István Társulat, 2010, 317-330.

SZILAS Gábor

- M. Virág Zs., Megelőző feltárás az egykori Fővárosi Tanács üdülőjének területén (III. ütem) (Investment-led excavations on the territory of the former holiday house of the City Council of Budapest [phase III]). Aquincumi füzetek 16 (2010) 39-52.
- Korom A. – Terei Gy., Kr. u. 3-5. századi temető és település, valamint Árpád-kori falu az M0 körgyűrű nyomvonalán (3rd-5th century AD cemetery and settlement, and Árpád period village along the path of M0 motorway). Aquincumi füzetek 16 (2010) 129-151.
- Beszédes J., Budapest, XI. ker., Ulászló utca 4., Hrsz.: 4330. Aquincumi füzetek 16 (2010) 195-196.
- Budapest, III. Királyok útja 291. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 160.

SZIRMAI Krisztina

- Verebes, A. – Költő, L. – Kis-Varga, M., Bronze Statuettes from Aquincum. Material Analyses of Imported Bronze Statuettes from Aquincum. In: Bíró Sz. (szerk.), Ex officina. Studia in honorem Dénes Gabler. Győr, Mursella Régészeti Egyesület, 2009, 515-523.
- Madarassy O., A katonaváros. In: H. Kérdő K. – Schweitzer F. (szerk.), Aquincum. Ókori táj – ókori város. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2010, 79-87.
- Németh M., A védelmi lánc és a pesti oldal. In: H. Kérdő K. – Schweitzer F. (szerk.), Aquincum. Ókori táj – ókori város. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2010, 94-97.
- The auxiliary castellum and military vicus at Albertfalva. Specimina Nova 13 (2010) 111-119.

TEREI György

- Az Árpád-kori Kána falu feltárása (Das arpadenzeitliche Dorf Kána). In: Tüskés A. (szerk.), Ars perennis. Fíatal Művészettörténészek II. Konferenciája (2nd Conference of Young Art Historians). Budapest, 2009. Budapest, CentrArt Egyesület, 2010, 249-252.
- Néhány személyes gondolat a 2009. évi őszi nemzetközi Castrum Bene konferenciáról. Castrum. A Castrum Bene Egyesület hírllevele 2010/11, 55-60.

Az Árpád-kori Kána falu (Kána, a Village from the Árpadian Era : Twelfth-Thirteenth Centuries). In: Benkő E. – Kovács Gy. (szerk.), *A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon*. Budapest, MTA Régészeti Intézete, 2010. I. kötet, 81-111.

-- Korom A. – Szilas G., Kr. u. 3-5. századi temető és település, valamint Árpád-kori falu az M0 körgyűrű nyomvonalán (3rd-5th century AD cemetery and settlement, and Árpád period village along the path of M0 motorway). *Aquincumi füzetek* 16 (2010) 129-151.

-- Merkl M., Árpád-kori településrészlet és késő középkori temető Szigetszentmiklós-Dunára-dűlőn az M0 körgyűrű nyomvonalán (Detail of an Árpád period settlement and late Medieval cemetery at Szigetszentmiklós-Dunára-dűlő along the path of the M0 motorway). *Aquincumi füzetek* 16 (2010) 180-187.

Budapest, XXIII. Soroksár határa. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 170.

Szigetszentmiklós, Dunára-dűlő. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 354.

TÉZER Zita

-- Beszédes J., A Budai Főgyűjtő csatorna csatlakozó létesítményeinek építéséhez kapcsolódó régészeti megfigyelések, ásatások a XI. kerületben. *Aquincumi füzetek* 16 (2010) 196-199.

-- Beszédes J., Budapest, XI. Építész utca. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 167-168.

TÓTH Anikó

-- Havas Z., Feltárások az óbudai Hajógyári-szigeten 2009-ben (Excavations on Dockyard Island in Óbuda in 2009). *Aquincumi füzetek* 16 (2010) 68-85.

-- Papp A., A Budai Főgyűjtő csatornához kapcsolódó tabáni és Ybl téri ásatások (Excavations in the Tabán and Ybl Square related to the Buda Main Collector). *Aquincumi füzetek* 16 (2010) 105-112.

-- Havas Z., Budapest, III. Hajógyári-sziget. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 155-158.

VÁMOS Péter

-- Zsidi P. (szerk.), *Aquincumi füzetek* 16. A Budapesti Történeti Múzeum ásatásai 2009-ben (Excavations at the Budapest History Museum in 2009). Budapest, BTM, 2010.

-- Lassányi G., Két afrikai edény Aquincumban. *Ókor* 9 (2010/4) 61-65.

Schlangengefässe in Aquincum. In: Bíró Sz. (szerk.), *Ex officina. Studia in honorem Dénes Gabler*. Győr, Mursella Régészeti Egyesület, 2009, 537-560.

The types of pottery kilns in Aquincum. *Rei Cretariae Romanae Fautores Acta* 41 (2010) 67-73.

VARGA Nikolett

Raetiai típusú kerámiát gyártó műhely Savariában. *Communications Archaeologicae Hungariae* (2009) 209-260.

VÉGH András

Buda város régészeti emlékeinek kutatása 1985-2005 között (Archaeological Investigations in the Town of Buda Between 1985-2005). In: Benkő E. – Kovács Gy. (szerk.), *A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon*. Budapest, MTA Régészeti Intézete, 2010. I. kötet, 173-188.

VEREBES Anett

-- Szirmai, K. – Költő, L. – Kis-Varga, M., Bronze Statuettes from Aquincum. Material Analyses of Imported Bronze Statuettes from Aquincum. In: Bíró Sz. (szerk.), *Ex officina. Studia in honorem Dénes Gabler*. Győr, Mursella Régészeti Egyesület, 2009, 515-523.

VIRÁG Zsuzsanna, M.

The Eastern Periphery of the Central European LBC in the Region of Budapest. In: K. Kozłowski, J. (ed.), *Interactions between different models of neolithization North of the Central European agro-ecological barrier. Papers presented on the symposium organized by the EU Project FEPRE (The Formation of Europe. Prehistoric Population Dynamics and the Roots of Socio-Cultural Diversity)*. Kraków, Polska Akademia Umiejętności, 2009, 9-31.

-- Szilas G., Megelőző feltárás az egykori Fővárosi Tanács üdülőjének területén (III. ütem) (Investment-led excavations on the territory of the former holiday house of the City Council of Budapest [phase III]). Aquincumi füzetek 16 (2010) 39-52.
Budapest, III. Kossuth Lajos üdülőpart 86-92. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 160-161.

ZÁDOR Judit

-- Beszédes J., Budapest, V. ker., Pesti Barnabás utca 6., Hrsz.: 24329. Aquincumi füzetek 16 (2010) 199-200.
Budapest, V. ker., Egyetem tér – Papnövelde utca – Bástya utca – Ferenczy István utca – Henszlmann Imre utca – Károlyi Mihály utca – Kecskeméti utca – Királyi Pál – Szerb utca – Bécsi utca – Petőfi Sándor utca – Erzsébet tér – Október 6. utca. Aquincumi füzetek 16 (2010) 200-201.
-- Beszédes J., Budapest, V. Pesti Barnabás utca. Régészeti kutatások Magyarországon 2009 (2010) 166.

ZSIDI Paula

-- Vámos P. (szerk.), Aquincumi füzetek 16. A Budapesti Történeti Múzeum ásatai 2009-ben (Excavations at the Budapest History Museum in 2009). Budapest, BTM, 2010.
Aquincum im spätrömischen Zeitalter als Ausgangspunkt der mittelalterlichen Stadtentwicklung. In: Herz, P. (Hrsg.), Kontinuitäten und Diskontinuitäten von der Keltenzeit bis zu den Bajuwaren. Berlin, Frank & Timme, 2010, 89-121.
Aquincum környéke a római korban. Természeti adottságok, földrajzi helynevek. In: H. Kérdő K. – Schweitzer F. (szerk.), Aquincum. Ókori táj – ókori város. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2010, 47.
Aquincum környéke a római korban. A polgárváros és környezete. In: H. Kérdő K. – Schweitzer F. (szerk.), Aquincum. Ókori táj – ókori város. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2010, 54-72.
Aquincum környéke a római korban. Környezeti kapcsolatok és úthálózat. In: H. Kérdő K. – Schweitzer F. (szerk.), Aquincum. Ókori táj – ókori város. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2010, 93-94.
Eine Militärbüste aus Aquincum. In: Borhy, L. (ed.), Studia Celtica Classica et Romana Nicolae Szabo septuagesimo dedicata. Budapest, Pytheas, 2010, 285-296.
Környezetátalakító munkák nyomai a római korból. In: H. Kérdő K. – Schweitzer F. (szerk.), Aquincum. Ókori táj – ókori város. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2010, 127-128.
Nicht alltägliches Lampenmodell-Negativ aus Aquincum. In: Bíró Sz. (szerk.), Ex officina. Studia in honorem Dénes Gabler. Győr : Mursella Régészeti Egyesület, 2009, 599-609.
-- Láng, O., Overview of the activities of the Aquincum Museum. Results from the year 2008. In: Stipanits, U. – Láng, O. (red.), Vindobona - Aquincum. Herausforderungen und Ergebnisse in der Stadtarchäologie (Kihívások és eredmények a városi régészetben), Wien, 3-4. Dezember 2009. Aquincum Nostrum II.6. Budapest, BTM, 2010, 7-10.
A régészeti feltárások során megfigyelt ókori felszíni formák. Római partépítés nyomai és egykori Duna-part a Gázgyár területén. In: H. Kérdő K. – Schweitzer F. (szerk.), Aquincum. Ókori táj – ókori város. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2010, 101-103.
A régészeti feltárások során megfigyelt ókori felszíni formák. Forrásfeltörés helye a Szőlőkert utcai villagazdaság területén. In: H. Kérdő K. – Schweitzer F. (szerk.), Aquincum. Ókori táj – ókori város. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2010, 103.
A régészeti feltárások során megfigyelt ókori felszíni formák. A Rádl-árok és az Aranyhegyi patak nyomai a katonavárosban. In: H. Kérdő K. – Schweitzer F. (szerk.), Aquincum. Ókori táj – ókori város. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2010, 103-105.
Régészeti feltárások Budapest területén 2009-ben (Archaeological excavations in the territory of Budapest in 2009). Aquincumi füzetek 16 (2010) 8-13.
Stolz und Sorge. Die Denkmäler der Limesstrecke von Aquincum als ein möglicher Streckenteil des Welterbes. In: Specimina Nova 13 (2010) 41-53.
Régészeti örökségturizmus Aquincumban. Közönség és kapcsolat. Az Aquincumi Múzeum Közönségkapcsolati kiadványa 2009-2010. Budapest, Aquincum Baráti Kör, 2010, 1.
Az „Aquincumi látványraktár” katalógusa. Közönség és kapcsolat. Az Aquincumi Múzeum Közönségkapcsolati kiadványa 2009-2010. Budapest, Aquincum Baráti Kör, 2010, 16.

AQUINCUMI FÜZETEK

AOP V
PPP
10 05 25 KT
SE 207

17

BTM Aquincumi Múzeum 2011

